

БҰЙРЫҚ

ПРИКАЗ

Астана қаласы

№ _____

город Астана

Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболLIKE» бағдарламасын бекіту туралы

Қауіпсіз білім беру ортасын құру мақсатында, **БҰЙЫРАМЫН:**

1. Осы бұйрыққа қосымшаға сәйкес Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболLIKE» бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) бекітілсін.
2. Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың білім басқармалары (келісім бойынша) Бағдарламаны орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесіне енгізуді қамтамасыз етсін.
3. Бағдарламаны іске асыруды ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу «Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» коммерциялық емес акционерлік қоғамына (Е.Н. Сакенова) жүктелсін.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті (Н.Ж. Оспанова) осы бұйрықты облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың білім басқармаларының назарына жеткізсін және Бағдарламаны енгізу бойынша үйлестіруді қамтамасыз етсін.
5. Осы бұйрықтың орындалуын бақылау жетекшілік ететін Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту вице-министріне (Ш. Қ. Ақпарова) жүктелсін.
6. Осы бұйрық қол қойылған күнінен бастап күшіне енеді.

Министрдің міндетін атқарушы

Ж. Шарабасов

Согласовано

16.01.2026 18:40 Куманова Гульфира Болеухановна

16.01.2026 18:44 Акитаева Гульден Бериковна
16.01.2026 18:44 Оспанова Насымжан Жамбековна
16.01.2026 18:49 Мелдебекова Майра Турганбаевна

Подписано

16.01.2026 19:34 Шарабасов Жайык Сериккалиевич

Залмуканова Альбина Муратовна 16.01.2026 19:46

**Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің)
профилактикасы жөніндегі «ДосболЛІКЕ» бағдарламасы**

- 1-бөлім. Бағдарламаның төлқұжаты
- 2-бөлім. Кіріспе
- 3-бөлім. Бағдарламаның глоссарийі
- 4-бөлім. Бағдарламаның әдіснамалық негіздемесі
- 5-бөлім. Бағдарламаның мазмұны

1-бөлім. Бағдарламаның төлқұжаты

1.	Бағдарламаның толық атауы	Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболЛІКЕ» бағдарламасы
2.	Негіздеме	<ol style="list-style-type: none">1. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы.2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.3. «Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы.4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің «Балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларын бекіту туралы» 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы.5. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2023 жылғы 22 желтоқсандағы № 742, Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 20 желтоқсандағы №515, Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің 2023 жылғы 21 желтоқсандағы № 531-НҚ, Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2023 жылғы 21 желтоқсандағы № 386 және Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2023 жылғы 21 желтоқсандағы №917 «Зорлық-зомбылыққа, жәбірлеуге (буллингке), кибербуллингке ұшыраған немесе оған куә болған кәмелетке

		<p>толмағандарды ерте анықтау және оларға көмек көрсету әдістемесі» бірлескен бұйрығы.</p> <p>6. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 30 шілдедегі №194 «Білім беру ұйымдарындағы «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасын бекіту туралы» бұйрығы.</p>
3.	Бағдарламаның мақсаты	Білім беру ұйымдарында жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы мен оған тиімді қарсы әрекет ету жүйесін құру арқылы буллинг фактілерін азайту.
4.	Бағдарламаның міндеттері	<ol style="list-style-type: none"> 1. Қолайлы әлеуметтік-психологиялық климат пен қауіпсіз білім беру ортасын қалыптастыру. 2. Педагог қызметкерлердің агрессияның алдын алу және буллингке нөлдік төзімділік мәдениетін қалыптастыру мәселелері бойынша кәсіби құзыреттілігін дамыту. 3. Білім алушылар мен тәрбиеленушілерде эмпатияны, құрмет пен ынтымақтастықты дамытуға ықпал ететін әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастыру. 4. Жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу мәселелері бойынша отбасы мен білім беру ұйымының өзара әрекеттестігін нығайту.
5.	Мақсатты топтар	<ol style="list-style-type: none"> 1. Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі ұйымдардың білім алушылары мен тәрбиеленушілері. 2. Әкімшілік, педагогтер (сынып жетекшілері, педагог-психологтер, әлеуметтік педагогтер) және орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі ұйымдардың қызметкерлері. 3. Психологиялық қолдау орталықтарының қызметкерлері. 4. Баланың заңды өкілдері.
6.	Күтілетін нәтиже	Білім беру процесіне қатысушылардың барлығын тарту негізінде білім беру ұйымдарында жәбірлеу жағдайларын тұрақты төмендетуді қамтамасыз ететін буллингтің алдын алудың тиімді жүйесі құрылды.
7.	Бағдарламаны сүйемелдеу	Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі «Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» коммерциялық емес акционерлік қоғамы.

2-бөлім. Кіріспе

Білім беру ортасында буллинг сияқты құбылыстың таралуы ерекше назар аударуға тұрарлық. Баланы жәбірлеу (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе масс-медиа және (немесе) телекоммуникация желілері және (немесе) онлайн-платформалар пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг).

Балалар хал-ахуалы индексі аясындағы 10-18 жас аралығындағы балалар арасында жүргізілген әлеуметтік сауалнама нәтижесіне сәйкес, қазақстандық жасөспірімдер көбінесе буллинктің мінез-құлықтық түріне (іс-шарадан шеттету) ұшыраған, ал физикалық түрі (ұрып-соғу, итеру, төбелесу, заттарын бүлдіру, қорқыту) азырақ тіркелген.

Бүгінгі таңда заңнамалық деңгейде «жәбірлеу (буллинг)» ұғымы енгізіліп, баланың осы құбылыстан қорғалу құқығы ресми түрде бекітілді.

Буллинг пен кибербуллинктің алдын алу мәселелерін құқықтық реттеу, сондай-ақ баланың цифрлық ортада да кез келген зорлық-зомбылық түрлерінен қорғалуын қамтамасыз ету мақсатында «жәбірлеу (буллинг)» ұғымы кәмелетке толмағандарға қатысты Қазақстан Республикасының заңнамасында¹ ресми түрде бекітілді. Кәмелетке толмағандарға қатысты буллинг фактілері үшін әкімшілік жауапкершілік² көзделген.

Бұл әрбір білім беру ұйымында жәбірлеудің (буллинктің) алдын алу және оған қарсы іс-қимыл бойынша мақсатты жұмыс жүргізудің қажеттілігін айқындайды, осы мақсатта ең тиімді стратегиялар белгіленді. Олардың қатарына әртүрлі әлеуметтік салаларды біріктіру, ата-аналардың белсенді қатысуы, ерте араласу және анықтау тәжірибелері, құрдастарды қолдау бағдарламалары, сондай-ақ деректерді жинау мен бағалаудың сенімді механизмдерін пайдалану жатады. Алайда білім алушылардың психологиялық әл-ауқатын жақсартудың басты шарты – бұл білім алушылар ұжымында жағымды атмосфераны, қолайлы әлеуметтік-психологиялық климатты қалыптастыру.

Буллинктің алдын алуға бағытталған тиімді бағдарламаларды қалыптастыру және іске асыруда жергілікті сарапшылардың (*психологтер, қоғам белсенділері, мәдениет өкілдері мен қоғамдық ұйымдардың мүшелері*) рөлі ерекше. Олардың қызметі жергілікті жағдайға тән нақты мәселелерді шешуге бағытталған бағдарламалар мен қоғам құндылықтарына сай келетін стратегиялық тәсілдерді әзірлеуге бағытталған.

Анықтама үшін: «Just Support» қоры, Soul Games қоры, «Отбасылық академия» отбасын жан-жақты қолдау орталығы қоғамдық қоры және Шайкеновтың оқушылары қауымдастығының жобалары қазақстандық

¹ «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» және «Білім туралы» Заңдар.

² Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексінің 127-2 бабы.

қоғамда өзара құрмет, түсіністік және инклюзивтілік мәдениетін нығайтуға ықпал етеді.

3-бөлім. Бағдарламаның глоссарийі

Баланы жәбірлеу (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе масс-медиа және (немесе) телекоммуникация желілері және (немесе) онлайн-платформалар пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг).

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу – білім беру ұйымдарында іске асырылатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет, оның барысында ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде білім алушыларды, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды (балаларды) табысты оқыту және дамыту үшін әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасалады.

Баланың заңды өкілдері – ата-ана, бала асырап алушылар, қорғаншы, қамқоршы, патронат тәрбиелеуші, баланы қабылдайтын ата-аналар Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес балаға қамқорлық жасауды, білім, тәрбие беруді, оның құқықтары мен мүдделерін қорғауды жүзеге асыратын олардың орнындағы басқа да адамдар.

Қауіпсіз білім беру ортасы – білім беру ұйымының ішкі өмірінің тұтас сапалық сипаттамасы. Онда білім беру үдерісінің әрбір қатысушысына психологиялық-физикалық қауіпсіздік құқықтары мен нормаларының сақталуына кепілдік беріледі, әрбір білім алушының жеке дамуы үшін жағдайлар жасалады.

Буллингке қарсы команда – білім беру ұйымының тұрақты жұмыс істейтін қызметкерлер тобы. Негізгі міндеті – білім беру ортасында жәбірлеу (буллинг) фактілерінің алдын алу және олардың орын алуына жол бермеу шараларын үйлестіру мен жүзеге асыру, сондай-ақ мұндай жағдайлар туындаған кезде жедел әрекет ету.

4-бөлім. Бағдарламаның әдіснамалық негіздері

Білім беру ұйымдарында буллингтің алдын алу тәсілінің әдіснамасы ретінде ХХІ ғасырдың басынан бастап шетелдік және қазақстандық ғалымдар белсенді түрде дамытып келе жатқан әлеуметтік-эмоционалды оқыту (бұдан әрі – ӘЭО) идеялары қарастырылады.

Әлеуметтік-эмоционалды оқытудың (ӘЭО) негізгі қағидалары:

1) Ересектердің физикалық және психологиялық саулығы балалық шағында өзін-өзі бақылауының қалай дамығанына тікелей байланысты. Зерттеулер балалардың табандылық, ынтымақтастық, жанашырлық, қақтығыстарды шешу сияқты әлеуметтік құзыреттіліктерінің дамуы мен олардың болашақтағы табыстылығы арасында тығыз байланыс бар екенін

анықтады.

2) Балалардың әлеуметтік құзыреттілігін дамыту білім беру процесінің басым бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Бұл өз эмоцияларын реттеу, құрдастарымен және ересектермен тиімді қарым-қатынас орнату, табандылық таныту, өзін-өзі бақылау, ойлау қабілеті мен мінез-құлқын басқару сияқты дағдыларды қамтиды.

3) Әлеуметтік-эмоционалды дағдылары қалыптасқан балалар құрдастарымен тез тіл табысып, достық қарым-қатынасты сақтай алады. Мұғалімдермен ашық сөйлесіп, мәселелерін еркін талқылайды, танымдық қабілеттері артады, сезімдерін бөлісе алады, келіспеушілік кезінде өзгелердің пікірін құрметтейді, сыныптағы іс-шараларға белсенді қатысады және әлеуметтік мәселелерді шешуге атсалысады.

4) ӘЭО тиімділігінің көрсеткіштері: сыныптағы әлеуметтік-психологиялық ахуал мен қарым-қатынас мәдениетінің жақсаруы, мінез-құлықта, қарым-қатынаста, оқу үлгерімінде оң өзгерістердің байқалуы, құқық бұзушылықтар мен эмоционалды күйзелістердің, қоғамға жат мінез-құлық көріністерінің және психикалық денсаулыққа қатысты мәселелердің азаюы.

5) ӘЭО бағдарламалары әлеуметтік тұрғыдан осал топтағы білім алушыларға ерекше әсер етеді. Бұл бағдарламалар агрессия деңгейін төмендетіп, үлгерімді арттырады және қарым-қатынасты жақсартады.

6) ӘЭО табысты жүзеге асырудың маңызды шарттарының бірі – *оқу үдерісі мен сыныптан тыс іс-шаралардың өзара байланысы.*

7) Педагогтер сыныпты/топты басқарудың тиімді стратегияларын меңгеруі, балалар мен ересектер арасындағы өзара қарым-қатынасты үнемі жетілдіруге ұмтылуы, сондай-ақ балаларға эмоцияларын басқару мен мінез-құлқын реттеу мәселелерінде қолдау көрсетуі қажет.

Бағдарламаның ерекшелігі – оның жүзеге асырылуы барысында *білім алушылар әлеуметтік бағыттағы жобалық қызметке тартылуында.*

Жобалық қызмет командада жұмыс істеу арқылы әлеуметтік-эмоционалды дағдылардың дамуына ықпал етеді. Бұл үдерісте білім алушылар өзара әрекеттесуді, келіссөз жүргізуді және орындалған жұмыс нәтижесі үшін жауапкершілік алуды үйренеді.

5-бөлім. Бағдарламаның мазмұны

Бағдарламаны тиімді іске асыру мақсатында білім беру ұйымдары қосымшада ұсынылған әдістемелік материалдар негізінде іс-шаралар кешенін жүзеге асыру қажет.

1-қосымша. Буллингке қарсы команда туралы ереже.

2-қосымша. Білім алушылар мен тәрбиеленушілерге қатысты жәбірлеудің (буллингтің) белгілеріне жедел ден қою алгоритмі.

3-қосымша. Педагогтерге арналған кіріспе семинары.

4-қосымша. Білім беру ұйымдарының қызметкерлеріне арналған семинарлар.

5-қосымша. Білім алушылардың ата-аналарына арналған сабақтар.

6-қосымша. Жобалық қызметті ұйымдастыру бойынша нұсқаулық.

7-қосымша. Диагностика және мониторинг жүргізуге арналған материалдар.

8-қосымша. «Мен не туралы айтпаймын» қойындысын пайдалану жөніндегі нұсқаулық.

9-қосымша. Білім алушылардың және тәрбиеленушілердің әлеуметтік-эмоционалды дағдыларын дамыту бойынша педагогикалық ұжымның қызметін психологиялық-педагогикалық қолдау.

1-қосымша

БУЛЛИНГКЕ ҚАРСЫ КОМАНДА ТУРАЛЫ ЕРЕЖЕ

1-тарау. Жалпы ережелер

1. Осы Буллингке қарсы команда туралы ереже (бұдан әрі – Ереже) орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі ұйымдарындағы Буллингке қарсы команданың мақсатын, міндеттерін, құрылу тәртібі мен қызметін айқындайды.

2. Буллингке қарсы команда білім беру ұйымы басшысының бұйрығымен құрылады.

3. Буллингке қарсы команда өз қызметінде осы Ережені басшылыққа алады.

2-тарау. Буллингке қарсы команда қызметтің мақсаты мен міндеттері

4. *Мақсаты:* білім беру үдерісіне қатысушылардың жәбірлеу (буллинг) фактілерінің алдын алу және болдырмау бойынша өзара әрекеттестігін күшейту, қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету үшін білім беру ұйымдарындағы жәбірлеу (буллинг) фактілеріне жедел ден қою.

5. Міндеттері

1) Қызметті Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболLIKE» бағдарламасына сәйкес (бұдан әрі – Бағдарлама) ұйымдастыруды қамтамасыз ету.

2) Білім алушыларға қатысты жәбірлеу (буллинг) белгілері анықталған жағдайда жедел ден қою, білім алушыларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсету.

3) Жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу бойынша білім беру ұйымының қызметінің тиімділігін мониторингілеуді ұйымдастыру және жүргізу.

3-тарау. Буллингке қарсы команда құру

6. Буллингке қарсы командасының құрамына: орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымының басшысы, басшының тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары, педагогтер, басшының әкімшілік-шаруашылық бөлімі бойынша орынбасары, әлеуметтік педагог, педагог-психолог, сынып жетекшілері (кураторлар), білім беру ұйымының қызметкерлері, ата-аналар қоғамының өкілдері кіреді.

7. Буллингке қарсы команданың сандық құрамы білім беру ұйымының қажеттілігін ескере отырып, осы Ережемен айқындалады.

8. Буллингке қарсы команданың мүшелері бірінші ұйымдастыру отырысында дауыс беру жолымен өз құрамынан басшы мен хатшыны сайлайды. Буллингке қарсы команданың басшысы мен хатшысы, егер оларға Команда мүшелерінің жартысынан астамы дауыс берсе, сайланған болып саналады.

9. Буллингке қарсы команданы ұйымдастырушылық-техникалық қамтамасыз етілуі (тиімді жұмыс ұйымдастыру үшін қажетті ресурстармен жабдықталған бөлмені ұсыну) білім беру ұйымының басшысы тарапынан жүзеге асырылады.

4-тарау. Буллингке қарсы команданың қызметі

10. Қауіпсіз білім беру ортасын құру бойынша ресурстарды алдын ала зерделеуді ұйымдастырады.

11. Жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы бойынша қызметті жүзеге асырады.

12. Білім беру ұйымындағы ортаны талдау, буллингтің бар екендігіне негізделген дәлелдер қалыптастыру, сондай-ақ оның туындау қаупін анықтау мақсатында ішкі мониторинг пен анонимді сұрақнамаларды жүргізуді ұйымдастырады.

13. Сұрақнама нәтижелерін өңдеуді ұйымдастырады, білім беру ұйымында жәбірлеу (буллинг) мәселесінің нақты жағдайын көрсететін талдамалық анықтама жасайды.

14. Білім беру ұйымдарының педагогтері мен қызметкерлерінің жәбірлеудің (буллингтің) және кибербуллингтің (біліктілікті арттыру, семинарларға, конференцияларға қатысу және т.б., жарияланымдар, тәжірибе алмасу және т.б.) алдын алу мәселелері бойынша дайындығы деңгейін талдайды.

15. Білім беру ұйымында жәбірлеу (буллинг) мәселесіне ден қою және және онымен жұмыс істеу нұсқауын қалыптастыру туралы педагогикалық кеңеске материалдар дайындайды.

16. Жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы бойынша жүйелі жұмысты ұйымдастыру мақсатында педагогтерден, қызметкерлерден және ата-аналар қауымдастығының өкілдерінен құралған команданы қалыптастырады.

17. Білім беру процесінің қатысушыларын Буллингке қарсы команданың қызметі туралы тұрақты түрде хабардар етеді.

18. Білім беру үдерісіне қатысушыларды: білім алушыларды, педагогтерді, техникалық персоналды, баланың заңды өкілдерін оқыту жұмыстарын ұйымдастырады және бақылайды.

19. Білім беру ұйымында профилактикалық іс-шаралардың жүргізілуін үйлестіреді.

20. Балалардың заңды өкілдерін профилактикалық іс-шараларды жүзеге асыруға тартады.

21. Білім алушылардың өзін-өзі басқару органдарын\студенттік парламентті Бағдарламаны іске асыруға қатыстырады.

22. Балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған қызметпен айналысатын ұйымдармен ынтымақтастықты ұйымдастырады.

23. Білім беру ұйымындағы жәбірлеу (буллинг) жағдаяттарының таралуына, білім беру процесінің қатысушыларының көмек сұрауға дайындығына, сондай-ақ жағдаяттармен жұмыс істеу динамикасына мониторинг жүргізеді.

24. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларына және Білім беру ұйымында жәбірлеу (буллинг) жағдайындағы іс-қимылдар алгоритміне сәйкес буллинг жағдаяттары туралы дабылдарды қабылдайды.

25. Білім алушыларға қатысты жәбірлеу (буллинг) белгілері анықталған жағдайда оларға жедел ден қоюды ұйымдастырады.

26. Білім беру ұйымдарында әрбір нақты жәбірлеу (буллинг) жағдайы бойынша көмек көрсетудің жеке жоспарын әзірлейді.

27. Нақты сыныпта немесе топта анықталған буллинг жағдайы бойынша көмек көрсету жоспарын іске асыруды үйлестіреді.

28. Жәбірлеуден (буллингтен) зардап шеккен білім алушыларға және тәрбиеленушілерге көмек көрсетуді ұйымдастырады, баланың заңды өкілдеріне көмектің қажеттілігі мен мәнін, кәсіби көмек алу бойынша ұсынымдарды түсіндіреді.

5-тарау. Буллингке қарсы команданың құқықтары

29. Буллингке қарсы команданың құзыретіне жататын мәселелер бойынша өткізілетін білім беру ұйымдарының жиналыстарына қатысу.

30. Бағдарламаны іске асыру бойынша ұйым қызметін болашақта дамыту және жетілдіру жөніндегі ұсыныстарды Педагогикалық кеңестің қарауына енгізеді.

6-тарау. Буллингке қарсы команданың міндеттері

31. Білім алушыларға қатысты жәбірлеу (буллинг) белгілері анықталған жағдайда жедел ден қоюды ұйымдастыру.

32. Білім беру ұйымының Бағдарламаны іске асыру бойынша қызметін үйлестіру.

7-тарау. Буллингке қарсы команда:

33. Жәбірлеудің (буллингтің) белгілі болған фактілері туралы білім беру ұйымының басшысын уақытылы хабардар ету үшін;

34. Білім алушыларға қатысты жәбірлеу (буллинг) фактілерін тоқтатуға бағытталған шараларды қабылдамағаны үшін;

35. Білім алушыларға қатысты жәбірлеу (буллинг) жағдайлары туралы ұсынылған ақпараттың құпиялылығын сақтау үшін **жауапты**.

Буллингке қарсы команданың жұмыс жоспары

№	Іс-шаралар атауы	Мерзімі	Жауаптылар	Аяқталу формасы
1	<p>1. Буллингке қарсы команда құру</p> <p>2. Буллингке қарсы команда отырысын өткізу: -басшы мен хатшыны сайлау; -Буллингке қарсы команда мүшелері арасында функцияларды, міндеттерді, жауапкершілікті бөлу</p>	Қыркүйек	Буллингке қарсы команда басшысы	Хаттама Ереже
2	<p>Диагностиканы ұйымдастыру: - мектептердің <i>1-11-сыныптары/ колледждердің 1-2-курс білім алушылары</i> арасында білім беру ортасындағы буллингтің таралуы мен ерекшеліктерін анықтау; - мектептердің <i>4-11-сыныптары/ колледждердің 1-2-курс білім алушылары, педагогтер және 4-11- сыныптары/ колледждердің 1-2- курс білім алушыларының ата-аналары</i> арасында білім беру ұйымындағы эмоционалдық атмосфераның жайлылық деңгейін диагностикалау</p>	Тамыз	Педагог-психолог	Өткізу кестесі, диагностика материалдары, талдамалық анықтама
3	Білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жағдайлары мен осал топтары туралы деректерді жинауды қоса алғанда, білім беру ұйымдарында буллингтің ағымдағы жай-күйіне кешенді талдау жүргізуді ұйымдастыру	Тамыз	Педагог-психолог Әлеуметтік педагог	Талдамалық анықтама

4	<p>Педагогтерді, қызметерлер мен ата-аналарды оқытуды ұйымдастыру:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Білім беру ұйымының педагогтері үшін кіріспе семинарын өткізу; - Білім беру ұйымының қызметкерлері үшін семинарлар өткізу; - Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталықтары шеңберінде ата-аналарға арналған сабақтар бағдарламасына баланы жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу тақырыптарын енгізу 	<p>Тамыз</p> <p>Тұрақты түрде</p>	<p>Буллингке қарсы команда жетекшісі</p>	<p>Ақпарат</p> <p>Сабақтар бағдарламасы</p>
5	<p>Баланы жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірлеу және оны іске асыру</p>	<p>Тамыз</p>	<p>Буллингке қарсы команда жетекшісі</p> <p>Педагог-психолог</p> <p>Әлеуметтік педагог</p>	<p>Жоспар</p>
6	<p>Педагогикалық кеңеске дайындық:</p> <ul style="list-style-type: none"> - білім беру ұйымында жәбірлеу (буллинг) мәселесінің бар екені туралы материалдар мен ұсынымдар; - Буллингке қарсы команданың қызметін реттейтін құжаттар 	<p>Тамыз</p>	<p>Буллингке қарсы команданың хатшысы</p>	<p>Педагогикалық кеңестің хаттамасы</p> <p>Ақпарат</p> <p>Құжаттар</p>
7	<p>Ұйымдастыру:</p> <ul style="list-style-type: none"> - білім беру ұйымының қызметкерлерін (техникалық персонал, медбикелер, асхананың қызметкерлері және т. б.) балалар арасындағы жәбірлеу/буллинг көріністеріне жедел әрекет етуге оқыту; - жәбірлеудің (буллингтің) нақты жағдайларын шешуде білім алушылардың заңды өкілдерімен ынтымақтастық орнату 	<p>Тамыз - қазан</p>	<p>Буллингке қарсы команда жетекшісі</p> <p>Педагог-психолог</p>	<p>Біліктілікті арттыру курстарымен қамтылу</p> <p>Семинарлар кестесі</p>

8	Білім беру ұйымдарында ықтимал қақтығыстар аймақтарын белгілеу (киім ауыстыратын бөлмелер, демалыс аймақтары, дәретханалар, іргелес аймақ және т.б.)	Тамыз-қыркүйек	Буллингке қарсы команда жетекшісі Педагог-психолог Әлеуметтік педагог	Білім беру ұйымының сызбасы Мәселелі аймақтарды жою жоспары
9	1 -11-сынып /колледждің 1-2- курс білім алушыларына арналған Бағдарлама бойынша сабақтарды өткізу мониторингілеу және үйлестіру	Тамыз-қыркүйек	Буллингке қарсы команда жетекшісі Сынып жетекшілері / Топ кураторлары	Тәрбие жұмысының жоспары
10	Білім беру ұйымында баланы жәбірлеу (буллинг) жағдайларының алдын алу және Буллингке қарсы команданың қызметі бойынша ата-аналар жиналысын өткізу	Қыркүйек	Буллингке қарсы команда жетекшісі Педагог-психолог	Хаттама
11	Буллингке қарсы командамен өзін-өзі басқару органдарының мәселелері бойынша бірлескен отырысын өткізу: - Бағдарлама бойынша жобалық қызметті іске асыру; - өзін-өзі басқару органдарының жұмысына буллингтің алдын алу шараларын енгізу; - жасаралық өзара іс-қимылды ұйымдастыру (бастауыш, негізгі, жоғары буынның білім алушылары)	Қыркүйек	Буллингке қарсы команда басшысы Сынып жетекшілері / Топ кураторлары	Отырыс хаттамасы Білім беру ұйымындағы өзін-өзі басқарудың жұмыс жоспары
12	Білім беру ұйымындағы эмоционалды ахуалдың жайлылық деңгейін диагностикалау (педагогикалық ұжым)	Қаңтар	Педагог-психолог	Материалдар Талдамалық анықтама
13	Диагностика жүргізуді ұйымдастыру:	Мамыр	Педагог-психолог	Өткізу кестесі, диагностика

	- мектептің 1-11- сынып/ колледждің 1-2- курс білім алушылары арасында білім беру ортасындағы буллингтің таралуы мен ерекшеліктерін анықтау; - мектептің 4-11- сынып/ колледждің 1-2- курс білім алушылары, педагогтер және 4-11- сыныптар/ колледждің 1-2- курс білім алушыларының заңды өкілдері арасында білім беру ұйымындағы эмоционалды ахуалдың жайлылық деңгейін диагностикалау			материалдары, есеп
14	Ел педагогтері үшін білім беру ұйымдарында Бағдарламаны іске асырудың позитивті тәжірибесін семинарлар, вебинарлар форматында тарату	Тұрақты түрде	Буллингке қарсы команда жетекшісі Сынып жетекшілері / Топ кураторлары	Материалдар
15	Білім алушылар арасында жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу жөніндегі іс-шаралар жоспарының орындалуына талдау жүргізу, Бағдарламаның іске асырылу барысы туралы есеп дайындау	Мамыр	Буллингке қарсы команда жетекшісі Педагог-психолог	Есеп
16	Келесі оқу жылына білім алушыларды және тәрбиеленушілерді жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу жөніндегі іс-шаралар жоспарының жобасын әзірлеу	Маусым	Команданың барлық мүшелері	Жоспар жобасы
Жәбірлеу (буллинг) белгілерін немесе деректерін анықтау кезіндегі іс-қимыл жоспары				
1	Білім алушыларға қатысты жәбірлеу (буллинг) белгілеріне жедел ден қоюды ұйымдастыру	Тұрақты түрде	Команданың барлық мүшелері	Есеп
2	Жәбірлеуге (буллингке) ұшыраған кәмелетке толмағанды, сондай-ақ жәбірлеуді (буллингті) бастаушыны/қолдаушыны психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру	Тұрақты түрде	Педагог-психолог Әлеуметтік педагог	Жеке жоспар

3	Білім беру ұйымдарында жәбірлеудің (буллингтің) әрбір нақты жағдайы бойынша көмек көрсетудің жеке жоспарын әзірлеу және іске асыру	Тұрақты түрде	Команданың барлық мүшелері	Жеке көмек көрсету жоспары Есеп
4	Жәбірлеуге (буллингке) ұшыраған кәмелетке толмағандарға, сондай-ақ жәбірлеуді (буллингті) бастаушыға/қолдаушыға көмек көрсету жөніндегі жеке жоспардың іске асырылуын үйлестіру	Тұрақты түрде	Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары	Есеп
5	Балаларға қатысты жәбірлеу (буллинг) фактісімен байланысты оқиғаны реттеу жөнінде шараларды жәбірлеу (буллингті) бастаушының/қолдаушысының және баланың заңды өкілдерінің келісімімен медиаторды тарту арқылы қабылдау	Тұрақты түрде	Команданың барлық мүшелері	Хаттама

БІЛІМ АЛУШЫЛАР МЕН ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ЖӘБІРЛЕУ (БУЛЛИНГ) БЕЛГІЛЕРІНЕ ЖЕДЕЛ ДЕН ҚОЮ АЛГОРИТМІ

Егер сіз жанжалдың, жәбірлеудің (буллингтің) куәгері болсаңыз, онда мына әрекеттерді жасауыңыз қажет:

1. Жағдайдың қатысушылар және сіз үшін қаншалық қауіпті екенін бағалау.
2. Жағдайға жедел әрекет ету: ескерту жасау, қатысушыларды тоқтату.
3. Жанжалды тоқтату мүмкін болмаған жағдайда және қатысушылардың өмірі мен денсаулығына айқын қауіп төнген кезде көмекке жүгіну.
4. Оқиға туралы Буллингке қарсы команда мүшелеріне, мектеп/колледж әкімшілігіне немесе кезекші әкімшіге келесі нөмірлер арқылы хабарлау:
+7 (7XX) XXX XX XX (білім беру ұйымы басшысының тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының телефон нөмірі);
+7 (7XX) XXX XX XX (кезекші әкімшінің телефон нөмірі).
5. Отбасы, әйелдер мен балалар құқығын қорғау мәселелері бойынша «111» байланыс орталығы немесе мектепте орналастырылған QR-код арқылы хабарласуға болады.
6. Жанжалға қатысушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін шаралар қабылдау.
7. Қажет болған жағдайда алғашқы медициналық көмек көрсету үшін мектептің /колледждің медицина қызметкерлерін шақыру.

Буллингке ұшыраған білім алушылардың жедел әрекет ету ережелері

Бұл ережелер үш блоктан тұрады:

1. Егер сен жәбірлеудің/буллингтің куәгері болсаң;
2. Егер сен жәбірлеудің/буллингтің құрбаны болсаң;
3. Егер сен жәбірлеу/буллинг жағдайында агрессор болсаң.

Егер сен жәбірлеудің/буллингтің куәгері болсаң

1. *Мәселенің бар екенін мойындау.* Егер сен біреуді үнемі ренжітіп жүргенін байқасаң, бәрі өзі шешіледі деп күтуге болмайды. Мәселені мүмкіндігінше тезірек шешу маңызды.

2. *Өзің сенетін ересек адамға:* ата-анаңа, сынып жетекшісіне/кураторға, мұғалімдеріңнің біріне немесе мектеп психологіне айту: Егер оларға жүгінуге қысылсаң, онда оқиға туралы хат жазып, хатты сенім жәшігіне салуға болады.

3. *Егер сен біреудің ренжіткенін көрсең, араласу.* Буллинг жағдаятында өзіңе қауіп төндірмеуің керек, бірақ жәбірлеу жағдайына куә болсаң, онда дереу кедергі жасап, оқиғаны тоқтату маңызды. Егер мұны өзің жасай алмасаң, айналандағы ересектердің көмегіне жүгін.

4. *Агрессорға буллингтің жаман әрекет екенін және оны қолдамайтыныңды түсіндіру.* Буллинг – бұл басқа адамның қадір-қасиетін төмендететін адам құқықтарының бұзылуы екенін ескерту жеткілікті.

5. *Жәбірленушіге қолдау көрсету.* Сыныпта/топта болып жатқан жәбірлеу/буллинг оқиғаларына қарсы екеніңді көрсет әрі қолдамайтыныңды түсіндір.

6. *Басқаларға үлгі болу.* Сыныбыңда/тобыңда балалар бір-бірімен дос болғысы әрі араласқысы келеді, бірақ оны қалай жасау керегін білмейді. Біреулер басқа біреуді ренжітіп, көңіл көтеруге үйреніп алған, ұнамаған адамға қарсы бірігуді әдетке айналдырған. Достық құру мен сабырлы қарым-қатынас жасау — күн сайын агрессия мен жағымсыздыққа тап болудан әлдеқайда жақсы екенін көрсет. Мұны тек бір-бірімізге құрметпен қараған жағдайда ғана жүзеге асыруға болады.

Егер сен жәбірлеудің/буллингтің құрбаны болсаң

1. *Сабыр сақта!* Басында агрессорға мүлдем көңіл аудармауға тырысу керек. Бұл әрекет агрессор сенің жәбірлеудің құрбаны болуға бейім екеніңді тексеру кезінде іске асады. Егер агрессор күш қолданып жатса, бұл әдіс іске аспайды.

2. *Егер біреу сені ренжітіп немесе қорлауға тырысса, бұл туралы үнсіз қалма.* Өз қауіпсіздігіңді қамтамасыз ету үшін жақын жердегі мұғалімге, педагогке немесе сенімді ересек адамға бірден хабарла. Адамдар көп жүретін және ересектер бар ортада болу — көмекке тез жүгінуге мүмкіндік береді.

Мектепке немесе үйге бара жатқанда өзіңді сенімді әрі жайлы сезінетін бағытты таңда. Қажет болса, достарыңмен бірге жүр.

3. *Өзіңе ұнамайтын нәрсені айт!* Агрессорға оның істегенін ұнатпайтыныңды және оны тоқтату керек екенін сабырмен және анық түсіндір. Бұл ретте «Тоқтат!», «Таста!», «Доғар!» деген нақты сөздерді қолдан.

4. *Екінші бір адамға сені жәбірлеп жатқаны туралы айт.* Өзің сенетін ересек адамға: мұғалімге/педагогке, ата-анаңа, мектеп/колледж директорына немесе Буллингке қарсы команда мүшесіне ескерт.

5. *Сенім білдір!* Есіңде болсын, сен буллингке ұшырағаныңа кінәлі емессің. Көмек пен қолдау сұрауға қорықпа.

Егер сен жәбірлеу/буллинг жағдаятында агрессор болсаң

1. *Тоқта және ойлан:* өз әрекеттеріңмен басқаларға тигізетін зардапты түсінуге тырыс.

2. *Көмек сұра:* жағдаятты түсіну үшін мұғаліммен/педагогпен, ата-анаңмен немесе өзің сенетін ересек адаммен сөйлес.

3. *Кешірім сұра және түзел:* егер біреуді ренжіткен болсаң, кешірім сұра, мінез-құлқыңды жақсы жаққа өзгертуге тырыс.

4. Осындай жағдайлардың қайталануын болдырмау үшін, өз эмоцияларыңды басқара біл.

5. Осындай жағдайлардың болашақта қайталануын болдырмау үшін, дұрыс *шешім қабылда*.

Жәбірлеуге (буллингке), кибербуллингке ұшыраған немесе куәгер болған кәмелетке толмаған балаға көмек көрсету жөніндегі жадынама

Жәбірлеуден (буллингтен) немесе кибербуллингтен зардап шеккен балаға білім беру ұйымы жағдайды кешенді бағалауды, баланың құқықтары мен міндеттері туралы құқықтық білім беруді, сондай-ақ әлеуметтік оңалту бойынша жеке жұмыс жоспарын әзірлеуді қамтитын психологиялық қолдау көрсетеді.

Зардап шеккен білім алушымен алғашқы әңгімелесу кезінде білім беру ұйымының қызметкерлеріне мыналар ұсынылады.

Сабырлы және мейірімді болу. Зорлық-зомбылық, буллинг немесе кибербуллинг туралы хабарлаған баламен қарым-қатынас кезінде қызметкер эмоционалды ұстамдылықты сақтауға міндетті. Әңгіме құпиялылықты қамтамасыз етіп, этикалық нормаларды сақтай отырып, сондай-ақ кәмелетке толмағанның жасын, эмоционалдық жағдайын және сенім деңгейін ескере отырып, тыныш жағдайда өткізіледі. Әңгіме жұмсақ, қолдаушы мәнерінде жүргізіледі. Баланы кінәлауға, оның сөзін бағалауға немесе күмән келтіруге тыйым салынады.

Білім алушыны және тәрбиеленушіні мұқият тыңдау. Қосымша сұрақтар қоймай, сөзін бөлмей тыңдау. Барлық нақтылау тек не болып жатқанын түсіну үшін қажет болған жағдайда ғана беріледі. Негізгі ойларды сөзбе-сөз, түсіндірусіз жазу керек.

Білім алушы және тәрбиеленушінің не болғанын хабарлай отырып, дұрыс әрекет жасағанын атап өту қажет. Зорлық-зомбылық немесе буллинг жағдайында көмек сұрау фактісі жауапкершілікті және білім беру ортасындағы мінез-құлықтың рұқсат етілген шекараларын түсінетінін көрсетеді. Білім алушының іс-әрекеті жеке қауіпсіздігі және қолдау жүйесімен өзара іс-қимыл қағидаттарына сәйкес келетіндігін атап өту маңызды.

Онымен диалог жүргізіп, тек негізгі ақпаратты жинауға, жағдайды нақтылауға қажетті мейлінше аз сұрақ қою. Әңгімелесу кезінде тек оқиғаның негізгі мән-жайларын нақтылауға бағытталған сұрақтар санымен шектелу ұсынылады. Баланың күйзелістік жағдайын күшейтетін егжей-тегжейлі сұрақтардан аулақ болған жөн.

Білім алушының жанын қайта жараламау үшін айтылғанды қайталанудан аулақ болу. Баладан оқиғаны бірнеше рет қайталап сұрамау. Бала көз жасына ерік беріп, қатты қиналып тұрса, одан эмоционалдық сәттерді егжей - тегжейлі «түсіндіруін» сұраудың қажеті жоқ. Негізгі мақсат – қосымша зиян келтірмеу.

Өз пікірлерін, болжамдары және қорытындыларын ұсынбау, білім алушы және тәрбиеленушінің әрекеттеріне түсінік бермеу. Қызметкердің жеке пікір білдіруге, қорытынды жасауына тыйым салынады. Баланың

әрекеттері түсіндірілмейді немесе күмән туғызбайды. Қойылған сұрақтар бейтарап, бағалауға жол бермейтін формада тұжырымдалуы және жағдайды алдын ала түсіну үшін маңызы бар фактілерге ғана қатысты болуы тиіс.

Білім алушы және тәрбиеленушінің болған оқиганың маңызды сәттерін қайталауына кедергі жасамау керек. Әңгімелесу барысында білім алушы және тәрбиеленушіге болған оқиганың мәнін еркін, өзіне тән қарқынмен баяндауға мүмкіндік беру керек.

Білім алушы және тәрбиеленушіге орын алған жағдаят туралы әкімшілікке, ата-анасына / заңды өкілдерге, мамандарға хабарлауы керек екеніне көзін жеткізу.

Әңгіме аяқталғаннан кейін білім алушы және тәрбиеленушіге ақпарат әкімшілікке, ата-анасына (заңды өкілдерге), мектеп психологіне және (қажет болған жағдайда) уәкілетті органдарға берілетінін түсіндіру қажет. Бұл әрекеттің баланы қорғауға бағытталғанын ескере отырып, оны сабырлы қалыпта жасау маңызды.

Баланың айтқан ақпаратын толығымен, сөзбе-сөз жазу. Білім алушы және тәрбиеленушіден алынған ақпарат уақыты, күні, әңгімеге қатысушылар және баланың төл сөзі көрсетіліп жазылуы керек.

Жазбаша хаттама толтыру.

Білім алушы және тәрбиеленушімен алғашқы әңгімелесу нәтижелері бойынша жазбаша хаттама жасау қажет.

Хаттаманы білім беру ұйымы басшысының тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары, педагог-психолог немесе әлеуметтік педагог ресімдейді. Құжатта негізгі мәліметтер тіркеледі: әңгімелесу күні мен уақыты, өткізу орны, әңгіме жүргізген адамның лауазымы мен Т.А.Ә., білім алушы туралы деректер (Т.А.Ә., жасы, сыныбы), білім алушы мен тәрбиеленушінің болған жағдай жөніндегі қысқаша баяндауы, сондай-ақ оның эмоционалдық күйі мен әңгіме барысындағы жалпы мінез-кұлқы.

ПЕДАГОГТЕРГЕ АРНАЛҒАН КІРІСПЕ СЕМИНАР

Педагогтерге арналған семинар-практикум Білім беру ұйымдарында буллингтің алдын алудың негіздері

Мақсаты: білім беру ұйымдарында буллингке жол бермеу мәселелері бойынша педагогтердің психологиялық-педагогикалық және практикалық құзыреттілігін арттыру.

Міндеттері:

1. Буллинг жағдаяттарында тиімді алдын алу және араласу әдістерін қолдануды үйрету.

2. Жәбірлеумен (буллингпен) байланысты педагогтердің ата-аналармен, психологтермен және әкімшілікпен бірлесе жұмыс істеуге дайындығын арттыру.

3. Педагогтердің буллингтің алдын алу үшін практикалық құралдарды (ойындар, тренингтік техникалар, кейстер, медиациялық практикалар) қолдану дағдыларын қалыптастыру.

Қатысушылар: орта білім беру, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының педагогтері.

Өткізу формасы: семинар-практикум (воркшоп).

Ресурстар: бейнепроектор, білім беру ұйымдарында буллингтің алдын алу бойынша педагогтерге арналған жадынамалар түріндегі материалдар.

Семинар барысы

1. Сәлемдесу. Кіріспе сөз

Қайырлы күн, құрметті әріптестер! Бүгін біз мектеп /колледж базасында буллинг мәселесіне, онымен күресу әдістеріне және оның алдын алуға арналған өте маңызды іс-шара өткіземіз.

Қазақстандық балалардың әл-ауқатын қамтамасыз ету, олардың денсаулық, толыққанды даму және сапалы білім беру құқықтарын қорғау еліміздің мемлекеттік саясатының басым бағыттары болып табылады.

Бүгін бірде-бір бала өзін қорланған сезінбеуі және психологиялық немесе физикалық зорлық-зомбылыққа ұшырамауы керек. Біз мектептегі жәбірлеу мәселесінің өзектілігін талқылаймыз, буллингтің мәнін, балалар ұжымдарындағы жәбірлеуді анықтау және алдын алу құралдарын талдаймыз.

2. «Ассоциация» жаттығуы

Буллинг... бұл сөзге байланысты сіздерде қандай ассоциациялар туындайды? (*Педагогтердің жауаптары*).

Сұрақтар бойынша әңгімелесу

Мектеп/колледжде балалардың буллинг құрбаны, қудалаушы немесе куәгер болмауына кім көмектесе алады?

Педагогтердің жауапкершілігі неде?

3. Шағын дәріс. Теориялық бөлім

Мақсаты: Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі «ДосболЛІКЕ» бағдарламасымен таныстыру.

Қазіргі уақытта әлемді балалық шаққа тән позитивті қабылдауды нигилизмнің, пессимизмнің, басқаларға қатысты зорлық-зомбылық пен аутодеструктивті мінез-құлықтың ығыстыруы жаппай үрдіске айналды.

Мәселен, 2024 жылғы Қазақстан Республикасындағы балалардың жағдайы туралы баяндаманың деректері бойынша:

1) суицидке әкелетін балалардың психоэмоционалды жағдайының бұзылуы;

2) балаларға қатысты қылмыстар, физикалық және психологиялық зорлық-зомбылық (буллинг, кибербуллинг және т. б.);

3) балалар қылмысы, көбінесе отбасылардың қолайсыздығына байланысты;

4) электрондық кеңістіктің теріс әсері (интернет, әлеуметтік желілер) жаппай сипатқа ие болды.

PISA 2018 халықаралық зерттеуі шеңберінде жүргізілген сауалнамаға сәйкес, Қазақстандағы 15 жастағы әрбір төртінші білім алушы буллингтің қандай да бір түріне: келемеждеуге, қорқытуға, физикалық буллингке ұшырайды. Интернетті пайдаланатын, ұялы телефондары мен компьютерлері бар 11-15 жас аралығындағы балалардың 70% - дан астамы электронды кеңістіктегі кибербуллингке ең осал болып табылады (ЮНИСЕФ, 2019).

Буллингтің анықтамасы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы «Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларын бекіту туралы» № 506 бұйрығында берілген.

Баланы жәбірлеу (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе масс-медиа және (немесе) телекоммуникация желілері және (немесе) онлайн-платформалар пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг).

Жәбірлеу (буллинг) балалардың эмоционалдық әл-ауқатына және білім беру ұйымындағы жалпы қауіпсіздікке үлкен әсер етеді. Соңғы екі онжылдықта жүргізілген әлемдік зерттеулер жәбірлеудің зиянды салдары туралы білімді едәуір кеңейтті. Жәбірлеудің объектісіне айналған балалардың да, басқаларды жәбірлейтіндердің де дамуына теріс әсер ететіні анық.

Буллингтің кез келген түрінің мәні – үстемдік ету және басқаға физикалық, әлеуметтік немесе эмоционалдық зиян келтіру мақсатында күш теңсіздігін пайдалануында жатыр (Olweus, 1991). Көптеген балалар үшін буллингке құрбан немесе қорлаушы ретінде қатысу кездейсоқ жағдай болуы мүмкін, ал кейбіреулер үшін бұл мінез-құлықтың созылмалы әрі әлеуметтік тұрғыдан қауіпті үлгісі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Үкіметі осы мәселені шешу үшін жүйелі шаралар қабылдауда. Оқу-ағарту министрлігінің тапсырысы бойынша

«ӨРКЕН» БӘАҰҒПИ» КеАҚ білім беру ұйымдарында буллингтің алдын алу бойынша әлемдік жетекші бағдарламаларға жан-жақты талдау жүргізді.

Халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, осы Бағдарламаны әзірлеуге негіз болған зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы тұрудың тиімді стратегиялары анықталды.

Бағдарлама әрбір білім алушы өзін қауіпсіз сезінетін білім беру ортасын құруға бағытталған.

Бағдарламада халықаралық тәжірибенің біздің қоғам менталитетінің ерекшеліктерімен үйлестірілуі балаларымыздың бойында зорлық-зомбылықты қабылдамауды, бір-біріне деген жанашырлық, өзара түсіністік пен құрмет мәдениетін қалыптастыруға көмектеседі, қоғамда осы идеяларды ілгерілетуге ықпал етеді.

Бағдарламаның мақсаты – білім беру ұйымында жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жүйесін құру және оған тиімді қарсы әрекет ету негізінде буллинг фактілерінің санын азайту.

Білім алушыларға арналған арнайы бағдарлама:

1) білім алушылар арасында агрессивті және өшпенділік реакцияларын төмендетуге;

2) тұлғааралық және топаралық қатынастарды оңтайландыруға;

3) білім алушылардың жанжалдың алдын алу дағдыларын қалыптастыруға;

4) мектеп оқушылары мен колледждердің 1-2- курс білім алушыларына арналған жобалық қызметті ұйымдастыру жөніндегі Нұсқаулықта көзделгендей, білім алушылардың толеранттылығы мен эмпатиясын дамытуға бағытталған.

Жобалық қызметтің негізінде – сабақ барысында әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды дамыту және сабақтар арасындағы практикалық қызмет жатыр.

Буллингтің алдын алуға кешенді көзқарасты қамтамасыз ету мақсатында білім беру үдерісінің барлық қатысушыларына арналған Бағдарламаға: келесі материалдар қоса беріледі:

1. Буллингке қарсы команда туралы үлгілік ереже.

2. Білім алушыларға қатысты жәбірлеудің (буллингтің) белгілеріне жедел ден қою алгоритмі.

3. Педагогтерге арналған кіріспе семинарының әзірлемесі.

4. Білім беру ұйымдарының қызметкерлеріне арналған семинарлар әзірлемесі.

5. 1-4, 5-9, 10-11- сыныптары, колледждің 1-2-курс білім алушыларының ата-наларына арналған сабақтардың әзірлемесі.

6. Бағдарламаға сәйкес мектептің 1-11- сыныптары мен колледждің 1-2-курс білім алушыларына арналған сабақтар негізінде жобалық қызметті ұйымдастыру жөніндегі басшылық.

7. Диагностика және мониторинг жүргізуге арналған материалдар

8. «Не туралы үндемеймін» нұсқаулығы

9. Білім алушылардың әлеуметтік-эмоционалды дағдыларын дамыту бойынша педагогикалық ұжымның қызметін психологиялық-педагогикалық қолдау.

Білім беру ұйымдары ұжымының білім алушылар ортасындағы жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу қызметі келесі нәтижеде көрсетіледі:

1-нәтиже. Әрбір білім беру ұйымында жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу және оған тиімді қарсы әрекет ету жүйесі құрылады.

2-нәтиже. «Өркен» БЭАҰҒПИ» КеАҚ ұжымымен ынтымақтастықта, оның әдістемелік қолдауымен педагогтерге, педагог-психологтерге, әлеуметтік педагогтерге жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасына және фактілеріне ден қою, білім алушылардың әлеуметтік-эмоционалды дағдыларын дамыту бойынша оқыту жүргізіледі.

3-нәтиже. Білім беру ұйымдарында ықтимал жанжал аймақтары (киім шешетін бөлмелер, рекреациялар, дәретханалар, іргелес аумақ және т.б.) анықталып, бар мүмкіндіктер бақылау үшін пайдаланылады.

4-нәтиже. Білім беру ұйымдарында қолайлы әлеуметтік-психологиялық ахуал, зорлық-зомбылықты қабылдамау атмосферасы қалыптасатын орта дамытылатын болады.

5-нәтиже. Үздіксіз бақылау үшін білім беру ұйымдарында сыныптардағы әлеуметтік-психологиялық ахуалға мониторинг жүргізілетді.

Практикалық бөлім

Мақсатты аудитория: білім беру ұйымдарының педагогтері.

Мақсаты: буллинг жағдаятын анықтау дағдысын пысықтау, буллингті қақтығыстан ажырата білу және жағдаятты шешу жолдарын табу.

Джефф жаттығуы + пікірталас

Кеңістік шартты түрде үш аймаққа бөлінеді (әрқайсысында тиісті жазба бар): біріншісі – «Иә», екіншісі – «Жоқ», үшіншісі – «Білмеймін» («Жағдаятқа байланысты» нұсқасын қолдануға болады).

Егер кеңістікті аймақтарға бөлу мүмкін болмаса (сынып/топ, қозғалмайтын орындықтары бар акт залы), қолды оңға, солға, жоғары көтеру арқылы қолмен дауыс беруді ұсынуға болады.

Жүргізуші экранға шығарылған жағдаяттардың сипаттамасын айтады және сұрақтарға жауап беруді ұсынады.

1-кейс. Әсел Бақытгүлді ұнатпайды, оны ылғи бүкіл сыныптың/топтың көзінше мазақтайды. Әселдің құрбылары да Бақытгүлге күледі. Ол үндемейді немесе жылайды.

Сұрақ: Бұл жағдаят жәбірлеуге жата ма?

Қатысушылар «Иә», «Жоқ», «Білмеймін», «Жағдаятқа байланысты» деп жауап беруі керек.

Талқылау: Бұл жағдайда қатысушылар буллингтің қандай белгілерін көрді, неге бұл жай қақтығыс емес және т. б. Бірнеше ұқсас жағдаятты ұсынуға болады.

2-кейс. Жоғары сынып оқушысы Назгүлдің бойы аласа, дауысы жіңішке. Бірнеше сотқар бала оны үнемі мазақ етіп, сыртынан талқылап, тышқан деп

атайды (оның дауысын шикылмен салыстырады). Қалғандары бұған күледі. Назгүл кейде оңаша қалғанда жылайды. (Иә, бұл буллинг).

3-кейс. Бекзат байқамай Олжасқа қолы тиіп кетті. Олжас мұны әдейі жасады деп, Бекзатты қатты итеріп жіберді. Екеуі төбелесіп қалды, оларды басқа білім алушылар мен мұғалімдер ажыратты. Бір-екі сағаттан кейін Бекзат пен Олжас ештеңе болмағандай, күліп, әзілдесіп жүрді (Жоқ, буллинг емес – бұл қақтығыс.)

Әрі қарай, Джеффтiң жаттығу әдісін қолдана отырып, пікірталас мәселелерін талқылауға ата-аналарды шығару ұсынылады.

Сұрақ үлгілері

- 1) Сіз буллинкті қалыпты жағдай деп санайсыз ба?
- 2) Егер жәбірлеу орын алса және бала немесе жасөспірім ол туралы ата-анасына айтса, мұндай баланы жалақор немесе сатқын деп санайсыз ба?
- 3) Ересектер жәбірлеу жағдайына араласуы керек пе? Неге?
- 4) Сіз бір кездері буллинг жағдаятының куәгері немесе қорғаушысы болдыңыз ба? Осы туралы айтып беріңіз.
- 5) Сіз құрбан болдыңыз ба? Осы туралы айтып беріңіз.
- 6) Сіз ешқашан буллинктің құрбаны немесе агрессор болмаймын деп ойлайсыз ба? Неге?
- 7) Жәбірлеумен қалай тиімді күресуге болатыны туралы ойыңыз бар ма?

«Саламатты қарым-қатынас» тапсырмасы

«Қақтығыссыз және буллингсіз саламатты қарым-қатынас» тақырыбында постер дайындау.

Педагогтер 2 топқа бөлінеді. Бірінші топ «Қақтығыссыз және буллингсіз саламатты қарым-қатынас қағидалары» постерін дайындайды. Екінші топ «Білім беру ұйымдарында жәбірлеуге және буллингке жол бермеу ережелері» постерін дайындайды. Әр топтың пікірі тыңдалады. Жұмыс аяқталғаннан кейін қорытындылар шығарылып, жалпы тұжырымдар қабылданады.

Қорытынды. Саламатты қарым-қатынас білім беру ұйымындағы жағымды психологиялық ахуалдың негізі болып табылады. Буллинктің алдын алу білім беру процесінің барлық қатысушылардың барлығында құрмет, сенім және жауапкершілік мәдениетін қалыптастырудан басталады. Тиімді өзара іс-қимыл, ашық диалог, теңдік, өзара қолдау арқылы ғана мүмкін болады.

Рефлексия

Семинар-практикум қатысушыларына сөйлемдерді аяқтау ұсынылады.

1. Мен ... екенін білдім.
2. Мен ... сезіндім.
3. Мен ... боламын.

Жұмыс аяқталғаннан кейін семинар материалдары бойынша ақпараттық буклеттер ұсынылады.

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ АРНАЛҒАН СЕМИНАРЛАР

Буллингтің профилактикасы және оған қарсы тұру бойынша №1 семинар

Мақсаты: білім беру ұйымдары қызметкерлерінің білім алушыларға қатысты теріс көріністерге нөлдік төзімділігін қалыптастыру.

Міндетері:

1. Білім беру ұйымдары қызметкерлерінің буллингке қарсы іс - қимыл үшін жауапкершілігін арттыруды ынталандыру.
2. Білім беру ұйымдары қызметкерлерінің жәбірлеу (буллинг) және оның таралуының алдын алу және оған қарсы іс - қимыл жолдары туралы түсініктерін кеңейту.
3. Жәбірлеуге (буллингке) тиімді қарсы тұру дағдыларын қалыптастыру.

Ресурстар: Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларынан алынған үзінділер (ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы №506 бұйрығы) топтарда жұмыс істеу үшін, слайдтар.

Қатысушылар: техникалық және медициналық персонал, асхана, білім беру ұйымдарының күзет қызметінің өкілдері.

Семинарды Буллингке қарсы команданың жауапты мүшелері ұйымдастырады.

I. Кіріспе

1. Буллингке қарсы команданың мүшелерін таныстыру, оның қызметінің мақсаттары мен міндеттерімен таныстыру, байланыс базасын ұсыну.

2. Сауалнама (Кіріс сауалнамасы «Үлестірмелі материал», 4.1-қосымшасы. Кіріс және шығыс сауалнамаларының мазмұны сәйкес).

3. Ақпараттық блок. Семинар тақырыбына кіріспе.

Статистикалық деректерді келтіре отырып, буллинг тақырыбының өзектілігі туралы мәселе ашылады.

Қазақ ағартушысы Ахмет Байтұрсынов: «Балам» деген жұрт болмаса, «жұртым» дейтін бала қайдан шықсың?» – деп жазды.

Бүгінгі таңда балалардың әл-ауқаты қазақстандық қоғамның дамуындағы жалпыұлттық басымдық болып табылады.

Әл-ауқат әрқайсымыздан басталады. Сонымен бірге, баланың еркін дамуына қолайлы орта құруға кедергі келтіретін құбылыстар пайда болды. Бұл *жәбірлеу* немесе *буллинг*.

Буллингті зерттеуді алғаш рет 40 жыл бұрын Берген университетінің (Норвегия) ғалымы Дэн Олвеус бастаған. Бұл құбылыс бүгінде белсенді қарқын алуда.

2023 жылы Қазақстанда Ұлттық қоғамдық денсаулық сақтау орталығы ғалымдарының мектеп балаларының денсаулыққа қатысты мінез-құлқын зерттеу жөніндегі зерттеу тобы жасөспірімдер арасындағы денсаулық пен әл-

ауқат көрсеткіштерін зерттеу үшін оқушылар арасында сауалнама жүргізді. Сауалнама барысында мектеп оқушыларынан буллингке қаншалықты жиі қатысқаны немесе соңғы екі айда мектепте оның құрбаны болғаны туралы сұрақтарға жауап беруді сұрады. Белгілі болғандай, 11-15 жас аралығындағы жасөспірімдер арасында:

- 1) 17%-ы мектепте айына бір немесе одан да көп рет жәбірленген;
- 2) 20%-ы айына бір немесе одан да көп рет мектепте басқа адамдарды жәбірлеуге қатысты.

Кейінгі жылдары бұл сандар айтарлықтай өсті.

Қазақстанда бұл зиянды құбылыстарға жол бермеу мақсатында бірқатар маңызды шаралар қабылданған. Буллинктің анықтамасы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы «Баланы жәбірлеудің (буллинктің) профилактикасы қағидаларын бекіту туралы» № 506 бұйрығында берілген буллинктің анықтамасын ұсынамыз.

Баланы жәбірлеу (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе масс-медиа және (немесе) телекоммуникация желілері және (немесе) онлайн-платформалар пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг).

II. Негізгі бөлім

Сұрақтар бойынша әңгімелесу

Жәбірлеудің негізгі кейіпкерлері кім?

Қатысушылардың жауаптары. Дұрыс жауап: агрессор және жәбірленуші.

Буллинг не нәрсеге бағытталған?

Қатысушылардың жауаптары. Дұрыс жауап: басқа адамға физикалық және эмоционалдық зиян келтіруге бағытталған.

Буллинг зардап шеккен адамның жеке басына қалай әсер етеді?

Қатысушылардың жауаптары. Дұрыс жауап: буллинг жәбірленушінің өзіне деген сенімділігін төмендетеді, оның денсаулығын, өзін-өзі құрметтеуін және адамның қадір-қасиетін бұзады.

Буллинг кімге әсер етеді?

Қатысушылардың жауаптары. Дұрыс жауап: буллинг – бұл зорлық-зомбылық жасаушы мен жәбірленушіге ғана емес, сонымен бірге бұл орын алатын бүкіл ұжымдағы зорлық-зомбылық куәгерлеріне де әсер ететін топтық процесс.

Буллинктің қандай түрлері бар?

Қатысушылардың жауаптары. Дұрыс жауап: физикалық зорлық-зомбылық; моральдық зорлық-зомбылық: бопсалау, қорқыту, жалған ақпарат тарату, ренжітетін әзіл, бойкот, көпшілік алдында елемей; кибербуллинг және т. б.

Буллинг қай жерде жиі кездеседі?

Қатысушылардың жауаптары. Дұрыс жауап: дәретханада, баспалдақтың астында, мектептің артында, асхананың алдындағы фойеде, мектеп жанындағы қараусыз қалған аумақтарда, интернет кеңістігінде.

Буллинг өздігінен тоқтай ала ма?

Қатысушылардың жауаптары. Дұрыс жауап: буллинг ешқашан өздігінен тоқтамайды.

Қорытынды. Буллинг жасөспірімдер арасында суицид қаупінің едәуір артуына ықпал етеді, сыныпта және мектепте агрессияның таралуына, оқу үлгерімінің төмендеуіне, денсаулыққа қатысты мәселелердің туындауына әкеледі. Буллинктің алдын алып, оны түбегейлі жою қажет!!

III. Топпен жұмыс

Буллингтің алдын алу үшін «*Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасының қағидалары*» әзірленді (ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы №506 бұйрығы).

Семинар қатысушыларына осы құжат үзінділермен танысу (VI бөлім «Үлестірмелі материал» 4.2 – *қосымшасы*) және тапсырманы орындау ұсынылады.

Қатысушылар 3 топқа бөлінеді.

1-топ. Тапсырма. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларының 1-тарауының 2-тармағымен танысыңыз. Мектептің/колледждің тәжірибесінде кездесетін буллинг мысалдарын келтіріңіз.

2-топ. Тапсырма. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларының 2-тарауымен танысыңыз. Сіздің бейініңіздегі қызметкерлер жоғарыда айтылғандардан басқа не істей алатындығы туралы айтып беріңіз:

1-тармақты іске асыру бойынша: білім алушылар мен тәрбиеленушілердің, педагогтердің, заңды өкілдерінің хабардар болуын арттыру үшін жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу мәселелерінде білім алушылар мен тәрбиеленушілердің мүдделеріне қайшы келмейтін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын (әңгімелесу, жалпыға бірдей құқықтық оқыту, сынып сағаттары, ата-аналар жиналысы, сабақтан тыс іс-шаралар және т.б.) жүргізу. Тоқсанына кемінде 1 (бір) рет. Мысалдар келтіріңіз.

3-топ. Тапсырма. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларының 2-тарауымен танысыңыз. Сіздің лауазымыңыздағы қызметкерлердің білім алушылар мен тәрбиеленушілерге қатысты жәбірлеу (буллинг) белгілері анықталған жағдайда 4-тармақты дереу әрекет ету практикалық тұрғыда қалай орындағаныңыз туралы айтып беріңіз. Мысалдар келтіріңіз.

IV. Кейс-стади

Тапсырма. Жағдаяттарды қарастырыңыз және сұраққа жауап беріңіз. Психологтің пікірін тыңдаңыз және оны өз тұжырымдарыңызбен байланыстырыңыз.

1-жағдаят. 1. Педагогтің әңгімесі. Менің тәжірибемде мұндай жағдаят болды. Менің әріптесім маған менің сыныбымның оқушысы сыныптасын

қатты итеріп жібергенін айтты. Балаға қатысты қандай шаралар қабылдау керек? Егер бізде тек осы ақпарат болса, мектеп оқушысының неге осылай әрекет ететінін анықтау қиын. Мен білім алушының мінез-құлқын талдай бастадым (оны шартты түрде Арман деп атайық) және оның қатысуымен байланысты екі жағдайды есіме түсірдім.

1. Бірде Арман футбол ойынының нәтижесіне қатысты сыныптасымен дауласты, себебі ол гол соғу мүмкіндігін жіберіп алғандықтан, командасы ұтылды. Арман баланы итеріп жіберді де, оның қолынан ештеңе келмейтінін дәрекі түрде айтты.

2. Бірде Арман дәлізде өтіп бара жатқан жасы кіші оқушыға: «Жолда неге тұрасың? Басқа жер жоқ па?» – деп, итеріп жіберді. Арманның қасында келе жатқан сыныптастары да баланы итеріп, мазақтай бастады.

Талқылауға арналған сұрақ: екі жағдаятта да балалар бір-бірін итереді. Бұл жағдаяттардың арасында айырмашылық бар ма? Неліктен? *(Қатысушылардың жауаптары)*

Психологтің пікірі. Жағдаяттар әртүрлі. Басқа адамды итеру агрессияның бір түрі болғанымен, бұл жағдаяттарда ол әртүрлі. Бірінші жағдайда, бұл Арманның ойында жеңіліп, ашуланғаны немесе көңілі қалуынан туындайтын реакция туралы айтады. Екінші жағдаятта, оның мінез-құлқы кейбір әлеуметтік артықшылықтарды (достар арасындағы мәртебе мен имидж, бедел, билік) алатын құрал болып табылады, өйткені ол ыңғайсыздықтан туындамайды (итеріп жіберген бала Арманға ештеңе жасамады). Бұл буллингтің түрі болып табылады.

Қорытынды. Балалар арасындағы мінез-құлықтың бірдей түрін кей жағдайда қақтығыстар мен даулар нәтижесінде туындайтын ыңғайсыз эмоцияларға реакция ретінде қарастыруға болады. Алайда бұл мінез-құлық білім алушыға бірқатар әлеуметтік артықшылықтар беретін буллингтің көрінісі болуы да мүмкін. Агрессивті мінез-құлықтың кез келген түрі буллинг болып саналмайды. Мінез-құлықты дұрыс бағалау үшін оны нақты жағдайға байланысты қарастыру қажет, себебі кейде бұл әрекет бір нәрсені өзгертуге бағытталған болуы мүмкін.

2-жағдаят. Дәуреннің хатынан үзінді. Мен оқитын мектепте мұғалім жоқ кезде көптеген жаман нәрсе орын алады. Кейбір сыныптастар басқаларға өте мейірімсіз. Ернар – солардың бірі. Ол күн сайын достарымен көңіл көтеріп, мені қорлайды. Бірде ол менің сөмкемді алып, балшыққа тастап жіберді, ал келесі күні сөмкемдегі таңғы асымды жеп қойды. Бүгін ол менің математика дәптеріме түкіріп, жауып қойды. Мен үй тапсырмасын жасап отырғанмын, сия бүкіл бетке жайылып кетті. Оның достары күліп, мені қорлағаннан ләззат алды. Мен қатты ашуланып, оны ұрғым келді. Бірақ олай жасамадым, өйткені оның достары көп, ал мен жалғызбын. Өзімді өте нашар сезінемін, сондықтан мектепке барғым келмейді.

Талқылауға арналған сұрақ: неліктен Ернардың мінез-құлқын буллинг деуге болады?

(Қатысушылардың жауаптары)

Психологтің пікірі. Ернардың мінез-құлқын буллинг деп атауға болады, себебі ол күн сайын қайталанатын, онда іс-әрекеттің ниеті көрінеді (Ернар достары Дәуренді қорлаған кезде көңілденеді). Сондай-ақ, Ернардың артықшылығы – оның достары көп (оның көптеген досы бар, ал Дәурен жалғыз).

Қорытынды. Балалар ортасындағы кез келген қақтығысты тоқтату керек! Бұл буллинктің көрінісі болуы мүмкін.

V. Қорытынды

Семинар қатысушыларына талқылау үшін сұрақ ұсынылады.

Білім алушылар арасындағы қақтығысты байқасаңыз не істеу керек?
(Қатысушылардың жауаптары)

Қорытынды. Егер сіз білім алушылар арасындағы қақтығысты байқасаңыз, міндетті түрде шаралар қабылдау қажет: араласу, Буллингке қарсы команда мүшелеріне хабарлау, Буллингке қарсы команда мүшелері келгенге дейін мектептің/колледждің кез келген қызметкерінен қолдау сұрау. Жағдаятты талдау кезінде әділеттілікті қалпына келтіру үшін куәгер ретінде әрекет ету керек.

Білім беру ұйымы қызметкерінің білім алушылар арасындағы жанжалға әрекет ету алгоритмін көрсететін слайд (чек-парақ) көрсетіледі.

Білім беру ұйымы қызметкерінің білім алушылар арасындағы жанжалға әрекет ету алгоритмі

1. Жанжалға ден қою: байқау, ескерту жасау, қақтығысты тоқтату. Жанжалдың алдын алу мүмкін болмаған жағдайда, оның қатысушыларын назардан тыс қалдырмай, жанында тұрған кез келген білім беру ұйымының қызметкерінен көмек сұрау.

2. Міндетті түрде жағдай туралы Буллингке қарсы команда мүшелеріне хабарлау.

3. Болған оқиғаның куәгері болу.

Үй тапсырмасы

Баланы жәбірлеудің (буллинктің) профилактикасы қағидаларын зерделеу (Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы).

Семинар соңында барлық қатысушыларға белсенділігі, ашықтығы, шығармашылығы үшін алғыс білдіріп, баланың дамуы үшін жағымды ортаны тек білім беру ұйымының тұтас ұжымының, барлық қызметкерлердің бірлескен күш-жігерімен, олар қандай қызмет саласында жұмыс істесе де, ата-аналармен ынтымақтастықта құруға болатындығын айту керек.

VI. Үлестірмелі материал

Сауалнама (кіріс тестілеуі)

4.1-қосымшасы

Кіріс тестілеуіне арналған сауалнама

Сізден бірнеше сұраққа жауап беруіңізді сұраймыз. Жауап бермес бұрын, барлық жауап нұсқаларын оқып, дұрысын белгілеңіз.

ТАӘ _____ Толтыру күні _____

1. «Буллинг» дегеніміз не?

А. Жүйелі түрде (екі немесе одан да көп рет) қорлау сипатындағы әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту.

Ә. Белгілі бір әрекетті жасауға немесе одан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер.

Б. Қоғам алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын және (немесе) телекоммуникация желілерін пайдалана отырып жасалған әрекеттер.

В. Барлық жауаптар дұрыс. (+)

2. Төмендегілердің қайсысы буллинктің белгісі емес?

А. Физикалық зорлық-зомбылық.

Б. Бопсалау.

В. Дос болғысы келмеу. (+)

Г. Жалған ақпарат тарату.

Д. Намысқа тиетін әзіл, бойкот, көпшілік алдында елемеу.

Е. Кибербуллинг.

Ж. Қорқыту.

3. Аталған тармақтардың қайсысы буллинктің салдарына жатпайды?

А. Депрессия, мазасыздықтың жоғарылауы.

Б. Өзін-өзі бағалауды арттыру және достық қарым-қатынас орнату. (+)

В. Мектеп/колледждегі үлгерімнің төмендеуі, сабаққа келмеу, оқудан бас тарту.

Г. Жедел немесе жарақаттан кейінгі күйзелістік бұзылу, ұйқының бұзылуы, түнгі қорқыныш.

4.2-қосымшасы

Топтарда жұмыс істеуге арналған

1-топ үшін:

Баланы жәбірлеудің (буллинктің) профилактикасының қағидалары (Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 Бұйрығы).

1-тарау, 2-тармақ

Осы қағидаларда мынадай негізгі ұғымдар пайдаланылды.

1) *Баланы жәбірлеу (буллинг)* – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе масс-медиа және (немесе) телекоммуникация желілері және (немесе) онлайн-платформалар пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг).

2) *Әлеуметтік оңалту* – кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың профилактикасы жүйесінің органдары мен мекемелері жүзеге асыратын арнаулы әлеуметтік

көрсетілетін қызметтерге мұқтаж кәмелетке толмағанды құқықтық, әлеуметтік, дене бітімі, психикалық, педагогикалық, моральдық және (немесе) материалдық жағынан қалпына келтіруге бағытталған шаралар кешені.

3) *Әлеуметтік бейімделу* – арнаулы әлеуметтік көрсетілетін қызметтерге мұқтаж баланың қоғамдағы құндылықтарды, мінез-құлық қағидалары мен нормаларын игеру және қабылдау арқылы әлеуметтік ортаның жағдайларына белсенді түрде бейімделу процесі, сондай-ақ басынан кешірген психологиялық және (немесе) моральдық зардаптарды еңсеру процесі.

4) *Баланың заңды өкілдері* – ата-ана, бала асырап алушылар, қорғаншы, қамқоршы, патронат тәрбиелеуші, баланы қабылдайтын ата-аналар Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес балаға қамқорлық жасауды, білім, тәрбие беруді, оның құқықтары мен мүдделерін қорғауды жүзеге асыратын олардың орнындағы басқа да адамдар;

2,3-топтар үшін:

Баланы жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу ережесі (Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы). 1-тарау, 2-тармақ.

2-тарау. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасын жүргізу тәртібі

1. Білім беру ұйымының әкімшілігі баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы және алдын алу жөніндегі қызметті қамтамасыз етеді және білім беру процесіне қатысушылардың құқықтары мен мүдделерін құрметтеуді, баланы жәбірлеуге (буллингке) мүлде төзбеушілік мәдениетін қалыптастыруға бағытталған білім беру ортасында жағдай жасайды.

2. Білім беру ұйымының басшысы баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы мақсатында жыл сайын оқу жылының басында баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі жоспарды (бұдан әрі – Жоспар) бекітеді. Жоспарға мерзімдер, аяқтау формалары, жауапты тұлғалар және келесі іс-шаралар кіреді:

1) тоқсанына кемінде 1 (бір) рет білім алушылар мен тәрбиеленушілердің, педагогтердің, баланың заңды өкілдерінің жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы және жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу мәселелерінде білім алушылар мен тәрбиеленушілердің мүдделеріне қайшы келмейтін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын (әңгімелер, құқықтық жалпыға бірдей оқыту, сынып сағаттары, ата-аналар жиналыстары, сабақтан тыс іс-шаралар және басқалар) жүргізу арқылы хабардар болуын арттыру;

2) оқыту семинарларына (вебинарларға), семинар-тренингтерге, шеберлік сыныптарына, коучингтерге, конференцияларға, форумдарға, панельдік пікірталастарға қатысу арқылы педагогтердің оқу-тәрбие жұмысындағы кәсіби құзыреттілігін арттыру;

3) білім алушылар мен тәрбиеленушілерді, баланың заңды өкілдерін баланы жәбірлеуге (буллингке) жол берілмейтіндігі туралы (жазбаша және (немесе) ауызша түрінде) хабардар ету;

4) білім алушылар мен тәрбиеленушілерге қатысты жәбірлеу (буллинг) белгілеріне ол анықталған жағдайда жедел әрекет ету;

5) «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту, орта, арнаулы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының педагогтері жүргізу үшін міндетті құжаттардың тізбесін және олардың нысандарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі № 130 бұйрығына 4-қосымшадағы формаға сәйкес (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 20317 болып тіркелген) педагог-психологтің консультациясын есепке алу журналына тіркей отырып, педагог-психологтермен, әлеуметтік педагогтермен білім алушылар мен тәрбиеленушілерге әлеуметтік, психологиялық-педагогикалық көмек көрсету;

6) білім алушылар мен тәрбиеленушілердің құқықтары мен мүдделерін сақтау, оларды оқыту, тәрбиелеу және білім беру ұйымдарында қауіпсіз болу үшін ресурстармен қамтамасыз ету тұрғысынан тәрбие процесі мен білім беру ортасының жағдайларына мониторинг жүргізу;

7) білім алушылар мен тәрбиеленушілер арасында жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы мен болдырмау мәселесін ата-аналар комитетін тарта отырып, білім беру ұйымының алқалы басқару органдарының отырыстарында қарау.

Буллингтің профилактикасы және оған қарсы іс-қимыл
бойынша білім беру ұйымдарының қызметкерлеріне
арналған №2 семинар-практикум

Мақсаты: білім беру ұйымдары қызметкерлерін жәбірлеу (буллинг) жағдайларына жедел әрекет ету тәсілдеріне жаттықтыру, олардың білім алушыларға қатысты әртүрлі жағымсыз көріністерге төзбеушілік қатынасын қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Балалар ортасында буллингке қарсы іс - қимыл жасағаны үшін білім беру ұйымдары қызметкерлерінің жауапкершілігін арттыруды ынталандыру.

2. Білім беру ұйымдары қызметкерлерінің жәбірлеу (буллинг), оның таралуының алдын алу және оған қарсы іс - қимыл жолдары туралы түсініктерін кеңейту.

3. Білім беру ұйымдарының қызметкерлерінде жәбірлеу (буллинг) көріністеріне тиімді әрекет ету дағдыларын бекіту.

Ресурстар: топтарда жұмыс істеу үшін баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасының қағидаларынан (ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы №506 бұйрығы) басып шығарылған үзінділер, слайдтар.

Қатысушылар: техникалық персонал, медициналық персонал, асхана, білім беру ұйымдарының күзет қызметінің өкілдері.

Семинарды БҚК жауапты мүшелері ұйымдастырады.

I. Кіріспе

«Ала қарға» жаттығуы

Жүргізуші қатысушылармен сәлемдесіп, «Ала қарға» ойынын ойнауды ұсынады.

«Ала қарға» болғысы келетін қатысушы топтың істеген ісіне керісінше әрекет етуі керек. Ал топ жүргізушінің барлық қимылдарын қайталайды. «Ала қарға» шеңбердің ортасына шығып, жүргізушінің барлық нұсқауларын керісінше орындайды. Мысалы, топ қолдарын жоғары көтереді, ал «ала қарға» төмен түсіреді. Бүкіл топ күлсе, «ала қарға» қабағын түйеді және т. б. Қолдарыңызды жоғары көтеріңіз («ала қарға» төмен түсіреді), оңға еңкейіңіз, күліңіз және т. б.

Ойынға қатысушыларға арналған сұрақтар

- 1) Сіздің «ала қарғаға» қатысты не істегіңіз келді?
- 2) «Ала қарға» сізге кедергі келтірді ме? Ол сізді аландатты ма?
- 3) Сіз өзіңізді «ала қарға» ретінде қалай сезіндіңіз?
- 4) Сізге басқалардан бөлектену қиын болды ма?
- 5) Егер жағдай үнемі қайталанса, өзіңізді қалай сезінер едіңіз?

Қорытынды. Көпшіліктен ерекшеленетін немесе өздерін қорғай алмайтын адамдар жәбірлеу жағдайларына жиі ұшырайды, қысым көреді.

II. Негізгі бөлім

Топтық дауыс беру «Сіз білім беру ұйымында буллингті ажыратасыз ба?»

Қатысушыларға білім беру ұйымдарында буллингті тану дағдыларын дамыту ұсынылады.

Тапсырма. Ұсынылған жағдаятпен танысыңыз. Жауап нұсқаларының бірін таңдап, оны талдаңыз. «Буллинг» нұсқасын таңдағанда қолыңызды көтеріңіз, «Буллинг емес» нұсқасын таңдағанда қол шапалақтаңыз.

1. Арман мен Айдос мектептің артында төбелесіп жатыр. Арман Айдосқа онлайн-ойында ұтылып қалды, сондықтан төбелес бастады.

2. Қарлығаш асханада сыныптастары отырған үстелдің жанынан өтеді.

3. Қарлығаш асханада сыныптастары отырған үстелдің жанынан өтеді. Олар оны өздерімен бірге отыруға шақырмайды. Бізбен бірге отыру үшін сен тым семізсің деп айқайлайды, содан кейін бәрі күледі.

4. Серік пен Асқар үнемі достарымен ойнайды. Бірде олар Айнұрдың сөмкесіне ойыншық егеуқұйрық салып қорқытты. Айнұр қорқып кетті, бірақ кейін бұған сыныппен бірге күлді.

5. Индира Мадинаға өзінің ақылсыздығын көрсететін қылықтар жасайтындықтан мектепке келмегенің дұрыс деген жазба қалдырады.

«Буллингті қалай жеңуге болады» рөлдік ойыны

Жүргізуші қатысушыларға: Агрессор, Жәбірленуші, Бақылаушы, мектеп/колледж қызметкерлері, Буллингке қарсы команданың мүшесі деген жазулардың бірі бар карточкаларды таратады. (4.3-қосымша)

Тапсырма. Жағдаятты қарастырыңыз. Буллингке қатысушы адам не деп айтып, не сезінетінін болжаңыз. Сізге берілген рөл тұрғысынан шешім ұсыныңыз. Нәтижені көрсетіңіз.

Дәурен өте әлсіз бала еді. Ауру емес, бірақ бозарған, арық және ебедейсіз, физикалық белсенділігі төмен. Ол 6-сыныпта оқыса да, мектепке әжесінің бақылауымен барады. Сыныптастары оны ұнатпайды, оны «әлсіз» және «анасының ұлы» деп мазақтайды.

Дәурен бұрын үздік оқушы болған, сондықтан оны «ботаник» деп кеткен, дегенмен қазір оның оқу үлгерімі төмендеді, себебі ауырғандықтан ол сабақтан көп қалады. Олар тек мазақ етумен шектелмеді. Сыныптағы мықты ұлдар футбол ойнағанда оның спорт киімімен ойнады, бәлішін тартып алып, аяғынан шалады. Олар оны бірнеше рет денесінде із қалдырмай ұрды. Дене шынықтыру сабақтары ол үшін қиын болды: ұлдар да, қыздар да «Дәурен арқанмен жоғарыға өрмелей ала ма, әлде жарты жолда құлап қала ма?», «Сырықтан секіре ме, әлде ілініп, құлап кете ме?» деп бәстесетінді шығарды. Дәурен партада жалғыз отырады: онымен ешкімнің отырғысы келмейді.

Шағымданудан пайда жоқ, ал көмек сұрайтын ешкім жоқ. Ата-анасы жұмыстан босамайды, бірақ әкесімен әңгімелескен кезде ол: «Сен еркексің ғой, оны өзің шешуің керек», – деді.

Ми шабуылы

Ми шабуылы спикер барлық қатысушының жауаптарын жазып алған кезде рөлдік ойын негізінде өткізіледі.

Ми шабуылының сұрақтары

- 1) Бала (басты кейіпкер) қандай әрекет жасай алады?
- 2) Балаға не ұсынуға болады?
- 3) Ата-аналарға не істеу керек?
- 4) Педагогтерге не істеу керек?
- 5) Білім беру ұйымының қызметкеріне (техникалық қызметкерлер, асхана қызметкерлері, күзет қызметі) не істеу керек?
6. Буллингке қарсы команда мүшелеріне не істеу керек?

Ми шабуылы аяқталғаннан кейін қорытынды жасалады (слайд, тексеру парағы).

Буллинг анықталған жағдайда:

- 1) егер буллинктің куәсі болсаңыз, бей-жай қалмау;
- 2) буллинкті «Сендер заңды бұздыңдар», «Сендердің басқаларды ренжітуге құқықтарың жоқ», «Бұл үшін жауапкершілік қарастырылған», «Сендер заң алдында жауап бересіңдер» деген сөздермен тоқтату;
- 3) жәбірлеу құрбанын тыныштандыру;
- 4) жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз етіңіз (жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін көмек сұрау);
- 5). буллингке қарсы команда мүшелеріне хабарлау;

б). әрі қарай орын алған оқиғаның куәгері ретінде әрекет етіңіз.

4. «Аңыз бен ақиқат» викторинасы

Тапсырма. Деректерді талдап, ненің шындық, ненің жалған екені туралы жауап беріңіз.

1. Буллингтің жағымды жақтары да бар. (Жоқ)
2. Баланың басқа біреуге қатысты балағат сөздерді қолдануы зорлық - зомбылықтың көрінісі болып табылады. (Иә)
3. Мектепте/колледждегі буллинг – бір баланың екіншісіне қатысты дөрекі сөздер қолдануы. (Иә)
4. Буллингтен зардап шегетін бала бұл туралы айтпауы керек. (Жоқ)
5. Ұлдар қыздарға қарағанда буллингке бейім. (Иә)
6. Буллинг – бұл құқықбұзушылық. (Иә)
7. Біреу зорлық-зомбылықтан, буллингтен зардап шеккенде үндемеуі керек. (Жоқ)
8. Буллинг, бойкот, елемеу – бұл психологиялық зорлық-зомбылық. (Иә)
9. Зорлық-зомбылық жасаушы, агрессор тек ересек адам бола алады. (Жоқ)
10. Буллинг – бұл бір баланың немесе балалар тобының басқа адамға немесе балаларға қатысты әдейі, қатыгез қарым-қатынас жасауын қамтитын ұзаққа созылатын үдеріс. (Иә)
11. Буллингтен зардап шегетін бала әрқашан көтеріңкі көңіл-күйде болады. (Жоқ)

III. Алынған білімді диагностикалау

Семинардың барлық қатысушылары «Үлестірмелі материал» 4.4-қосымшасында ұсынылған сауалнаманы толтырады.

IV. Қорытынды

Семинар соңында барлық қатысушыларға белсенділігі, ашықтығы, шығармашылығы үшін алғыс айту және ата-аналармен ынтымақтаса отырып, білім беру ұйымының барлық ұжымының бірлескен күш - жігерімен ғана баланың дамуы үшін қолайлы жағдай жасауға болатынын айту маңызды.

V. Рөлдік ойынға арналған үлестірмелі материал

4.3-қосымшасы

Құрбан	Қызметкерлер
Агрессор	Бақылаушы
Куәгер	Буллингке қарсы команданың мүшесі

Шығыс тестілеуіне арналған сауалнама

Сізден бірнеше сұраққа жауап беруіңізді сұраймыз. Жауап бермес бұрын, барлық жауап нұсқаларын оқып, дұрысын белгілеңіз.

ТАӘ _____ Толтыру күні _____

1. «Буллинг» дегеніміз не?

А. Кемсітушілік, жәбірлеу – қорлаушылар өздеріне бағындыру мақсатында өз құрбандарында әдейі тудырған қорқыныш негізінде кейбір адамдардың басқаларға қатысты физикалық немесе психологиялық шабуыл.

Б. Адамға қатысты тұрақты физикалық және / немесе психологиялық шабуыл.

В. Қысым, жәбірлеу, кемсіту, басқа адамды өзіне бағындыру.

Г. Барлық жауаптар дұрыс. (+)

2. Келесі жағдайлардың қайсысы буллинктің белгісі емес?

А. Физикалық зорлық-зомбылық.

Б. Бопсалау.

В. Дос болғысы келмеу. (+)

Г. Жалған ақпарат тарату.

Д. Намысқа тиетін әзіл, бойкот, көпшілік алдында елемеу.

Е. Кибербуллинг.

Ж. Қорқыту.

3. Аталған тармақтардың қайсысы буллинктің салдарына жатпайды?

А. Депрессия, мазасыздықтың жоғарылауы.

Б. Өзін-өзі бағалауды арттыру және достық қарым-қатынас орнату. (+)

В. Мектеп/колледждегі үлгерімнің төмендеуі, сабаққа келмеу, оқудан бас тарту.

Г. Жедел немесе жарақаттан кейінгі күйзелістік бұзылу, ұйқының бұзылуы, түнгі қорқыныш.

МЕКТЕПТІҢ 1-4, 5-9, 10-11- СЫНЫПТАРЫ МЕН КОЛЛЕДЖДІҢ 1-2-КУРС БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫ МЕН ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРІНІҢ АТА- АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

Кіріспе

Мектептің 1-4, 5-9, 10-11-сынып және колледждің 1-2-курс білім алушылары мен тәрбиеленушілерінің ата-аналарына арналған сабақтар білім беру ұйымдарындағы жәбірлеу (буллинг) пен кибербуллингтің алдын алуға бағытталған. Бұл кездесулер бейресми, бірақ терең мағыналы, ата-аналарды балалардың нақты және виртуалды өмірде кездесетін өткір әлеуметтік мәселелерін талқылауға тартады.

Сабақтардың негізгі мақсаты – ата-аналардың білім беру ұйымдарындағы жәбірлеудің (буллингтің) табиғаты, себептері мен формалары туралы хабардарлығын арттыру, сондай-ақ мұндай жағдайларға жедел әрекет етудің және алдын алудың тиімді әдістерін үйрету.

Сабақтар интерактивті жұмыс әдістеріне негізделген: ми шабуылы, «Сұрақ – жауап» жаттығулары, бейнематериалдарды талдау және топтық жағдаяттық тапсырмалар. Ата-аналарға нақты өмірлік жағдайларды қарастыру, жәбірленуші, агрессор және куәгер рөлін ойнау, олардың әрекеттерін анықтау және ұсынымдар жасау ұсынылады. Сондай-ақ, ата-аналарға жадынамалар, чек-парақтары және балалардың онлайн және офлайн ортадағы қауіпсіздігін сақтау бойынша кеңестер беріледі. Жоғары сыныптар мен колледждің 1–2-курс білім алушыларына арналған кибербуллинг бойынша сабақта цифрлық қауіпсіздікке, желідегі қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға, қауіп-қатерлерді ажырата білуге және сауатты онлайн-әрекет ету дағдыларын қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді.

Бұл кездесулер ата-аналарға тек білім ғана емес, сонымен қатар сабақтан кейін бірден қолдануға болатын практикалық құрал береді: баламен қалай сөйлесуге болады, қандай мәселеге назар аудару керек, қайдан көмек сұрау керек. Мұндай жұмыстың салдары өте жағымды болуы мүмкін: ата - ана мен бала арасындағы эмоционалды байланысты нығайту, жасөспірімдердің ата-ана қолдауына деген сенімін арттыру, ең бастысы – білім беру ұйымдарындағы зорлық-зомбылық деңгейін төмендету. Мұндай іс – шараларды үнемі өткізу балалардың дамуы үшін қауіпсіз және салауатты кеңістік құруға бағытталған қадам болып табылады.

1-4-сынып білім алушыларының ата-аналарына арналған сабақ

«Балаңызға жасалатын буллинг туралы не білесіз?
Балаңыз буллинктің құрбаны ма әлде қатысушы ма?»

Мақсаты: Ата-аналардың білім беру ұйымдарында және үйде салауатты, мейірімді орта қалыптастырудың маңыздылығын түсінуін қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Балалар үшін қауіпсіз орта құру және қолдаудың қажеттілігін түсіндіру;

2. Балалар бойындағы агрессивті мінез-құлық көріністері туралы ата-аналардың түсініктерін кеңейту;

3. Балалар арасындағы зорлық-зомбылық жағдайларында ата-ана назарының маңыздылығына назар аудару.

Ұлттық құндылықтар мен жеке қасиеттер: адамдарға деген құрмет, парасаттылық, позитивті ерік, өзін-өзі басқару, жауапкершілік, шығармашылық, адалдық, табандылық.

Құрал-жабдықтар: мультимедиялық жабдықтар, презентация.

Ресурстар: слайдтар, «Өркен» БӘАҰҒПИ чек-парақтары.

Өткізу формасы: практикалық сабақ.

Жоспар

Кіріспе бөлім

1. Балаларда болатын агрессивті мінез-құлық түрлері. Кейс-тапсырмалар. Топтық талқылау.

2. Ақпараттық блок. «Буллингке кім қатысады?»

3. Отбасындағы қақтығыстарды шешу жолдары. «Мен – хабарлама» жаттығуы.

4. Баланың демалысы және бос уақыты. Гаджеттер және кибербуллинг қаупі.

5. Егер буллинг орын алса, не істеу керек?

6. Әрекеттер алгоритмі. «Дұрыс жауапты таңдаңыз» жаттығуы.

III.Қорытынды бөлім

Сабақтың ұзақтығы – 1 сағат

Хронометраж	Сабақтың барысы:
5 мин.	Кіріспе бөлім Құрметті ата-аналар, осы сабақтың көмегімен біз агрессия мен зорлық-зомбылық тақырыбын ашқымыз келеді. Зорлық-зомбылық дегеніміз не? Ол қалай пайда болады? Біз, ата-аналар, балаларымызды қақтығыстардан қорғау үшін не істей аламыз?

	<p>Бүгін біз ата-аналар мен педагогтердің осы мақсатқа жетуі үшін бірлесіп жұмыс істеуінің бірнеше жолын қарастырамыз.</p> <p>Негізгі бөлім</p> <p>Балалардың агрессивті мінез-құлық түрлері. Кейс мысалдары. Топтық талқылау.</p> <p><i>Агрессия</i> – туа біткен қасиет емес, бұл мінез-құлықтың бір түрі. Агрессивті мінез-құлық балаларда белгілі бір жағдайларда пайда болуы мүмкін немесе кейде кейіннен кезең-кезеңімен пайда болады. Бұл бірден алаңдаушылық туғызбауы мүмкін. Бірақ агрессивті көріністер бақылаудан шыққан кезде немесе басым агрессивті мінез балалар үшін қалыпты жағдайға айналғанда, сақ болу керек. Бұл әрқашан физикалық зорлық-зомбылық болмауы мүмкін. Шын мәнінде, бұл білім беру ұйымдарындағы зорлық-зомбылықтың ең сирек түрі.</p> <p><i>Жәбірлеу</i> – бұл бүкіл ұжымның «ауруы», агрессияға жол беретін ортада туындайтын құбылыс. Мұндай жағдайлар қақтығыссыз қарым-қатынас құндылықтарының, жеке тұлғаға құрметтің, келісімге келу және өз қажеттіліктерін экологиялық жолмен жүзеге асыру қабілетінің болмауынан пайда болады. Тіпті мұндай сыныптан агрессорды немесе жәбірленушіні алып тастаса да, сыныпта салауатты ахуал болмайды.</p>																	
5 мин	<p><i>Баланы жәбірлеу (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе масс-медиа және (немесе) телекоммуникация желілері және (немесе) онлайн-платформалар пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг);</i></p> <p>Онымен бірге мазасыздық, депрессия, әлеуметтік оқшаулану пайда болады, сондай-ақ оқу үлгерімі төмендейді.</p>																	
10мин	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="400 1536 754 1576">Параметр</th> <th data-bbox="758 1536 1155 1576">Жанжал</th> <th data-bbox="1158 1536 1477 1576">Буллинг</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="400 1581 754 1682">Ұзақтығы</td> <td data-bbox="758 1581 1155 1682">Бір реттік немесе қысқа мерзімді</td> <td data-bbox="1158 1581 1477 1682">Ұзақ мерзімді</td> </tr> <tr> <td data-bbox="400 1686 754 1827">Мақсаттың болуы</td> <td data-bbox="758 1686 1155 1827">Бар. Мүддені қорғау, қалағанға қол жеткізу, әлсізді қорғау</td> <td data-bbox="1158 1686 1477 1827">Жоқ. Агрессор үшін буллингтің өзі маңызды</td> </tr> <tr> <td data-bbox="400 1832 754 1924">Куәгерлердің болуы</td> <td data-bbox="758 1832 1155 1924">Әрдайым емес</td> <td data-bbox="1158 1832 1477 1924">Әрқашан</td> </tr> <tr> <td data-bbox="400 1928 754 2049">Жәбірленуші мен агрессордың күш теңдігі</td> <td data-bbox="758 1928 1155 2049">Шамамен тең</td> <td data-bbox="1158 1928 1477 2049">Тең емес. Агрессорлар саны көп</td> </tr> </tbody> </table>	Параметр	Жанжал	Буллинг	Ұзақтығы	Бір реттік немесе қысқа мерзімді	Ұзақ мерзімді	Мақсаттың болуы	Бар. Мүддені қорғау, қалағанға қол жеткізу, әлсізді қорғау	Жоқ. Агрессор үшін буллингтің өзі маңызды	Куәгерлердің болуы	Әрдайым емес	Әрқашан	Жәбірленуші мен агрессордың күш теңдігі	Шамамен тең	Тең емес. Агрессорлар саны көп	Жанжал	Буллинг
Параметр	Жанжал	Буллинг																
Ұзақтығы	Бір реттік немесе қысқа мерзімді	Ұзақ мерзімді																
Мақсаттың болуы	Бар. Мүддені қорғау, қалағанға қол жеткізу, әлсізді қорғау	Жоқ. Агрессор үшін буллингтің өзі маңызды																
Куәгерлердің болуы	Әрдайым емес	Әрқашан																
Жәбірленуші мен агрессордың күш теңдігі	Шамамен тең	Тең емес. Агрессорлар саны көп																
Ұзақтығы	Бір реттік немесе қысқа мерзімді	Ұзақ мерзімді																
Мақсаттың болуы	Бар. Мүддені қорғау, қалағанға қол жеткізу, әлсізді қорғау	Жоқ. Агрессор үшін буллингтің өзі маңызды																
Куәгерлердің болуы	Әрдайым емес	Әрқашан																
Жәбірленуші мен агрессордың күш теңдігі	Шамамен тең	Тең емес. Агрессорлар саны көп																

Енді айырмашылықтарды нақты мысалдарда қарастырайық. Буллингке ұқсас үш жағдайды талқылайық. Олардың барлығы қауіпті және жағымсыз, бірақ олардың бәрі жәбірлеу емес.

Кейстерді талқылау. Топты үш командаға бөліңіз. Әр командаға кейс беріңіз. Талқылауға 5 минут уақыт беріңіз. Уақыт өткеннен кейін әр команданың өкілі пікірін білдіреді.

1-кейс. Арман үй тапсырмасын көшіру үшін, Дәуреннің дәптерін рұқсатсыз алды. Дәурен ашуланып, Арманды ренжіте бастады. Төбелес басталып, екеуі де үйлеріне бет-ауызы көгеріп қайтты. Келесі күні Арман мен Дәурен бір-біріне ренжіп, сөйлеспеді. Тағы бір күннен кейін олар татуласып, бұрынғыдай араласа бастады.

2-кейс. Жоғары сынып оқушысы Қанат екінші сыныптың оқушысы Дидардың ақшасын тартып алды. Қанат мектеп қақпасының сыртындағы камера жоқ жерде Дидарды күтіп, бұтаның түбіне итеріп, қорқытып, ақша талап етті. Екінші сынып оқушысы ата-анасына бұл жөнінде айтуға қорықты, ақша жоғалттым деп өтірік айтты. Бұдан былай Қанат мен Дидар кездеспеді.

3-кейс. Карина Әсел атты сыныптасын ұнатпайды. Оны кемсіту үшін ол көпшілікке арналған телеграм-арнасын ашты, онда ол сыныптастарымен қосылып, Әселдің сыртқы келбетін, мінез-құлқын, хоббиін және отбасын сынады. Карина қасында тұрған кезде де, айтқан сөздерін дауыстап қайталайды. Сонымен қатар, сыныптастары бөлмеде оның киімдерін спорттық киім ауыстыратын бөлмеге тығып қояды, асханадағы тамағын ыдысымен қоса төңкеріп тастайды. Мұндай жағдай бес айға созылады, нәтижесінде Әсел мектепке барудан бас тартады.

Педагогке арналған жауаптар:

1-кейс. Бір реттік төбелес. Мысалдағы жағдай буллинг емес, өйткені қақтығыстың нақты себебі болды және ол тез аяқталды. Қақтығыстағы күштер тең деп айтуға болады. Егер тіпті бір тарап екінші тараптың біршама күшті екенін сезсе де, ол қолдау тауып, өз мүдделерін қорғауға мүмкіндік береді. Егер де бір бала басқа балаға (немесе бүкіл сыныпқа) қарсы тұра алмаса, онда бұл жәбірлеу деген сөз.

2-кейс. Эпизодтық шабуыл бұл жағдайды буллинг деп те атауға болмайды, өйткені жүйелілік жоқ. Қанат ақшаны жалғыз өзі бір рет және жасырын түрде алып кетті. Сондай-ақ, жоғары сынып оқушысының ақшаны алу мақсаты болғаны маңызды. Ал буллинг үшін мақсат емес, процесс маңызды.

3-кейс. Сыныптас қыздар арасында ойластырылған қастандық бар және бұл жағдай – нағыз буллинг, өйткені бұл

	жүйелі түрде бірнеше айға созылған. Бұл жәбірлеушілердің материалдық мақсаттары жоқ. Олар бұл процестен ләззат алады.
5 мин	<p>Ақпараттық блок.</p> <p>Буллингке кімдер қатысады? Ақпараттық блок. Буллинктің бірнеше жағы бар. Атап айтқанда, қатысушылардың үш түрі.</p> <p>Агрессор – жәбірлеудің бастамашысы. Оны бастаушы, буллер деп те атайды. Оның ізбасарлары сол санатқа жатады. Бұл буллердің идеяларын қабылдайтын және жәбірлеуге белсенді қатысатын «достар». Ересектер буллинг туралы білгенде, әдетте агрессор жазаланады. Алайда, бұл балаға да көмек қажет. Ол жағдайдан өзі шыға алмайды. Ол үшін жәбірлеу – бұл билікке, үстемділікке, қауіпсіздікке деген қажеттілікті қанағаттандыру тәсілі.</p> <p>Құрбан – агрессор мен оның ізбасарлары жәбірлеген бала. Құрбан жәбірленуіне кінәлі деген қате түсінікке сенбеңіз: ол өзгеше, қарсылық білдіре алмады. Олай емес. Кез келген бала жәбірленуші болуы мүмкін және оның жеке ерекшеліктері оған ешқандай әсер етпейді. Кім жәбірленуші болатынын әрі қарай егжей-тегжейлі талқылаймыз.</p> <p>Бақылаушылар буллингке араласпайды, бірақ қорлауға қарап тұрады. Сырттай бейқам көрінгенімен, олар да шетте қала алмайды. Сыныптағы ахуал бақылаушыларға да әсер етеді. Кейбіреулер жәбірленушіге көмектесе алмайтындықтан азап шегеді. Басқалары менің басымда да болуы мүмкін деп қорқады. Шын мәнінде бақылаушылар жағдайға елеулі әсер етеді. Буллинг олардың үнсіз келісімімен жүреді. Егер олар үндемей қалмаса, жәбірленушінің жағында болса, онда буллинг тоқтайды.</p> <p>Буллинг үнемі асимметриялы немесе тепе-тең бола бермейді. Бір жағында айқын күші, салмағы мен қолдауы бар агрессор. Екіншісінде – жәбірленуші, тек оның мұндай күші мен қолдаушылары жоқ. Жағдайды теңестіру үшін жәбірленушіге қолдау қажет. Көбінесе құрбан жоғары сезімталдықпен, өзін-өзі бағалаудың төмендігімен, мазасыздық және ұялшақтықпен немесе керісінше импульсивтілікпен ерекшеленеді.</p>
10 мин	<p>Отбасындағы жанжалдарды шешу тәсілдері</p> <p>Отбасындағы жанжалдар – табиғи процесс, бірақ оларды ауызша немесе күшпен (физикалық) шешу мүмкін. Ата-аналар арасындағы ашу-ызаның көрінісі балалардың мінез-құлқынан көрінеді. Ересектердің өздерін ұстай білуі маңызды, себебі бұл балаларға қажет. Отбасылық дауларды бейбіт жолмен шешу – бұл олардың ата-аналарының жағымсыз эмоциялармен қалай күресетінін көру мүмкіндігі.</p> <p>«Мен-хабарлама» жаттығуы</p>

	<p>«Мен-хабарлама» – бұл адам өзінің сезімдерін, ойлары мен қажеттіліктерін «мен» сөзінен басталатын тұжырымдаманы қолдана отырып білдіретін қарым-қатынас тәсілі. Бұл әдіс тиімді және сындарлы қарым-қатынас орнатуға арналған, әсіресе маңызды жағдайларда айыптаудан, қорлаудан немесе ренжітуден аулақ болу. «Сен» немесе «ол» сөздерін айыптау түрінде қолданудың орнына, өз сезімдері мен қажеттіліктерін басқа адамның іс-әрекетімен тікелей байланыстырмай, «Мен-хабарлама» жеке сезімдер мен реакцияларға баса назар аударады. Бұл әңгімелесушілерге бір-бірінің көзқарасын жақсы түсінуге мүмкіндік береді және қақтығыстың алдын алады.</p> <p>«Мен-хабарламалар» мысалдары:</p> <p><i>«Мен бөлменің шашылып жатқанын көргенде мазасызданып кетемін, өйткені мен үшін тәртіп маңызды».</i></p> <p>Қатысушыларды жұптарға бөліңіз. Серіктестердің әрқайсысы «Мен-хабарлама» мәтінін кезекпен қайталауы керек.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Сен сабаққа нашар дайындалдың!» 2. «Сен компьютерде тым көп отырасың!» 3. «Сен тағы бас киім киген жоқсың ба?» 4. «Неліктен түскі астан кейін ешкім ыдыс жуған жоқ?» 5. «Бөлменді тез жина!» 6. «Үй тапсырмасын неге әлі жасамадың? Мен телефоныңды алып қоямын!» 7. «Егер тоқсандық бағаларың нашар болса – жаңа телефоннан үміттенбе». 8. «Сен бас киіміңді тағы жоғалттың ба? Мен шаршап кеттім!» 9. «Сенің портфеліңде не бар? Оны қашан реттейсің?» <p>Аяқтағаннан кейін пікірталас өткізіңіз: Қандай сезімдер көрініс тапты? «Мен-хабарламалар» арқылы көрсетілген қажеттіліктер қандай болды? Тәсілдің өзгеруі жағдайды қабылдауға қалай әсер етті?</p> <p><i>Ескерту:</i> «Мен-хабарламаларды» қолдану олардың әрекеттері үшін жауапкершілікті жоққа шығармайтынын, бірақ сезімдер мен қажеттіліктерді конструктивті түрде білдіруге көмектесетінін атап өту маңызды. Жаттығу эмоционалды интеллектіні дамытуға және отбасында қолдау көрсететін ортаны құруға ықпал етеді.</p>
10 мин	<p>Баланың буллингке тап болғанын қалай білуге болады?</p> <p>Ата-аналар мектептегі баланың жәбірленіп жатқанын әрдайым біле бермейді, өйткені балалар өздерінің қорланған жағдайынан ұялуы, ата-аналарын аяуы немесе жай ғана көмек</p>

іздеуі мүмкін. Бала үндемей, ештеңе айтпаса да, оған мұқият қарау керек.

Буллингтің жанама белгілері:

1. Зорлық-зомбылықтың іздері: көгеру, сызаттар, бүлінген заттар, жоғалған ақша.
2. Балалар баланы өз атымен емес, лақап атымен атайды.
3. Бала ұжымдық іс-шаралардан аулақ болады.
4. Оқушы құрдастарымен араласпайды, ересектерге жақын болады.
5. Бала мектепке бармауға себеп іздейді.
6. Оқу үлгерімі төмендейді.
7. Тәбеті нашарлайды, ұйқысы бұзылады, басы ауырады және күйзелістің басқа да белгілері.

Егер сіз осы белгілердің бірін байқасаңыз, баланы жәбірлеп жатыр деген қорытынды жасауға ерте. Буллинг кезінде бұл белгілердің барлығы бірге көрінеді. Қалай болғанда да, баламен сөйлесу маңызды. Сыныптастарының ата-аналарымен сөйлесуге болады. Мүмкін біреу сізге пайдалы ақпарат айтар.

Балаңыз буллингке тап болған кезде не істеуге болмайды? «Дұрыс жауапты таңдаңыз!»

Барлық қатысушылар жауаптарға дауыс береді. Жүргізуші дауыстар жиналған кезде жауаптарды талдайды.

Егер балаңыз буллингке ұшырады деп ойласаңыз:

1. Бала мәселені өзі шешкенше күту. (Жоқ)
2. Балаңызбен қалыптасқан жағдай туралы сөйлесу. (Иә)
3. Баланы агрессорларға қалай жауап қайтаруды үйрету. (Жоқ)
4. Балаңызды ренжіткен балалармен өзіңіз сөйлесу. (Жоқ)
5. Мектеп әкімшілігіне шағым жазу. (Жоқ)
6. Мектепке барып, жағдайды анықтау. (Иә)

Енді біз ата-аналардың мәселені шешпейтін, тек буллингті күшейтетін, көп таралған қателіктерін талқылаймыз.

Мәселе өздігінен шешіледі деп ойлау – *аңғалдықтың белгісі*. Мәселе өзі шешіледі деп ойламаңыз. Агрессор маманның көмегінсіз тоқтамайды. Бақылаушылар не болып жатқанына үйреніп, солай болуы керек деп ойлайды. Ал жәбірленуші күйзеліске ұшырап, көпшілікке қарсы тұра алмайды.

Баланы айыптау. Бұл балаға жасалуы мүмкін ең ауыр нәрсе. Егер да ата-анасы баланы айыптаса, бұл оған екі есе қиындық тудырады. Мысалы, егер бала көк түске боялған шашы үшін жәбірленсе, және біз оның осы нәрседен бас тартқанын қаласақ, мынадай стильдегі сөз тіркестерінен бас тартамыз: «Біз саған айттық қой, солай болатынын ескерттік». Адамның басқалардан

ерекшеленуге құқығы бар. Бірақ мазақ пен қорлауға жол бермеу керек.

«Есеңді жіберме!» деп кеңес беру. Бұл көмектеспейді. Өйткені бұл мәселенің түп-тамырына бармайды. Және қақтығысты физикалық агрессия деңгейіне шығаруы мүмкін.

Балалармен «мәселені шешуге» бару. Балалар сізді тыңдамайтыны сөзсіз. Ал балаларды қорлап, дене жазасын қолдануға болмайды. Ең бастысы, ересектердің мұндай ісі мәселені шешпейді, тек жәбірлеушіні ашуландырады.

Мектепті тым қатты айыптау – бұл да сындарлы тәсіл емес.

Егер бірден айып тағуға кіріссе, ата-ана мен педагог арасындағы ынтымақтастық бұзылады. Баланы қолдау мәселесінде педагогтермен серіктес ретінде сөйлесу – әлдеқайда орынды әрі тиімді.

Топпен жұмыс

1-топқа тапсырма: Мектепте буллингке ұшыраған балаға ата-ананың алғашқы көмегі қандай болуы керек? Мәселені талқылап, нәтижесін ұсыныңыз.

2-топқа тапсырма: Буллинктің құрбаны болған баланың ата-анасы мектеппен қалай әрекет етуі керек? Мәселені талқылап, нәтижесін ұсыныңыз.

Талқылау аяқталғаннан кейін слайдтар арқылы қорытындылар ұсынылады.

1-слайд. Мектепте буллинктің құрбаны болған балаға ата-ананың алғашқы көмегі

1. Балаға оның сезімдерін түсінетінімізді айтамыз: әркім буллинктің құрбаны болуы мүмкін, және ешкім мұны лайықты көрмейді.

2. Балаға оны тыңдауға және сөзсіз қолдауға дайын екенімізді жеткіземіз.

3. Қандай жағдай болса да, біз әрқашан баланың жағында екенімізді еске саламыз.

4. Не болғанын сұраймыз, әңгімесін бөлмейміз (тіпті қобалжып, кінәлілерді бірден жазалағымыз келіп тұрса да).

5. Балаға оның қаншалықты қиын жағдайда тұрғанын түсінетінімізді сезіндіреміз.

6. Балаға өз оқиғасымен бөліскені үшін алғыс айтамыз. Қиындықтармен сенетін ересектермен бөлісудің маңыздылығын түсіндіреміз.

2-слайд. Буллинг құрбаны болған баланың ата-анасының мектеппен өзара іс-қимыл әрекеттері

	<p>1-қадам. Баламен сөйлесеміз. Оқиғаның мән-жайын анықтаймыз және қолдау көрсетеміз.</p> <p>2-қадам. Сынып жетекшісімен және мектеп психологымен сөйлесеміз.</p> <p>3-қадам. Балаға қолдау көрсету бойынша бірлескен іс-қимыл жоспарын жасаймыз.</p> <p>4-қадам. Жоспарланған шаралардың орындалуын бақылап отырамыз. Мектепке үнемі барып, психологпен және сынып жетекшісімен кездесіп тұрамыз.</p> <p>Жұптық жұмыс. «Жан сырын ақтару» <i>шағын жаттығуы</i></p> <p>Қысқа жағдаятты сахналау: Бала буллинг туралы айтып береді – ата-ана жауап береді. Өртүрлі реакция нұсқаларын көрсету (тыңдау, айыптамау, сұрақ қою, мектепке жүгіну).</p> <p>Сөйлесуді бастау үшін мына тіркестерді қолдану: – «Мен сенің ... байқадым. Өзіңді қалай сезініп жүрсің?» – «Саған жеңіл болуы үшін мен не істей аламын?»</p> <p>Жұптық жұмыстың соңында әр жұп өз нәтижесін таныстырады.</p>
5 мин	<p>Қорытынды бөлім Рефлексия / Кері байланыс</p> <p>Ата-аналарға парақшалар таратылады. Әр қатысушы үйде жасауды жоспарлап отырған 2–3 нақты қадамды жазады (мысалы: баламен оның сыныптастары туралы сөйлесу, жұбайымен бірге талқылау, «ашық диалог» ережесін енгізу).</p> <p>Сессия соңында ата-аналарға:</p> <ul style="list-style-type: none"> – мектеп психологінің байланыс нөмірі, – отбасылық мәселелер, әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау бойынша «111» байланыс орталығының телефоны, – мектепте орналастырылған QR-код ұсынылады. <p>Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексіне сәйкес, балаларды тәрбиелеу үшін ата-аналардың жауапкершілігі көзделген. Ата-аналар немесе басқа да заңды өкілдер тарапынан тәрбиелеу, білім беру, құқықтары мен мүдделерін қорғау, кәмелетке толмаған балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді орындамау он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғатыны хабарланады (127-бап).</p> <p>Қорытындылай келе: буллинг дегеніміз не, оған ден қою неге маңызды, ата-аналар балаларды қалай қолдай алады.</p> <p>«ӨРКЕН» БӘАҰҒПИ әзірлеген «Буллинг жағдайында қалай әрекет ету керек?» атты чек-парағы ұсынылады.</p> <p>https://cloud.mail.ru/public/PZWh/t1btZyGaW/%D0%91%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%20%D1%87%D0%B5%D0%BA-</p>

--

5-9-сынып білім алушыларының ата-аналарына арналған сабақ
«Буллинг: мойындау, анықтау, тоқтату»

Мақсаты: Жасөспірімдер ортасындағы буллинг және оның алдын алу мүмкіндіктері туралы ата-аналардың түсініктерін қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Буллингтің алдын алуды ұйымдастырудағы ата-ана миссиясының маңыздылығын ашу;
2. Балаларды тәрбиелеу мәселелерінде ата-аналардың белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастыру;
3. Балалар ортасында буллинг фактілері туындаған жағдайда ата-аналарға практикалық әдістемелік көмек көрсету.

Ұлттық құндылықтар мен жеке қасиеттер: парасаттылық, құрмет, шындық, ашықтық, бірлік.

Жоспар:

1. Жасөспірімдер арасындағы буллинг проблемасының өзектілігі
2. Бейнеролик көру
3. «Ассоциация» жаттығуы
4. «Бізді толғандыратын мәселелер» ми шабуылы
5. Ақпараттық блок
6. Карточкалармен топтық жұмыс
7. Сұрақ-жауап жаттығуы
8. Қорытынды. Рефлексия

Әдістер: проблемалық жағдаяттарды жасау, аудио-, бейне сүйемелдеуді, интерактивті оқыту әдістерін қолдану.

Ресурстар: интерактивті тақта, карточкалар (Д.Олвеус бойынша), маркерлер, рефлекторлық парақ, бейнеролик, «ӨРКЕН» БӘАҰҒПИ чек-парағы

Хроно-метраж	Мазмұны
5 мин	Жасөспірімдер арасындағы буллинг мәселесінің өзектілігі. Қайырлы күн, құрметті ата-аналар! Сіздерді ата-аналарға арналған буллингтің алдын алу сабағында көргенімізге қуаныштымыз. Бүгін <i>буллинг, кибербуллинг</i> ұғымымен, оның негізгі сипаттамаларымен танысамыз, сұрақтарға жауап табуға тырысамыз: бала буллинг/кибербуллингке ұшыраған жағдайда

	<p>ата-аналар не істеуі керек? Бала агрессор болған жағдайда және мұндай жағдайлар туындамауы үшін не істеу керек.</p> <p>Соңғы оқиғалардың өзекті мәселелерінің бірі-кәмелетке толмағандар жасаған құқықбұзушылықтар санының өсуі. Қазіргі білім беруде, сарапшылардың пікірінше, балалардың қарым-қатынасында қатыгездік, қорлау мен мазақ ету барған сайын көбейіп жатыр, бұл олардың депрессиялық жағдайларының себебіне айналады.</p> <p>«Өркен» БӨАҰҒПИ» КеАҚ-ның «Балалық шақ әлемі» YouTube арнасындағы «Біз буллингке қарсымыз» тақырыбындағы бейнероликті келесі сілтеме бойынша көру ұсынылады: https://www.youtube.com/watch?v=tZbNy6GU9RM</p>
2 мин	<p>Ақпараттық блок.</p> <p>Слайд.</p> <p>Қазақстан Республикасындағы балалардың жағдайы туралы 2024 жылғы Есеп деректері бойынша:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Орта есеппен әр төртінші оқушы (22%) қандай да бір формадағы буллингке ұшырайтынын хабарлаған (ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіш – 20%); 2. Буллингке көбінесе ұл балалар (26%) ұшырайды, ал қыз балалар арасында бұл көрсеткіш – 19%. <p>Буллингтің алдын алу мақсатында Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығымен балаға қатысты жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу қағидалары әзірленді.</p> <p>Педагог: Сізде буллинг, кибербуллинг сөздерімен байланысты қандай ассоциациялар туындайды? (Ата-аналар өз қалауы бойынша сөйлейді).</p> <p>I. Ми шабуылы «Бізді толғандыратын мәселелер»</p> <p>Мақсаты: жұмыс жағдайларының шеңберін анықтау, қатысушылардың сабақта пысықтағысы келетін мәселелерді талқылау.</p>
10 мин	<p>Ата-аналар топтарға бөлінеді. Әр топ жасөспірімдерде туындауы мүмкін буллингке қатысты мәселелер шеңберін анықтауы керек. Жұмыс аяқталғаннан кейін алынған нәтижелерді талқылау және талдау жүргізіледі.</p> <p>Ақпараттық блок.</p> <p>Слайд. Баланы жәбірлеу (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе масс-медиа және (немесе) телекоммуникация желілері және (немесе) онлайн-платформалар пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг);</p>

2 мин

Буллинг мәселесін шешудің тиімді әдістерін әзірлеуге кіріспес бұрын, осы құбылыстың түрлерін, себептерін және мүмкін көріністерін, олардың алуан түрлілігін зерттеу керек.

Слайд. Буллинктің келесі түрлері бар:

Психологиялық (моральдық) зорлық-зомбылық:

Вербалды (мазақ ету, лақап ат қою, шексіз ескертулер мен біржақты бағалар, басқа балалардың қатысуымен қорлау, физикалық зорлық-зомбылық қаупі, бопсалау, ересектерге шағымдану, достықты тоқтату, хабарлау, жәбірленушіге жала жабу, қорлау).

Әлеуметтік шеттету (бойкот, бас тарту, оқшаулану, жәбірленушімен қарым-қатынастан бас тарту, баламен ойнаудан, жаттығудан бас тартады, онымен бір партада отырғысы келмейді)

Соңғы уақытта троллинг (trolling – «жылтыр қармақпен балық аулау») кең таралуда – интернетте (форумдарда, пікірталас топтарында, блогтарда және т.б.) арандатушы хабарламалар орналастыру арқылы қатысушылар арасында жанжал туғызу, өзара балағаттауға итермелеу.

Физикалық зорлық-зомбылық (ұру, сабау, заттарын бүлдіру және тартып алу, ұрлау.)

II. Үлестірмелі карточкалармен жұмыс. Қатысушылар 3 топқа бөлінеді (агрессор, жәбірленуші, куәгерлер). Оларға Д.Ольвеус кестесіндегі карталар беріледі. Педагог ата-аналарға жетіспейтін бағандарды толтыруды ұсынады.

Педагог. Буллингке қатысушылардың бірнеше атауы бар. Олардың бірі Д. Ольвеус ұсынған:

1) агрессор және оның барлық ізбасарлары;

2) құрбан;

3) куәгерлер (қорғаушылар мен бақылаушылар).

АГРЕССОРЛАР
Олар кімдер?
<i>Агрессордың ізбасарлары – жәбірлеуді белсенді қолдайтын, оған қатысатын, бірақ бастамашы емес адамдар;</i>
<i>Пассивті агрессорлар жәбірлеуді қолдайтын, бірақ қатыспайтын және оның бастамайтын адамдар.</i>
Не істейді?
Ата-аналар толтырады
КУӘГЕРЛЕР
Олар кімдер?
Ата-аналар толтырады
Не істейді?
1. Жәбірлеуді тоқтату бойынша әрекет жасамайды.

10 мин	<p>2. Жәбірлеуге немкұрайлы қарайды. 3. Оны тоқтату немесе жәбірленушіге көмектесу үшін шаралар қолданбайды.</p> <p>ҚҰРБАН</p> <p>Ол кім? Ол бала:</p> <p>1) тривиальды емес ойлайтын («ала қарғалар» деп аталады); 2) девиантты мінез-құлықты, үлгерімі төмен; 3) табысы төмен немесе әлеуметтік мәртебесі төмен отбасынан шыққан; 4) табысы жоғары және материалдық жағынан қамтамасыз етілген отбасынан шыққан бала</p> <p>Неліктен ол құрбанға айналады? Ата-аналар толтырады</p>
6 мин	<p>Қорытынды</p> <p>Агрессорлар – бұл үстемдік етуге және басқаларды бағындыруға деген күшті қажеттілігі бар, импульсивті мінез-құлықпен ерекшеленетін балалар. Олар ересектерге (мұғалімдерге, ата-аналарға) агрессия мен бағынбаушылық танытады, жәбірленушілерге жанашырлық білдірмейді және көбінесе құрдастарына қарағанда физикалық тұрғыдан күштірек болады.</p> <p>Куәгерлер – бұл әртүрлі рөлдерді атқара алатын балалар: әлеуетті қорғаушылар, бақылаушылар немесе белсенді қорғаушылар. Кейбіреулері зорлық-зомбылықты қолдамайды, бірақ араласпайды, басқалары бейтарап қалып, ал қорғаушылар буллингке теріс көзқарас танытып, жәбірленушіге көмектесуге тырысады.</p> <p>Жәбірленуші – бұл көбінесе сақтықпен, ұялшақтықпен, тұйықтықпен, жоғары мазасыздықпен және өзіне сенімсіздікпен ерекшеленетін бала. Мұндай балалардың өзін-өзі бағалауы төмен, олар депрессияға бейім және көбінесе жақын достары болмайды.</p> <p>«Сұрақ-жауап» жаттығуы. Ата-аналар жауаптарды таңдайды.</p> <p><i>Педагог:</i> Неліктен балалар көмек сұрамайды? Сіздер қалай ойлайсыздар?</p> <p>Тұжырымдар</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мұны өз бетімен шешкісі келеді. (Келісемін) 2. Беделді болғысы келеді. (Келіспеймін) 3. Қорлаушының реакциясынан қорқуы мүмкін. (Келісемін) 5. Буллермен сенімді қарым-қатынас орнатқысы келеді. (Келіспеймін) 6. Әлсіздігі үшін жазаланады деп қорқады. (Келісемін) 7. Өздеріне ешкім қамқорлық жасамайтынын сезінеді. (Келісемін)

15 мин	<p>Педагог: Баланың буллинг құрбаны болғанын қалай түсінуге болады? Белгілерді анықтаңыз. Сіздің балаңыз: 1) Мектепке құлшыныссыз барады және бармауға кез келген сылтауды қуана пайдаланады. (Келісемін) 2) Мектептен/колледжден қуанып оралады. (Келіспеймін) 3) Көбінесе ешқандай айқын себепсіз жылайды. (Келісемін) 4) Сыныптастары туралы әрдайым айтып отырады. (Келіспеймін) 5) Мектептегі өмірі туралы өте аз айтады. (Келісемін) 6) Жалғыз, оны ешкім қонаққа, туған күнге шақырмайды және өзі де ешкімді шақырғысы келмейді. (Келісемін)</p> <p>Педагог: Жәбірленуші үшін қандай ықтимал салдарлар болуы мүмкін? Әлеуметтік оқшаулау, әлеуметке жат мінез-құлық, мазасыздық бұзылыстары, психосоматика, жарақаттан кейінгі күйзелістік бұзылыс.</p> <p>Топта жұмыс істеу. «Қызыл-сары-жасыл» жаттығуы Ата-аналар қызыл-сары-жасыл карточкаларды таңдай отырып, топтарға бөлінеді. Егер қатысушыда қызыл карточка болса, ол «Агрессор» тобына түседі. Егер қатысушыда сары карточка болса, ол «Куәгерлер» тобына түседі. Егер қатысушыда жасыл карточка болса, ол «Жәбірленуші» тобына түседі. Енді топта жұмыс істейміз және келесі сұрақтарға жауап табуға тырысамыз: «Құрбан» тобы топтық пікірталас барысында: «Бала құрбан болған жағдайда ата-аналар не істеуі керек?» Ұсынымдар әзірлеу. «Агрессор» тобы «Бала буллинг болған жағдайда ата-аналарға не істеуі керек?». Ұсынымдар әзірлеу. «Куәгерлер» тобы «Бала буллингке куә болған жағдайда ата-аналарға не істеу керек?». Ұсынымдар әзірлеу. Талқылаудан кейін әр топтың өкілдері осы мәселе бойынша сөйлейді және ұсынымдарымен таныстырады.</p>
8 мин	<p>Педагогке арналған көмек Балаңыз буллингке ұшыраған жағдайда ата-аналар не істеуі керек? 1. Қорлаудың нақты себебін түсінуге тырысыңыз: баланың сырт келбеті, мінез-құлық ерекшелігі. Балаңыздың мектептегі буллинктің құрбаны болғанына көз жеткізіңіз.</p>

2. Жағдай туралы сынып жетекшісіне, мектеп психологіне хабарлаңыз. Бірлесіп туындаған жағдайдан шығу жолдарын іздеңіз.

3. Егер бала зорлық-зомбылыққа ұшырап, қорқыныш пен күйзеліс сезінсе, оған тыныштық пен қауіпсіз орта қажет. Мұндай жағдайда бір күнге үйде қалып, демалып, өз-өзіне келуіне мүмкіндік беріңіз. Сондай-ақ, балаға эмоционалдық қолдау көрсетіп, қайтадан мектепке бейімделуіне жәрдемдесіңіз.

4. Ешқашан баламен болған жағдайды елемеуге және оны өздігінен шешіледі деп қалдыруға болмайды. Баланы сабырға шақырып, қолдау көрсету қажет. Мысалы: «Маған айтқаның жақсы болды. Сен дұрыс істедің»; «Мен саған сенемін»; «Бұл жағдайға сен кінәлі емессің»; «Мұндай жағдайға тек сен ғана емес, басқа балалар да тап болады»; «Бұл жағдайдың болғаны маған өкінішті»; «Мен саған енді қауіп төнбеуі үшін бар күшімді саламын».

5. Баламен сабырлы әрі іскерлік үнмен сөйлесу, жағдайды бірге талқылау қажет. Бағалау мен пікірсіз жанашырлық таныту керек. Бұл — шешімін табуға болатын мәселелердің бірі екенін балаға түсіндіру маңызды.

6. Осындай жағдаяттарды сәтті шешкен өз тәжірибеңізді айтып беріңіз, басқа балалардың ренжімей, қатты ашуланбай өткен оқиғаларын мысал етіңіз.

7. Жағдаят туралы сынып жетекшісіне, мектеп психологіне хабарлау. Ең жақын арада болатын ата-аналар жиналысында сөз сөйлеп, айыптауға емес, ата-аналарды бірігіп әрекет етуге шақыру – сыныпта буллинг дәстүрге айналмауы үшін.

8. «Қорқақ болма», «Жауап қайтар» деген талаптарды асығыс айтпау. Көптеген балалар қорқынышты жеңе алмайды және әкесінің ренжіп қалуынан қорқып, шағымдануды тоқтатып, өз мәселесімен жалғыз қалады.

9. Буллинктің себептері мен салдарын біле отырып, құрметті ата-аналар, дұрыс шешім қабылдап, балаңыздың қоғамның толыққанды тұлғасы болуы үшін барлық қажетті шараларды қабылдаңыздар.

Ата-аналар баласы буллер (агрессор) болған жағдайда не істеуі керек?

Қорытынды. Балаңыз басқа балаларды қорлап, ренжітіп жүргенін білсеңіз, ата-ана ретінде алғашқы реакцияңыз — оны қатты жазалау болуы мүмкін. Алайда бұл көбіне бір реттік шара ғана болып, жағдайды шешпейді, керісінше оны ушықтыруы мүмкін. Егер балаңыз басқа балаларды ренжітіп жүрсе, оны тоқтатып, өз мінез-құлқын қайта қарауға мүмкіндік беретін жағдай жасау қажет. Жазалау жаман мінез-құлықты түзмейді,

бірақ бала мен ересек арасындағы сенімді жойып жібереді. Балаңыздың басқаларға зиян келтіру ниетін өзгелерге мейірімді болуға деген ұмтылысқа ауыстыруға тырысыңыз.

Бұған қалай қол жеткізуге болады?

1) Балаға өзінің дұрыс емес әрекетін көруге мүмкіндік беріңіз және оны түзету жолдарын табуға көмектесіңіз.

2) Баланың мұндай мінез-құлыққа не себеп болғанына назар аударыңыз, оған өз әрекеттері үшін жауапкершілік алу арқылы ішкі тұтастығы мен өзін-өзі құрметтеуді қалпына келтіретінін түсінуге көмектесіңіз.

3) Балаңыздың әрекеттері үшін ұялу сезімін басым болдырмауға тырысыңыз.

4) Балаңызбен оның әрекеттері туралы сөйлесіңіз, егер ол буллингтің құрбаны болса, қандай ашық әрі шынайы сұрақтар қояр едіңіз — дәл сондай сұрақтар қойыңыз.

5) Осылайша сіз оның қорғану реакциясын жеңесіз, шынайы мотивациясын түсінесіз, балаңызбен байланысты сақтап, оның өз ішкі әлемін түсінуіне көмектесесіз.

6) Мұндай мінез-құлықтың себебі — баланың ішкі күйзелісі, қандай да бір жан жарасы. Біз өзімізді жағымды қабылдағанда, өзгелерді ренжітуге мұқтаж болмаймыз. Есіңізде болсын — бұл мінез-құлық жаман, бірақ бала емес. Оған: «Мен сенің жақсы бала екеніңді білемін, бұл мінез саған тән емес» деп айтыңыз.

7) Эмпатияны дамытуға тырысыңыз.

Жәбірлеу жағдаяттарының алдын алу үшін не істеу керек?

1) Мұғалімдермен және сыныптастарымен жақсы қарым-қатынас орнату.

2) Балаға ұнайтын сыныптастарын қонаққа шақыру.

3) Баланың өзін-өзі бағалауын арттыру; егер балада өзін тым жоғары бағалау байқалса, бұл қасиетті өзгелерге көрсетудің қажеті жоқ екенін түсіндіру, әр адамның кемшілігі мен артықшылығы болатынын ұғындыру; баланың тек оқуға келетін емес, сынып ұжымының толыққанды мүшесі болуына көмектесу.

4) Отбасында эмоционалды жағымды атмосфера құру, баланы ата-анамен бірлескен істерге тарту (бос уақытты бірге өткізу, сапарлар, отбасы мүшелерінің сезімдері мен мәселелерін талқылау), отбасылық дәстүрлер мен рәсімдерді жаңғырту немесе енгізу (ұйықтар алдында «Қайырлы түн!» деп айту, баланы сүйіп, сипау, таңертең мектепке барарда жақсы күн тілеу, туған күндерді атап өту, жиі құшақтау, сүю және т.б.).

5) Баланың эмоционалды жағдайына мұқият көңіл бөлу.

Балаңыз буллингтің куәгері болған жағдайда ата-аналар не істеуі керек?

1) Жасөспіріммен жан-жақты сөйлесіңіз. Сыныпта не болып жатқанын егжей-тегжейлі біліңіз, ол куә болған жағдайды нақты сипаттап беруін сұраңыз. Ең бастысы — агрессордың әрекетіне, жәбірленушінің мінез-құлқына қалай қарайтынын, жалпы жағдайды қалай бағалайтынын, не дұрыс деп санайтынын және неге мүлдем келіспейтінін анықтаңыз. Сондай-ақ, неге ол куәгер рөлін таңдағанын (мысалы, «көшбасшының» ашуынан қорқу), және неге бұл жағдайды ересектерден жасырғанын (мысалы, «шағымданушы» болғысы келмеген) жеке және өте мұқият талқылаңыз.

2) Жасөспірімнің ойларын байыппен қабылдаңыз. Оны мұқият тыңдаңыз, өз тәжірибеңізді тықпаламай, оның көзқарасы бойынша не істеу керектігін біліңіз. Егер оның пікірінде қате түсініктер болса, сабырмен және дәлелмен қарсы пікір білдіріңіз.

3) Кім кінәлі екеніне емес, не істеу керек екеніне назар аударуға тырысыңыз. Балаңыздың қандай куәгер екенін анықтаңыз: қолдаушы ма, бақылаушы ма, әлде жанашыр ма — және бұл тек жекелеген адамдардың емес, бүкіл ұжымның мәселесі екенін түсіндіріңіз. Жасөспірімді үнсіздігі немесе агрессияны қолдағаны үшін айыптауға болмайды — ол өзін кінәлі әрі шеттетілген сезінуі мүмкін. Оның орнына, жағдайдан шығу стратегиясын бірге ойластыруға назар аударыңыз. Негізгі көңілді баланың ойларына бөліңіз. Жауапкершілікті бөлісіңіз: жасөспірім не істей алады, ал не нәрсені ересектерге — сізге немесе педагогтерге тапсырған дұрыс екенін ойластырыңыз. Егер балада күмән мен қорқыныш пайда болса, оларды бірге талқылап, әрбір әрекеттің салдарын егжей-тегжейлі түсіндіріңіз.

4) Жасөспірімге өз ниеттеріңізді міндетті түрде айтыңыз. Егер ол сенім білдіріп, сыныптағы буллинг фактілері туралы айтып берсе, неге сіз бұл туралы мұғаліммен немесе мектеп әкімшілігімен сөйлесуіңіз керектігін түсіндіріңіз және бұл мәселе бойынша келісімге келіңіз. Олардың көмегінсіз бұл проблеманы шешу іс жүзінде мүмкін емес. Әйтпесе (ескерту жасалмаса), мұндай әрекет бала тарапынан сатқындық ретінде қабылдануы мүмкін. Сондай-ақ қызыңызға немесе ұлыңызға бұл ақпарат сыныптастарына белгілі болмайтынын, тек мектеп/колледж қызметкерлеріне арналғанын түсіндіріңіз.

5) Жасөспірімнің «қорғаушы» болу шешімін қолдаңыз. Буллинг құрылымында қорлауға қарсы шыққан балалар әртүрлі жолмен әрекет етеді: кейбірі буллерге қарсы тұрып, ашық түрде жәбірленушінің жағына шығады; кейбірі қорлауды тоқтатуға тырысады (мысалы, мұғалімге жүгіну арқылы); ал кейбірі жәбірленушіні жұбатып, онымен достасады. Зерттеулерге сәйкес, буллинктің алғашқы сәттерінде қорғаушы араласса, ол бірден

тоқтауы мүмкін. Сондықтан балаңыздың өзгелерді қорғауға дайын екенін байқасаңыз, оның бұл рөлінің пайдасын нақты түсіндіріп, ол не істей алатынын бірге талқылаңыз.

Педагог: Құрметті ата-аналар, жасөспірімге мүмкіндігінше жиі көңіл бөліңіздер: қолынан ұстаңыздар, құшақтаңыздар, басынан сипаңыздар. Оған оны жақсы көретініңізді айтып отырыңыздар. Бала өзін сүйікті әрі бағаланған сезінеді. Кейбір балалар буллингпен бетпе-бет келгенде соншалықты ауыр күйзелісті кешіреді, тіпті өз дағдыларын жоғалтып, өзін жек көре бастайды. Мұндай балаларға мұқият жоспарланған терапиялық қолдау қажет. Араласу бағдарламасы мектептің/колледждің ішінде қолдау көрсетуді немесе қандай да бір сыртқы қолдау қызметіне жолдауды қамтуы мүмкін. Мысалы, әлеуметтік қызметпен, сот органдарымен байланыс орнату мүмкін.

Отбасы, әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша «111» Байланыс орталығының телефоны беріледі немесе мектепте орналастырылған QR-код ұсынылады.

Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» **кодексіне** сәйкес, балаларды тәрбиелеу үшін ата-аналарға жауапкершілік жүктеледі. Ата-аналар немесе басқа заңды өкілдер тарапынан тәрбиелеу, білім беру, баланың құқықтары мен мүдделерін қорғау, қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді орындамау он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғатыны хабарланады (127-бап).

Қорытынды. Рефлексия

Педагог: Құрметті ата-аналар, бүгін біз мектептегі буллинг мәселесін және мұндай жағдайға тап болған балаларға көмектесу жолдарын қарастырдық. Енді сіздерден кері байланыс алуды ұсынамын.

Рефлексия: Қатысушылар шеңбер бойымен өз пікірлерін білдіреді: не пайдалы болды, сабақ соңындағы көңіл-күйі қандай... Рефлексивті парақтар толтырылады.

Сабақ сіздер үшін қызықты әрі пайдалы болды деп сенеміз. Сау болыңыздар!

Рефлексивті парақ

Менің көңіл-күйім

1 2 3 4 5

Ақпарат қызықты болды

	1 2 3 4 5
	Ақпарат пайдалы болды
	<hr/>
	1 2 3 4 5
	Сіздің ойыңызша, не ең сәтті болды және неліктен?
	<hr/>
	<hr/>
	Келесі сабақтарда қандай мәселелерді қарастырғыңыз келеді?
	<hr/>
	<hr/>
	«Буллинг жағдайында баламен қалай қарым-қатынас жасау керек» Сабақ аяқталғаннан кейін ата-аналарға буллингтің алдын алу бойынша келесі тақырыптарда чек-парақтар ұсынылады:

1. «Буллинг жағдайында баламен қалай қарым-қатынас жасау керек»

<https://cloud.mail.ru/public/PZWh/t1btZyGaW/%D0%91%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%20%D1%87%D0%B5%D0%BA-%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8B%20%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BC/%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%20%D1%87%D0%BB%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B9%20%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7.png>

2.«Балаңызды мектепте қорлап жүр ме? Не істеу керек? Ата-аналарға арналған ұсынымдар»

<https://cloud.mail.ru/public/PZWh/t1btZyGaW/%D0%91%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%20%D1%87%D0%B5%D0%BA-%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8B%20%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BC/%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%20%D1%87%D0%BB%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B9%20%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7.png>

10-11-сыныптар және колледждердің 1-2-курс білім алушыларының
ата-аналарына арналған сабақ

Кибербуллингтің алдын алу: киберкеңістіктегі балалардың қауіпсіз
мінез-құлқын дамыту

Сабақ мақсаты: Ата-аналарға кибербуллингтің қауіп-қатері және зардаптарын таныстыру, жасөспірімдер ортасында буллингтің алдын алуға практикалық көмек көрсету.

Міндеттері:

1. Кибербуллингтің алдын алуды ұйымдастырудағы ата-ана міндетінің маңыздылығын ашу;
2. Ата-аналарға балаларды кибербуллингтен қорғау жолдарын үйрету;
3. Әлеуметтік желіде балаларды қорлау жағдайларында ата-аналарға практикалық әдістемелік көмек көрсету.

Күтілетін нәтижелер:

1. Кибербуллинг мәселесінің өзектілігі және оның балалар өміріндегі салдары туралы ата-аналардың білім деңгейі артады;
2. Ата-аналар балаларды қорлау фактілерін анықтаудың диагностикалық әдістерін меңгереді;
3. Ата-аналар балаларға психологиялық қолдау көрсету, кибербуллингтің әртүрлі жағдайларына тап болған балалардың депрессиялық синдромын және жағымсыз эмоционалдық жағдайын жою жолдарын үйренеді.

Ұлттық құндылықтар мен тұлғалық қасиеттер: парасаттылық, сыйластық, шындық, ашықтық, бірлік, өзара түсіністік.

Жоспар:

1. Ми шабуылы. Жасөспірімдер арасындағы кибербуллинг мәселесінің өзектілігі.
2. Сұрақ-жауап жаттығуы.
3. Ақпараттық бөлім.
4. Жағдаяттық сұрақтар. Практикалық бөлім. Жаттығулар.
5. Чек-парағы: «Ақпараттық қауіпсіздік ережелерін сақтау»
6. Тапсырма: «Виртуалды қауіпсіздік коды».
7. «Кибербуллингтен қорғану ережелері» бейнеролигін көру.
8. «Балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша ата-аналарға арналған кеңестер» парағы.
9. Қорытынды. Рефлексия.

Ресурстар: интерактивті тақта, слайдтар, «Өркен» БӘАҰҒПИ КеАҚ чек-парақтары

Хроно-метраж	Мазмұны
2 мин	<p>Қайырлы күн, құрметті ата-аналар! Сіздерді, кибербуллингтің алдын алу шаралары тақырыбындағы сабақта көргенімізге қуаныштымыз.</p> <p>1. Ми шабуылы. Ата-аналарға ми шабуылын жасау үшін кибербуллинг ұғымымен байланысты мүмкіндігінше көп сөзді/тіркестерді атауды ұсыну. Жауаптар тақтаға немесе флипчартқа жазылады.</p>
2 мин	<p>Ақпараттық блок.</p> <p>2023 жылы жүргізілген HBSC халықаралық зерттеуінің «Мектеп жасындағы балалардың денсаулыққа қатысты мінез-құлқы» деректеріне сәйкес, Қазақстанда әр сегізінші мектеп жасындағы бала (13%) кибербуллингке ұшырайды, ал шамамен 11% жасөспірім (әр 9 баланың бірі) басқа адамдарға қатысты кибербуллингке қатысқан.</p> <p>2022 жылғы 3 мамырдағы «Баланың құқықтарын қорғау, білім беру, ақпарат және ақпараттандыру мәселелері бойынша кейбір заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңға сәйкес, Қазақстан Республикасының «Баланың құқықтары туралы» және «Білім туралы» заңдарына жәбірлеу (буллинг) және кибербуллинг ұғымдары ресми түрде енгізілді.</p> <p>2. Сұрақ-жауап жаттығуы.</p> <p>Мақсат қою. Аудиторияның белсенділігін ояту үшін сұрақтар қойылып, жауаптары талқыланады.</p> <p>Сұрақтар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Сіз немесе балаңыз кибербуллингке ұшырады ма? Ол неден көрініс тапты? 2) Бұл мәселені талқылау керек пе? Не үшін? 3) Өзіңізді, балаңызды мұндай жағдайлардан қалай қорғауға болады?
4 мин	<p><i>Педагог ата-аналарды кибербуллинг шын мәнінде әр бала тап болуы мүмкін қауіп деген қорытындыға әкеледі. Заманауи балалар кибербуллинг құрбаны болмау үшін мұндай жағдайда қалай әрекет ету ережелерін білуі керек.</i></p> <p>Кейбір жағдайларда интернет пайдаланушылары әлеуметтік желілерде нағыз алаяқтар сияқты әрекет етеді: олар біздің парақшамызға жүктеген заттарымызды, балаларымыздың фотосуреттерін ұрлайды. Мектеп пен колледж оқушыларына кибербуллингтің құрбанына айналмау үшін желідегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерін білу өте маңызды.</p> <p>3. Ақпараттық блок.</p> <p>Слайд. кибербуллинг – бұл жария түрде немесе масс-медиа, телекоммуникация желілері және онлайн-платформалар арқылы</p>

<p>2 мин</p>	<p>жүзеге асырылатын, қорлау, қудалау немесе қорқыту сипатындағы жүйелі әрекеттер. Бұл әрекеттер лездік хабар алмасу сервистері, әлеуметтік желілер, веб-сайттар, электрондық пошта, сондай-ақ мобильді байланыс құралдары арқылы жүзеге асырылады.</p> <p>Педагог: Кибербуллингтің негізгі әрекеттері қандай?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Ұру, итеру (Келіспеймін) 2) Алаяқтық, құпия ақпаратты алдап алу және оны тарату (Келісемін) 3) Шабуылдар, үнемі қажытатын лақап аттар (дұрыс) 4) Физикалық зорлық-зомбылық (Келіспеймін) 5) Жала жабу (Келісемін) 6) Өзгенің атын жамылу, белгілі бір тұлғаға айналып көріну (дұрыс) 7) Ұрыс-керіс, дауды өршіту, көпшілік алдында қорлау, эмоциялық реплика алмасу (Келісемін) 8) Соққыға жығу, мәжбүрлеу (Келіспеймін) 9) Шеттету (Келісемін) 10) Киберқудалау (Келісемін)
<p>5 мин</p>	<ol style="list-style-type: none"> 11) Хеппислепинг – кибербуллингтің салыстырмалы түрде жаңа түрі: агрессорлар жәбірленушіні ұрып-соғып немесе мазақтап жатқан видеоны түсіріп, кейін оны жәбірленушінің келісімінсіз интернетке жүктеу (Келісемін) <p>Педагог: Кибербуллингтің пайда болу себептері қандай?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Үстемдікке ұмтылу. (Келісемін) 3) Эмпатия дамуының жоғары деңгейі. (Келіспеймін) 4) Қызғаныш. (Келісемін) 5) Ойын-сауық. (Келісемін) 6) Отбасындағы ізгілікті қарым-қатынастар. (Келіспеймін) 7) Кек. (Келісемін) <p>Слайд. Нені қауіп факторларына жатқызуға болады?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ата-аналардың өз балаларының белсенділігіне жеткіліксіз көңіл бөлуі. 2. Ұжымдағы ахуалды жағымсыз деп қабылдау. 3. Физикалық жәбірлеуге қатысу тәжірибесі. 4. Құрдастарының бас тартуы. <p>Слайд. Кибербуллингтің бала үшін қандай салдары болуы мүмкін?</p> <p>Оқшаулану, қорқыныш, алаңдаушылық, әлсіздік сезімі, депрессия, қорлау, ашулану және кек алуға ұмтылу, бопсалау, өмірге және білім беру ортасына қызығушылықтың болмауы.</p> <p>Слайд: Баланың кибербуллингке ұшырағанын қалай білуге болады?</p>

10 мин	<p>Балаларыңыздың эмоционалдық жағдайына мұқият назар аударыңыз, себебі кейбір бала өз уайымын білдіруге қиналады.</p> <p>Назар аударатын белгілер:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мектепке/колледжге барудан немесе аулаға шығудан қорқу. 2. Мазасыздық және/немесе қобалжу. 3. Мектепте/колледжде немесе одан тыс жерде достарының аз болуы. 4. Достарынан бір мезгілде қол үзуі. 5. Киімнің, гаджеттер немесе басқа жеке заттардың жоғалуы. 6. Оқу үлгерімінің төмендеуі. 7. Жиі ақша сұрауы. 8. Сабаққа кешігуі 9. Үйге қайту үшін мектептен/колледжден қонырау шалуы. 10. Үлкендерге жақын болуға ұмтылуы. 11. Дұрыс ұйықтамауы және қорқынышты түс көруі. 12. Басының, асқазанының ауруы немесе басқа да физикалық ауруларға шағымдануы. 13. Интернетте уақыт өткізгеннен кейінгі жағымсыз көңіл-күйі. 14. Әдеттен тыс құпиялылық. 15. Агрессия, ашу-ызаға беріліп кету. <p>III. Жағдаяттық сұрақтар. Топтық жаттығу.</p> <p>Педагог ата-аналарды 2 топқа бөледі. Әр топқа жағдаяттық сұрақтар ұсынылады. Біз осы сұрақтарды талқылап, қауіпті және қауіпсіз әрекет ету жолдарын табуымыз керек. Ата-аналар бұл жағдайда не істеу керегін айтады.</p> <p>Жағдаяттар:</p> <p>1- топ. Жағдаяттық тапсырма</p> <p>Әсия 16 жаста. Ол селфи жасап, фотосуретін Instagram парақшасына жариялады. 5 минуттан кейін селфиге 5 қолданушы пікір қалдырды. Олардың арасында Әсияның жазылушылары, оның ішінде сыныптастары/группаластары бар. Кешке қарай фото сыныптың/группаның WhatsApp тобында пайда болды. Біреу ол туралы жағымсыз пікірлер жазыпты. Әсия өзін қорғамақ болып, топтан шығып кетті. Сыныптасы/группаласы жеке хабарламасында құрбысына назар аудармауға кеңес берді, өйткені бәрі ертеңге дейін тынышталады деді. Басқа біреу жеке хабарламасында: «Әсия, қорқасың ба?» – деп сұрады. Сыныптастардың/группаластардың бәрі бірдей жағымсыз пікірлер жазған жоқ.</p> <p>2-топ. Жағдаяттық тапсырма</p> <p>Әлихан 17 жаста. Ол билегенді ұнатады, бірақ біраз уақыт би студиясында сабақтар өткізілмеді. Бірде ол сыныптасының/группаласының өтініші бойынша оған бірнеше би қимылын көрсетті. Осы кезде оны біреу видеоға түсіріп алды.</p>
--------	---

2 мин	<p>Кешке қарай Әлиханның биінің видеосы Tik Tok-та, бірнеше әлеуметтік желіде пайда болды. Біреулер оның қандай биші екенін білу үшін сауалнама жүргізді. Келесі күні бейнероликті көптеген қолданушы таратты, ал ондағы пікірлер Әлиханға ұнамады. Әлихан қатты ренжіп, биді тастау туралы шешімге келді.</p> <p>Талқылауға арналған мәселелер:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Біз кім туралы айтып отырмыз? 2. Әр кейіпкер қалай әрекет етті (жәбірленуші, әзілкеш пайдаланушы, мейірімді қолдаушы, виртуалды куәгерлер)? 3. Сипатталған жағдайда кім зардап шекті? 4. Кім ыңғайсыз жағдайға қалды? 5. Неліктен болған оқиғаны кибербуллинг деп атауға болады? 6. Бұл жағдайдың алдын алу үшін әр кейіпкер не істей алады? 7. Жәбірленушілер қандай күйде болды? 8. Қандай қорытындыға келдіңіз? <p>Чек-парақ. Ақпараттық қауіпсіздік ережелерін сақтау https://cloud.mail.ru/public/PZWh/t1btZyGaW/%D0%9A%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9A%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/01.png</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Балаларыңызға кибербуллинг туралы чек-парақтың мазмұнына сүйеніп айтыңыз. Кибербуллингтің не екенін білетін бала оны бірден таниды. 2) Балаларыңызбен ашық және жиі сөйлесіңіз. Балаларыңызбен кибербуллинг туралы неғұрлым көп сөйлессеңіз, соғұрлым оларға көрген-білгенін айту оңайырақ болады. 3) Күнделікті балаларыңыздың мектептегі уақыты мен интернетті пайдалану уақыты туралы сұраңыз. Олардың сабақтары мен әрекеттері туралы ғана емес, сонымен қатар сезімдері туралы да сөйлесіңіз. 4) Балаңызға кибербуллингке қарсы күресте үлгі болыңыз. 5) Кибербуллингте үш рөл болады: жәбірленуші, буллер/агрессор және куәгер/бақылаушы. Балалар кибербуллингтің құрбаны болмаса да, достарына құрметпен қарап, мейірімді болу арқылы оның алдын алуда маңызды рөл атқарады. 6) Балаңыздың өзіне деген сенімділігін дамытуға көмектесіңіз. Балаңызды өзіне ұнайтын істермен айналысуына, өз ортасында болып жатқан іс-шараларға қатысуына мүмкіндік жасаңыз. Сонда өзіне деген сенімі артып, мүдделес достар табуына көмектеседі. 7) Оларға үлгі болыңыз. 8) Айналаңыздағы, соның ішінде зорлық-зомбылыққа ұшыраған адамға көмектесу арқылы балаңызға басқа балалар мен ересектерге мейірімді және құрметпен қараудың маңыздылығын
-------	---

	<p>көрсетіңіз. Балалар ата-аналарына қарайды, көбінесе олардың мінез-құлқын, іс-әрекетін қайталайды.</p> <p>9) Олардың онлайн тәжірибесінің бір бөлігі болыңыз. Балаңыз қолданатын онлайн - платформалармен танысыңыз. Оған интернетте кездесуі мүмкін әртүрлі қауіптер туралы ескертіңіз.</p> <p><i>Слайд. Егер балаңыз кибербуллингтің құрбаны болса, қайда жүгіну керек?</i></p> <p>VI. Жаттығу. Виртуалды қауіпсіздік кодексі</p> <p>Топ SMART пайдаланушы командасына айналады. Оның әрбір мүшесі жасөспірімдердің SMART пайдаланушысы болуына және өзін интернетте ыңғайлы және қауіпсіз сезінуіне көмектесетін виртуалды қауіпсіздік кодексін әзірлеуге қатысуы керек.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Қатысушылардың әрқайсысының өз рөлі болады: контент сарапшысы, коммуникация сарапшысы, кеңесші. 2) Рөлдер кездейсоқ таратылады, бұл үшін ойынға қатысушылар бірінші – үшінші реттік санымен топқа бөлінеді. 3) Сарапшылар тобы тапсырма жазылған карта алады. 4) Тапсырманы орындауға 10 минут уақыт беріледі. 5) Сараптамалық топтардың жұмысының нәтижелері тақтаға жазылады. <p><i>Контент жөніндегі сарапшы.</i> Тапсырма. Пайдаланушы орналастыратын/жүктейтін, жіберетін немесе бөлісетін/тарататын фотосуреттер қандай болмауы керектігін кестеге жазады:</p> <p>Мысалы: сыныптастарымен немесе достарымен олардың келісімінсіз бірге суретке түсу.</p> <p><i>«Коммуникация жөніндегі сарапшы»</i></p> <p>Тапсырма: Пайдаланушылардың бірі хабарлама жіберсе, не істеуге болатынын кестеге жазыңыз:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) әдеттегі; 2) жағымсыз контент. <p>Әрекеттер: хабарламаға мән бермеймін/ бұл мені қызықтырмайды деп жауап беремін/ жауап ретінде жағымсыз нәрсе жазамын/ сенетін ересек адамға айтып беремін.</p>
10 мин	
10 мин	<p><i>Кеңесші.</i> Тапсырма: Жасөспірімдерге желіде өздерін қауіпсіз сезінуге көмектесетін 2-3 кеңес жазыңыз.</p> <p>Командалар өз жұмыстарының нәтижелерін ұсынғаннан кейін, оларды жинақтап, балаларға ұсынуға болатын Виртуалды қауіпсіздік кодексіне біріктіру қажет.</p> <p>Командалардың ұсыныстарын талдау қажет, қатысушылардың назарын келесі мәселелерге аудару керек: кеңесшілердің кеңестері контент бойынша сарапшылар мен коммуникация бойынша сарапшылардың ұсынымдарымен сәйкес келе ме. Ата-аналар</p>

2 мин	<p>хабарламаларға жауап беру жолдарының мүмкіндігінше көп түрін ұсынуы маңызды.</p> <p>VI. Балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін ата-аналарға кеңестер жазылған парақ беру</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Гаджеттерді алып қоямын деп қорқытуға болмайды. 2. Балаларға кибербуллингті, қауіпсіз интернет ережелерін қалай анықтау керегін үйретіңіз. 3. Мәселені жоққа шығармаңыз 4. Баланы жазғырмаңыз. 5. Шектеулер қойып, оның маңыздылығын түсіндіріңіз. 6. Желіде болатын уақытты шектеңіз. 7. Ата-ана бақылауын орнатыңыз. 8. Балаңыздың неге қызығатынына, немен айналысып жүргеніне назар аударыңыз. 9. Балаға сеніңіз. 10. Ешқандай жағдайда офлайн немесе онлайн түрде буллинг жасамау және әлеуметтік желілерде оған жауап бермеу керегін үйретіңіз. 11. Әлеуметтік желілерде балалардың жеке фотосуреттерін жарияламаңыз. <p>8. Қорытынды.</p> <p>Педагог: Құрметті ата-аналар, бүгін сабақта кибербуллингтің алдын алу бойынша толыққанды білім алдыңыздар. Енді сіздерге балаларыңызға ұсыныстар әзірлеп жадынама дайындауды ұсынамын. Интернетті пайдалану кезінде бала қандай қауіпсіздік ережелерін білуі керек?</p> <p>Алдымен қатысушылар ауызша жауап береді, содан кейін педагог жадынаманың соңғы нұсқасын беріп, қорытындылайды.</p> <p>Балаларға арналған жадынама</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Желіде сыпайы және мейірімді бол. 2) Достарыңа жағымды хабарламалар, күлімсіреу жіберу арқылы қолдау көрсет. 3) Параметрлер мен құпия сөздерді тексер. 4) Интернетте не жариялап жатқаныңызды кім көре алатынын ойланыңыз. 5) Құпиялық параметрлерін соңғы рет қашан тексердің? 6) Егер біреуді қорлап жатқанын көрсеңіз, бұл туралы үндемей қалмаңыз. Сол адамға жүгініңіз және қолдау көрсетіңіз. Сіздің сөздеріңіз маңызды рөл атқаруы мүмкін. 7) Егер сіздің біреуге қатысты мінез-құлқыңыз біреуге ұнамағанын сезсеңіз — дереу тоқтатыңыз! 8) Достыққа қосу сұранысын қабылдас бұрын, профильге көз жүгіртіп, бұл адамның кім екенін анықтауға тырысыңыз.
-------	--

	<p>Есіңізде болсын: кейде адамдар өздерін басқа біреу ретінде көрсетеді.</p> <p>9) Кездейсоқ достық сұраныстарын қабылдамаңыз.</p> <p>10) Өтірік әңгімелерді таратпаңыз, күмәнді фотосуреттер мен ақпаратпен бөліспеңіз!</p> <p>10) «Жіберу» батырмасын баспас бұрын, әсіресе ренжісең немесе ашулансаң, әбден ойлан. Хабарламаны, фотосуретті немесе бейнені бөліскеннен кейін оған не болатынын бақылау қиын. Оны кері қайтару мүмкін емес.</p> <p>12) Басқалар сияқты сенің де жеке өміріңе құқығың бар екенін есте сақта. Басқа адамдардың жазбасына кіруге немесе олардың рұқсатынсыз телефондарын пайдалануға болмайды.</p>
8 мин	<p>VIII. Қорытынды. Рефлексия</p> <p><i>Педагог:</i> Сонымен, құрметті ата-аналар, сіздермен мектептегі/колледждегі кибербуллингке тап болған баламызға көмектесу жолдарын қарастырдық. Кері байланыс берулеріңізді сұраймын.</p> <p><i>Буллинг пен зорлық-зомбылық жағдайында отбасы, әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша көмек алу үшін «111» байланыс орталығына қоңырау шалыңыз немесе мектепте орналастырылған QR-код арқылы көмекке жүгініңіз.</i></p>
2 мин	<p>Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексіне сәйкес, балаларды тәрбиелеу үшін ата-аналарға жауапкершілік жүктеледі. Ата-аналар немесе басқа заңды өкілдер тарапынан тәрбиелеу, білім беру, баланың құқықтары мен мүдделерін қорғау, кәмелетке толмаған балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді орындамау он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғатыны хабарланады (127-бап).</p> <p>Қатысушылар шеңбер бойымен өз пікірлерін білдіреді: не пайдалы болды, сабақ басындағы және соңындағы көңіл-күй қандай болды.</p>

МЕКТЕПТІҢ 1-11- СЫНЫПТАРЫ МЕН КОЛЛЕДЖДІҢ 1-2- КУРС БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫ МЕН ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРІНЕ АРНАЛҒАН САБАҚТАР НЕГІЗІНДЕ ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӨНІНДЕГІ НҮСҚАУЛЫҚ

Кіріспе

Жобалық қызмет – білім алушыларға топта жұмыс істеуге, өмірлік және академиялық мәселелерді бірлесіп шешуге және қарым-қатынас дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін әлеуметтік-эмоционалды оқытудың тиімді құралы.

«ДосболІКЕ» бағдарламасының ерекшелігі – оның мектептің 1-11-сыныптары мен колледждің 1-2- курс білім алушыларын *әлеуметтік жобаларға* тарту арқылы жүзеге асырылуында.

Сабақтар негізінде жобалық қызметті білім алушылармен бірлесіп сынып жетекшісі/куратор жүзеге асырады.

Білім алушылардың әлеуметтік бағытталған жобалық қызметі екі маңызды аспектіні: жобалық қызмет пен әлеуметтік-эмоционалды оқытуды біріктіреді.

Жобалық қызмет зерттеушілік, шығармашылық, әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды, тұлғаның маңызды қасиеттерін дамытуда ең тиімді бағыттардың қатарына жатады, өйткені ол қоршаған ортаны түрлендіру, дүниетанымды қалыптастыру және белсенді өмірлік ұстанымды дамыту мүмкіндігін көздейді.

«ДосболІКЕ» бағдарламасын іске асыруда ұйымдастырылатын *әлеуметтік жобалардың мақсаты* – әлеуметтік тәжірибелер арқылы оқыту негізінде балаларға қолайлы әлеуметтік-психологиялық жағдай жасау.

Бұл тәсілдеме бастаманы, дербестік пен жауапкершілікті, командада жұмыс істей білуді, өз пікірін ашық айтуды, әртүрлі жағдайларда шешім табу мүмкіндігін дамытуға ықпал етеді. Бұл ретте білім алушылардың назары шығармашылық қызметке, жағымды қарым-қатынас құруда өз мүмкіндіктерін түсінуге аударылады, пікірлес адамдарды табуға мүмкіндік туады.

Білім алушылардың көзқарасы бойынша, әлеуметтік бағыттағы оқу жобасы – өзінің ішкі әлеуетін ашу, өзінің жеке тұлға ретіндегі құндылығын және басқа адамның құндылығын түсіну мүмкіндігі. Бұл қызмет өзін жеке және топта көрсетуге, өз күшін сынап көруге, білімін қолдануға, пайда әкелуге, қол жеткізген нәтижені көпшілік алдында көрсетуге мүмкіндік береді.

Педагогтің көзқарасы бойынша, әлеуметтік бағыттағы оқу жобасы білім алушылар үшін қызықты іс-шараларды ұйымдастыру, мәселені шешу жолдарын іздеу және табу үшін жағдай жасау, білім алушылардың педагогпен, оқушылармен және ата-аналармен өзара іс-қимылын ұйымдастыру нысаны ретінде ғана емес, сонымен қатар жобаны әзірлеу және іске асыру барысында қажетті дағдыларды дамыту мүмкіндігі ретінде қарастырылады. Мына мәселелер:

- 1) позитивті қарым-қатынастың маңыздылығын түсіну;
- 2) өз сөзі мен іс-әрекеті үшін жауапкершілік алуға дайын болу;
- 3) қарым-қатынас жасау, өзін-өзі тәрбиелеу, өзіндік рефлексия жасау дағдыларының дамуы маңызды болып саналады

Мұның бәрі білім алушылардың бойында жәбірлеуге мүлде төзбеушілік мәдениетін, зерттеу, шығармашылық, тәжірибелік қызмет арқылы өмірлік ұстанымын қалыптастыруға қызмет етеді.

Бұл тәсіл мектептің 1-11-сыныптары /колледждің 1-2- курс білім алушыларына арналған жобалар тақырыбын әзірлеу кезінде қарастырылды.

Тәрбие сағаты арқылы іске асыруды ескере отырып, жобалардың тақырыбын қарастыратын кестені ұсынамыз.

Оқу деңгейі	Жоба тақырыбының атауы	Сабақ өткізу әдістері	Жоба кезеңдері	Күтілетін нәтижелер (дағдылар, сапалар)
1-сынып	Біз әртүрліміз, бірақ біз теңбіз	Ойындар, шығармашылық тапсырмалар, жобалық қызмет	1. Менің осындай болғаным қандай жақсы! 2. Өнер жан-жақтылықта, күш бірлікте 3. Сен және мен – біз доспыз! 4. БІнтымағымыз жарасса	Білім алушылардың жеке басындағы және мінез-құлқындағы жалпы және ерекше көріністерге қызығушылық, білім алушылардың теңдігі туралы идеяларды кеңейту, эмпатияны дамыту, жағымды қарым-қатынас дағдылары
2-сынып	Мен + Сен=Біз	Тренингілік жаттығулар, шығармашылық тапсырмалар, жобалық қызмет	1. Менің тату ұжымым, және менің оның бір мүшесімін 2. Біздің қызығушылықтарымыз достықты нығайтады 3. Өзге адамдармен араласуды үйрену 4. Жақсылықты бірге жасайық	Қарым-қатынас дағдылары, командада жұмыс істей білу, жауапкершілік, әдептілік, ізгі ниет, достық қарым-қатынаста өзара көмектің құндылығын түсіну
3-сынып	Әрқайсымыз бірегейміз	Тренингілік жаттығулар, шығармашылық тапсырмалар,	1. Мен өзгелерге ұқсамаймын 2. Біздің күшіміз - бірегейлікте	Өзінің бірегейлігін сезіну, өзін-өзі оң бағалау, сенімді мінез-құлық дағдылары,

		жобалық қызмет	3. Біз бір шаңырақ астындамыз 4. Бір-бірімізге қолдау көрсетейік	сыныптастарымен достық қарым-қатынасты сақтай білу, белсенді тыңдау тәсілдерін және басқаларға қолдау көрсету дағдыларын игеру
4-сынып	Сөз энергиясы	Тренингілік жаттығулар, дидактикалық ойындар, шығармашылық тапсырмалар, жобалық қызмет	1. Сөз – қарым-қатынас негізі 2. Сөздің ұлы күші 3. Мейірімді сөз ашуды жеңеді 4. Достық тілі	Қарым-қатынас дағдылары, бейбітшілік, өзін-өзі бақылау, өзара бақылау, өз сөздері мен әрекеттері үшін жауапкершілік, рефлексиялық дағдылар
5-сынып	Күйзеліс: дос па әлде жау ма?	Тренингілік жаттығулар, шығармашылық тапсырмалар, жобалық қызмет	1. Мен және күйзеліс 2. Өзімізді басқаруды үйренеміз 3. Сенімділік-сәттіліктің кепілі 4. Мен жетістікке жетемін	Күйзеліске төзімділікті өз денсаулығына және айналасындағыларға зиян келтірместен, эмоционалды және ерікті жүктемелерді көтеруге мүмкіндік беретін сапа ретінде түсінеді; өз даралығын білу, өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту; коммуникативтік құзыреттіліктің құндылығын түсіну
6-сынып	Қақтығыстарды басқару өнері	Тренингілік жаттығулар, кейс-стади, шығармашылық тапсырмалар, сторителлинг, жобалық қызмет	1. Көпшіліктің арасында 2. Қарым-қатынас ережесі 3. Жасөспірімдер арасындағы диджитал 4. Тұлғалық құзыреттілік	Позитивті қарым-қатынас дағдылары, белсенді өмірлік ұстаным, буллингке қарсы тұруға дайын болу, сөздер мен әрекеттер үшін жауапкершілік
7-сынып	Өзімнің және өзгенің жеке	Тренингілік жаттығулар, шығармашылық тапсырмалар,	1. Жеке шекараларды зерттеу 2. Жеке шекараларды қорғау	Жеке шекараларды түсіну, шекараларды басқару стратегиясын меңгеру, басқалардың шекараларын

	шекаралары	жобалық қызмет	3. Цифрлық кеңістіктегі жеке шекара 4. Өзгелердің жеке шекараларына құрмет	құрметтеу, практикалық шешімдерді әзірлеудегі шығармашылық, ынтымақтастық пен өз пікірін айта білу
8-сынып	Ұжымның күші	Тренингілер, интерактивті жаттығулар, ойындар, талқылаулар, кейс-стади, шығармашылық тапсырмалар, жобалық қызмет, жұпта, топта жұмыс істеу, ауызша және жазбаша форматтағы рефлексия	1. Көру, сезіну, есту 2. Басқаларды түсіну қабілеті 3. Ұжымда барлығына орын бар 4. Көпірлерді орнату: біз біріккенде үлкен күшпіз	Қарым-қатынас дағдылары, тыңдау, жанашырлық, ұжымдық пікір негізінде жалпы шешімдер қабылдауға қатысу, ынтымақтастық дағдылары. Әр адамның бірегейлігін түсіну
9 - сынып	Өміршеңдік ресурстары	Тренингілік жаттығулар, сұхбат, шығармашылық міндеттер, жобалық қызмет	1. Позитивті ойлау-өміршеңдіктің көзі 2. Қоршаған орта және өміршеңдікті дамыту 3. Өміршеңдік шығармашылықта туады 4. Өзіңе сену	Креативті ойлау, шындықты, шынайы өмірді шығармашылық тұрғыдан түсіну, өзін-өзі талдау қабілеті, қиын өмірлік жағдайларда әрекет етуге дайын болу
10-сынып/ 1-курс	Шабыттандыратын көшбасшы	Тренингілік жаттығулар, кейс-стади, шығармашылық тапсырмалар, шағын топтардағы жұмыс, жобалық қызмет	1. Көшбасшы деген кім? 2. Көшбасшылық көшбасшының жеке қасиеттерінен басталады 3. Команда әр қатысушыдан бастау алады» 4. Өзін-өзі тәрбиелеу және өмірлік мақсаттарға жету	Көшбасшылық қасиеттер, өзара әрекеттесу, қарым-қатынас дағдылары, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі көрсету дағдылары

11-сынып/ 2-курс	Өзіме де, өзгелер үшін де жауаптым ын!	Тренингілік жаттығулар, ми шабуылы, пікірталас, дөңгелек үстел, шығармашылық тапсыр-малар, топтық жұмыс, жобалық қызмет	1. Ересек өмірге қадам 2. Жауапкершілік – менің таңдауым 3. Өзім үшін де, өзгелер үшін де жауаптымыз! 4. Қоршаған әлемді ізгілікке толтырамыз!	Өзін-өзі көрсету, медиация дағдылары; топта жұмыс істей білу, жауапкершілік, шығармашылық
---------------------	--	---	---	---

Ұсынылған тақырыптағы сабақтарды ұйымдастыруға деген көзқарастың ерекшелігі сабақта (сынып сағаттары форматында) арнайы дағдыларды дамыту және жобаның әр кезеңінде (сабақтан тыс) практикалық іс-шаралар арқылы әлеуметтік жобаны жүзеге асыру (салдары) болып табылады.

1–10-сыныптар және колледждің 1–2 курстары үшін жобаның төртінші кезеңінде әр кезеңнің өзіне тән негізгі төрт сабағы қарастырылған. Сабақты шартты түрде ақпараттық-практикалық және жобалық деп екіге бөлуге болады. *Ақпараттық-практикалық бөлім* білім алушыларды жоба тақырыбы бойынша қажетті мәліметтермен таныстыруға және позитивті қарым-қатынастың практикалық дағдыларын пысықтауға, қақтығыстардың алдын алуға және шешуге, буллингке қарсы тұруға, сауатты шешуді талап ететін қарым-қатынас жағдайларын шығармашылық тұрғыдан түсінуге, талдауға арналған.

Әр сабақтың негізгі компоненті – сабақтың құрылымына логикалық түрде енгізілген білім алушылардың *жобалық қызметі*. Бұл оқушыларға рефлексия жасауға, сыныптастарымен қарым-қатынастағы оң өзгерістерді байқауға, ал мұғалімдерге әлеуметтік жобалау барысын оның мақсатқа жетудегі тиімділігі тұрғысынан бақылауға мүмкіндік береді.

1. Әлеуметтік бағыттағы жобалық қызметті ұйымдастырудың ерекшеліктері

Білім беру ұйымдарында балалар арасындағы буллингтің алдын алу сабақтары жүйесіндегі әлеуметтік жобалаудың негізгі мақсаты – білім алушыларда буллингке нөлдік төзімділік мәдениетін, белсенді өмірлік ұстанымды және позитивті қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін жағдай жасау.

Әлеуметтік жобалар білім алушыларға жалпы идеяларды өздері, достары, мұғалімдерімен бірге нақты өмірмен байланыстыруға мүмкіндік береді. Жобаларды іске асыру барысында қатысушылар өз білімдерін белсенді пайдаланады, бір-бірімен байланыс орнатып, ынтымақтасады. Әлеуметтік жобалар әдісі коммуникативті дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді: сұрай білу, өз көзқарасын білдіру, келісе білу, жағымды атмосферада ең дұрыс, ұтымды, ерекше шешімді таңдау, сонымен қатар ойлауды дамытады, болып

жатқанды талдауға итермелейді. Жоба бойынша жұмыс барысында білім алушылар өз жұмысын және сыныптастарының жұмысын, сонымен қатар нәтижені, мәселені шешу үдерісін бағалауды, кемшіліктерді бөліп көрсетуді, тілектер айту мен ескерту жасауды үйренеді.

Жоба әдісі әрқашан қандай да бір мәселенің шешілуін көздейді. Жоба бойынша жұмыс тек осы мәселеден хабардар болуды емес, сонымен бірге оны ашу жолын, іс-әрекеттерді нақты жоспарлауды, осы мәселені шешудің ниеті немесе гипотезасының болуын, рөлдерді нақты бөлуді қамтиды. Аяқталған жобалардың нәтижесі «нақты» болуы керек. Нақты істі орындай отырып, нақты нәтижеге жету адамға қанағат сезімін сыйлайды.

Шартты түрде жобаны келесі кезеңдерге бөлуге болады:

1 - кезең

Жоба тақырыбымен танысу, мақсаттарды, бастапқы позицияны анықтау, шығармашылық топтарын құру (қажет болған жағдайда)

Жоспарлау (мәселені талдау, міндеттер қою, ақпаратты нақтылау, идеяларды синтездеу, жоспар құру)

Шешім қабылдау (ми шабуылы, баламаларды талқылау, ең жақсы нұсқаны таңдау)

2-кезең

Орындау (жобаны іске асыру бойынша жұмыс)

3-кезең

Нәтижелерді бағалау (жобаның орындалуын талдау, сәттілік пен сәтсіздіктің себептерін анықтау), жалпылау

4-кезең

Жоба қорытындыларын ұсыну (қызметті ұжымдық талдау).

Жобаны сабақ жүйесіне қалай қосуға болады? Сабақта және сабақтан тыс уақытта не істеу керегін (салдарын) нақты анықтау қажет. 1-сабақта білім алушыларға оны түсінуді және іске асыру бойынша ұсыныстарды тыңдауды, яғни жоспарлауды жүзеге асыруды ұсыну керек.

I. Жоспарлау

Жоба бойынша жұмысты жоспарлау оны ұжымдық талқылаудан басталады. Бұл, ең алдымен, білім алушылардың өзара пікір алмасуы және мүдделерінің келісуі; бұрыннан бар білім негізінде бастапқы идеяларды ұсыну және даулы мәселелерді шешу.

Бастапқы пікір алмасудың мақсаты – идеялар ағынын ынталандыру. Ол үшін ми шабуылы ең тиімді әдіс деп санаймыз. Мұғалім мүмкіндігінше түсініктеме беруден бас тартып, айтылған идеяларды, сондай-ақ оқушылардың қарсы пікірлерін тақтаға жазуы керек.

Бірінші сабақта, егер қажет болса, жоспарды ескере отырып, топтар құруға болады. Осы кезеңдегі педагогтің міндеті – әр құрылған топта қарым-қатынас дағдылары, шығармашылық әлеуеті, әртүрлі бейімділігі мен қызығушылықтары бар білім алушылардың жұмыс істеуін қамтамасыз ету.

Әрі қарай, білім алушылар педагогпен бірлесе отырып, әрқайсысының әлеуетті мүмкіндіктерін анықтайды (коммуникативті, көркем, публицистикалық, ұйымдастырушылық, спорттық және т.б.). Бұл жағдайда

жұмысты әркім өзін көрсете алатындай және басқалар оны мойындайтындай етіп ұйымдастыру керек. Сондай-ақ, жұмыстың белгілі бір кезеңдерінде топтарға қандай да бір міндеттерді шешуге көмектесетін және кеңесші ретінде әрекет ететін жоғары сынып оқушыларын (менторларды) тартуға болады.

II. Жобаны орындау

Ол 1-ші сабақтан кейін жүзеге асырылады, 2,3-ші сабақтар негізгі кезеңдер болып табылады.

Бұл әр білім алушының ойластырылған ақпаратты практикалық тұрғыдан іске асыру, ақпарат алу және талдау кезеңі, осы кезеңде әр оқушы:

1) жобаның жалпы мақсатына және өз тобының міндеттеріне сүйене отырып, өз міндетін нақтылайды және тұжырымдайды;

2) өз тәжірибесін; басқа оқушылармен, мұғалімдермен, ата-аналармен, жоғары сынып оқушыларымен (менторлармен) ақпарат алмасу нәтижесін; сабақтар барысында алынған мәліметтерді, әдебиеттермен, интернет материалдарымен, бейнематериалдармен танысу негізінде алынған деректерді ескере отырып, ақпаратты іздейді және жинайды

3) алынған деректерді талдайды және түсіндіреді.

Осы кезеңде топ мүшелері жауапкершілікті бөлу және нәтижені ұсыну нысандары туралы келісуі керек. Әрбір білім алушы жеке журнал (күнделік) жүргізе алады, онда ол жұмыс барысын жазады. Жобаның барлық қатысушылары үшін жалпы журнал жүргізуге де болады. Бұл педагогке (және білім алушының өзіне) жоба бойынша жұмыс істеуге қосқан жеке үлесін бағалауға, сондай-ақ бақылауды жеңілдетуге көмектеседі.

Цифрлық онлайн-тақтаны қолдануға болады, ол тапсырмаларды көрнекі түрде ұсынуға, аяқталмаған жұмыстардың көлемін шектеуге және барынша тиімділікке (немесе жылдамдыққа) қол жеткізуге көмектеседі. Онлайн тақтада қатысушыларды қосуға, мақсаттарды, тапсырмаларды, тапсырма сипаттамаларын, жауапты тұлғаларды және орындау мерзімдерін көрсетуге болады. Бұл элементтер жұмыс процесі бойынша жылжып, жұмыстың барысын көрсетеді.

Мысалы, «Идеялар», «Кезекте», «Жұмыс үстінде» және «Дайын» деген тізімдер жасауға болады. Әр тапсырма жеке карточка түрінде ұсынылады, ол тапсырма кезекке қойылғаннан бастап, орындалып, аяқталғанға дейін тізімдер арасында жүреді.

Цифрлық тақтаның артықшылықтары көп. Материалды тезірек дайындауға, бірлесіп жұмыс жасауға, жобаны іске асыру барысында кез келген уақытта талқылаулар жасауға, пікірлерді бақылауға мүмкіндік береді. Команда мүшелері тақтаға қай жерден және қай уақытта кірсе де, жобаның ең өзекті күйін көре алады. Сонымен қатар, жұмыс процесін жеке ағымдағы істер тізімін жүргізу үшін де қолдануға болады.

Жоба бойынша жұмыс істеген кезде әр қатысушы өзінің нақты тапсырмасын жақсы түсінуі қажет, сондықтан жобаның тақырыбы, тапсырмалары, алдағы істері, менторлар арасынан кеңесшілер, жауапты тұлғалар және т.б. туралы ақпарат ұсынылатын ақпараттық бұрышты (кейс,

чат) құру ұсынылады. Мұндай тәсіл әрбір білім алушының өз жұмысына деген жауапкершілігін сезінуіне ықпал етеді.

Жобаны орындау кезеңінде оқушылар: эксперимент, сұхбат, акция, концерт, кеш, ертеңгілік, жәрмеңке, «жанды» журналдар өткізу барысында, чек-парақ, жадынамалар шығару, қамқорлыққа алынғандармен, қамқоршылармен ұжымдық іс-шара ұйымдастыру, шығармашылық өнім шығару кезінде бір-бірімен өзара белсенді әрекеттеседі. Жоспардың сәтті жүзеге асырылуына сабақ барысындағы белсенді танымдық және практикалық іс-шаралар ықпал етеді: тренингілер, кейс-стади, іскерлік және рөлдік ойындар, жаңа ақпаратпен танысу, т.б.

Педагог белсенді бақылаушы рөлін атқарады: зерттеу барысын, оның жобаның мақсаты мен міндеттеріне сәйкестігін бақылайды; жеке қатысушылардың әрекетсіздігіне жол бермей, топтарға қажетті көмек көрсетеді; соңғы кезеңде жобаның аралық нәтижелерін қорытындылайды.

Әлеуметтік жобаларды жүзеге асырудағы мұғалім рөлінің ерекшелігі – оның өзі ұжымдық шығармашылық қызметке тікелей қатыса алады. Жоғары сынып оқушыларын (менторларды) жобалық іс-шараларға қатысуға тарту құпталады, өйткені олар өздерінде бар дағдыларымен бөлісіп, қамқорлығындағы білім алушыларды бағыттап, ұжымдық және топтық істерді іске асыруда ынтымақтастықты нығайта алады.

III. Нәтижелерді тексеру және бағалау (жобаның орындалуын талдау, сәттілік пен сәтсіздіктің себептерін анықтау)

Жоба бойынша табысты жұмыс істеудің қажетті шарты – әрбір білім алушының қызметтің мақсаты мен нәтижелерге қол жеткізу критерийлерін нақты түсінуі. Педагогтің міндеті – осы критерийлерді анықтауға көмектесу. Алынған ақпаратты өңдеу, ең алдымен, оны түсіну, салыстыру, тапсырманы орындау үшін ең маңыздысын таңдау болып табылады. Жобаға қатысушыларға деректерді түсіндіру, қорытынды жасау, өз пайымдауларын қалыптастыру, яғни өз қызметі туралы рефлексия жасау мүмкіндігі қажет болады.

Білім алушылар жасайтын негізгі тұжырымдар – бұл қарым-қатынастағы өз мүмкіндіктерінің жаңа қырларын көру, буллингке қарсы тұру дағдыларын меңгеру, пікірлес адамдармен жасампаздық негізінде бірігу мүмкіндігі.

Ұжымдық нәтижелерді бағалауды үшінші, төртінші аяқтау сабақтарында жүргізген жөн. Оқушылардың жетістіктері мен жеңістері, олардың сыныптағы қарым-қатынасты нығайтудың жалпы ісіне қосқан үлестері көпшілік алдында айтылуы үшін, бұл мәселеге шығармашылықпен қарау маңызды. Сонымен қатар, қандай мәселелер қалғанын атап өтіп, оларды шешу жолдарын белгілеу керек.

Бұл тәсіл жобаны терең түсінуге, оны жүзеге асыруға бейресми көзқарасқа және сыныптастар арасында оң қарым-қатынас жасау үшін әркімнің жеке жауапкершілігін түсінуге ықпал етеді.

IV. Ақпаратты жалпылау

3-ші немесе 4-ші сабақта жүзеге асырылады.

Бұл кезеңде алынған ақпаратты құрылымдау және алынған білімді, біліктер мен дағдыларды кіріктіру жүзеге асырылады.

Білім алушылар:

- 1) алынған деректерді жүйелейді;
- 2) әр топтан алынған ақпаратты біріктіреді (егер топтар құрылған болса);
- 3) қорытындылау және шығармашылық нәтиженің таныстырылымы үшін қорытындылардың жалпы логикалық сызбасын құрады.

Педагог оқушылардың әртүрлі жұмыс түрлері (сұхбаттасу, сауалнама, эксперимент, акция, челлендж, шығармашылық істер және т.б.) барысында алған білімдері және дағдыларымен өзара алмасуын қамтамасыз етуі керек. Бұл кезеңде оқушыларға жоба нәтижелерін ұсыну формаларын таңдаудың максималды тәуелсіздігін қамтамасыз ету, әр оқушыға өзінің шығармашылық әлеуетін, әлеуметтік белсенділігін ашуға мүмкіндік беру қажет. Ақпаратты жалпылау үдерісі маңызды, өйткені жобаға қатысушылардың әрқайсысы бүкіл сынып алған білімдерін, дағдыларын «өз бойынан өткізеді», өйткені ол кез келген уақытта жоба нәтижелерін ұсынуға қатысуға дайын болуы керек.

V. Алынған жұмыс нәтижелерін ұсыну

Бұл кезеңде оқушылар өздерінің ашқан жаңалықтары мен нәтижеге жету жолдарын түсінеді; жобаны шығармашылықпен таныстыру мүмкіндіктерін қарастырады. Бұл жағдайда алынған нәтижелер мен қорытындыларды көрсетіп қана қоймай, сонымен бірге алынған ақпарат пен талданған әдістерді сипаттаған жөн; алған білімдері мен дағдыларын көрсетеді; жоба бойынша жұмыс кезінде кездесетін мәселелер туралы әңгімелейді. Презентацияның кез келген түрі – бұл шығармашылық үдеріс, оның барысында білім алушылар өз іс-әрекеттерінің нәтижелерін ұсыну дағдыларын игеріп қана қоймай, жағымды қарым-қатынас жасауға, өз қабілеттерін, тұлғаның күшті жақтарын көрсетуді үйренеді.

Жоба қатысушылары жоба бойынша аяқтау сабағында бейнероликті, таныстырылымды, «жиналатын» кітапшаны, сахналық көріністі және т.б. дүниелерді көрсете алады. *Топқа және жалпы презентацияға қойылатын негізгі талаптар*: таңдалған форма жобаның мақсаттарына сәйкес болуы, нәтижеге әркімнің қосқан үлесін көрсетіп, ынтымақтастыққа одан әрі ынталандыруға ықпал етуі керек.

Алайда, жобаның негізгі нәтижесі әрдайым нақты шығармашылық өнім бола бермейді, дегенмен бұл жобалық қызметті сәтті жүзеге асырудың маңызды көрсеткіші. Жоба бойынша жұмыс жасай отырып, мұғалім сәттіліктің негізгі критерийлері оның барлық қатысушыларының өз жетістіктері мен алған дағдыларын білуден алған қуаныш пен қанағат сезімі ұжымда жағымды қарым-қатынасты нығайтуға мүмкіндік беретінін ұмытпауы керек. Жоба бойынша қорытынды сабақта сыныптағы қарым-қатынас атмосферасының, психологиялық ахуалдың қалай өзгергені туралы айту маңызды. Бұл жұмыстың нәтижесінде жақын арада бірлескен іс-шаралар жоспарлауға болады. Серуен, концерт, акция, жәрмеңке, байқау, жарыс немесе

үлкен сыныптар мен кіші сыныптар арасындағы шығармашылық қарым-қатынас.

Буллингке қарсы іс-қимыл бойынша жобалық қызметтің ерекшелігі – оқушыларды жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін ашуға, ұжымда қарым-қатынас орнатуға, белсенді өмірлік ұстанымын көрсетуге, оқушылардың бойында жәбірлеуге мүлде төзбеушілік мәдениетін қалыптастыруға, әркімнің өз жауапкершілігін сезінуге ықпал ететін қызметке тарту.

Буллингке қарсы тұру жобаларын іске асыру кестесін ұсынамыз.

Жобаны орындаудың негізгі кезеңдері

Кезең	Міндеттері	Білім алушылардың іс-әрекеті	Мұғалімнің қызметі
<i>1-кезең:</i> 1- сабақ, әрекет нәтижесі	<i>Сабақта:</i> тақырыпты түсіну, идеяларды жинау, 1- кезеңде қызметті жоспарлау үшін жағдай жасау, жобаны іске асыру үшін қажетті дағдыларды пысықтау. <i>Әрекет нәтижесі:</i> сабақтан тыс уақытта жобаны іске асыру бойынша практикалық қызметті ұйымдастыру.	<i>Сабақта:</i> жобаны іске асыру үшін идеяларды, ұжымдық және топтық іс-шараларды ұсынады, топтарға бөлінеді (қажет болған жағдайда), 1- кезеңдегі қызметті жоспарлайды, ақпарат көздерін анықтайды, танымдық іс-шараларға қатысады. <i>Әрекет нәтижесі:</i> топ мүшелерінің рөлдері бөлінеді, тиімділік критерийлері анықталады, ойластырылғандар іске асырылады.	Оқушыларды ынталандырады, жобаның мақсаттарын түсіндіреді, бақылайды, сабақтан тыс жұмыстарда үдерістің үйлестірушісі ретінде әрекет етеді, Капбан- ды қолдана отырып, қажетті ақпаратты уақтылы жеткізеді, қажетті дағдыларды дамытуға жағдай жасайды.
<i>2-кезең:</i> 2-сабақ, әрекет нәтижесі	<i>Сабақта:</i> 1- кезеңде жоба бойынша жасалғанды талдау, 2- кезеңдегі қызметті жоспарлау. <i>Әрекет нәтижесі:</i> жоба бойынша практикалық қызметті ұйымдастыру, жетістіктерді талдау.	<i>Сабақта:</i> өткізілген істерден алған әсерлерімен бөліседі, 2 -кезеңдегі жобаны іске асыру бойынша мұғалімнен ұсынымдар мен тапсырмалар алады, ұсыныстар енгізеді, танымдық іс-шараларға қатысады. <i>Әрекет нәтижесі:</i> тығыз өзара қарым- қатынас негізінде	Нәтижелілікті талдауға көмектеседі, бақылайды, сабақтан тыс жұмыста үдерістің үйлестірушісі ретінде әрекет етеді, қажетті ақпаратты уақтылы жеткізеді, қажетті қасиеттер мен дағдыларды дамытуға жағдай жасайды.

		ойластырылғанды жүзеге асырады.	
3-кезең: 3-сабақ, әрекет нәтижесі	<i>Сабақта:</i> ақпаратты жинау және нақтылау, баламаларды талқылау, нәтижені ұсынудың тиімді нұсқасын таңдау, қызмет жоспарларын нақтылау және түзету, жобаны аяқтау үшін қажетті дағдыларды пысықтау <i>Әрекет нәтижесі:</i> нәтижелерді жалпылау бойынша практикалық қызметті ұйымдастыру.	<i>Сабақта:</i> өткізілген істерден алған әсерлерімен бөліседі, 3- кезеңдегі жобаны іске асыру бойынша мұғалімнен ұсынымдар мен тапсырмалар алады, ұсыныстар енгізеді, жетістіктер мен сәтсіздіктерді талдайды, жобаны аяқтаудың тиімді жолдарын белгілейді, танымдық іс-шараларға қатысады. <i>Әрекет нәтижесі:</i> тығыз өзара іс-қимыл негізінде ойластырылған іс-әрекетті іске асырады, қызметті талдайды, жобаны қорытындылайды (шығармашылық өнімді аяқтайды).	Жоба бойынша қызметті бақылайды, кеңес береді, үйлестіреді, білім алушылар арасындағы қарым-қатынастардағы өзгерістерді талдайды, қақтығыстарды еңсеру тәсілдерін іздейді (туындаған жағдайда); практикалық істерді табысты іске асыруға ынталандырады, қажетті қасиеттер мен дағдыларды дамытуға жағдай жасайды.
4-кезең, 4-сабақ, әрекет нәтижесі	Өнімді, баяндаманы дайындау, жобалау үдерісін негіздеу, алынған нәтижелерді түсіндіру, жобаны ұжымдық қорғау, бағалау, одан әрі ынтымақтастыққа бағдарлау.	<i>Сабақта:</i> жобаның ұжымдық көрсетіліміне қатысады және жобаға қатысудан алған әсерлерімен бөліседі <i>Әрекет нәтижесі:</i> жобаның нәтижелері бойынша ойластырылғанды іске асырады.	Нәтижелерді ұжымдық талдауға және бағалауға қатысады, болашаққа тілектерін білдіреді.

2. Әлеуметтік жобаларды іске асыру үдерісіндегі менторлықтың (тәлімгерліктің) рөлі мен маңыздылығы

Білім беру ұйымдарында балаларды жәбірлеудің алдын алу бойынша қызметтің тиімділігі мен сапасына қол жеткізу мақсатында әлеуметтік жобаларды іске асыру үдерісінде жоғары сынып оқушыларының тәлімгерлігі (ментор) қарастырылған.

Бұл жағдайда менторлық – орта және жоғары сынып білім алушыларының бастауыш сынып оқушыларымен серіктестік негізінде өзара қарым-қатынасы, онда тәжірибелі жоғары сынып оқушысы (ментор, тәлімгер) өзінің білімі мен дағдыларын тәжірибесі аз оқушымен (менти) бөліседі және әлеуметтік жобаны әзірлеу оны іске асыру үдерісін сүйемелдейді. Тәлімгерлік арқылы білім алушылар қиындықтарды жеңуге және әлеуетін ашуға көмектесетін, қолдау көрсететін басшылыққа ие болады.

Тәлімгер өз қамқорлығындағы білім алушылардың өзін-өзі бағалауын, ынтасын және өзіне деген сенімділігін дамытуға ықпал етеді. Оларға өздерінің күшті жақтарын білуге, мәселелерді шешу дағдыларын дамытуына көмектеседі, сонымен қатар оларға ұжымдағы қарым-қатынас мәселелерін оңтайлы шешу қабілетін дамытуға ықпал ететін әртүрлі стратегиялар мен әдістерді үйретеді.

Тәлімгерлердің қарым-қатынас жасау, ынтымақтастық пен көшбасшылық сияқты дағдыларды дамытудағы рөлі үлкен. Білім алушылар жоғары сынып оқушысынан қолдау мен басшылық ала отырып, басқалармен тиімді қарым-қатынас жасауды, қақтығыстарды шешуді және мектеп ортасына бейімделуге қажетті дағдыларды үйренеді.

Тәлімгерлік әлеуметтік жобаны әзірлеу мен іске асырудың шығармашылық үдерісіне белгілі бір артықшылықтар беретін тиімді құрал болып табылады. Олардың ішіндегі ең маңыздылары мыналар:

Жеке қолдау. Тәлімгерлер оқушыларға назар аударып, қолдау көрсетеді, бұл олардың алға қойған мақсаттарына жетуге, өздерінің күшті жақтарын түсінуге, жақсартуды қажет ететін бағыттарды анықтауға және табысқа жету үшін іс-қимыл жоспарын жасауға көмектеседі.

Қызығушылығы мен өзін-өзі бағалауын арттыру. Тәлімгерлер білім алушыларға қызығушылықты және өзін-өзі бағалауды арттыруға көмектеседі. Олар өздеріне деген сенімдерін қолдап, өз күштеріне деген сенімділікті дамытады. Тәлімгерлер білім алушылардың жайлылық пен қолдауды сезінуі үшін жағымды орта құруға қатысады.

Икемді дағдыларды дамыту. Тәлімгерлік қарым-қатынас жасау, ынтымақтастық, көшбасшылық және мәселелерді шешу сияқты икемді дағдыларды дамытуда маңызды рөл атқарады. Тәлімгерлер білім алушыларға осы дағдыларды нақты жағдайлар мен тапсырмалар арқылы дамытуға, олардың жеке және кәсіби өсуіне ықпал ететін ұжымдық іс-шараларға қатысуға көмектеседі.

Қойылған міндеттерді орындау үшін әрбір жоғары сынып оқушысы, яғни ментор (тәлімгергер) өз бойындағы төмендегідей негізгі қасиеттерді дамыту керек.

Эмпатия. Бұл тәлімгер өзін қамқорлығындағы білім алушының орнына қойып, оның сезімдерін, қажеттіліктері мен мәселелерін түсіне білу қабілеті. Жақсы тәлімгер оған шынайы қызығушылық танытады, оны мұқият тыңдап, оның жеке қажеттіліктерін түсінеді. Эмпатия тәлімгерге сенімді қарым-қатынас орнатуға және әрқайсысына жол табу үшін бейімделуге мүмкіндік береді.

Сынаудан аулақ болу. Тиімді тәлімгер әр оқушының даралығын мойындап, бағалайды, оның ерекше қажеттіліктері мен қабілеттерін түсінеді. Ментор қауіпсіз және шабыттандыратын орта құра отырып, оқушының өсуі мен өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысын қолдайды.

Қарым-қатынас жасау дағдылары. Жоғары сынып оқушысы-тәлімгерге өз ойын анық және нақты жеткізе білу, сондай-ақ қамқорлығындағы білім алушыны тыңдап, түсіне білу маңызды. Тәлімгер оған сұрақтар қойып, әңгімеге тартады және оқушының сыни ойлауы мен жауапкершілігін дамытуға көмектесу үшін ойландырады.

Жобалық қызмет жәбірлеудің алдын алуға бағытталғандықтан тәлімгердің бойында жәбірлеуге мүлде төзбейтін қасиеттің болуы маңызды деп саналады.

Білім алушылардың жобалық қызметін ұйымдастыруда шығармашылық көзқарас маңызды, сондықтан мұғалім нақты бір сыныпқа қатысты тәлімгерлермен жүргізілетін жұмысты өзі анықтай алады. Бұл білім алушыларға кеңес беру, ақпараттық қолдау, іс-шараларды ұйымдастыру және т. б. болуы мүмкін.

Ментор, яғни жоғары сынып оқушыларының қатысуын өз қамқорлығындағыларды сүйемелдеуден гөрі кеңірек қарастыруға болады. Сайып келгенде, бұл - адамның қадір-қасиетін қорлауға жол бермейтін қауіпсіз мектеп ортасын құруда еріктілік тәжірибесін байыту.

3. Оқытудың интерактивті әдістерін пайдалану бойынша практикалық ұсынымдар

Білім беру қызметін тиімді ұйымдастыру және оқушылардың зерттелетін тақырыпқа қызығушылығын арттыру үшін сабақта оқытудың интерактивті әдістерін пайдаланылады.

Оқыту барысында, ең алдымен, оқушыларды білім беру үдерісіне белсенді қатыстыратын, сәттілік жағдайын бастан кешіріп, сәйкесінше олардың мінез-құлқына әсер ететін әдістерге назар аудару қажет. Бірлескен қызмет дегеніміз – әркімнің ортақ іске үлес қосуы, жұмыс барысында білім, идеялар, іс-әрекет тәсілдерімен алмасу. Жеке, жұптық, топтық және ұжымдық жұмыс ұйымдастырылады, шығармашылық және жобалық қызметтің сан алуан түрлері, рөлдік және іскерлік ойындар және т. б. қолданылады.

Интерактивті әдістер бірлескен жұмыс қағидаларына, білім алушылардың белсенділігіне, топтық тәжірибеге, тиімді кері байланысқа негізделген. Қарым-қатынас ортасы құрылады, ол ашықтық, қатысушылардың өзара әрекеттесуі, дәлелдемелерінің теңдігі, бірлескен білімнің жинақталуы және өзара бағалау мен талдау мүмкіндігімен сипатталады.

Мұғалім «сүзгі» рөлінен бас тартып, оқу процесіндегі көмекші, ақпарат көздерінің бірі әрі зерттеуге қатысушы ретінде қызмет атқарады. Оның мақсаты – оқушылар өздерінің жетістіктерін сезінетін ыңғайлы жағдай жасау. Бұл өз кезегінде баланың танымдық қабілеттерінің дамуына да ықпал етеді.

Интерактивті оқыту – бұл, ең алдымен, *диалогтік оқыту*, оның барысында білім алушылар мен мұғалім арасында, білім алушылардың өздері арасында шығармашылық қарым-қатынас жүзеге асырылады.

Интерактивті оқыту мыналарға бағытталған;

- 1) талқыланатын тақырыпқа қызығушылықты ояту;
- 2) қаралатын материалды тиімді игеру, қойылған мәселені шешудің жолдары мен нұсқаларын өз бетінше іздеу үшін жағдай жасау;
- 3) өзара іс-қимыл дағдыларын қалыптастыру.

Интерактивті әдістерді қолданған кезде мұғалім басты рөл атқармайды, ол тек үдерісті реттеп, оны жалпы ұйымдастырумен айналысады, қажетті тапсырмаларды алдын ала дайындап, топтарда талқылауға арналған сұрақтар мен тақырыптарды тұжырымдайды, кеңес береді, орындалатын жоспардың уақыты мен тәртібін бақылайды. Бұл ретте білім алушылар әлеуметтік тәжірибеге – өзінің және сыныптастарының тәжірибесіне жүгінеді, бірге жұмыс жасап, қойылған міндеттерді бірлесе шешіп, ортақ тіл табысады.

Сабақ өткізу барысында мынадай интерактивті әдістер пайдаланылады:

- 1) тренинг, тренингтік жаттығу;
- 2) ми шабуылы;
- 3) іскерлік және рөлдік ойындар;
- 4) кейс-стади (case-study): нақты жағдайларды талдау, жағдаяттық талдау және т.б.

Оқытудың интерактивті формаларына негізделген сабақты дайындау барысында мұғалім алдында белгілі бір тақырыпты зерттеу үшін оқытудың ең тиімді және қолайлы түрін таңдау ғана емес, сонымен қатар мәселені шешу үшін бірнеше оқыту әдісін біріктіруге мүмкіндік туындайтынына назар аударуы керек, бұл тақырыпты жақсырақ түсінуге ықпал етеді.

Интерактивті сабақта жұмыс істеу қағидалары:

1. Сабақ – мұғалімнің монологі емес, ынтымақтастық.
2. Барлық қатысушы тең.
3. Әр қатысушы кез келген мәселе бойынша өз пікірін білдіруге құқылы.
4. Жеке тұлғаны тікелей сынауға жол берілмейді (тек идеяны сынауға болады).
5. Сабақта айтылғандардың бәрі іс-әрекетке арналған нұсқаулық емес, ойлануға арналған ақпарат, өз жаңалықтарын ашу мүмкіндігі.

Сабақтағы жұмыстың кейбір интерактивті әдістерінің ерекшеліктерімен танысуды ұсынамыз.

Тренинг – әлеуметтік-психологиялық оқыту мен тұлғаны дамытудың интерактивті әдістерінің бірі. Тренингтер шағын ақпараттық кіріспелермен толықтырылған әртүрлі жаттығулар мен ойындар кешенінен тұрады.

Тренинг – жеке тұлғаның немесе топтың психологиялық құбылыстарын мақсатты түрде өзгертуге бағытталған көпфункционалды әдіс, оның мақсаты — даму мен үйлесімділікті қамтамасыз ету. Ол өз мүмкіндіктерін, қойылған мақсаттарды жүзеге асыру шарттарын талдауға алғышарттар жасайды, өзін-өзі дамыту жолдарын айқындауға және қажетті құралдарды анықтауға, белгіленген бағытта әрекеттерді ұтымды жоспарлауға мүмкіндік береді, ең

бастысы – бұл құралдарды әлеуметтік байланыс тобы аясында сынақтан өткізуге жағдай жасайды. Тренингтің басты ерекшелігі – оған қатысушылар қазіргі өмір талаптарына сай дайындықтан өтіп, табиғи жағдайларда өз рөлдерін атқарады.

Тренингінің негізгі мақсаты – тұлғаны дамыту. Осы негізгі мақсатпен қатар бірқатар қосымша мақсаттар да бар:

- 1) қатысушылардың әлеуметтік-психологиялық құзыреттілігін арттыру;
- 2) олардың басқалармен тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту;
- 3) қатысушылардың белсенді әлеуметтік ұстанымын қалыптастыру;
- 4) олардың өз өмірінде және айналасындағылардың өмірінде елеулі өзгерістер жасау қабілетін дамыту;
- 5) позитивті қарым-қатынасқа байланысты жаңа білім, білік және дағдыларды қалыптастыру.

Тренинг қатысушылардың белсенді интеллектуалды қызметімен қатар, эмоциялары және сезімдермен жұмыс істеуді де қамтиды. Бұл ұжымды тез біріктіруге мүмкіндік береді. Мінез-құлықты түзетуде, әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастыруда және жеке мәселелерді шешуде тренингінің тиімділігі жоғары.

Практикалық сабақтарды өткізудің бір түрі ретінде тренингінің артықшылығы – адамның өзін-өзі ашуы, өз-өзін талдауы және өзін-өзі дамытуы үшін уақытты тиімді пайдалану мүмкіндігі. Тренингтің сан алуан әдістемелік тәсілдері (жаттығулар, рөлдік ойындар, пікірталастар, нақты жағдайларды талдау және т.б.) әртүрлі дағдыларды дамытудың заманауи технологиялары ретінде әрекет етеді.

Тренинг қатысушыларды өзінің тиімділігі, құпиялылығы, ашықтығы және жайлы психологиялық атмосферасымен тартады. Тренингті сәтті өткізу үшін белгілі бір қағидалардың сақталуы маңызды.

Тренингті ұйымдастырудың негізгі қағидаттары

1. Тренингтің өзіне, оның жекелеген сабақтары мен жаттығуларына *өз еркімен қатысу қағидасы*. Қатысушының жұмыс барысында өз тұлғасын өзгертуге деген ішкі табиғи қызығушылығы болуы керек. Олай болмаса, позитивті жеке динамика жүзеге аспайды, сондықтан қатысушылардан авторитарлық әдістермен мақсатқа қол жеткізуін талап етуге болмайды.

2. *Қарым-қатынасты диалогқа негіздеу* қағидасы, яғни қатысушылардың бір-бірін құрметтеуіне, бір-біріне деген толық сеніміне негізделген топ сабақтарындағы толыққанды тұлғааралық қарым-қатынасты білдіреді.

3. *Өзін-өзі диагностикалау қағидасы* қатысушылардың рефлексиясы мен өзін-өзі ашуын, өздерінің жеке маңызды мәселелерін түсінуді және тұжырымдауды қамтиды.

4. *Қауіпсіздік қағидасы* әрбір оқушының қауіпсіздігіне, ақпараттың құпиялылығын сақтауға кепілдік береді. Сабақта жүзеге асырылатын барлық нәрсе оның аясынан шығып, көпке жайылып кетпеуі керек.

5. *Ашықтық қағидасы* қатысушылардың ашық, адал болуын қамтамасыз етеді. Ашықтық, эмпатия, толеранттылық топтың басқа мүшелерімен адал кері

байланыс орнатуға ықпал етеді, яғни, әр қатысушыға маңызды ақпаратты береді және өзіндік санасын дамыту мен топтағы өзара әрекеттесу тетіктерін іске қосады.

6. *Әріптестік қарым-қатынас қағидасы* мұғалім мен білім алушылар арасындағы субъект-субъектілік өзара әрекетті іске асыруды көздейді. Сабақ барысында мұғалім ұжымдағы әрбір қатысушының қызығушылықтары, сезімдері, эмоциялары мен тәжірибелері ескерілетін осындай қарым-қатынасты ұйымдастыруы керек. Бұл қағида әрбір қатысушының өз көзқарасын, сезімдерін, наразылықтарын білдіріп, ұсыныстар енгізулері үшін тең құқықтарына кепілдік береді.

7. *Белсенділік қағидасы* барлық қатысушылардың міндетті белсенділігін және әркімнің топ қызметінің нәтижелері үшін жауапкершілік алуын қамтиды.

8. *Акцент жасау қағидасы* қатысушылардың рефлексия жасауына ықпал етеді, оларды өз сөздері, ойлары мен сезімдеріне назар аударуға үйретеді, өзін-өзі талдау дағдыларының дамуын қамтамасыз етеді. Бұл қағида басқаларға баға бермейтіндей пайымдауларды ғана қамтиды.

Тренингте дайындық бағдарлама мен тренингті әзірлеуден және оның сабақтары мен жаттығуларының мазмұнынан басталады. Әрбір сабақтың біртұтас аяқталған түрі болып, нақты мәселелерді шешуге бағытталуы *маңызды*.

Ми шабуылы әдісі – әртүрлі міндеттерге шешім табудың ұжымдық тәсілі. Ол ақпаратты талдаумен байланысты салаларда, атап айтқанда жарнама мен маркетинг, жобаларды әзірлеу сияқты жаңа өнімдерді ойлап табу және шығармашылық тұжырымдамалар жасауды қажет ететін салаларда қолданылады. Ми шабуылының мақсаты – шектеулі уақыт жағдайында стандартты емес және тиімді шешімдер қабылдау. Ми шабуылының мақсаты – шектеулі уақыт ішінде стандартты емес және тиімді шешімдер қабылдау. Бұған командада бірлескен талқылау процесінде идеяларды барынша көбейту арқылы қол жеткізіледі.

Ми шабуылы бірнеше кезеңде жүзеге асырылады

1. Бастапқы кезеңде үдеріске қатысушылардың алдында нақты міндет – атап айтқанда, қандай мерзімде неге қол жеткізу керек, қандай идеяларды ұсыну керек, тапсырыс беруші кім, соңында команда қандай өнім шығарады деген міндет қойылады.

2. Содан кейін команда идеяларды ойластыруға көшеді. Осы кезде ми шабуылының барлық қатысушылары мәселені шешудің нұсқаларын ұсына бастайды – идея неғұрлым көп болса, соғұрлым жақсы. Мұнда ақылға қонымсыз идеяларды да ескеріп, барлық ұсыныстарды мұқият жазып алу керек. Бұл кезеңде идеяларды сынау мен бағалауға тыйым салынады.

3. Барлық ұсыныстар айтылып, жазылады және таңдау мүмкіндігі туады, енді бағалау мен талдауға көшуге болады. Бұл – сыни ойлау мен жүйелеу дағдыларын қамтитын, тек қолайлы идеялар таңдалатын, барлық оң және теріс жақтар мұқият қарастырылатын сараптамалық кезең. Бұл кезеңде ең жақсы идеялардың қысқа тізіміне енгізілмеген идеялардың авторларын сынауға болмайды.

Онлайн ми шабуылы көпшілік қолданатын интернет-қызметтерінде жүргізілуі мүмкін: мессенджер, форум, чат, блог. Бұл әдістің артықшылығы – қатысушы «бағаланудан қорықпайды», өйткені идея авторлары жасырын қалуы мүмкін.

«Рөлдік ойын» әдісі.

Рөлдік ойындар қатысушыға басқа тұлғаның рөлін ойнау арқылы нәрселерге жаңа көзқараспен қарауға көмектеседі. Ойында қалпақ немесе кесілген қағаз салынған қапты пайдалануға болады. Әр қағазға біреудің атын жазу керек. Бұл атақты адамдардың, тарихи тұлғалардың және т.б. есімдері болуы мүмкін. Қатысушылар кезектесіп, бір қағаздан алып, аты жазылған тұлғаның атынан идея айтады. Мысалы, «Ал Димаш Құдайберген не ұсынар еді?», «Мәншүк Мәметова не айтар еді?». Бұл – біржақты пікірден айырылып, өз көзқарасын жаңартудың тамаша тәсілі.

«Жұлдыз» әдісі. Қағазға немесе тақтаға жұлдыз суреті салынады, оның ортасына ми шабуылы бағытталған мәселе немесе мүмкіндік жазылады. Мысалы, жаңа байқау ұйымдастыру. Жұлдыздың әр бұрышына «Кім?», «Не?», «Қашан?», «Қайда?», «Неге?» және «Қалай?» деген сөздер жазылады. Әрі қарай, осы сөздерден басталатын сұрақтар жазылады. Мысалы: «Байқауды жүргізер кім болады?» немесе «Сценарийді кім жазады?» Әр сөз үшін мүмкіндігінше айқын және айқын емес бірнеше сұрақ жазу керек.

Іскерлік ойындар оқытудың ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Олар жаттығу, шығармашылық ойлауды дамыту, практикалық біліктер мен дағдыларды қалыптастыру үшін қолданылады. Іскерлік ойындар зейінді ынталандыруға және сабаққа қызығушылықты арттыруға, оқу материалын қабылдауды жандандыруға және күшейтуге мүмкіндік береді.

Іскерлік ойын басқа да әдістерді қамтуы мүмкін: нақты жағдайды талдау (соның ішінде «кейс-стади»: бұл әдіс туралы төменде айтылады), ми шабуылы, практикалық мәселелерді шешу, пікірталас, модельдеу және т.б.

Іскерлік ойынның тиімділігі көбінесе оның дайындық кезеңінің мұқият болуына және әсіресе ойын сюжетін ойластыруға байланысты. Егер ойын сюжеті нашар ойластырылған болса, ойын шынайы емес, жасанды болады да, оқиғаларға тән табиғи динамика болмайды. Бұл жағдайда педагог қатысушыларды үнемі әрекетке итермелеуі керек. Сондықтан сюжетте рөлдік бейнелердің қарым-қатынасына түрткі болатын объективті қайшылық болуы керек. Рөлдік функциялар анық болуымен қатар, қатысушылардың мінез-құлқындағы импровизация еркіндігін шектемеуі керек.

Буллингтің алдын алу тақырыбындағы іскерлік ойын – бұл белгілі бір мағынада оқушылардың ұжымдағы қарым-қатынасын қалыптастыруға бағытталған жұмыс.

Іскерлік ойынға дайындық сценарий әзірлеуден басталады, онда:

- 1) мақсаты;
- 2) зерттелетін жағдайдың сипаттамасы;
- 3) міндеттері;
- 4) іскерлік ойын жоспары;
- 5) ойынның жалпы сипаттамасы;

- 6) жағдайдың мазмұны;
- 7) кейіпкерлердің сипаттамасы;
- 8) сарапшылардың құқықтары мен міндеттері;
- 9) бағалау критерийлері және өлшеу құралдары белгіленеді.

Іскерлік ойын рәсімі бірнеше кезеңнен тұрады.

Ұйымдастырушылық-дайындық кезеңі:

- 1) іскерлік ойынның өзектілігі мен мақсаттары негізделеді;
- 2) ойын топтарына біріктіру;
- 3) ойын топтарына материалдар пакеті беріледі;
- 4) рөлдер бөлінеді;
- 5) ойын ережелері мен шарттары жарияланады;
- 6) командалар үшін сарапшылар ұсынылады;
- 7) қатысушылар тақтайшалар және қолтаңбалармен белгіленген орындарды иеленеді.

Жағдаятты зерттеу кезеңі:

ойыншы командалар жағдайды, нұсқаулық материалдарын зерттейді; қажет болған жағдайда қатысушылар түсініктеме алу үшін жетекшіге немесе менторларға (тәлімгерлерге) жүгінеді.

Ойын барысы:

Ойыншы командалар топ ішінде талқылау жүргізеді, өз нұсқаларын ұсынады. Әрбір қатысушы ортақ мақсатқа жетуге ұмтылады, белгіленген рөліне сәйкес өз ұстанымын қорғайды. Негізгі міндет – белгілі бір уақытта дұрыс шешімге келу.

Шешім қабылданды. Топтың өкілі оны айналасындағыларға жеткізеді. Сөз сөйлегенде қойылатын негізгі талаптар: қабылданған шешімнің негізділігі, нақтылығы, оны ұсынудың реттілігі.

Топ басшысы сұрақтарға жауап береді.

Алдын ала талдау кезеңі:

1. ойынды талдайтын сарапшылардың сөз сөйлеуі;
2. пікір алмасу;
3. командалардың өз шешімдерін қорғауы, қорытындыларға қатысты өз пікірлерін білдіруі.

Бағалау кезеңі:

Сарапшылар:

1. қойылған мақсаттарға қол жеткізу дәрежесін бағалайды;
2. жеке тапсырмаларды орындамау себептерін көрсетеді;
3. ойынға қатысушылардың қорытынды бағаларын ұпай түрінде қояды;
4. сарапшылардың төрағасы қол жеткізілген нәтижелер туралы айтып, қателіктерді атап өтеді, ойынның соңғы нәтижесін тұжырымдайды.

Орындаушыларды бағалау келесі көрсеткіштер бойынша жүргізіледі:

1. қабылданған шешімдердің логикалық негізділігі мен дұрыстығы;
2. жағдайды тез бағдарлай білу;
3. ойнаған рөлдің эмоционалды экспрессивтілігі.

«Кейс-стади» әдісі (case-study)

«Кейс-стади» әдісі – бұл нақты іс-әрекетке негізделген практика жүзінде, типтік мысалдар мен ерекше жағдайларда оқыту әдісі.

Жағдаяттық оқыту технологиясының мақсаты – негізгі назарды дайын білімді игеруге емес, оны «мұғалім-оқушы» жүйесіндегі субъект-субъектілік өзара әрекеттесу үдерісінде өзбетінше игеруіне аударылады. Білімді игеру үдерісіндегі серіктестік - (тең қарым-қатынас) осы оқыту технологиясының негізгі қағидаларының бірі.

Кейс-стадиге қатысушылардың өз міндеттері бар.

Білім алушылар үшін:

- 1) кейс материалдарымен танысу, сабақ идеяларын түсіну;
- 3) алдыңғы қатарға шығатын мәселелерді бөліп көрсету, оларды ойластыру;
- 4) жағдаяттық модельді талқылау;
- 5) жағдаятты шешу бойынша өз ұсыныстарын, сынамалық (алдын ала) қорытындыларын ұсыну маңызды.

Педагогтің функциялары

1. Субъект өмірінде болған нақты проблемалық жағдаяттың моделін әзірлеу. Бұл - оқу материалының пакеті, кейс (көлемі 2-3 беттен тұратын мәтін). Мәтінде қарама-қайшылық, талқылау тақырыбы (проблемалық жағдаят, қақтығыс) болуы керек.

2. Кейстің бүкіл оқу курсының құрылымындағы, сондай-ақ оның оқу сабағының (немесе бірнеше сабақтың) құрылымындағы орнын айқындау.

3. Білім алушылардың назарын жағдаяттық тапсырманың маңызды аспектілеріне аударатын негізгі мәселелерді таңдау ойды жинақтауға ықпал етеді, белсенді бірлескен қызметке итермелейді.

4. Білім алушыларды кейспен (берілген жағдаятпен) жұмыс істеудің мақсаты, шарттары және қағидаларымен таныстыру.

5. Білім алушыларға «Біз қандай жағдаятпен бетпе-бет келіп отырмыз?», «Не істеуіміз керек?», «Бұл нені білдіреді?» деген сұрақтарға бірізді түрде жауап беруге мүмкіндік беретін пікірталас сұрақтарын қарастыру.

6. Пікірталастың негізгі бағытын қамтамасыз ету, жағдаяттық жаттығудың жалпы мәнмәтінін қолдау, идеяларды дамытуға көмек көрсету, пайымдауға ынталандыру, талқылауды белгілі бір тұжырымдарға келтіру.

7. Білім алушыларды қорытындыларды талдауға және пікірсайыстың түйіндемесін жазуға тарту.

8. Жағдаяттық оқытуда тыңдаушының нақты рөлдерін ауыстыру үшін психологиялық-педагогикалық жағдай жасау – оны объектіден осы үдерістің субъектісіне айналдыру.

9. Білім алушылардың шығармашылық қызметін және олар қабылдаған шешімдерді талдау.

«Кейс-стади» әдісінің ерекшеліктері:

- 1) шығармашыл топтағы білім алушылардың топтық жұмысы;
- 2) мектеп ұжымында, сыныпта туындауы мүмкін нақты динамикалық жағдайды модельдеу;

3) ситуациялық тапсырмада проблеманың немесе қақтығыстың болуы (мәселе ойын шарттарымен немесе жағдайдың өзгеруі жағдайында объектіні басқару қажет болған жағдайда объективті түрде туындауы мүмкін);

4) жағдаятта қалыпты емес шешім қабылдауды қажет ететін мәселенің болуы;

5) ойынға қатысушыларда шынайы өмірде әрекет ететіндей мотивацияның болуы.

«Кейс-стадиді» пайдаланудың нәтижесі алынған білім ғана емес, сонымен қатар жауапты тұлғаның қалыптасқан дағдылары, оның маңызды қасиеттері болып табылады.

Осы әдістер мен тәсілдерді пайдалана отырып, 1-11-сынып оқушыларына/колледж білім алушыларына арналған сабақтарды өткізуді ұсынамыз.

«БІЗ ӘРТҮРЛІМІЗ, БІРАҚ БІЗ ТЕҢБІЗ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША 1-СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

Бірлік бар жерде - тірлік бар.

Халық мақалы

1-сынып оқушыларына арналған 1-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Менің осындай болғаным қандай жақсы!»

Мақсаты: жалпы және бірегей тұлғалық қасиеттерді түсіну арқылы өзіне және басқаларға оң көзқарас қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Оқушыларға өздерінің және өзгелердің бірегейлігін сезінуді үйрету
2. Тең құқықтылықты және айырмашылықтарға қарамастан айналадағы адамдарға құрметпен қараудың маңыздылығын түсіндіру
3. Сыныптағы жағымды қарым-қатынас, эмпатия және ынтымақтастық дағдыларын дамыту.

Ресурстар: динамиктер, қорап, алма, картоп, анар, қаламдар, түрлі-түсті қарындаштар, суреттері бар карточкалар, А4 қағазы, сары қағаздан жасалған қиықша сәулелер, желім немесе скотч, кішкентай айна.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Айырмашылықты сезіну» ойыны (когнитивті, эмоционалды, физикалық және әлеуметтік дағдыларды дамытуға арналған жаттығу).

Оқушыларға үстелде тұрған тосынсыйлар қорабына назар аудару ұсынылады. Мұғалім үш оқушыны шақырып, қорапқа қолдарын салып, ішінде не жатқанын қолдарын қораптан шығармай анықтап табуды сұрайды. (Қорапта алма, картоп, анар бар).

Мұғалім балаларға осы заттардың арасында не ортақ екенін және олар бір-бірінен қалайша ерекшеленетінін анықтауға тапсырма береді. Оқушылардың жауаптарын кестеге жазу керек. Мысалы:

<i>Картоп, алма, анар</i>	
Ұқсастығы неде?	Айырмашылығы қандай?
1. Пішіні дөңгелек. 2. Қабығы, мәйегі бар. 3. Барлығы жеуге жарамды. 4. Денсаулыққа пайдалы (құрамында дәрумендер бар).	1. Пішін ерекшеліктері (картоп – сопақша, тегіс емес, кедір-бұдырлы; анар – қатты, кедір-бұдырлы қабығы бар, «құйрығы» бар; алма – тегіс, домалақ 2. Әртүрлі өсу орны (картоп – жердің астында, анар мен алма - ағашта). 3. Әртүрлі топқа жатады (картоп - көкөніс, алма және анар - жемістер). 4. Дәмдері әртүрлі. 5. Түстері әртүрлі. Олардың құрамында әртүрлі дәрумендер бар.

Талқылауға арналған сұрақтар

1. Бірдей, бірақ сонымен қатар айырмашылықтары да бар заттарды тағы қалай атауға болады? (тамақ, сусындар, киім және т.б.)

2. Адамдар туралы, сен және біз туралы дәл солай айта аламыз ба?

3. Сен және біздің ортақ қасиеттеріміз бен айырмашылықтарымыз көп пе? (Балалардың жауаптары)

«Өз жұбыңды тап» ойыны

Әрбір оқушыға балаларға таныс заттар мен құбылыстардың бейнесі бар бір карточкадан таратылады (мысалы: алма, доп, балмұздақ, мысық, кітап, гүл және т.б.). Әр карточканың екі данасы дайындалады, сондықтан әр бала өз «жұбын» таба алады.

Карточкаларды алғаннан кейін білім алушылар орнынан тұрып, сынып ішінде еркін қозғала бастайды. Олардың міндеті – дәл сондай карточкасы бар сыныптасын табу. Ол үшін балалар бір-біріне жақындап, карточкаларын көрсетеді. Егер бейнелер сәйкес келсе, жұп құрылады. Егер сәйкес болмаса, балалар іздеуді жалғастырады. Өз жұбын тапқан білім алушылар бірге қол соғып, жақын тұрған партаға бірге отырады.

Барлық жұптар құрылғаннан кейін педагог қысқа тапсырма береді – суреттен басқа, оларда тағы қандай ортақ нәрсе бар екенін талқылау (мысалы, сүйікті түсі, ойыны, мультфильмі және т.б.). Егер балалар қиналса, мұғалім тақтаға бірнеше нұсқаларды ұсына алады.

Педагог барлық білім алушыларды еденде бормен алдын-ала белгіленген сызықтан тыс тұруға шақырады және оның әлеуметтік құзыреттілігін сипаттайтын белгілі бір қасиеттерді атайды. Оларға не сәйкес келетінін естігеннен кейін, балалар педагог еденге бормен сызған басқа сызыққа көшеді. (Ойынның бұл бөлігінде қол шапалақтауды қолдануға

болады. Мысалы, білім алушылар сыныптастарына, аталған сипаттамаларға сәйкес келгенде қол шапалақтайды).

Пайдалануға болатын тіркестер:

- 1) Ата-анасына кім көмектеседі, бір қадам алға шықсын.
- 2) Кішілерге кім қамқорлық жасайды, ...
- 3) Достарын кім жақсы көреді,...
- 4) Кім үлкендерге құрмет көрсетеді,...
- 5) Басқаларға жағымды сөйлегенді кім жақсы көреді,...
- 6) Кім жақсы істер жасайды және т.б.

Әрбір сөйлемнен кейін сынып оқушылары шапалақтап, бас бармағын көтеріп немесе жай ғана жымыып жауап бере алады. Бұл жылы атмосфера қалыптастырып, әр баланың өзіндік құндылығын сезінуіне ықпал етеді.

Жаттығу аяқталғанда, педагог қорытынды жасайды және сабақ тақырыбына алып келеді: *«Қараңдаршы, бізде қаншама жақсы қасиеттер бар. Біз әртүрліміз, бірақ бәрімізге ортақ бір нәрсе – біз жақсы әрі ізгі ниетті адам болуға ұмтыламыз!»*

II. Негізгі бөлім

Педагог: «Біз әртүрлі дағдыларға, қабілеттерге ие бола аламыз және осылайша бір-бірімізден ерекшелене аламыз. Бұл әр тұлғаның бірегейлігі. Бірақ барлық адамда болуы керек қасиеттер де бар». Педагог мына қасиеттерді атайды: *басқаларға мейірімді болу, құрмет көрсету, бір-біріне көмектесу, өзін және басқаларды ести білу*. Білім алушыларға тізімді толықтыру ұсынылады.

Ары қарай педагог ойын өткізеді.

Таңдауға арналған ойындар	
<p>1. <i>«Суперқаһарманмен сұхбат» рөлдік ойыны</i></p> <p>Педагог білім алушыларға жұпқа бөлінуді ұсынады. Әр жұпта 1 сұхбат алушы (фильмдегі, мультфильмдегі немесе ертегідегі суперқаһарман/кейіпкер) және 1 сұхбат беруші бар, ол кейіпкерге оны қызықтыратын сұрақтар қояды. Мысалы:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Сенің атың кім? 2) Қандай түс ұнайды? 3) Сүйікті фильм/мультфильмің қандай? 4) Жақсы көретін әнің 5) Ұнататын кітабың/ертегің 6) Сүйікті тағамың 7) Сүйікті киім стилі 8) Сенің жақсы көретін ісің 9) Ең жақсы қасиеттерің 10) Өскенде кім болғың келеді? 	<p><i>«Іздеуде» ойыны</i> («Жұлдызбен сұхбат» ойынына балама)</p> <p>Педагог білім алушыларға А4 қағазын таратады және олардан өздері туралы хабарландыру жасауды сұрайды (өздерінің портретін салу, бойын, шаш/көздің түсін, хоббиі туралы ақпарат беріп және соңында «соңғы рет оны ... жерде көріпті» деп аяқтаңыз). Негізгі шарт – есімін атамау. Содан кейін білім алушылар парақтарды қабырғаға</p>

<p>11) Сенің арманың қандай? Сұхбат барысында қатысушыларға қиялдауға және суперқаһарманның атынан жауап беруге рұқсат етіледі, сонымен қатар өз атынан да жауап беруге болады. Шығармашылық сұхбат үшін микрофон ретінде қаламдар/қарындаштарды пайдалану ұсынылады.</p>	<p>іліп қояды, ал сынып әр хабарландырудың авторын табуға тырысады.</p>
---	---

Топтық жұмыс: кейс-стади

Педагог сыныпты 3 топқа бөледі. Әр топқа кейс беріліп, шешімін табу ұсынылады.

1) Тимур мектепте үзіліс кезінде екі сыныптастың төбелесіп жатқанын көрді. Не істеу керек? Оның әрекеттерін жаз.

2) Әлияның планшетінде әркім ойнағысы келетін танымал ойын бар. Одан планшетті ешкімді ренжітпей қалай сұрауға болады?

3) Қайрат қуаласпақ ойнап жүргенде абайсызда дөрекі сөз айтып, досын ренжітіп алды. Қайрат досымен татуласу үшін не істеуі керек?

III. Жобалық қызмет

Тапсырма. Әңгімені тыңдап, сұраққа жауап беріңіздер: Сыныптастарыңыздың қандай қызықты қасиеттері бар?

Қазақстанның бір шағын қаласында Айгүл деген қыз өмір сүрді. Ол өте тыныш, ұяң болатын және шулайтын ойындарды ұнатпайтын. Оның көзілдірігі үлкен, ескі күртешесін киіп жүретін. Ал ең сүйікті ісі – кітап оқып, жануарлардың суретін салу еді.

Оған басқа балалар жиі күлетін:

- Ой, Айгүл, сен әже сияқтысың! Қолыңа кітап пен дәптерден басқа түк алмайсың!

- Неге қуаласпақ ойнамайсың? Қызықсың!

Айгүлге бұл сөздер ауыр тиетін. Ол іштей: «Мүмкін, шынымен біртүрлі шығармын...» - деп ойлайтын.

Бірақ бір күні мектепке қаладан суретші келді. Оның қаланың балалары арасында сурет байқауын өткізгісі келді. Балалар бірі – киіз үйді, бірі – түйені, енді бірі – гүлдерді сала бастады.

Ал Айгүл дала көрінісін, күн батқан сәтті және қолына домбыра ұстаған бақташыны бейнеледі. Оның суреті ерекше, жаны бар сияқты көрінді. Суретші Айгүлдің жұмысын ұзақ қарап тұрды да, былай деді:

- Бұл суретті кім салды? Барлық бала таңырқай Айгүлге қарады.

- Мен, - деді ол жай ғана.

- Сенің талантың бар, - деп жымиды суретші. - Сен әлемді жүрегіңмен көресің. Бұл - сирек кездесетін дарындылық.

Содан бастап сыныптастары Айгүлге құрметпен қарай бастады. Олар одан сурет салуды үйретуін сұрап, оның әңгімелерін тыңдап, тіпті Айгүл алып

келген кітаптарды оқи бастады. Ал Айгүл өзін біртүрлі сезінуден арылды. Өз бойындағы ерекше дарынды түсінудің кереметтігін сезінді.

Педагогтің сұрағы: Адам үшін ең маңызды нәрсе не?

Қорытынды: Әрбір адам – ерекше. Сен өзгелерден бөлек болсаң да, сенде талант пен мейірім бар. Ең бастысы – өзіңе деген сенімді жоғалтпау.

Педагогтің түсіндірмесі: Кейде адамдарды сыртқы түріне қарап бағалаймыз да, оның жан дүниесін байқамаймыз. Сондықтан адамның бізге ұқсамағаны, басқаша көрінгені жаман деген сөз емес. Әр адамды сыртқы келбетімен емес, ісімен, әрекетімен бағалау қажет.

Жобаға арналған тапсырма: Сыныптағы әр баланың несімен қызықты екенін ойлап көріңіздер. Әрқайсысының пікіріне сүйене отырып, «Менің сыныптастарым» атты әңгіме құрайық. Кімнің қай бала туралы айтатынын педагог алдын ала ойластырып қояды.

IV. Қорытынды

«Күннің шапағы» жаттығуы

Бұл жаттығуға алдын ала дайындалған сары қағаздан қиылған күннің шапағы (әр балаға 4–5 дана), тақтаға салынған үлкен дөңгелек, желім немесе скотч, шағын айна қажет болады.

Педагог қызықты кіріспемен бастайды: «Балалар, бүгін бізде ерекше тапсырма бар! Тақтадағы күнді көріп тұрсындар ма? Оның әлі шуағы жоқ, біз оны «тірілтуіміз» керек. Бірақ ол жай нәрсе емес – әрбір шуақ біздің сыныптағы маңызды әрі жақсы қасиетті білдіреді».

Балалар күннің бейнесін мұқият қарайды. Педагог жалғастырады: «Кәне, болжайықшы – біздің күнімізде қандай шуақтар болуы мүмкін? Сыныбымызда қандай жақсы қасиеттер бар?»

Балалар өз нұсқаларын ұсына бастайды: достық, көмек, сыпайылық және т.б. Педагог кейбір ұсыныстарды тақтаға жазып қояды, содан кейін бірінші шуақты алып: «Мен бірінші шуақты қосамын – бұл мейірімділік, себебі біздің сыныпта мейірімді балалар көп. Енді әрқайсың өз шуақтарыңды қосындар».

Педагог балаларға қағаз шуақтарын таратады және оларға көмектесіп, қасиеттерді нақтылауға бағыт береді: «Серік, сен әрдайым заттарыңды ұқыпты жинайсың. Шуақ ретінде ұқыптылықты алайық. Майра, сен басқаларға жиі көмектесесің. Мүмкін, бұл – өзара көмек шуағы болар?»

Барлық шуақтар жапсырылғаннан кейін педагог кідіріс жасап, айнаны алып: «Енді біздің күніміздің ең басты құпиясын ашайық. Көріп тұрсындар ма, ортасы бос? Ең маңызды нәрсені дәл сол жерге орналастырайық».

Педагог айнаны күннің ортасына жапсырады, балалар өз бейнелерін көре алатындай етіп: «Қараңдар! Ең басты шуақ – бұл өздерің, сендердің мейірімді жүректерің! Әрқайсың біздің сынып күнін жылы әрі жарқын етіп тұрсындар».

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Қай шуақ саған ерекше ұнады?
2. Біздің ортақ күнімізге қарап қандай сезімде болдың?

3. Неліктен ортасына айна қойылды?

Егер кейбір балалар күмәнданса, мұғалім ақырын еске салады: «Кеше сен бояуларыңмен бөліскенің есінде ме? Бұл – жомарттық шуағына лайық емес пе? Ал кітаптарды жинауға көмектескенің – өзара көмек қой».

Сабақ соңында педагог қорытынды жасайды: «Енді бұл күн бізге қандай жақсы қасиеттеріміз барын еске салып тұрады. Егер біреу мұнайса, жай ғана күнге қарап, өзінің және достарының қандай керемет екенін еске түсірсе жеткілікті!»

1-сынып оқушыларына арналған 2-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Өнер – жан-жақтылықта, ал күш – бірлікте»

Мақсаты: білім алушылардың топта жұмыс дағдыларын және сыныпқа қатыстылық сезімін дамыту.

Міндеттері:

1. Оқушылардың ұжымның бір бөлігі болуға және сыныпқа тиесілі екенін сезінуге деген ұмтылысын дамытуға ықпал ету.

2. Балалардың сыныптастарына құрметпен және ізгі ниетпен қарау туралы түсініктерін байыту.

3. Оқушыларды топпен жұмыс істеуге, бағалаусыз қабылдауға және эмпатия танытуға дағдыландыру.

Ресурстар: А4 қағазы, қаламдар, қарындаштар, қорап, динамиктер, скотч.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Сәлемдесу-сергіту.

Мақсаты: балаларды сергіту, есте сақтау мен зейінді белсендіру, сабаққа және өзара қарым-қатынасқа баулу.

«Күлімсіреу» жаттығуы

Бұл жаттығу басқа адамдармен қарым-қатынас кезінде вербалды емес қарым-қатынас құралдарының ролін жақсы көрсетеді. Өйткені, адамның не айтқаны маңызды емес, оның қалай айтқаны маңызды дейді.

Материал: сыныпта жасырып қоюға болатын кез келген зат.

Ортаға бір ерікті шақырылады. Ол кабинеттің сыртына шығады. Қалған қатысушылармен бір затты таңдап, сол затты қайда жасыру керектігі талқыланады. Қатысушылардың міндеті – сөйлемей, тек күлімсіреу, қимылдар арқылы, яғни вербалды емес түрде еріктіні сол затқа бағыттау. Күлімсіреу таңдалған бағыттың дұрыс екенін, ал күлмей, еш эмоция көрсетпеу – бағыттың қате екенін білдіреді. Жаттығудан кейін сабақтың тақырыбы жарияланады.

II. Негізгі бөлім

«Қолдау» шағын жаттығуы

Мақсаты: балаларға жолдастарының қолдауы мен құрметін сезінуге көмектесу.

Білім алушыларға бір-біріне қарама-қарсы екі-екіден тұру керек. Тұрғанда бір аяқпен және орнынан жылжымай тұру – ойын шарты. Ұзақ тұру қиын. Оқушыларға бір аяқпен тұру қатты қиын болған кезде, мұғалім бір-біріне қол беруді ұсынады. Балаларға бұл әрекет тұруды жеңілдетуге көмек ретінде жеңіл шешім болып көрінеді.

Ойыннан кейін педагог жаттығуды айқындау үшін сұрақтар қояды:

1. Неліктен бір-біріңе қолдарыңды бергенде, тұру оңайырақ болды?
2. Олар көмектескенде не сезіндің?
3. Басқа адамдарға көмектесу маңызды ма?

<i>Таңдау жаттығулары:</i>	
<i>Мақсаты:</i> сыныптағы топтық қарым-қатынастардың құндылығын түсіну.	
<p>«Бірліктің күші» топтық ойыны</p> <p>Педагог оқушыларды топтарға бөліп, әр топтан жұп болып бөлінуді сұрайды. Топтарға әйнек, ойыншық, шахмат фигурасы сияқты ұсақ заттар беріледі. Педагог ойын ережелерін түсіндіреді: заттарды тек сұқ саусақтарыңызбен ұстап тұрып, түсіріп алмай бір уақытта отырып тұру керек. Содан кейін сол жаттығуды 5 адам, содан кейін 7 адам орындайды және ары қарай қатысушылар саны арта береді. Келесі кезеңде дәл осы жаттығуды бүкіл сынып орындайды. Мұғалім жаттығуды қол шапалақтаумен аяқтайды.</p>	<p>«Көзімізді жұмып өзеннен өтеміз» жаттығуы</p> <p>Жаттығуды мұғалім алдын-ала дайындайды. Бір-бірінен үш-төрт метр қашықтықта шектеу сызықтары желімделеді. Олардың арасында А4 форматындағы парақтар әртүрлі тәртіпте еденге жабыстырылады. Білім алушылардан бірінші-екінші-үшінші болып бөлінуді сұрайды. Әрі қарай оқушылар сызықтардың біріне жақындайды.</p> <p><i>Нұсқаулық:</i> «Осы сәттен бастап «үш» саны бар қатысушылардың көздері жұмылып, сөйлей алмайды. Барлық қатысушылар А тармағынан В тармағына жету керек. Қазір оқушылар А тармағында. Сызықтар арасында төмпешіктер бар. Оқушылар тек соларды баса алады. Егер біреу төмпешіктен басқа жерді басып қойса, бүкіл сынып А нүктесіне қайта оралып, ойынды қайтадан бастайды. Егер басқа ережелер бұзылса, топ ойынды жаңадан бастайды. Тапсырма бүкіл сынып В нүктесінде болған кезде орындалды деп саналады».</p> <p><i>Жаттығуды орындаудың басқа шарттары:</i> білім алушыларды 2-3 топқа бөлу, әр топтан бір қатысушының көзін байлау, ал қалған топ мүшелері оны мәреге жеткізеді.</p>
<p><i>Талқылау сұрақтары:</i></p> <p>Затты ұстап тұруға не көмектесті?</p>	<p><i>Талқылау сұрақтары:</i></p> <p>Саған біреу кеңес берген кезде өзінді қалай сезіндің?</p> <p>Сенім арту қиын болды ма?</p>

<p>Қай кезде жеңіл болды: кіші топта ма, әлде үлкен топта ма? Неліктен топпен келісу маңызды?</p>	<p>Неліктен ұжымда тыңдай білу және сенім арту маңызды?</p>
---	---

III. Жобалық қызмет

Жоба бойынша тапсырма

Әр баланың сыныптасы туралы айтқан пікірін тыңдау.

Педагогтің қорытындысы: қандай керемет сабақ болды десеңізші!
Сыныптағы әр бала – бір ерекше тұлға!

Келесі сабаққа тапсырма «Менің таңғажайып сыныбым» атты сурет салу. Суреттер көрмесін ұйымдастыру.

IV. Қорытынды

«Мозаика» жаттығуы

Педагог А4 қағазына тақырып бойынша сөздерді жазады. Мысалы, «қолдау, кірпі, достық, күн» сияқты. Әрі қарай, мұғалім қайшымен парақты қиып, үлкен немесе кіші бөліктерге бөледі, сонда мозаика шығады. Мұғалім сыныпты 6-7 адамнан тұратын 3-4 топқа бөледі, содан кейін сөздерді оқи алатындай етіп мозаика бөліктерінен А4 қағазын жинауды сұрайды. Мозаиканы қай топ бірінші жинайды, сол топ құралған сөздерді бірінші оқиды. Аяқтағаннан кейін бәрі бір-бірін қошеметтеп, қол шапалақтайды.

Рефлексия

«Түрлі түсті алақан» жаттығуы

Педагог білім алушыларға алақандарын сабаққа деген көзқарасын көрсететін түспен бояуды және алақан ізін ортақ ватманға қалдыруды ұсынады.

1) Жасыл алақан: «Маған сабақ ұнады, барлығы пайдалы және қызық болды».

2) Сары алақан: «Сабақ қызықты, бірақ күрделірек болды».

3) Қызыл алақан: «Сабақ қиын болды, маған көп нәрсе түсініксіз».

Соңында педагог әрбір қатысушыға сабаққа белсенді қатысқаны және табысты жұмыс істегені үшін алғыс білдіріп: Біз бәріміз өте әртүрліміз: мінезіміз, қызығушылықтарымыз, сыртқы келбетіміз. Бірақ біз біріккенде, бір-бірімізге көмектесіп, қолдау көрсеткенде — мықты әрі тату командаға айналамыз. Түрлілікте — біздің сұлулығымыз, ал бірлікте — күшіміз! деген қорытынды жасайды.

1-сынып оқушыларына арналған 3-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Сен және мен – біз доспыз!»

Мақсаты: жағымды қарым-қатынас пен ынтымақтастық дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

1. Позитивті қарым-қатынас және команда құру дағдыларын жетілдіру
2. Сыныптастармен татулықта болу үшін қарым-қатынас және мінез-құлық ережелерін қалыптастыру
3. Бір-бірін түсіну және ести алу қабілетін жақсарту.

Ресурстар: динамиктер, пластилин, түрлі-түсті қағаз, А4 қағазы, түрлі-түсті қарындаштар, газет парақтары, маркерлер, ватман қағазы.

Сабақ барысы

I.Кіріспе

«Мені қайтала» сергіту жаттығуы

Педагог балаларға қарапайым сергіту жаттығуын орындауды ұсынады. Әр жолдан кейін педагог сәйкес қимылды көрсетеді, ал балалар оны дауыстап қайталап, бірге қозғалады. Жаттығуды бастамас бұрын мұғалім былай айтуы мүмкін: «Қазір біз көңілді жаттығу жасаймыз. Бұл жаттығу біздің сыныпта әр баланың өз ерекшелігі бар екенін, бірақ бәріміз бірге мықты әрі тату екенімізді көрсетеді!»

Рифма мәтіні және әр жолға сәйкес қимылдар:

1. «Сен тез жүгіре аласың» – балалар орнында тұрып, тізелерін жоғары көтеріп жүгіреді.
2. «Мен эн айтқанды жақсы көремін» – микрофонмен эн айтып тұрғандай алақанды ауызға жақындатады.
3. «Бұл сыныпта әркімде бар» – өзіне, көршісіне, сыныптың әр бұрышына қолымен нұсқайды
4. «Мақтанатын, атап өтетін не нәрсе?» – қолдарын маңызды бір нәрсені ұстағандай кеуде тұсына шеңбер етіп ұстайды, содан кейін қол соғады.

Бір толық қайталаудан кейін өлең жолдарын екінші рет сәл жылдамырақ немесе көбірек энергиямен айтуға болады. Бұл сергіту жаттығуы балалардың сабаққа белсенді қатысуына, сыныппен байланысты сезінуіне және келесі кезеңге жағымды эмоционалды күймен өтуіне көмектеседі.

II.Негізгі бөлім

Шағын әңгіме: «Асан қайғы – жақсылық мекенін аңсаған данышпан»

Ертеде қазақ даласында Асан қайғы есімді данышпан өмір сүрген. Елдің тағдыры туралы көп ойлап, болашағына алаңдағандықтан оны жұрт «Асан – қайғы» деп аталған. Асан қайғы тек ойшыл ғана емес, сонымен қатар ақын, философ, би және хандардың кеңесшісі болған.

Асан қайғы шексіз даланы, асқар таулар мен өзен-көлдерді көп аралаған. Ол байлықты да, атақты да іздеген жоқ. Ол ерекше бір мекен, Жерұйықты табуды армандады. Бұл – бейбітшілік, әділдік пен келісім орнаған жер. Мұнда адамдар тату өмір сүріп, бір-біріне жамандық жасамайды, әр адам өзін қауіпсіз әрі қажет сезінеді. Енді оның арманы үмітке айналды, ал үміт – әрбір жасалған жақсылықта өмір сүреді.

«Мақсатты мекенге саяхат» жаттығуы

Асан қайғы туралы әңгімеден кейін мұғалім балаларға бүгін өздері саяхатшы болатынын түсіндіреді. Бірақ бұл жол – ерекше жол. Таулар мен

далалардың орнына олар станциялар арқылы өтеді, әр станция – шынайы достықтың қалай құрылатынын көрсететін аялдама.

Нұсқаулық:

Сыныпта бағыт аялдамалары алдын ала белгіленеді. Оларды еденге сурет салып, қағазбен төсеп немесе стикерлермен белгілеуге болады. Мұғалім әр станцияның атауы мен тапсырмасы бар екенін түсіндіреді. Білім алушылар шеңберге немесе жұптасып қатарға тұрып, бағыт бойынша қозғала бастайды. Әр аялдамада мұғалім қысқаша тапсырманы түсіндіреді.

Саяхат «Жылы сөздер елінен» басталады. Әр бала көршісіне жағымды сөз айтады. Бұл алғыс, мақтау немесе жай ғана жақсы сөйлем болуы мүмкін.

Содан кейін балалар *«Көмек орманына барады»*. Мұнда балалар бір-біріне көмектеседі: құлап кеткен затты көтеру, ишара, күлімсіреу немесе сөз арқылы қолдау көрсету. Қажет болса, көмектесу сценарийлері алдын ала дайындалады.

Келесі аялдама – «Кешірім көпірі». Балалар біраз үнсіз қалады, біреуді ренжіткен немесе өздері ренжіген сәтті еске түсіреді. Содан кейін іштей: *«Мен кешіремін»* немесе *«Мені кешірсе екен»* деп айтады.

Келесі аялдама – «Достық ойындар алаңы». Балалар бірге қысқа көңілді тапсырманы орындайды: допты бір-біріне беру, қол соғу немесе бір-бірінің қимылын қайталау. Содан кейін балалар *«Келісім шыңына» шығады.* Бүкіл сынып иық тірестіріп тұрып, қолдарын жоғары көтеріп: *«Біз біргеміз!»* деп дауыстап айтады. Осылайша олар біртұтас әрі тату ұжым бола алатынын көрсетеді.

Бағыттың соңғы нүктесі – *«Достық елі».* Мұндағы ватман, стенд немесе үлкен қағазға әр бала өзінің белгісін қалдырады. Ол жапсырма, алақан ізі, шағын сурет немесе аты-жөні болуы мүмкін. Осылайша балалар әрқайсысының маңызды екенін көрсететін ортақ кеңістік жасайды.

Талқылауға арналған сұрақтар:

- Ең есте қалған сәт?
- Қай аялдамада өзіңді жақсы сезіндің?
- Не нәрсе қиын болды?
- Сыныбымыз әрдайым осындай тату болғанын қалайсың ба?

Жаттығудың соңында педагог балаларға қатысқандары үшін алғыс айтып, бұл жолды жақсы жүріп өткендері үшін рақмет айтады. Ол шынайы достық жылы сөзден, көңіл бөлуден және әрдайым жанында болу сияқты кішкентай қадамдардан басталатынын еске салады.

«Сыныптағы қарым-қатынас ережелері» жаттығуы

Педагог ватман қағазына маркерлермен жазу арқылы мектептегі қарым-қатынас пен мінез-құлық ережелерін жазуды ұсынады. Соңында, тапсырманы орындағаннан кейін, ватман қағазын сыныпта ілуге болады.

Талқыланатын сұрақтар:

1. Сыныпта тату-тәтті араласу, татулық пен келісімді сақтау үшін не қажет деп ойлайсыңдар?

2. Ынтымақтастық үшін қандай ережелерді сақтау керек?

Ереже мысалдары:

- 1-ереже. Кезекпен айтайық, бір-біріміздің сөзімізді бөлмейміз.
- 2-ереже. Дөрекі сөздерді қолданбаймыз.
- 3-ереже. Егер бірдеңе түсініксіз болса, қайтадан сұрау керек.
- 4-ереже.
- 5-ереже.

III. Жобалық қызмет

Тапсырма: «Менің ғажайып сыныбым» атты сурет көрмесін қарастырыңыздар. «Неліктен өмір сүру қызықты?» деген сұраққа жауап беріңіздер. Суреттерден «Біз әртүрліміз, бірақ бәріміз маңыздымыз» атты бүктемелі кітапша жасаңыздар. Бұл кітапшаны «Ынтымағымыз жарасса» атты сабақта таныстырыңыздар, суреттерді шағын оқиғалармен толықтырыңыздар.

IV. Қорытынды

«Жанды» флешмоб жаттығуы

Нұсқаулық: Педагог балаларға қазір әртүрлі жағдайларды айтып отыратынын түсіндіреді. Егер олар келіссе, көрсетілген қимылды орындайды. Бұл жарыс емес – бұл өздерінің жақсы істеріне қуану. Жаттығу соңында барлығы «Біз біргеміз!» деген ортақ әрекет жасайды: балалар қолдарымен шеңбер жасайды немесе бір-біріне алақандарын тигізеді.

Мысалдар:

1. Бүгін досыңа күлімсіреген болсаң – қол соқ!
2. Егер біреуге көмектескен болсаң – бір рет айнал!
3. Егер жылы сөз айтсаң – бір рет секір!
4. Егер жаңа біреумен ойнаған болсаң – қолыңмен жүрек белгісін көрсет!
5. Егер көңілді болсаң – қолыңмен үлкен шеңбер жаса!
6. Егер біреудің мұнайғанын байқаған болсаң – қолыңды бұлға!
7. Егер сыныпта достық болғанын қаласаң – бір қадам алға бас!
8. Егер ертең де мейірімді болуға дайын болсаң – екі рет қол соқ!

Соңында педагог былай дейді: «Ал енді бәріміз: Біз біргеміз!» деп айтайық және бір-бірімізге қол соғайық!

1-сынып оқушыларына арналған 4-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Ынтымағымыз жарасса...»

Мақсаты: білім алушылардың өз сезімдері мен мінез-құлқын білу, құрдастарымен құрмет пен достық қарым-қатынас орнату қабілетін дамыту.

Міндеттері:

1. Білім алушылардың бір-бірін құрметтеуін, қолдауын күшейту
2. Балалардың келісім, өзара түсіністік туралы түсініктерін кеңейту
3. Өзінің, өзгелердің эмоциясын тану дағдыларын жақсарту.

Ресурстар: А4 қағазы, қаламдар, түрлі-түсті қарындаштар, проектор.

Сабақ барысы

I.Кіріспе

«Ең жақсы» жаттығуы. Бұл жаттығуға шағын сөмке немесе әдемі қорап және көлемі 6–9 см болатын айна қажет. Айна сөмкенің немесе қораптың ішіне бала ашқанда бірден өз бейнесін көретіндей етіп бекітіледі.

Педагог қызықты кіріспемен бастайды: *«Балалар, менің қолымда сыныптағы ең мейірімді, жанашыр және керемет адамның портреті жасырылған! Кәне, кім екенін бірге болжайық»*. Балалар өз болжамдарын айтып, сыныптастарының есімдерін атап, неге сол адам деп ойлайтынын түсіндіреді.

Барлық нұсқалар айтылғаннан кейін педагог әр оқушыға кезекпен сөмкеге қарап, «портретті» көруді ұсынады. Балаларға ішіндегі көргенін дауыстап айтпауын ескерту маңызды – бұл қалғандары үшін қызық болады. Барлығы қарап болған соң, әр бала айнадан өз бейнесін көргені белгілі болады.

Сұрақтар:

1. Көрген бейнемен келісесің бе?
2. Кім келіспейді?Неге?
3. Көргенің қандай сезім тудырды?

Егер кейбір балалар күмәнданса, мұғалім жай ғана еске салады: *«Кеше досыңа көмектескенің есінде ме? Бұл мейірімді әрекет емес пе?»* Сондай-ақ: *«Бұл жаттығу сенде қандай сезім тудырды? Өзіңді көргенде не сезіндің?»* - деп сұрауға болады.

II. Негізгі бөлім

«Түсіністік зертханасы» жаттығуы

Қажетті құралдар: Алдын ала дайындалған түрлі-түсті көзілдіріктер (мөлдір пленкадан немесе түрлі-түсті қағаздан жасалған), әртүрлі жағдайлар бейнеленген үлестірімелер, идеяларды жазуға арналған мольберт немесе тақта.

Педагог: *«Балалар, бүгін біз нағыз ғалым боламыз! Біздің зертханамызда ерекше құрал – сиқырлы көзілдіріктер бар. Олар көзге көрінбейтін нәрсені, яғни басқа адамдардың сезімдерін көруге көмектеседі»*.

Балалар түрлі-түсті көзілдіріктерді қызығушылықпен қарайды. Мұғалім жалғастырады: *«Кәне, құралдарымыздың қалай жұмыс істейтінін тексерейік. Бұл әйнектер арқылы біз тек әлемді ғана емес, айналамыздағы адамдардың эмоцияларын, уайымдарын көре аламыз деп елестетіңдер»*.

Педагог бірінші жағдаят жазылған үлестірмені алады: *«Алдымыздағы бірінші тапсырма: бір бала портфелін түсіріп алып, барлық дәптерлері шашылып қалды. Біздің көзілдіріктер бұл баланың қандай күйде тұрғанын анықтауға көмектесе ала ма?»*

Балалар кезекпен көзілдірікті киіп, өз болжамдарын айтады: *«Ол ренжіді», «Оған көмек керек», «Ол ұялып тұр»* және т.б. Педагог барлық идеяларды тақтаға жазып отырады.

Содан кейін мұғалім пратикалық тапсырма береді: *«Енді көзілдіріктерімізді шынайы өмірде сынап көрейік. Бұл жағдайда қалай көмектесуге болатынын кім көрсеткісі келеді?»*

Балалар көмектесу көрінісін ойнап көрсетеді. Одан кейін мұғалім аралық қорытынды жасайды: *«Тамаша! Біздің көзілдіріктер шынымен де*

жұмыс істейді: сендер сезімді көре алдыңдар және дұрыс шешім таба білдіңдер».

Педагог келесі карточкаға өтеді: «Келесі тапсырма қиынырақ: сыныптың бір бұрышында бір қыз жылап отыр. Біздің көзілдіріктер бұл жағдай туралы не айтады?»

Балалар көзілдірікті қайта киіп, жағдайды талдайды: «Ол мұңайып тұр», «Мүмкін, біреу ренжіткен шығар», «Оны жұбату керек» және т.б. Педагог жаңа ұсыныстарды тақтаға жазып отырады.

Сұрақтар:

1. Сиқырлы көзілдірік арқылы қандай эмоцияларды «көре» алдыңдар?
2. Басқа адамдардың сезімін байқау неге маңызды?
3. Біреудің мұңайғанын немесе ренжігенін көргенде қалай көмектесуге болады?

Егер кейбір балалар қиналса, педагог жай ғана бағыт береді: «Кеше досыңның көңілсіз екенін байқағаның есінде ме? Сол кезде не істедің? Қане, сол тәжірибені қазір қолданайық».

Жаттығудың соңында педагог маңызды қорытынды жасайды: «Бүгін біз үлкен жаңалық аштық – сезімді көру үшін арнайы құралдар қажет емес. Тек мұқият әрі мейірімді болу жеткілікті. Сонда жүрек өзі сиқырлы көзілдірікке айналады!»

III. Жобалық қызмет

«Біз әртүрліміз, бірақ бәріміз маңыздымыз» атты бүктемелі кітапшаның таныстырылымы.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Басқа адамдардың бірегейлігін түсіну неге маңызды?
2. Достықты не нығайтады?

IV. Қорытынды

«Егер мен...» жаттығуы

Нұсқаулық: Педагог оқушыларға сөйлемдерді жалғастыруды ұсынады. Бұл жаттығу балалардың эмпатиясын, ойлау қабілетін және ішкі құндылықтарын дамытуға бағытталған.

Сөйлемдердің басы:

- Егер мен сыныптағы жаңа оқушы болсам, ...
- Егер мен біреудің мұңайғанын көрсем, ...
- Егер мен біреудің жалғыз отырғанын көрсем, ...
- Егер мен көмектесудің жолын білсем, ...
- Егер мен нағыз дос болсам, ...

«МЕН + СЕН = БІЗ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША 2-СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

*Мейірімділік, сүйіспеншілік, қайырымдылық пен
адалдық ақ жүректен шығады.
Шәкәрім Құдайбердіұлы*

2-сынып оқушыларына арналған 1-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Менің тату ұжымым және мен сол ұжымның
бір мүшесімін»

Мақсаты: тату сынып ұжымын қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Оқушылардың адам өміріндегі достықтың маңызы, шынайы досқа тән қасиеттер және достармен қарым-қатынас ережелері туралы түсініктерін кеңейту.

2. Достық қасиеттерді көрсете білу және оларды сыныптастарымен өзара әрекеттесу барысында қолдану дағдыларын дамыту.

3. Қоршаған ортамен қарым-қатынаста сезімталдық пен қамқорлық танытуға ынталандыру.

Ресурстар: мақал-мәтелдердің мазмұнынан үзінділер жазылған кестелер, достық ережелері жазылған карточкалар, А1 форматындағы қағаз (ватман), фломастерлер, постерлер, презентация

Сабақ барысы

I. Кіріспе.

«Достық» ұғымын ашу. Достық туралы мақал-мәтелдер.

«*Мақал құрастыр*» ойыны.

Педагог: Мақал-мәтелдердің бөліктерін оқындар. Бөлшектерді біріктіріп, құрастырған толық мақал-мәтелдер оқындар.

Таратпа материал: «Дос жылатып айтады, дұшпан күлдіріп айтады», «Ағаш тамырымен мықты, Адам досымен мықты» «Достық деген шарайна, сындырып алма абайла».

Талқылау

Қорытынды. Достық – адамға берілген сый. Сондықтан әрқайсымыз шынайы достарды бағалап қана қоймай, жақсы дос болуымыз керек.

Достық туралы әңгіме

Екі дос бірнеше күн бойы шөл далада жүріп келе жатты. Бір кезде олар дауласып, сонда біреуі ашуға булығып, екіншісін шапалақпен ұрды. Досы шапалақ жанына батса да, ештеңе айтпады. Ол үндеместен құмға былай деп жазды: «Бүгін менің ең жақсы досым шапалақпен ұрды».

Арада күндер өте берді. Күндердің күнінде олар көлі бар оазиске жетті. Екеуі шомылуға шешім қабылдады. Шапалақ алған дос суға батып кете жаздады, бірақ досы оны құтқарып қалды. Өз-өзіне келген соң, ол тасқа былай деп жазды: «Бүгін менің ең жақсы досым менің өмірімді сақтап қалды».

Сонда бірінші дос: «Мен сені ренжіткенде сен оны құмға жаздың, ал енді тасқа жазып жатырсың. Неліктен?» - деп сұрады.

Досы оған былай деп жауап берді: «Бізді біреу ренжіткен кезде, біз оны құмға жазуымыз керек, сонда жел оны өшіре алады. Бірақ кез келген адам жақсы нәрсе жасағанда, оны ешкім өшіре алмайтындай етіп тасқа ойып жазуымыз керек. Құмға реніш жазуды және қуанышты тасқа ойып жазуды үйреніңіз».

Сұрақтар:

1. Нағыз дос қандай қасиеттерге ие болуы керек?
2. Ренішті кешіре білу, досыңның сен үшін жасаған жақсылығын есте сақтау керек пе?

3. Досың саған қандай жақсылық жасады?

Нақыл сөзді талқылау, нағыз достың қасиеттері туралы тұжырымдар, ренішті кешіре білу, досыңның сен үшін жасаған барлық жақсылықтарын есте сақтау қажет.

Әрі қарай, білім алушыларға жобаның мақсатын анықтау ұсынылады. Жауаптарды тыңдағаннан кейін мақсат тақтаға жазылады. Мысалы, «Достасуды және достықты бағалауды үйрену».

II. Негізгі бөлім

Сыныптағы достармен қарым-қатынастың рөлі туралы

- Отбасынан айырмашылығы – ұжымдағы адамдарды туыстық қатынастар емес, атқаратын жұмыстары біріктіреді. Мысалы, мектепте мұғалімдер, аспаздар, техникалық қызметкерлер, кітапханашы, медбике және басқалар бірге еңбек етеді, ал оқушылар – білім алады.

Сұрақ: Ұжым қандай болуы керек? (*Оқушылардың жауаптары*)

Педагог: Ұжым дегеніміз – ортақ жұмыс немесе оқу, ортақ мүдделер немесе көзқарастар арқылы біріктірілген адамдар тобы. Мектеп сыныбы ұжым бола алады. Ұжымға кіретін адамдар – жолдастар.

«Біз ұқсаспыз» ойыны

Ойынның мақсаты: білім алушыларды адамдар арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды іздеуге ынталандыру.

Ойыншылардың міндеті - сыныптастарымен ұқсастықты табу және осы ұқсастық негізінде оқушыны шеңберге шақыру. Қайталануға болмайды. Мысалы: «Әсел, сен екеуіміз бір үйде тұрамыз», «Тимур, сен екеуіміздің бойымыз бірдей». Қатысушылар сынып бөлмесі қабырғасының бойына немесе периметрі бойынша орналасады. Педагог немесе жүргізуші бөлменің ортасына келіп, оқушыны ұқсастық негізінде шақырады: «Аида, сен екеуіміздің есімдеріміз бірдей». Аида шеңберден шығып, сыныптағы келесі оқушыдан ұқсастық іздейді. Ойын барлық қатысушылар шеңберде болғанша жалғасады.

Педагог қорытындылайды: «Бізде қаншама ортақ нәрсе бар! Әр адаммен ұқсастық табуға болады. Қазір сендер достасуды үйреніп жатырсыңдар. Ал достық берік болуы үшін, оның заңдарын сақтау керек. Достықтың көптеген заңдары бар. Міне, солардың кейбірі».

Ақпараттық блок. Достықтың негізгі заңдары (*Ақпараттық бөлімде оқушыларға төмендегі сілтеме бойынша чек-парағы ұсынылады.*

<https://cloud.mail.ru/public/PZWh/t1btZyGaW/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%B1%D0%B8%D0%B5/%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%B1%D0%B8%D0%B5%201%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7.png>

Балалар кезек-кезек карточкаларды суырып алып, оқиды.

1. Бәріміз – біріміз үшін, біріміз - бәріміз үшін.
2. Бір-біріңді құрметтеп, бір-біріңе көмектесіңдер.
3. Достарыңмен бірге қуаныңдар.
4. Достарыңды және айналаңдағы адамдарды ренжітпеңдер.
5. Достарыңды қиындықта қалдырмаңдар, оларды ренжітіп алмаңдар, сатқындық жасамаңдар, алдамаңдар, уәделеріңді бұзбаңдар.
6. Достарыңды қорғаңдар, себебі досыңды жоғалту оңай.
7. Ескі дос жаңа достан да жақсы.

Топтық жұмыс.

Мақсаты: жаңа ақпарат негізінде шағын топтарда шағын зерттеу ұйымдастыру.

Сынып 3 топқа бөлінеді. Әр топ сөз тіркестерін аяқтайды:

- 1) Мен өз сыныбымды сыйлаймын, себебі.....
- 2) Менің сыныбымда достарым бар, өйткені
- 3) Мен досымды ренжіте алмаймын, себебі.....;
- 4) Мен әрқашан досымды, себебі.....

Содан кейін жауаптарды педагог жинап, араластырады және балаларға қайтадан оқу үшін таратады, талқылау ұйымдастырылады..

III. Жобалық қызмет

Сабақ барысындағы тапсырмалар:

Сұрақ: «Егер біздің сынып өте ұйымшыл болса, бұл неге әсер етеді?».

Педагог талқылау жүргізеді, және барлығы бірге жобаның гипотезасын тұжырымдайды.

Мысалы, егер біздің сынып өте ұйымшыл болса, онда бізде оқу үлгерімі жоғары болады, ..., ..., ... және т.б.

Педагог: әрқайсысың сыныптастарыңмен достықтың маңызын естен шығармау үшін, ұжымдағы жылы қарым-қатынасты бұзбау үшін, әр адамның әрекетін реттейтін ережелерді жасау қажет.

Оқушылар өз топтарында қалады. Мұғалім жобаның құрылымын көрсетеді (слайд). Жоба 3 топқа арналған 3 тапсырмадан тұрады.

Жобаның мақсаты: әр оқушының сенімді қарым-қатынасы мен эмоционалды тұрақтылығы негізінде балалар ұжымындағы тұлғааралық қатынастарды қалыптастыру.

1-топ. Тату сыныптың ережелерін ойлап табыңдар.

Ойланыңдар: сыныпта бәріне көңілді, қызықты және жайлы болу үшін не істеу керек? Барлығымыз дос болу үшін көмектесетін 3–5 қысқа ереже жазыңдар.

2-топ. Сыныптастармен достық қарым-қатынас жасау туралы ескертпе құрастырыңдар.

Ойланыңдар: достасуға не көмектеседі, ал не ренжітуі мүмкін?

Бірге сөйлесу, ойнау және жұмыс істеу туралы кеңестер жазыңдар.

3-топ. Біздің тату сыныпқа арналған ұран ойлап табыңдар.

Ұран – бұл қысқа әрі көңілді сөз тіркесі, ол біздің қандай екенімізді көрсетеді!

Мысалы: «Бәріміз біріміз үшін, біріміз бәріміз үшін!» немесе «Бірге – күшпіз!».

Топтық жұмыс аяқталғаннан кейін нәтижелер презентация түрінде ұсынылады.

Жоба бойынша тапсырма:

1. Ата-аналардан мектептегі достық туралы шағын сұхбат алу.

2. «Сыныптағы достықты қалай нығайтуға болады?» атты журнал жобасын ойластыру.

Нұсқаулық: Альбом парағы екіге бүктеледі. Осылайша 4 беттен тұратын шағын «журнал» пайда болады. 1-бет – мұқаба. Мұнда журналдың атауы жазылады. 2-бет – сыныптың ұраны. Бұл бетке бүкіл сынып бірлесіп ойлап тапқан достыққа арналған ұран жазылады. 3–4-беттер – мазмұн. Бұл беттерге жоба барысында әзірленген материалдар орналастырылады.

IV. Қорытынды.

Сабақ аяқталған соң педагог барлық оқушыға мектептегі достықты қадірлеуді, сыныптастарымен достық қарым-қатынасты сақтауды, достарына мұқият әрі мейірімді болуды тілейді.

2-сынып оқушыларына арналған 2-сабақ

Сабақ тақырыбы: « Біздің қызығушылықтарымыз достықты нығайтады»

Мақсаты: бірлескен шығармашылық қызмет процесінде ұжымды біріктіру.

Міндеттері:

1. Бірлескен шығармашылық қызмет барысында тиімді өзара әрекеттесу тәсілдері туралы түсінік қалыптастыру.

2. Білім алушылардың аналитикалық қабілеттерін дамыту: ой қорыту, талдау жасау, қорытынды шығару дағдыларын қалыптастыру.

3. Бірлескен шығармашылық қызмет кезінде қарым-қатынас мәдениетін тәрбиелеуге ықпал ету.

Ресурстар: түрлі-түсті қарындаштар, бояулар, А4 парақтары, қайшы, картон, фломастерлер, тапсырмалар жазылған карточкалар, адамдардың эмоциялары көрсетілген суреттер, «Өркен» БӨАҰҒПИ» КеАҚ «Балалық шақ әлемі» YouTube арнасының бейнеролигі.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Педагог: Достық туралы айтқанда, сенім мен құрмет сияқты маңызды ұғымдарды да атап өтпеуге болмайды.

Достық – бұл адамдар арасындағы махаббатқа, сенімге және құрметке негізделген қарым-қатынас. Әдетте достық ортақ қызығушылықтары бар адамдарды байланыстырады.

Досқа ара түсу, көмектесу, сеніп тапсырылған сырды сақтау, оның қателіктерін шынайы айтып, түзетуге көмектесу – мұның бәрі достықтың көрінісі. Өзара қолдау мен жәрдем достықты нығайтады.

Педагог: – Достық туралы айтқанда, сенім мен құрмет сияқты маңызды қасиеттерді атап өтпеуге болмайды. Оларсыз адамдар арасында шынайы, берік қарым-қатынас құру мүмкін емес.

Достық – бұл махаббатқа, өзара түсіністікке және ортақ қызығушылықтарға негізделген байланыс. Әдетте достар – бір-бірін жақсы білетін, құрметтейтін және кез келген жағдайда қолдау көрсететін адамдар.

Нағыз дос қиын сәтте әрдайым көмектеседі, қажет болса араша түседі және сеніп тапсырылған сырларды сақтайды. Ол сенің қателіктеріңді шыншылдықпен айтады – ренжіту үшін емес, жақсы адам болуыңа көмектесу үшін.

Достық қамқорлық пен күш-жігерді талап етеді. Өзара көмек, құрмет пен шынайылық қарым-қатынасты берік әрі шынайы етеді.

II. Негізгі бөлім

Топтық жұмыс.

«Ағаш тамырымен мықты, адам досымен мықты» деген қазақ халқы мақалының мағынасын оқушылар түсіндіруі керек.

Проблемалық жағдаяттарды топта талқылау.

Топтарға келесі жағдайларды талқылау ұсынылады. Олар кейіпкерлерге дұрыс шешім қабылдауға көмектесуі керек. Талқылаудан кейін оқушылар рөлдерге бөліп, жағдайларды сахналайды.

1-жағдаят. Сіздің досыңыз ауырып қалып, сабақтарға қатыса алмады, сондықтан бағалары төмендеп кетті...

2-жағдаят. Сіздің досыңыз байқаусызда доппен терезені сындырып, қашып кетті...

3-жағдаят. Сіздің досыңыз сыныптасыңызбен ренжісіп қалды. Осыдан кейін олар бір-бірімен сөйлеспей кетті...

Әр топ өз жауаптарын ұсынады.

Талқылауға арналған сұрақ:

Сіз қалай ойлайсыз, сыныптағы жолдастық және достық қарым-қатынасты нығайтуға қандай әрекеттер мен іс-қимылдар көмектеседі?

Қорытынды:

Оқуда, еңбекте өзара көмек, қиын жағдайларда қолдау көрсету – достықты нығайтады. Ұсақ-түйекке бола ренжісудің қажеті жоқ, менмендікке

салынбау керек. Егер бір нәрсе жақсы шықса, сыныптасыңа үйрету керек. Үлкен істерде ғана емес, күнделікті міндеттерде де сезімталдық пен қамқорлық таныту қажет.

III. Жобалық жұмыс

Сабақ барысында орындалатын тапсырмалар

Бейнеролик бойынша сұрақтар

Оқушыларды 3 топқа бөліп, әр топқа достық заңдарын қолдана отырып берілген жағдайларды қарастыру және талдау тапсырылады. «Өркен» БӨАҰҒПИ» КеАҚ-ның «Балалық шақ әлемі» YouTube арнасындағы «Досыңа қалай қолдау көрсетуге болады» тақырыбындағы бейнероликті келесі сілтеме бойынша көру ұсынылады: <https://www.youtube.com/watch?v=n53fClXvzmw&t=2s>

1-топ. «Сабақтан кейін мектеп ауласының бір бұрышында бірнеше жасөспірім бастауыш сынып оқушыларын күтеді. Екінші сынып оқушыларының тобы шығады...

Бұл көріністен достықтың қандай заңын шығаруға болады? (Достарыңызға әрқашан қиыншылықта көмектесіңдер, оларға қолдау көрсіңдер, адал болыңдар, және уәделеріңді орындаңдар).

2-топ. «Қандай қасиет (кейіпкер қасиеті) достыққа кедергі келтіруі мүмкін?» (*Басқалардың жетістігін көре алмау. Қызғаныш сезімі*). Бұл көріністен қандай заң шығаруға болады? (*Басқалардың жетістіктеріне қуануды үйрену*).

3-топ. «Бірінші сабаққа бес минут қалғанда барлық балалар сыныпта болды. Әсия соңғы болып келді. Оның түрі солғын, жылағаннан көзі қызарған.

- Көзің неге жасаурап тұр? – деп, Аида қатты айқайлады.

- Саған не болды, айт! Кім сені ренжітті? Қане, айтшы! – деп Гүлназ орнынан секіріп тұрды.

Сыныптас қыздардың қателігі қандай болды? Бұл жағдайда достықтың қандай заңы маңызды? (*Жұбату, жолдасыңда сәтсіздік болған кезде қолдау көрсете біл, тек оны әдепті түрде жаса*).

Топтарда жұмыс аяқталғаннан кейін – нәтижелерді таныстыру (презентация).

Педагог: Балалар, достықтың ең басты ережесін есте сақтаңдар: әрқашан басқаларға өздеріңе қалай қарым-қатынас жасағанын қаласаңдар, солай әрекет етіңдер. Әр адамға өзіне құрметпен, мейірімділікпен қараған ұнайды. Сол сияқты сендер де өзгелерге сондай қарым-қатынас жасауларың керек. Құрметке кез келген жастағы әр адам лайық.

Құрмет – сыпайылықта, сүйіспеншілікте, мейірімділікте, жылылықта, қамқорлықта және адамдарға көңіл бөлуде көрінеді. Өзара құрмет – адамдар арасындағы жылы қарым-қатынастың басты шарты.

IV. Қорытынды.

Талқылау.

1. Бүгін мені... қызықтырды.

2. Әңгіме тақырыбы мен үшін маңызды болды...
3. Маған бүгінгі топпен жұмыс істеген ұнады...
4. Өткен аптаны еске түсір. Сенің қарым-қатынасың сыныптағы көңіл-күйіңе қалай әсер етті?
5. Сенің қандай әрекеттерің сыныптастарыңмен қарым-қатынасты жақсартты, ал қайсысы қарым-қатынасты қиындатты? Бөліскісі келетіндер бар ма? Сыныпта жағымды қарым-қатынасты сақтау үшін осы аптада не істеуді үйрендің?

Педагогтерге арналған маңызды ескертпелер. Өз оқушыларыңыздың мінез-құлқына өте мұқият болыңыз және оларға келісімдерді орындауға көмектесу керек. Егер оларға жағдаяттарды есте сақтау қиын болса, келісімшарт сақталған немесе бұзылған кездегі сыныптың өмірінен мысалдар болғаны жақсы. Жағдаяттарды талқылауды айыптауға айналдырмаңыз. Мақсаты – балаларға өздерінің әл-ауқаты мен мінез-құлқы үшін жауапкершілікті алуға және басқаруға көмектесу.

Мүмкін, сабақтың бұл кезеңі сізге жоспарланғаннан ұзағырақ уақыт алуы мүмкін - бұл жауапкершілікке келгенде тұрарлық.

Балаларға нақты әрекеттерді атауға көмектесіңіз. Мысалы: дөрекі сөздерден аулақ болу; егер біреу ренжіп тұрса, «Мен саған қалай көмектесе аламын?» деп сұрау; өзгенің орнына өзін қойып, оны түсінуге тырысу; мәселе туралы ересек адамға айту; егер кінәлі болса, кешірім сұрау.

2-сынып оқушыларына арналған 3-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Өзге адамдармен сөйлесуді үйрену»

Мақсаты: балалардың қарым-қатынас дағдыларын, өзін және басқаларды түсіну қабілетін қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Қарым-қатынас пен ынтымақтастыққа деген қажеттілікті қалыптастыру.
2. Позитивті қарым-қатынас дағдыларын дамыту.
3. Әдептілік, адалдық, жанашырлық, мейірімділік, сенім және өзгелердің пікіріне төзімділік сияқты қасиеттердің маңызын түсіндіру.

Ресурстар: ғарыш кеңістігін, «Достастық», «Ашылу», «Таным» планеталарының атауларын бейнелейтін слайдтар, ғарыштық музыка

Сабақ барысы

1. Кіріспе.

Педагог: Біз туыстарымызбен, достарымызбен, сыныптастарымызбен сөйлескенде, өзгелерді түсінуді үйренеміз және өзімізді де жақсырақ тани бастаймыз.

Қарым-қатынас бізге мейірімді, ақылды және ұйымшыл адам болуға көмектеседі.

Сөйлесу арқылы біз жаңа нәрселерді білеміз, қуаныш пен уайымымызбен бөлісеміз, достасуды үйренеміз, бір-бірімізді жақсырақ түсінеміз.

Басқалармен жеңіл әрі жақсы қарым-қатынас жасау үшін мынадай қасиеттер маңызды:

Әдепті болу – сыпайы сөйлеу, сөзбен ренжітпеу.

Мысалы: егер досың ренжіп тұрса – күлу емес, қолдау көрсету керек.

Адал болу – әрқашан шындықты айту, себебі достар бір-біріне өтірік айтпайды.

Мейірімді болу – адамдарға ашық әрі жылы қарым-қатынас жасау. Күлімдеп сөйлеу, ашуланбау, дөрекі болмау.

Сенімді болу – саған арқа сүйеуге болатындай болу. Уәдеңді орында, сөзіңде тұр және достарыңды ешқашан алдама.

II. Негізгі бөлім

Ми шабуылы

Педагог: «Басқа адамдармен қалай жақсы және дұрыс қарым-қатынас жасауға болады?»

Мүмкін болатын жауаптар:

Әңгімелесушінің аты-жөнін атап сөйлесу – бұл жағымды әрі құрмет көрсетудің белгісі.

Зейін қойып тыңдау, сөзін бөлмеу.

Әңгіме қызықты әрі достық болу үшін қызықты сұрақтар қою.

Сыпайы және мейірімді болу – «өтінемін», «рақмет» деп айту, дөрекі сөйлемей.

Күлімдеу және көзге қарау – бұл қызығушылықты көрсетеді.

Таласпау, егер пікірлер әртүрлі болса – сабырмен талқылау.

Егер досың ренжіп тұрса – қолдау көрсету.

Ақпараттық блок.

Педагог: Өткен сабақта негізгі ережелердің бірі қалыптасты: «Әрқашан өзгелерді өзіндей көр». Бұл ережені орындау оңай ма? Мұны біз «Үшінші планетаның құпиясы» ойыны кезінде білеміз.

III. Жобалық қызмет.

Мақсаты: қарым-қатынас жасауды үйрету:

1) сыныптастарының қасиеттерін біріктіретін белгілерді іздеу;

2) құрдастарының жағымды қасиеттерін анықтау;

3) қиын жағдайға тап болған басқа құрдастың орнына өзін қоя білу.

«Үшінші планетаның құпиясы» ойыны.

Балаларды топқа бөлу. 5-6 адамнан тұратын экипаждар жасақталады. Өзіңнің экипажыңды таңдау үшін қораптан түрлі-түсті қағаз бөлшектерін шығар. Бір түсті бөлшектері бар адамдар бір экипажда болады. Бізде осындай 4 экипаж болады (қызыл, жасыл, көк, сары). Барлық балалар тақтаға шығып, бөлшектерді қағаздан шығарады.

Барлық балалар тақтаға шығады, қағаздан бөлшектерді шығарады, көрсетілген түстермен үстелдерге отырады.

Педагог: Сендер өз командаларыңа жиналдындар, бірақ мақсатқа жету үшін барлық экипаж мүшелерімен ортақ тіл табу керек.

1-тапсырма. Біздегі ғарыш кемесінің қозғалтқышын іске қосу үшін қораптан шығарылған бөлшектердің квадратын жинау керек.

Балалар квадраттарды жинайды. (Сынып жетекшісі кестелерді айналып өтіп, нәтижелерді тексереді).

Педагог: міне, барлық қозғалтқыштар іске қосылды және біздің ғарыш кемелеріміз ғаламның кеңістігін шарлап жүр. Назар аударындар, біздің алғашқы планетамыз «Достастық» (*Слайд «Планета»*).

2-тапсырма: барлық топ мүшелеріне ортақ нәрсені табыңыз.

Педагог: Әр үстелде бір парақ қағаз жатыр – бұл сіздердің достық командаңыздың жол парағы! Сіздер – бір кеменің экипажысыздар. Бірге ұшу үшін, сіздерді не біріктіретінін білу керек!

Ойланып көріңдер де, сендерді біріктіретін нәрселерді жазыңыздар.

1) Сырт келбетіңіз қандай? (көз түсі, шаш түсі, бойы...)

2) Мінезіңіз қандай? (көңілді, мейірімді, сабырлы...)

3) Сізге не қызық? (ойындар, кітаптар, мультфильмдер...)

4) Нені жақсы жасай аласыз? (сурет салу, ән айту, жылдам жүгіру...)

5) Нені жақсы көресіз? (жемістер, гүлдер, жануарлар...)

Параққа командадағы барлық (немесе көпшілігіне) сай келетін 5–7 белгіні жазыңыздар. Парақты суреттермен әсемдеуге болады.

Педагог: Ал, балалар, қандай экипаж өз мүшелерін біріктіретін 5 белгі таба алмады? Ондайлар жоқ па? Ал кім 5-тен көп ортақ белгі тапты? (*Балалар қолдарын көтеріп, жауап береді.*) Жауаптар барысында қай экипажда ең көп ортақ белгі бар екені анықталады.

Жазғандарыңызды оқып беріңіздер. Экипаж мүшелері арасында ортақ нәрселер неғұрлым көп болса, олардың жұмысы соғұрлым табысты болады. Ондай топтарға күрделі, жауапты тапсырмалар жүктеуге болады. Біздің сыныптағы барлық экипаждар сынақтан өтті, енді саяхатымыз жалғасады!

Жаңалықтар планетасы (слайд «Жұлдызды аспан»)

3-тапсырма: Бұл планетаға аяқ басу үшін жаңалық ашу керек. Басқа адамдар үшін жақсы нәрсе ашу керек. Карточкада нағыз достықтың қасиеттері жазылған.

Үлестірмелі материалмен жұмыс. Балалар нағыз досының анықтамалары бар карталарды алады.

Педагог: Бұл планетада нағыз дос қандай қасиеттерге ие болуы керек?

Бірге ойланайық.

Адамды нағыз дос ететін не? Жауапты таңдаңыз.

1. Нағыз дос – ешқашан досын алдамайтын адам.

2. Нағыз дос – бұл досымен бар нәрсені бөлісуге өкінбейтін адам.

3. Нағыз дос – бұл досының қайғысына немесе сәтсіздігіне күлмейтін адам.

4. Нағыз дос – әрдайым қызықты, ешқашан жалықтырмайтын жан.

5. Нағыз дос – қорлаушыдан қорғауға тырысатын адам.

Енді бірге көрейік!

Әр сөйлемді қайта оқыңыздар, бірақ «нағыз дос» деген сөздің орнына «Мен» деген сөзді қойыңыздар.

Ойланып көріңіздер де жауап беріңіздер:

1. Сізде қандай жақсы қасиеттер бар?
2. Қандай қасиеттерді дамытқыңыз келеді?
3. Ал қандай қасиеттерді түзету керек деп ойлайсыз?

Қорытынды: Әр адамның бойында жақсы да, онша жақсы емес те қасиеттер болады. Бірақ егер біз жақсара түсуге, мейірімді, адал, қамқор болуға тырыссақ – онда сыныпта, отбасында және бүкіл планетамызда достық пен қуаныш көбірек болады!

Біз жұмбақ «Таным» планетасына жақындап келеміз.

4-тапсырма: өзіңді басқа адамның орнына қойып, оның сезімдерін түсінуге тырысу.

Бұл планетада біз бір кездері осында болған оқушының күнделігін таптық (*Слайд*). Бірақ бұл күнделіктегі жеке тіркестер уақыт өте жойылды. Біз сөз тіркестерін қалпына келтіруіміз керек, содан кейін біз бұл планетаның құпиясын ашатын шығармыз. Дұрыс жауаптармен біз жерге қайта орала аламыз. Осы сөз тіркестерінің үзінділерін тыңдап, олардың аяқталуын болжауға тырысындар.

Бірінші экипаж: «Ауладағы балалар бір баланы мазақ еткені туралы кітаптан оқыдым. Сол сәтте мен өзімді... сезіндім».

Бұрын осында болған оқушы өзін қалай сезінді?

Болжамды жауаптар:

1. Мен сол сәтте жаным ауырып, ыңғайсыз сезімде болдым..
2. Мен де барлығымен бірге күлдім....

Екінші экипаж: «Сыныпқа жаңадан келген оқушыны мазақ етіп, сөмкесін жасыратыны менің есімде. Мен ... сезіндім» Нені?

Болжамды жауаптар:

1. Мен реніш сезіндім – оның айналасында осындай мейірімсіз сыныптастар болғанына.

2. Маған басқалардың күлгенін бақылау қызық болды.

Үшінші экипаж: «Үзіліс кезінде мені біреу аяқтан шалды, мен құлап қалдым. Маған бәрі күлді... Мен ... сезіндім».

Болжамды жауаптар :

1. Мен ұялу мен қиянат жасау жанымға батқанын сезіндім, балалардың қатты күлгенінен жылағым келді.

2. Мен жүгіріп барып, баланы тұрғызуға көмектестім.

Төртінші экипаж: «Мен ережені жаттауды ұмытып кетіп, тақтаның алдында тұрған кезде сыныптағы барлық балалар маған күлді... Осы сәтте ... мен сезіндім».

Болжамды жауап:

1. Маған бәрі күліп тұрғанына ренжідім...
2. Жауап беруге көмектесу керек...

Мұғалім: менің ойымша, сендер бұл өшірілген сөз тіркестерінің мағынасын болжай алдыңдар. Біз бұл планетада көп тұрып қалдық және үйге

қайтатын кез келді. Бірақ қайтып оралу үшін сендер осы планетаның құпиясын ашуларың керек.

Сонымен, *соңғы тапсырма* – неге бұл планета «Ашылу» деп аталатынына жауап беру.

Болжалды жауаптары:

1. Бұл планетада адам басқа адамның сезімін біледі және осылайша онымен бірге туындаған жағдайларды бастан кешіруге тырысады.

2. «Таным» планетасы бізге қарым-қатынас ережелерін еске салды: сен басқалардың өзіңмен қандай әрекет жасағанын қаласаң, сен де басқалармен солай әрекет етуің керек.

Міне, біз үшінші планетаның құпиясын шештік және Жерге қайта оралатын кез келді. Біз мұнда ешкімді қалдырмас үшін, орнымыздан тұрып, бәріміздің қолымызды алуымыз керек. (*Балалар орындарынан тұрып, қол ұстасып, тізбекті жабады.*)

IV. Қорытынды

Педагог: Міне, біз Жер планетасына келдік. Саяхатымыз сендерге ұнады ма? Естеріңде не қалды?

Педагог шеңберде тұрған балаларға жұмсақ ойыншық береді және оны мұқият қарауды (тұрту, иіскеу, сипау), содан кейін қасиеттерді (ақ мамық, жұмсақ, сүйкімді және т. б.) сүйіспеншілікпен атауды ұсынады. Содан кейін сыпайылық ережелерін сақтай отырып, оны көршісіне ақырын, абайлап береді: ойыншықты жолдасының көзіне қарап, мейіріммен атын атап, мысалы, «Әселжан, өтінемін, алшы. Рақмет», – деп, тікелей қолына береді.

Тапсырма.

1. Күнделікті қарым-қатынаста мына басты ережені ұстан: «Өрқашан басқалардың өзіңмен қалай әрекет еткенін қаласаң, өзің де басқаларға солай істе!»

2. Оқушылар 3 топқа бөлінеді. Әр топ төменде берілген тұжырымдарға сүйене отырып, шағын оқиға құрастырады. Бұл оқиғалар жобалық журналдың «Біздің шығармашылығымыз» атты айдарына енгізіледі.

1-топ. Жолдасыңа көмек қолын ұсын. Оны қиындыққа қалдырма.

2-топ. Басқаның жетістіктеріне қуана біл.

3-топ. Жолдасың сәтсіздікке тап болса, жұбатып, қолдау көрсет, тек оны дұрыс жаса.

4-топ. Досыңды ешқашан алдама.

Педагог оқушыларға келесі қорытынды сабаққа арналған журнал үшін «Сыныпта достықты қалай нығайтуға болады» тақырыбында суреттер салуды ұсынады.

Педагог балалармен бірге саяхаттың нәтижелерін талқылайды: не үйренгендерін, ненің қызықты әрі маңызды болғанын анықтайды.

Балалар өз әсерлерімен бөлісіп, жақсы дос болуға және жағымды қарым-қатынас орнатуға көмектесетін қасиеттерді атап өтеді.

Одан кейін жұмсақ ойыншықпен жаттығу өткізіледі: ойыншықты шеңбер бойымен бір-біріне беру барысында оқушылар жылы сөздер айтып, бір-біріне ілтипатпен, құрметпен және мейіріммен қарауды үйренеді.

Соңында педагог атап айтады:

Қарым-қатынас бізге достықта, қамқорлықта және бір-бірімізге зейінді болуға көмектеседі. Әрқайсымыз адал, ізгі ниетті және қайырымды болсақ, сыныпта әрқашан достық пен түсіністік орнайды.

2-сынып оқушыларына арналған 4-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Жақсылықты бірге жасайық»

Мақсаты: балалардың өзара көмек пен ынтымақтастыққа дайындығын дамыту.

Міндеттері:

1. Балаларды сыныптастарына эмоционалды қолдау көрсетуге ынталандыру.
2. Тиімді коммуникация негіздерін түсіндіру.
3. Қарым-қатынас пен ынтымақтастық орнату дағдыларын дамыту.

Ресурстар: Түрлі-түсті қарындаштар, бояулар, А4 парақтары, қайшы, картон, маркерлер, ертегі кейіпкерлері.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Педагог: – Балалар, бүгін мен сендерге бір қызықты оқиғаны айтып бергім келеді. Бір елде сиқырлы таразы болған екен. Ол әрдайым теңдікте тұратын, себебі сол елдің тұрғындары тек жақсы, мейірімді істер жасайтын. Бірақ бір күні бұл елге Зұлым-Тікенек келіп, сиқырлы таразының теңдігін бұзды. Оны жеңудің жалғыз жолы – жақсы істер жасау еді.

Ал енді, өздерің жасаған жақсы істер туралы айтып беріңдер де, жақсылық тамшысын таразыға салыңдар. Қалай ойлайсыңдар, қай жаққа таразы ауып кетеді?

II. Негізгі бөлім

«Ертегі достары» викторинасы

Енді ертегілерді еске түсірейік – онда кейіпкерлер дос болып, бір-біріне көмектесіп, бірге жамандықты жеңеді! Сендерге ертегі туралы сұрақтар қойылады. Дұрыс суретті тауып, оны тақтаға жабыстырыңдар. Нағыз ертегі достары сияқты бірге ойланыңдар!

Викторина сұрағы:

1. Қай қазақ халық ертегісінде қыз бен мысық дос болып, бір-біріне көмектеседі?

Бағыт беру: Мысық қыздан көмек сұрайды, қыз да мысықтан көмек сұрайды. Олар бірігіп көп нәрсені түсінеді.

Жауап: «Мақта қыз бен мысық» ертегісі.

2. Үй жануарлары – бұзау, қозы және лақтың достығы туралы ертегі қалай аталады?

Жауабы: «Үш дос»

3. Қай ертегіде кейіпкерлер зұлымдықты күшпен емес, ақылмен, мейірімділікпен және достықпен жеңеді?

Кеңес: бұл ертегі кез-келген қиындықты бірге жеңуге болатындығын үйретеді.

Жауабы: «Аламан-Жоламан»

Педагог балалардың жауаптарын қорытындылай отырып, келесі сұрақтарды қояды:

1. Қай кейіпкерлер сізге көбірек ұнады?
2. Олар несімен ұқсас?
3. Неліктен достасу және бір-біріне көмектесу маңызды?

III. Жобалық жұмыс

Жоба нәтижесі бойынша «Сыныптағы достықты қалай нығайтуға болады?» атты журналды таныстыру

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Журнал жасау сізге ұнады ма?
2. Жұмыстарыңыздың нәтижесін қалай бағалайсыз?
3. Жобаны орындау барысында өзіңізді қалай сезіндіңіз?
4. Топпен жұмыс жасау сізге көмектесті ме, әлде кедергі болды ма?
5. Жұмыс барысында достық туралы қандай жаңа нәрселерді білдіңіз?
6. Журналға достықтың қандай жаңа ережелерін қосар едіңіз?

IV. Қорытынды

Педагог: Мен әрқайсыңызға адал, шынайы дос табуды тілеймін, достықты қадірлей білуді үйреніңіздер. Алда сіздерді көптеген жақсы істер күтіп тұр. Бірақ ең алдымен өз еліңіздің нағыз азаматы болып өсуіңіз керек. Бұл дегеніміз – батыл, қайырымды, сыпайы, мейірімді, еңбекқор болу. Жақсылық жасау, игі істерге ұмтылу – бұл керемет! Өмірде сіздер жақсылық жолымен жүрулеріңіз керек.

Жақсылық жасауға асығыңыздар! Адамдарға күн сайын пайда келтіруге тырысыңыздар! Бұл – достықтың басты шарты!

«ӘРҚАЙСЫМЫЗ БІРЕГЕЙМІЗ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША 3-СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

Ағаш тамырымен, адам досымен мықты.

Қазақтың халық мақалы

3-сынып білім алушыларына арналған 1-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Мен өзгелерге ұқсамаймын»

Мақсаты: балалардың өзіне деген сенімділігін арттырып, өзінің маңыздылығы мен ешкімге ұқсамайтынын түсіндіру.

Міндеттері:

1. Оқушылардың өзіндік даралығын дамытуға деген құлшынысын арттыру;
2. Оқушылардың бірегейлігі туралы түсінігін кеңейту;
3. Өзін-өзі позитивті бағалау мен сенімді мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру.

Ресурстар: доп, А4 парақтары, қарындаштар, көңілді, бейтарап және ренжулі күлегеш бейнеленген үлестірімелер.

Сабақ барысы

1. Кіріспе

«Жақсы сөздер тізбегі» жаттығуы

Міндеті: сыныпта жағымды көңіл-күй мен қолайлы эмоционалды ахуал қалыптастыру, ұялшақтық пен эмоционалды шиеленіс деңгейін төмендету, балаларға өздерінің күшті жақтары мен жеке қасиеттерін түсінуге көмектесу.

Нұсқаулық: білім алушыларға шеңбер жасап тұру және бір-бірімен ерекше түрде амандасу ұсынылады. Ол үшін көршісіне бұрылып, оған жақсы сөз айту қажет. Мысалы: «сен көңілдісің», «сен мейірімдісің», «сен зейіндісің».

Одан кейін ойын доппен жалғасады. Педагог алдымен оқушылардың бірінің жағымды қасиетін атап, допты сол балаға лақтырады. Ол өз кезегінде басқа сыныптасының жақсы қасиетін айтып, допты келесіге береді. Доп әр қатысушыға жетуі маңызды. Педагог әртүрлі қасиеттерді атау ұсынылатынын ескертеді.

Жаттығу соңында педагог мынаны атап өтеді: өзің туралы жақсы сөздер есту әрқашан жағымды. Содан кейін оқушыларға күн сайын өздерінің кем дегенде бір жақсы қасиетін еске түсіру ұсынылады. Егер сыныптастарының бірі кенеттен мұнайса, педагог оған оның жақсы жақтарын еске салуға кеңес береді.

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық материал

Бирегей – бұл өз түрінде жалғыз, қайталанбас, сирек, ерекше дегенді білдіреді. Әр адамда дүниеге деген өз көзқарасы, білімі мен тәжірибесі бар. Бұл – қалыпты жағдай, себебі әрқайсымыз – бірегейміз және өзімізге тән ерекшеліктеріміз бар. Бірақ бұл бәрін білуіміз керек дегенді білдірмейді. Біздің міндетіміз – үйрену, даму және өз көкжиегімізді кеңейту. Себебі тек сонда ғана біз жақсырақ әрі дана бола аламыз.

«Мен туралы жұмбақ» жаттығуы

Міндеті: Балалардың өзін-өзі тануға деген қызығушылығы мен қажеттілігін ояту.

Нұсқаулық:

Педагог балаларға өздері туралы шағын әңгіме жазуды ұсынады: сыртқы келбеті туралы емес, ішкі жан дүниесі жайында.

Мысалы:

- Сендер не істегенді жақсы көресіңдер?
- Адамдардан қандай қасиеттерді ұнатасыңдар?
- Сендерді не қуантады немесе ренжітеді?
- Сендер нені не армандайсыңдар?
- Қандай істер сендерге оңай, ал қайсысы қиын тиеді?

Мінездемелерді жазып болған соң оқушылар мұғалімге тапсырады. Парақтарды араластырғаннан кейін педагог әңгімелерді оқиды. Білім

алушылар сипаттама бойынша мәтіннің авторын анықтауға тырысады. Балалар белгілі бір оқушының портретіне түзетулер енгізуге, мысалы, оның мінезінің ерекшеліктерін сипаттауға қосымшалар енгізуіне болады.

Педагогке ұсыныс: жұмысты музыкалық сүйемелдеу фонында жүргізген дұрыс.

«Қаһармандар – олар сондай...» жаттығуы

Міндеті: балаларға кімді және неге қаһарман деп атайтынын түсінуге көмектесу.

Нұсқаулық: Білім алушыларға ертегілердің, фильмдердің, мультфильмдердің кейіпкерлерін еске түсіру ұсынылады.

Одан әрі «Адамдарды не үшін батыр деп санайды?» деген сұрақ талқыланады. Білім алушылар батылдық, жанашырлық және қиын сәтте басқаларға көмек көрсетуге дайын болу туралы ой толғайды.

Педагог балалардың есіне қандай батырлар түсетінін, олар қандай қасиеттерді батырлық деп санайтынын назарға алады және олардың нұсқаларын тақтаға жазады. Білім алушылар аталған батырлардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын талдайды. Балаларға өздері болғысы келетін батырларды таңдауға ұсыныс жасалады.

«Ертегі терапиясы» жаттығуы

Нұсқау: Педагог ертегі туралы айтып, «Толағай» ертегісін айтып береді. Балалар бірінен соң бірі өздері суреттеген кейіпкер туралы бірінші жақта әңгімелеуге тырысады.

Кіріспе: «Баяғы заманда бір ғаламшарда бір сынып өмір сүріпті. Бұл сыныптағы әрбір оқушы бірегей болған екен. Олардың бәрі мейірімділігімен, батылдығымен ерекшеленіп, жақсы оқып, барлық істе бір-біріне көмектесіп отырған екен...»

Келесі кезекте балаларға ертегінің сюжетін жалғастыру ұсынылады.

III. Жобалық қызмет

Педагог білім алушылармен алған білімдері мен дағдыларын қайда және қалай қолдануға болатынын талқылайды.

Білім алушыларға алған білімдерін қолдану және сенімді мінез-құлық дағдыларын жаттықтыру үшін оларға келесі жобалық әрекеттер ұсынылады:

1. Күнде таңертең үйден шықпас бұрын айнаның алдында тұрып, күлімдеп, нақты бір нәрсе үшін өзінді мақта. Бұл әдісті пайдаланған кезде және қолданбаған кезде күні бойы өзінді қалай сезінетінің туралы эксперимент жаса.

2. Сынып картасын дайындау қажет, оған әр білім алушы А4 қағазына салынған өзінің ертегі кейіпкері ретінде бейнеленген суретін қыстырады. Білім алушылар бұл суретте өз кейіпкерінің ерекше белгілері мен костюмін бейнелеп, презентация мәтінін алдын ала дайындауы керек.

Сынып картасын жасау үшін ватман қағазының бірнеше парағын біріктіріп желімдеуге болады. Мұғалім картаны мозаика түрінде жасауға кеңес

береді. Жобаны орындау кезінде сызбаларды жылжыту оңайырақ болатындай етіп, оларды таспамен бекіту ұсынылады.

IV. Қорытынды

Педагог білім алушыларға тақтада үш смайлик бейнеленген карточкаларды көрсетеді: қуанышты, бейтарап және қайғылы. Оқушылардың көңіл-күйлеріне сәйкес келетін нұсқаны таңдау ұсынылады.

3-сынып білім алушыларына арналған 2-сабақ
Сабақ тақырыбы: «Біздің күшіміз – бірегейлікте»

Мақсаты: оқушылар арасындағы айырмашылықтарды қабылдауға жағдай жасау.

Міндеттері:

1. Өзінің бірегейлігін және басқа балалармен ортақтығын дамыту.
2. Өзара айырмашылықтарды сыныптың ортақ байлығы ретінде қабылдау.
3. Әр қатысушының күшті жақтарын ескере отырып, оны ортақ іске қатыстырудағы орнын анықтау.

Ресурстар: үлестірмелі материалдар, А5 парақтары, сурет салу құралдары.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Педагог оқушылармен амандасады.

«Сөзсіз сәлемдесу» жаттығуы

Сынып 2-3 адамнан тұратын шағын топтарға бөлінеді. Әр топ сыныппен ауызша немесе ишарамен сәлемдесуі керек. Бұл қол бұлғау, бас изеу, реверанс жасау және т.б. сияқты сәлемдесу болуы мүмкін. Қатысушылардың қалған бөлігі басқа топтың сәлемін алады (бас изейді және т.б.).

Топтарға ойлану үшін бір минут уақыт беріледі, олар кезекпен сыныптастарымен амандасады.

Педагог үшін бұл жаттығудың қосымша диагностикалық мәні болуы мүмкін. Топ мүшелерінің қайсысы байланыс орнатқан? Кім сәлемдескісі келмеді? Ең тапқыр кім болды және т.б.?

Ұсыныс: Педагогтің қалауы бойынша басқа да сәлемдесулер қосылуы мүмкін.

«Соншалық әртүрлі және өте ұқсас!» сергіту жаттығуы

Нұсқау: Бұл ойынды ойнау үшін барлық балалар еркін қозғалатын кеңістік қажет. Бұл тақтадағы немесе артқы партаның артындағы кеңістік (екі орынды бір уақытта пайдалануға болады) немесе мектептегі демалыс орны болуы мүмкін. Ойын басталмас бұрын педагог балаларды кез келген ретпен тұруға шақырады, ал өзі ортада тұрады.

Ойынның басында педагог ұлдардан оң жағына, қыздардан сол жағына тұруын сұрайды. (Балалар екі топ болып қозғалады.)

Педагог балаларды әр топтағы әдет бойынша өз топтарында бір-бірімен амандасуға шақырады: «Ұлдар қалай амандасады? Қыздар қалай амандасады?» Сосын басқа топқа: «Сәлеметсіңдер ме, қыздар!», «Сәлеметсіңдер ме, ұлдар!» деп амандасуды ұсынады.

Педагог келесі тапсырманы ұсынады: мысықтарды көбірек жақсы көретіндер оң жағында, ал иттерді жақсы көретіндер мұғалімнің сол жағында тұруы керек. Қайтадан топ ішінде кез келген жолмен амандасады.

Ойын схема бойынша тағы 4-6 айналымға жалғасады.

Сұрақтар үлгісі.

1. Маған әдебиет сабағы көбірек ұнайды / Маған дүниетану сабағы көбірек ұнайды.
2. Туған күн жұп/тақ күнге сәйкес келеді.
3. Олар велосипед тепкенді ұнатады / олар скутермен жүргенді ұнатады.
4. Алманы жақсы көреді / алмұртты жақсы көреді.
5. Олар жақсы билей алады / олар жақсырақ ән айта алады.
6. Олар мультфильм көргенді көбірек ұнатады / олар фильм көргенді көбірек ұнатады.
7. Олар спортпен айналысқанды ұнатады/шығармашылық қызметпен айналысқанды ұнатады.

Талқылауға арналған сұрақтар

1. Сыныптастарың туралы жаңа ақпарат білдіңдер ме?
2. Қалай ойлайсыңдар, сендерде айырмашылықтар көп пе әлде ұқсастықтар көп пе?

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық материал

Біз әртүрлі болғанымызға қарамастан, бізді біріктіретін көптеген нәрселер бар. Бізді не біріктіреді деп ойлайсыңдар? (*Оқу, бәріміз 1-сыныпқа оқуға келдік, қазір 3-сыныптамыз*).

Педагогке шағын зерттеу жүргізіп, сынып портретін жасау ұсынылады. Ол үшін барлық оқушылардың жасын зерттеп, қанша қоңыр, сұр, көк, жасыл және басқа көз түстері, балаларда үй жануарлары және т.б. бар екенін санап, жалпы санын шығару ұсынылады.

Педагог: Әлемде бәрі бірдей болғанда, ол қызықсыз болар еді, ал бәрі әртүрлі болғанда, тым күрделі болар еді. Айырмашылықтар бізді байытады, ал ұқсастықтар бір-бірімізді түсінуге көмектеседі.

«Бұл тұтас біздің сынып!» ойыны

Нұсқау: Педагог фактілерді атайды: егер бұл факті бүкіл сыныптың балаларына сәйкес келсе, онда барлығы бірауыздан: «Бұл біздің сынып!» дейді. Егер фактілер екіұшты болса, балалар: «Біздің кейбіреулеріміз ғана» – дейді.

- 1) Ұлдары футбол ойнағанды ұнататын сынып?
- 2) Мектептегі іс-шараларға белсене қатысатын сынып?
- 3) Мектептегі бұрымды қыздары бар сынып?
- 4) Мультфильмдерді жақсы көретін қай сынып?

5) Маған қарап тұрған кім?

6) Кім мұнда үшінші сынып оқушысы?

Қорытынды: әр бала бір-бірінен ерекшеленсе де, олардың барлығын ортақ қасиеттер біріктіреді. Олар бірге – тату, мықты және қайталанбас сынып, онда әрқайсысы маңызды әрі бағалы.

«Сиқырлы саябақ» ойыны

Нұсқаулық: әр бала бір А5 парағын алады. Мұғалім оқушыларға қандай ағаштар бар екенін есте сақтауды ұсынады. Қатысушылардың бірі ағаштың ерекше белгісін атайды, ал қалғандары қай ағаш туралы айтып жатқанын болжайды. Дұрыс жауап берген оқушы басқа ағаштың ерекше белгісін атайды. Мысалы, «Менің ойыма жапырағы алақанға ұқсайтын ағаш келді». (*Үйеңкі.*)

Ойынның келесі кезеңі: білім алушылар өздерінің ағаш жапырағына айналғанын елестетіп, суретін салады.

Жұмыс аяқталғаннан кейін педагог балаларды салған суреттерін сынып ішінде орналастыруға шақырады.

Ойынның соңында оқушылардың назарын саябақтың қандай ғажайып болып шыққанына аударады — мұнда әртүрлі ағаштар өсіп тұр. Содан кейін балаларға дәл қазір осы саябақта серуендеп жүргендей елестетуді ұсынады: кез келген ағашқа жақындап, оны мұқият қарап, суреттегі қай сыныптасы жасырынғанын табуға тырысу. Педагог оқушыларды кез келген ағаштың түбіне отырып, осы орынды сезінуге шақырады — бұл жерде әр балаға орын мен көңіл бөлінеді. *«Қызығушылықтар тізбегін бастаймыз» жаттығуы*

Нұсқаулық: Ойынды бастау үшін жүргізуші таңдалады. Оның міндеті – партада бірге отыратын көршісімен ортақ қызығушылықты табу.

Қызығушылық байқала салысымен балалар қол ұстасып, жаттығудың соңына дейін қолдарын ашпайды. Әрі қарай, оның көршісі артындағы көршімен ортақ мүддені іздейді және қызығушылық табылған кезде қол ұстасады. Осылайша, сыныптағы барлық балалар қол ұстасып, тізбек құрайды. Сонда оқушылар бүкіл сыныптың қалай біріккенін, қандай мүдделер арқылы біріккенін еске түсіріп, дауыстап айтады.

III. Жобалық қызмет

«Сиқырлы саябақ» ойынының суреттерін сынып картасына пайдалануға болады, сондықтан балалар өз жұмыстарына аты-жөндерін жазғаны жөн, келесі сабаққа дейін картаға ағаштың суретін жапырақтарымен бірге салады.

Педагог қатысушыларды келесі сабаққа дейін «Ең жақсы» жаттығуын орындауға шақырады.

Нұсқау: Үйде балалар жақындарымен бірге отбасының әр мүшесінің мінез-құлық ерекшеліктерін тауып, суретін салып, ерекше қасиеттерін жазуы керек.

IV. Қорытынды

«Мен қуаныштымын... Маған ұнайды...» жаттығуы

Нұсқау: Педагог балаларды сөз тіркестерін аяқтауға шақырады: «Мен басқалар сияқты ... екеніме қуанамын. Маған ... басқалардан ерекшеленетінім ұнайды».

3-сынып білім алушыларына арналған 3-сабақ
Сабақ тақырыбы: «Біз бір шаңырақ астындамыз»

Мақсаты: Білім алушыларда ұжымдағы әр адамның құндылығы туралы түсінік қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Әрбір оқушының өзіндік бірегейлігі мен өзгелердің бірегейлігі туралы түсінігін кеңейту.

2. Білім алушылардың сыныптастарымен достық қарым-қатынасты сақтауға деген ұмтылысын дамыту.

3. Білім алушылардың қарым-қатынас барысында сыныпта жағымды атмосфера қалыптастыруға қажетті дағдыларды дамыту.

Ресурстар: ақ, қара доптар, ватман парақтары, әр білім алушыға арналған А6 парақтары, сурет салу құралдары, скотч, бояу, маркерлер.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Сәлемдесу: «Бірлік алақаны»

Нұсқаулық: Педагог оқушыларды шеңбер жасап тұруға шақырады. Ол қазір шағын жаттығу жасалатынын түсіндіреді, бұл жаттығу балаларға өздерін сыныптың бір бөлшегі ретінде сезінуге көмектеседі. Балалар қолдарын көтеріп, жанындағы сыныптастарының алақандарына өз алақандарын тигізеді (шеңбер бойымен – «алақан алақанға»). Педагогтің белгісі бойынша әр бала кезекпен (немесе бәрі бірге) келесі сөз тіркесін айтады: «Менің алақаным – үлкен шеңбердің бір бөлігі. Біз бірге – күшпіз».

- Қол ұстасқанда не сезіндіңіз?
- Неліктен біз әртүрлі болсақ та, бірге болу маңызды?
- Біздің сыныпты не күштірек етеді?

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық материал

Үш жыл біргеміз, бірақ бәрімізді достық біріктіреді.

Достық деген сондай мейірімді, сондай жағымды сөз. Ондағы әрбір әріп іштей жарқырап, бізге: татулық пен келісімде өмір сүрейік деп тұрғандай. Ал сендер мұны өздерің көре аласыңдар. Осы сөздің әрбір әрпі үшін «тату» сөздерді ойлап табуға тырысыңдар.

Д – даналық

О – ортақ

С – сүйіспеншілік, сана

Т – талант

Ы – ықылас

Қ – қуаныш, құрметтеу

Педагог достықтың жай ғана сөз емес, бүкіл сыныпты біріктіретін маңызды сезім екенін ерекше атап өтеді. Мейірімділік, құрмет, қуаныш пен қолдаудың арқасында әр адам тату әрі мықты ұжымның бір бөлшегіне айналады. Осындай қасиеттер ортақ шаңырағымыз – сыныпта бейбітшілік пен татулықты сақтауға көмектесетінін есте сақтау маңызды.

«... ал сен ...» жаттығуы

Нұсқаулық: Қатысушылардың әрқайсысы өз парағына қол қояды және оған өзінің бір кемшілігін жазады, содан кейін өз парағын басқа қатысушыларға береді. Олар оның парағына «... ал сен...» деп бұл адамның қандай да бір жағымды қасиетін жазады: кез келген нәрсе (сенің көздерің өте әдемі, сен әңгімені жақсы айтасың).

Тапсырманың соңында әр қатысушыға өз парағы қайтарылады.

Қатысушылардың қалауы бойынша парақтар оқылады.

«Хабарлама жеткізу» жаттығуы

Педагог оқушыларға ежелгі замандарда шексіз қазақ даласымен керуендер көшіп жүргенін әңгімелейді. Бұл – бір жерден екінші жерге қоныс аударып жүретін үлкен адамдар тобы болатын. Олар өздерімен бірге киіз үйлерін, малдарын, азық-түліктерін алып жүретін. Кейде екі керуен бір-біріне қарсы бағытта келе жатып, жақын келе алмайтын. Сонда адамдар алыстан-ақ ишара, қол қимылы, бас изеу арқылы сәлемдесіп, құрмет пен қуанышын білдіретін. Адамдар әртүрлі ру мен ауылдан болса да, өздерін бір үлкен халықтың мүшесі ретінде сезінетін. Олар ортақ аспан астында, ортақ шаңырақ – дәстүр, тіл мен достықтың аясында өмір сүрді.

Нұсқаулық: Сынып екі топқа бөлінеді (егер топта қатысушылар саны тақ болса, педагог те жаттығуға қатысады), екі қатар құрайды. Бұл — даланың екі жағынан келе жатқан екі керуен. Керуендер тоқтағандай, бірақ әлі жақындамағандай, топтар бір-біріне қарама-қарсы екі қатарға тұрады.

Бірінші керуен (бірінші қатар) қарсы керуенге сәлемдесу мен жылы хабарлама жеткізуі керек — тек ишара, мимика және дене қимылдары арқылы. Екінші керуен бұл хабарламаны түсінуге тырысады және олар қалай қабылдағанын дауыстап айтады. Осыдан кейін рөлдер ауысады.

Педагог алдын ала әр қатысушыға жеткізуге арналған хабарламаның мәтінін дайындап бере алады.

Мысалы:

«Ауылыңызға амандық тілейміз»

«Сіздер жақсы жолаушысыздар»

«Сапарыңыз сәтті болсын»

«Сіздерді көргенімізге қуаныштымыз»

«Сіздер басқа болсаңыз да, бізге жақынсыздар»

Мұғалім әрбір қатысушыға жеткізуге қажетті хабарлама мәтінін алдын ала дайындай алады.

Жаттығудың алғашқы кезеңінде педагог бірінші топты ақпаратты жіберуші, ал екінші топты хабарламаны қабылдаушы болуға шақырады.

Ақпарат берілгеннен кейін, екінші топ мүшесі түсінгенін айтады. Осыдан кейін хабарлама жеткізуші оны дұрыс түсінді ме, жоқ па айтады. Қажет болған жағдайда түзетулер енгізеді.

Қорытынды: Адамдар әртүрлі жолмен жүріп, әртүрлі жерде өмір сүрсе де, бір-бірін түсініп, құрметтей алады. Достық пен мейірімділік – сөзсіз де ұғынылатын құндылықтар.

«Өзіме ұқсайтын үй» жаттығуы

Нұсқаулық: Әр бала А6 парағын және сурет салу құралдарын алады.

Педагог балаларды өздерін ғимарат ретінде елестетуге шақырады (бұл қандай ғимарат? Ол қандай материалдан салынған? Үлкен немесе кіші ме?), содан кейін оны сызып, оған ат қойып, осы ғимараттың өзіне ұқсастығын жазады: «Бұл... (аты), ол мен сияқты ...».

Соңында педагог балаларға өз «үйлерін» қатар қоюды ұсынады және назар аударады: осылайша әртүрлі, бірақ маңызды әрі мейірімді үйлерден тұратын тұтас бір қала пайда болды.

Қорытынды: Әр баланың үйі ерекше, өзгелерге ұқсамайды. Дәл сол сияқты, біз де әртүрліміз: қызығушылықтарымыз, мінезіміз, әдеттеріміз әртүрлі. Бірақ бірге сіздердің үйлеріңіз жылы әрі тату қаланы құрайды. Ал сынып — әрқайсысына орын табылатын, әркімді бағалайтын және құрметтейтін үлкен бір шаңырақ.

III. Жобалық қызмет

«Біздің картада барлығына орын бар» жаттығуы

Педагог оқушыларды картаның киіз үйдегідей әркімге орын болатын сынып кеңістігі екенін елестетуге және өз ғимаратын салатын орынды тауып, соған бекітуге шақырады.

Педагогке ұсыныс: Суреттерді жылжытуға болатындай бояу таспасымен желімдеу ұсынылады.

Белсендірек білім алушылар картаның ортасын алып, ал белсенді емес білім алушылар шетте қалуы мүмкін. Мұғалім ұлдарға үйлерін картаның шетіне жақынырақ орналастыруға кеңес береді, олар нағыз ерлер ретінде достарын қорғауы керек, ал қыздарды өздерінің үйлерін ортаға жақынырақ орналастыруға шақырады.

Сонымен қатар, үйлердің «дұрыс» орналасуын талап етпеу керек.

IV. Қорытынды

Педагог қатысушыларға келесі сабаққа дейін «Байланыс жолдары» тапсырмасын орындауды ұсынады.

Нұсқаулық: Білім алушылар картадан өз үйінің орнын тапқан соң, оларға көшелерді, даңғылдарды, қалтарыс көшелерді «аяқтау» (салу) және оларға ат қою ұсынылады. Ол үшін білім алушыларды төрт адамнан тұратын топтарға бөліп, өз үйлері орналасқан көшеге қандай атау беруді қалайтындарын ойластыру қажет. Атаулар достық пен жақсы қарым-қатынасты сақтайтын ұғым болуы керек.

Келесі сабаққа дейін топтар картаға жақындап, өз үйлерін ортақ көше арқылы біріктіруі керек (балалар көше сызығын қағаз скотчпен жүргізеді немесе сурет салу құралдарымен сызады). Балаларға көше атауын жазу және неге дәл осы атауды таңдағанын түсіндіру ұсынылады.

Егер бірнеше топ өз көшелерінің атауларында бір сөзді қолданғысы келсе (мысалы, сенім), бір топ көшеге Сенім даңғылы, екіншісі – Сенім жолы, үшінші топ – Сенім тас жолы деген атауларды қоюға болады.

Үйде балаларға ата-аналарымен бірге үй салу, оларды байланыс жолдарымен байланыстыру және олардың үйлері дос болуы үшін не істеу керек екенін ойлану ұсынылады. Осы жолдарға қажетті сөздерді жазу керек.

3-сынып білім алушыларына арналған 4-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Бір-бірімізге қолдау көрсетейік»

Мақсаты: басқаларды қолдауға үйрету, өзіне дұрыс баға беруді қалыптастыру.

Міндеттер:

1. Сыныптастарымен үйлесімді қарым-қатынасты сақтау дағдыларын дамыту.
2. Белсенді тыңдау тәсілдері туралы түсінік қалыптастыру.
3. Басқа адамдарға қолдау көрсету дағдыларын жетілдіру.

Ресурстар: сәлемдесу хаттары, бейнелерді көруге арналған құрал, интернетке қосылу немесе жүктеп алынған бейнероликтер, қаламдар, қарындаштар, стикерлер.

Сабақ барысы

I.Кіріспе

Педагог оқушылармен амандасып, сабақтың тақырыбымен таныстырады.

«Сәлем, сені көргеніме қуаныштымын...» сәлемдесу жаттығуы

Нұсқаулық: Топ мүшелері бір-біріне кезек-кезек хабарласып, сөйлемді аяқтайды: «Сәлем, сені көргеніме қуаныштымын...». Шын жүректен жақсы, жағымды бірдеңе айту керек.

«Аяқталмаған сөйлемдер» жаттығуы

Қатысушылар кезекпен сөйлемдерді толықтырады:

... мен ашуланамын.

... мен бақыттымын.

... мен мұңайып қаламын.

... маған ұнамайды.

... маған ұнайды.

II. Негізгі бөлім

Педагог: «Кішкентай ханзаданың» авторы Антуан де Сент-Экзюпери бір кездері: «Ең үлкен сән-салтанат – адамдар арасындағы қарым-қатынас сәні» деген екен. Тыңдау және есту қабілетінсіз толық қарым-қатынас мүмкін емес. Қарым-қатынас кезінде жай тыңдау жеткіліксіз, тіпті жай есту де жеткіліксіз, біз сөйлеушіге оны тыңдап, естіп жатқанымызды көрсетуіміз керек.

«Белсенді тыңдау ережелері» ойыны

Нұсқаулық: оқушылар 4-5 адамнан тұратын топқа бөлінеді және оларды белсенді тыңдаудың 5 ережесін ойлап табуға шақырады. Топтың әрбір мүшесіне ортақ тапсырманың бір бөлігін беруді ұйымдастыру керек. Топтар ережелерді ұсынғаннан кейін сыныптағы белсенді тыңдаудың жалпы ережелерін жасауға болады.

Педагогке ұсыныс: білім алушылар құрастырған ережелерді төмендегі негізгілерге сәйкестендіруге болады:

Белсенді тыңдау техникасы

1. Сөйлеп тұрған адамға қара.
2. Сөзін бөлме.
3. Келіссең, басыңды изе немесе: «Иә», «Түсіндім», «Жақсы» деп айт.
4. Түсінбесең, қайта сұра: «Сенің... айтқың келгені ме?»
5. Естігеніңді өз сөзіңмен қайтала: «Сен... былай дедің...»

1. «Тыңдаушылар» жаттығуы

Нұсқаулық: Топ мүшелері жұпқа бөлінеді. Бір бала үш минут ішінде өз өмірінен қандай да бір қызықты оқиғаны айтып беруі керек, ал екіншісі мимиканы, ым-ишараны, қимылдарымен және басқа да вербалды емес және вербалды әдістерді пайдаланып, ақпаратқа деген зейінін және қызығушылығын көрсетуі керек.

Топтың қалған барлық мүшелері тыңдаудың тиімділігін жоғарыда аталған критерийлер бойынша он (бес, үш) балдық жүйе арқылы бағалайды.

Барлық топ мүшелері қатысқанша ойынды қайталай беруге болады.

Қорытынды: Сөйлеп тұрған адамға қарау, бас изеу, жымию, сұрақ қою — бұл оған көңіл бөлудің белгісі. Біз мұқият тыңдағанда, әңгімелесушіге өз ойын айту жағымды болады, ал әңгіменің өзі бәріне қызықты бола түседі. Жақсы тыңдаушы — жақсы дос!

«Мен не білдім?» рефлексиялық жаттығуы

Нұсқаулық: Педагог білім алушылармен осы оқу жылында не үйренгендерін талқылайды. Әр білім алушы: «Жоба барысында мен өзім туралы не білдім?» деген сұраққа жауап береді.

Үлгі: Жоба барысында өзімнің күшті жақтарымды, басқаларға көмек бере алатынымды білдім, басқаларды тыңдай аламын және т.б.

III. Жобалық қызмет

Педагог оқушыларды картаға қарап, үйлердің иелерімен жақсырақ «танысуға» шақырады. Ол үшін оқушылар кезек-кезек желім мен жіптерді алып, өз үйінен қонаққа барғысы келетін адамның үйіне жол салуы керек. Содан кейін жолды үйіне «қонақ» келген оқушы жүргізеді. Ойын жол бірінші оқушыға жеткенше жалғасады.

«Картаны атайық» тапсырмасы. *Нұсқаулық:* мұғалім оқушыларға картаның атын таңдап, ұсынылған нұсқаларға дауыс беруді шақырады.

Талқылауға арналған мәселелер

- 1) Біздің картамызға қарағанда қандай сезімде боласындар?
- 2) Егер үйлер адамдар сияқты эмоцияны сезінсе, бұл картада қандай эмоциялар болады деп ойлайсындар?
- 3) Үйлердің арасындағы жолдарды не бұзуы мүмкін?
- 4) Біздің сыныптағы достықты не бұзады?
- 5) Сыныптағы достықты сақтау үшін не істеу керек?

IV. Қорытынды

Педагог білім алушыларға жобаның аяқталғаны және алынған нәтижелер туралы хабарлайды. Педагог балаларға алғысын білдіреді және жабысқақ қағаздарға сыныпқа алғыс хат жазып, оларды сынып картасына орналастыруды ұсынады.

«СӨЗ ЭНЕРГИЯСЫ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША 4 -СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

*Адам бала кезінен сөз құдыретіне сенеді.
Бұл оның кісілік келбетін қалыптастырады.
Олжас Сүлейменов*

4-сынып білім алушыларына арналған 1-сабақ
Сабақ тақырыбы: «Сөз – қарым-қатынас негізі»

Мақсаты: жобалық қызмет негізінде білім алушыларда қарым-қатынас мәдениет дағдыларын қалыптастыру

Міндеттері:

1. Сөздің сарқылмас мүмкіндіктері туралы түсініктерін кеңейту.
2. Өзін-өзі бақылау, өзара бақылау, сындарлы диалог жүргізу дағдыларын дамыту.
3. Сөйлеу және сөзге жауапкершілікпен қарау мәдениетін қалыптастыру.

Ресурстар: картоннан жасалған түрлі-түсті текшелер жиынтығы, «Пайдалы», «Қызық», «Сұрағым бар» смайликтері, постерлерге арналған қағаз және маркерлер, презентация.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Бірлескен сұрыптау» жаттығуы.

Мақсаты: оқушылардың сөйлеу қарым-қатынасындағы сөздің маңыздылығын түсінуіне ықпал ету.

Педагог жұпта отырған балаларға берілген шарттарға сәйкес оларды бөлуге арналған текшелер жиынтығын таратады. Білім алушылардың әр жұбы есеп беру үшін 25 картон текшенің жиынтығы (әр түрлі пішіндегі әрқайсысы 5-тен сары, қызыл, жасыл, көк және ақ текшелер және фигуралар: дөңгелек, шаршы, үшбұрыш, сопақ және ромб) мен қағаз парағын алады.

Бірге әрекет ете отырып, жұптардың әрқайсысы текшелерді жеке үйінділерге бөледі: мысалы, біреуі – қызыл және сары текшелер, ал екіншісі – дөңгелек және үшбұрышты.

Жаттығу аяқталғаннан кейін мұғалім оқушыларға бақылау және жағымды қарым-қатынас атмосферасы үшін алғыс айтады.

«Текшелерді дұрыс таратуға не көмектесті?» деген сұрақ талқыланады. Білім алушылардың жауаптары тыңдалып, қорытынды жасалады.

Мысалы: ойын барысында екі балаға да тиесілі текшелерді бөлу жағдайында жалпы шешім табу және келіссөздер жүргізу мүмкіндігі

көмектесті. Алайда, сыныптағы балалардың барлығы бірдей бір-бірімен достық қарым-қатынасты сақтай алмады. Бір-біріне деген достық пен құрмет атмосферасында өмір сүру, қақтығыстардан аулақ болу, егер олар пайда болса – оларды сындарлы түрде шешуге *«Сөз энергиясы» жобасы* көмектеседі.

Әрі қарай, оқушыларға жобаның мақсатын анықтау ұсынылады. Жауаптарды тыңдағаннан кейін мақсат тақтаға жазылады. Мысалы, жобаның мақсаты: жылы сөздер арқылы достық қарым-қатынас орнатуды үйрену.

II. Негізгі бөлім

«Қимыл тілі» ойыны

Мұғалім тек ым-ишара, қимылдар қолданатын ойын ойнауды ұсынады. Бұл ойынға жеребе бойынша ақ немесе сары карточка түскендер қатысады.

«Ақ түс» тапсырмасы: балалар пантомима (ым-ишара, қимылдар) арқылы жануарларды көрсетеді.

Жануарлар: қоян, аю, ит, коала, кірпі, мысық, жылан және т. б.

«Сары түске» арналған тапсырма: балалар пантомима (ым-ишара, қимылдар) арқылы мамандықтарды көрсетеді.

Мамандықтар: мұғалім, құрылысшы, бағдарламашы, сатушы, ғарышкер және т. б.

Ойын аяқталғаннан кейін мұғалім балаларға қатысқандары үшін алғыс білдіреді. Сұрақтар талқыланады. Оқушылардың жауаптары тыңдалады. Сөздер айтылмай, ым-ишара арқылы түсіндірілгендіктен, түсіну қиын болғаны туралы қорытынды жасалады.

«Комплименттер» ойыны

Мақсаты: Оқушылардың бір-біріне жылы сөз айту дағдысын қалыптастыру, өзара қарым-қатынасты нығайту.

Ойын барысы:

Педагог білім алушыларға бір-біріне комплимент айту ұсынысын жасайды.

Педагог ойынды өзі бастайды: біреудің атын атап, оған доп лақтырып, жағымды сөз айтады.

Мысалы: «Айжан, сен өте мейірімдісің!»

Допты ұстаған оқушы «Рақмет!» деп жауап береді, содан кейін допты келесі оқушыға лақтырып, оның атын атап, оған да комплимент айтады.

Ойын барлық оқушылар комплимент алғанға дейін жалғасады.

Әр оқушыда доп тек бір рет болуы керек.

Ойыннан кейінгі талқылау:

Педагог оқушыларға келесі сұрақтарды қояды:

Комплимент есту ұнады ма?

Бұл жолы бір-біріңізді түсіну оңай болды ма?

Неліктен оңай немесе қиын болды?

«Сөздің адам өміріндегі маңыздылығы» жаттығуы

Мұғалім білім алушыларға 24 сағат ішінде сөйлей алмайтын жағдайда қалғанын ойша елестету керегін айтады. Әрі қарай, тақтада жазылған сөйлемді аяқтау керек: «Егер мен сөйлей алмасам, онда...».

Балалар өз ойларын айтады, ал педагог қорытындылайды және білім алушылардың айтқандарының жалпыланған жазбасын көрсетеді (слайд).

Білім алушылардың жауаптарын қорытындылай келе, мұғалім адамды іс-әрекетке шақыру үшін сөздер қажет деген қорытынды жасайды.

Адамға сөздер:

- 1) байланыс;
- 2) достық;
- 3) ақпарат алмасу;
- 4) айтылғандардың мағынасын жеткізу;
- 5) өз ойын басқа адамға жеткізу;
- 6) ой білдіру және пайымдау;
- 7) өз сезімдерін, тәжірибелерін, эмоцияларын, ойларын, тілектерін жеткізу;
- 8) көңіл-күйін көрсету үшін керек.

Сұрақтар:

1. Сендер қандай сыпайы сөздерді білесіңдер?
2. Оларды қайда қолданасыңдар?

Бұл сұрақтарға берілетін жауап келесі тапсырманы орындауға мүмкіндік береді.

Ми шабуылы. «Ұялмай сөйлесу»

Мақсаты: білім алушылардың сөйлеу этикетін дамыту.

Білім алушыларға сәлемдесу, қоштасу, өтініштер, алғыс айту, танысу сияқты сыпайы сөздерді айту ұсынылады. Барлығы өз ойларын айтады. Талқылау соңында педагог оқушылардың айтқанын қорытындылайды және көрсетеді:

Амандасу – Сәлеметсіз бе? Қайырлы таң! Қайырлы күн! Қайырлы кеш!.

Қоштасу – Сау болыңыз! Барлығы жақсы болсын! Кездескенше! Қайырлы түн!

Өтініш – ... бола ма? Маған ... рұқсат па? Өтінемін, егер қиын болмаса.... Мүмкін болса..., Сізден қатты өтінемін. ... жасай аласыз ба?

Алғыс – Рақмет, көп рақмет, мен сізге ризамын.

Танысу – Сенің атың кім? Менің атым ..., ал сенің? Кел, танысайық? Есіміңді айтасың ба?

Педагог «Сөз – адамның айнасы», - деп қорытындылайды.

Адамның кім екенін сөзіне қарап аңғаруға болады. Халық: «жақсы сөзге жан семіреді, жаман сөзге жан түршігеді», - деп бекер айтпаған.

Ақпараттық блок

Мақсаты: адам өміріндегі сөз мағынасын ашу.

Сөз – біздің ойымыздың киімі.

Біз әдемі, сәнді киімді жақсы көреміз – әсіресе мереке күндері киетін ерекше киімдерді.

Сол сияқты, біздің ойларымыз да «әдемі киінгісі» келеді.

Сондықтан да көркем, жағымды сөздерді тек мерекеде ғана емес, күн сайын айтуымыз керек.

Сөз, ең алдымен, қарым-қатынас үшін қажет.

Қарым-қатынас – бұл:

- 1) екі немесе одан да көп адамдардың өзара араласуы;
- 2) адамның негізгі қажеттіліктерінің бірі;
- 3) адамдар арасында ақпарат пен эмоциялар алмасуы;
- 4) басқа адамды қабылдау және түсіну;
- 5) жеке тұлғаның өзін-өзі таңуының негізгі құралы.

Қарым-қатынас *вербалды* (сөздердің көмегімен) және *вербалды емес* (қимылдар, ым-ишара арқылы) түрде жүзеге асырылады.

III. Жобалық қызмет

Топтық жұмыс

Мақсаты: Оқушылардың қарым-қатынас мәдениеті дағдыларын қалыптастыру, топпен жұмыс істеу қабілеттерін дамыту.

Топтарға арналған тапсырма. Әр топқа төмендегі тақырыптардың бірін таңдап, шағын жоба дайындау ұсынылады (постер, презентация, көрініс):

1-топ: «Достармен дұрыс қарым-қатынас қалай құрылады?» Достықты нығайтуға көмектесетін сөздер мен тіркестерді талқылаңыз.

2-топ: «Ренжітетін сөздер» Қандай сөздерді қолданбаған дұрыс және не себепті екенін ойластырыңыз.

3-топ: «Сөздер оқу процесіне қалай көмектеседі?» Мұғаліммен және сыныптастармен қарым-қатынас оқу үлгеріміне қалай әсер ететінін талқылаңыз.

4-топ: «Сөздер мен эмоциялар» Сөздер арқылы сезімдер мен эмоцияларды қалай жеткізуге болатынын зерттеңіз.

Жобаларды дайындау. Топтар өз жобаларымен жұмыс істейді, мазмұнын талқылайды және презентацияға дайындалады.

Нәтижелерді таныстыру. Әр топ кезекпен өз жобасын сыныпқа таныстырады. Әр топ мүшесінің қатысуы маңызды.

Талқылауға арналған сұрақтар

- Қандай жаңа нәрсе білдіңіздер?
- Қандай сөздер мен тіркестер ерекше маңызды болып көрінді?

Ресурстар: Постерлер жасауға арналған қағаз және маркерлер. Презентация үшін мультимедиялық жабдық (қажет болған жағдайда)

Білім алушылардан: Алған білімдерін іс жүзінде қалай қолдануға болады? деген сұрақ қойылады.

Білім алушылар ойларын айтады. Ұжым болып қорытынды жасалады. Мысалы: алынған білімді достарыңмен жақсы қарым-қатынас орнату және сақтау үшін қолдануға болады. Сондай-ақ бұл жұмыс білім алушыларды командада жұмыс істеуге үйретеді, ал бұл бірлескен шығармашылық жобаны жүзеге асыруда аса маңызды.

Жобалық жұмысқа көшкен кезде педагог балаларға жыл бойы «Сөз энергиясы» жобасымен айналысатынын хабарлайды. Осы жобаның аясында әр білім алушы өзін түрлі шығармашылық рөлдерде байқап көре алады: режиссер, сценарист, дыбыс режиссері, актер және басқа да рөлдер. Барлық

шығармашылық топ бірлесе отырып мультфильм жасайды, оған әр қатысушы өз үлесін қосады – идеяларымен, эмоцияларымен және талантымен.

Педагог жобаның құрылымын көрсетеді (слайд):

Жоба 4 кезеңнен тұрады:

1 - кезең. *Жақсы байқап сөйлейді*

2 - кезең. *Жақсы сөз жан сүйіндірер*

3 - кезең. *Күн жылытпас сұм жүректі сөз жылыта алады.*

4 - кезең. *Дос жылатып айтады*

Зерттеу әдістері: эксперименттер, ұжымдық жұмыс, ынтымақтастық.

1 кезеңде педагог мультфильмнің сюжетін талқылауды және мейірімді сөздерді қолдану туралы сценарий жазуды ұсынып, кеңестер береді. Мысалы: қандай сөздер достасуға көмектеседі, жанжалды сөзбен қалай шешуге болады және т.б. Білім алушылар ұсыныстарын айтады.

Талқылаудан кейін тақтада педагог тапсырмаларды ескере отырып, жазба жасайды.

Мысалы, *жобаның 1- кезеңіне арналған тапсырма*

1. Татуласу, кешірім сөздерінің сөздігін жасаңдар.

2. Тәжірибе жасаңдар. Сөйлеу этикетінің нормаларын сақтай отырып, сыныптастармен сөйлесуді бастаңдар: әңгімеде сыпайылық танытып, тіпті жанжалдасқандарға да мейірімді болыңдар.

Айналадағы атмосфераның қалай өзгергенін талдаңдар. Жоба бойынша келесі сабақта эксперимент нәтижелері туралы айтыңдар.

Бақылауларға сүйене отырып, мультфильмнің сюжетін ойластырып, шағын сценарий жазыңдар. Оның атауын ойлап табыңдар.

Мультфильмдердің қандай түрлері барын біліңдер. Сендердің мультфильмдерің қандай болатынын анықтаңдар.

IV. Қорытынды

Педагог тақтаға смайликтерді орналастыруды ұсынады: «Қызықты», «Пайдалы», «Сұрақтарым бар». Осының негізінде сабақтың тиімділігін бағалауға болады.

Сабақ соңында педагог барлығына сыпайы, мейірімді, мәдениетті болуға тілек білдіреді.

4-сынып білім алушыларына арналған 2-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Сөздің ұлы күші»

Мақсаты: адамға сөздің маңызы мен әсер ету күші туралы түсінікті тереңдету.

Міндеттері:

1. Білім алушылардың сөздің сарқылмас мүмкіндіктері туралы түсінігін кеңейту

2. Өзін-өзі бақылау, өзара бақылау, сындарлы диалог дағдыларын дамыту

3. Сөйлеу, сөзіне жауапкершілікпен қарау мәдениетін тәрбиелеу.

Ресурстар: тапсырмалар жазылған карточкалар, жадынамалар, таныстырылым, проектор, мақал-мәтелдер, қазақстандық суретші Е. Садырбаевтың «Бурабай» картинасынан репродукция.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Жалғастыр» ойыны.

Мақсаты: «Сыпайы сөздер» қорын толықтыру.

Педагог сөйлемнің басын оқиды, оқушылар жалғастырады.

«Не істеуге болмайды?».

- Үлкендердің алдынан..... (кесіп өтуге болмайды)
- Кішкене баланы.....(жылатуға болмайды)
- Құстарды.....(атуға болмайды)
- Қыз баланы.....(ренжітуге болмайды)
- Сабақтан.....(кешігуге болмайды)
- Сыныпта.....(айғайлауға болмайды)

«Не істеу керек?»

- Үлкен кісіні.....(сыйлау керек)
- Үлкеннің тілін.....(алу керек)
- Үлкендерге.....(сәлем беру керек)
- Кішілерді.....(қамқорлыққа алу керек)
- Оқу құралдарын..... (күтіп ұстау керек)

II. Негізгі бөлім

Педагог ойын ойнауды ұсынады, онда білім алушылардың әр тобы түрлі-түсті қалпақпен сикыршы ретінде әрекет етеді. Әр қалпаққа тапсырма беріледі. «Көк қалпақ» командасы сарапшы болады.

Көк қалпақ – сарапшылар. Бұл команда басқа топтардың ойын қорытындылайды. Сарапшылардың міндеті – топ таңдаған мақал-мәтелдің берілген сұрақ бойынша рефлексияға сәйкестігін анықтау. Әр жауап негізделеді.

Мақал-мәтелдер:

Сөз қадірін білмеген өз қадірін білмейді.

Мейірімді сөз ашуды жеңеді.

Жақсы байқап сөйлер,

Жаман шайқап сөйлер.

Көлді жел қозғайды,

Ойды сөз қозғайды.

Сөз — адамның айнасы.

Шешеннің сөзі – мерген

Шебердің көзі – мерген.

Жақсы сөз – жарым ырыс.

Көз жетпеген жерге сөз жетеді.

Ата тұрып сөйлеген ұлдан без,

Ана тұрып сөйлеген қыздан без.

Ақ қалпақ. Команда мәтіндерді талдап, сұраққа жауап беруі керек: Ұлы жауынгерлер, хандар, билер сөздің сиқырлы күшін қалай пайдаланды? Жауап негізделеді. Ұсынылған мақал-мәтелдердің ішінен берілген сұрақ бойынша қорытынды, рефлексия жасауға сәйкес келетінін таңдау керек.

Мұқағали Мақатаев ақындар мен жазушыларға арнаған сөзінде: «Жазушылар, әпкелер және қаламдас бауырлар, халықты ұмытпа! Халықсыз сіздің ойларыңыз үмітсіз. Халыққа деген сүйіспеншілікті айта бермеу керек. Тек сүйіспеншілігіңізді қалай беру керектігін біліңіз!».

Бірде Кеңес Одағының Батыры, Қазақ халқының қаһарман ұлы Бауыржан Момышұлы жас сарбаздарға: «Отан – ол Сен. Отанымыз – Біз, отбасымыз, аналарымыз, әйелдеріміз және балаларымыз. Отан – ол біздің халқымыз. Мен, Сіздің командиріңіз, әйелдеріміз бен аналарымыздың, халқымыздың тілегін орындағым келеді. Біз өмір үшін күресеміз!».

Әйтеке бидің Отанға деген шынайы сүйіспеншілігін бейнелейтін сөздері көпшіліктің есінде қалды:

«Бай болсаң, халыққа пайдаң тисін;
Батыр болсаң, дұшпанға найзаң тисін.
Бай болып пайдаң тимесе,
Батыр болып найзаң тимесе,
Жұрттан алабөтен үйің күйсін!».

Ұлы Түркістан қабырғасындағы жоңғарлармен шайқас алдында Абылай хан өз жауынгерлеріне: «Біз туған жеріміз үшін, жақындарымыз үшін қан майданға кіреміз! Туған жер үшін жанымыз пида!» - деді,

Қорытынды. Ұлы билеушілер, жауынгерлер мен ойшылдар ғасырлар бойы адамдарға әсер ету, оларды өз жағына тарту, тіпті оқиғаның бағытын өзгерту үшін сөздің сиқырлы күшін пайдаланды. Өйткені сөздің жұмбақ күші эмоцияға әсер етіп қана қоймай, сонымен қатар жақсы әрекетке итермелейді.

Мақал: Тау мен тасты су бұзар, Адамзатты сөз бұзар.

Қызыл қалпақ. Топқа аңыз әңгімені оқуға, сұраққа жауап беруге тапсырма беріледі: Сөз адамның эмоционалды жағдайына әсер ете ала ма? Жауап негізделеді. Ұсынылған мақал-мәтелдердің ішінен берілген сұрақ бойынша қорытынды, рефлексия жасауға сәйкес келетінін таңдау керек.

Бірде бір ғұлама сөздің құдіреті туралы айтты. Жүздеген шәкірттер оны мұқият тыңдады. Олардың әрқайсысы осы ерекше күшке ие болғысы келді. Бірақ ғұламаға бәрі сене қоймады. Артқы қатардағы біреу күтпеген жерден айқайлады:

- Бос сөз! Үнемі: «Мейірім! Мейірім! Мейірім!» дей бергеннен мейірімді бола аласыз ба? «Сөз құдіреті» дегеніңіз бекер, айтқаныңыз өтірік!

- Тыныш отыр, ақымақ! - деп айқайлады ғұлама.

Өзін жүздеген шәкірттердің арасында ақымақ дегені үшін ол адам ашуға булықты! Оны бәрі естіді! Ол ренжіп, ғұламаға одан әрі тіл тигізе бастады. Ашу оның ақылын билеп кетті. Ғұлама оны тыңдап, кейін өкінішпен былай деді:

- Мені кешіріңіз... мен ашуланып кеттім. Шын жүректен кешірім сұраймын. Маған сені қорлаудың қажеті жоқ еді. Кешірім сұраған кезде, ол бірден тынышталды.

- Міне, бәріңізге жауап, - деп қорытындылады ғұлама. - Бір сөзге адам ашуланып, екіншісінен тыныштық табады.

Қорытынды. Сөз біздің өмірімізде үлкен рөл атқарады. Олар бізді күлдіреді, жылатады. Олар жарақаттап, емдей алады. Олар үміт сыйлайды сонымен қатар жаныңды құлазытады. Сөз арқылы біз ең шынайы сезімдерімізді, ең асыл ниеттерімізді және ең жақын тілектерімізді білдіре аламыз.

Мақал: Жаман сөз жылатады, Жақсы сөз жұбатады.

«Сары қалпақ.» Топ ертегіні оқып, сұраққа жауап беруге тапсырма алады: *Сөз қиын жағдайда адамға көмектесе ала ма?* Жауап негізделеді. Ұсынылған мақал-мәтелдердің ішінен берілген сұрақ бойынша қорытынды, рефлексия жасауға сәйкес келетінін таңдау керек.

Ертеде, сонау сайын далада Жиренше шешен өмір сүріпті. Оны елі ақыл-парасаты мен ізгі жүрегі үшін қадірлеген екен. Ол көп саяхаттап, елге көмегін көрсеткен, бірақ көмегі қылышпен де, қамшымен де емес, жан жұбатарлық жылы сөзімен болған.

Бір күні Жиренше далада келе жатып, жалғыз тұрған киіз үйді көреді. Сыртта бүкірейіп, көзі жәудіреп бір қария отыр екен. Жылқысы алыста жайылып жүр, ал ошақтағы от баяғыда өшіп қалған. Жиренше жақындап келіп, сәлем береді:

– Ассалаумағалейкум, ақсақал!

– Уағалайкумассалам... – деп қария әлсіз ғана жауап қайырады. – Қуанышым жоқ. Жалғызбын, балаларым кетті, өмірдің мәні қалмады... Жиренше қасына отырып:

– Қуаңшылық келеді, кетеді, ақсақал. Ал жер ешқайда кетпейді, себебі оның бойында күш бар. Сен де солай – тірісің, демек бойыңда әлі де жарық бар. Сол жарықты өшірме, – дейді.

– Сол жарықтың кімге керегі бар?.. – деп күрсінеді қария. Жиренше жымыып:

– Сен керексің. Егер керексіз болсаң, мен саған жолықпас едім. Даналығың терең құдықтай. Су көзге көрінбесе де, бар ғой, – дейді. Қария Жиреншеге қарап, көз жасына ерік береді. Көптен бері алғаш рет өмірінің мәні барын сезінеді.

Келесі күні қария ошаққа от жағып, жылқысын суарып, таза бөркін киеді. Жиреншенің қонаққа келгенін естіген көршілері үйіне келеді. Қария оларға бір ғибратты әңгіме айтып береді, бәрі ықыласпен тыңдайды. Сөйтіп, қария қайтадан ауылының сыйлы, қадірлі адамына айналады.

Мақал: Жақсы сөз – жан азығы.

Жасыл қалпақ. Суретші Е. Садырбаевтың «Бурабай» суретін үш сөйлеммен сипаттап, мынадай сұраққа жауап беруі керек: Сөз әлемнің сұлулығын ашып, сезім мен ойды жеткізіп, шындықты көрсете ала ма? Жауап

негізделеді. Ұсынылған мақал-мәтелдердің ішінен берілген сұрақ бойынша қорытынды, рефлексия жасауға сәйкес келетінін таңдау керек.

Қорытынды: сөзге суретшінің қолы тигенде, ол ерекше материалға айналады. Оның күші әлемнің сұлулығын ашуға, сезімдерді, ойларды жеткізуге, шындықты көрсетуге қабілетті.

Мақал:

Көлді жел қозғайды,

Ойды сөз қозғайды.

Қара қалпақ. Ерте, ерте, ертеде бір қария болыпты. Оның үш ұлы бар екен: Әлім, Бақыт және Жәнібек. Қария қайтыс болғанда, әр ұлына аздап ақша қалдырыпты. Сонда ағайындылар ақылдасып: – Осы ақшаға әркім пайдалы бір нәрсе алсын, – деп шешіпті.

Әлім сиқырлы айна сатып алыпты. Сол айнаға қарасаң, дүниенің кез келген түкпірінде не болып жатқанын көруге болады екен. Бақыт кез келген дертті емдейтін дәрі тауыпты. Ал Жәнібек желден де жүйрік түйе сатып алыпты.

Бір күні Әлім айнасына қарап отырып: – Әй, ағайын, қарандаршы! Ұлы ханның сұлу қызы ауырып қалыпты, оны ешкім емдей алмай жатыр, – дейді.

Сонда үшеуі Жәнібектің жүйрік түйесіне мініп, хан ордасына жетіпті. Ханның қызына Бақыт өз дәрісін бергенде де, бойжеткен сауығып кетеді.

– Егер менің дәрім болмаса, ешкім оны емдей алмас еді, – деді Бақыт.

– Ал мен жеткізбесем, бәрі бекер болар еді, – деп қосты Жәнібек.

Хан ойланып, кімді күйеу қылып таңдарын білмей тұрғанда, ақылгөй қария – Ақсақалды шақыртыпты. Ақсақал жымып: – Үшеуің де жақсылық жасадыңдар. Бірің – қиындықты көрдің, екіншің – құтқардың, үшіншің – уақытылы жеткіздің. Жақсылық үшін таласуға бола ма? Кенже ұл ханның қызына үйленсін, себебі сендер үлгермес едіңдер. Ал сендер, ағалары, оған тірек болыңдар. «Күш бірлікте», – депті.

Сонда ағайындылар бір-біріне қарап, құшақтасып: – Кешір, бауырым, бекер дауласыппыз. Ең бастысы – біз бірге көмек көрсеттік! – дейді.

Сол күннен бастап олар тату-тәтті өмір сүріпті. Ел-жұрт бұл әңгімені ұмытпай: «Жақсы сөз жарым ырыс», «Татулық - баға жетпес байлық» – деп айтып жүріпті.

Қорытынды: біздің өміріміздегі көптеген жағымсыз оқиғалар мен тіпті қайғылы оқиғалардың себебі тек абайсызда айтылған сөзден болуы мүмкін.

Мақал:

Тіл тас жарады,

Тас жармаса, бас жарады.

Әр топ өз жұмысын таныстыру мүмкіндігіне ие болады, бұл білім алушылардың қарым-қатынас дағдыларын және сөздің маңызын түсінуін нығайтады. Маңыздысы — білім алушылар сөздің қолдау көрсетуге де, күйретуге де қабілетті екенін түсініп, оны саналы түрде қолдануға үйренуі.

Қорытынды. Сөздер — адамдар арасындағы берік қарым-қатынасты орнатудағы сенімді көмекшілер.

III. Жобалық қызмет

2-кезеңде білім алушылар сыпайы сөздер қолданылатын мультфильмнің сценарийін ұсынады: сәлемдесу, қоштасу, ризашылық білдіру, танысу, татуласу, кешірім сұрау.

Сценарийді тыңдап, талқылап, түзеткеннен кейін оқушылар педагогпен бірге рөлдер мен міндеттерді бөледі:

1. қоюшы-режиссерлер (сюжет ойлап табады, сценарий жазады, диалог жазады);
2. мультфильм суретшілері кейіпкерлер мен декорациялар жасайды: мүсіндеу, сурет салу, тігу...
3. қоюшы-операторлар суретке түсіреді;
4. дыбыс инженерлері фондық музыканы таңдайды, актерлердің диалогтарын жазады;
5. актерлер кейіпкерлерді дауыстайды;
6. монтажшылар мультфильмді компьютерде жинайды.

Талқылаудан кейін тақтада педагогтің тапсырмалары ескеріле отырып, жазба жасалады. Мысалы:

Жобаның 2-кезеңі бойынша тапсырма

1. Фильмдегі кейіпкерлердің бейнелері мен көріністерін ойластыру.
2. Сценарийге сәйкес фильмді дауыстау әдісін таңдау.
3. Келесі сабаққа фон ретінде қолданылатын ватман немесе мата, мультфильм мен декорацияның анимациялық кейіпкерлерін дайындау.

IV. Қорытынды

Педагог тақтаға «Қызықты», «Пайдалы», «Сұрақтарым бар» күлегештерін орналастыруды ұсынады. Осының негізінде сабақтың тиімділігін бағалауға болады. Сабақ соңында мұғалім балаларға сыпайы, мейірімді, мәдениетті болуға тілек білдіреді.

4-сынып білім алушыларына арналған 3-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Жақсы сөз ашуды жеңеді»

Мақсаты: бастауыш сынып білім алушыларының коммуникативтік құзыреттілігін дамыту.

Міндеттері:

1. Білім алушыларға позитивті қарым-қатынас дағдыларын меңгерту.
2. Позитивті қарым-қатынас құруға ынталандыру.
3. Ынтымақтастық дағдылары, басқа адамды тыңдау және есту қабілеттерін дамыту.

Ресурстар: оқушылардың эмоционалды жағдайын көрсететін карточкалар (күн, жұлдызша, бұлт), бейне аңыз әңгіме, таныстырылым, 90x150 матаның кесіндісі, қолғаптар мен жіптер.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Көңіл күй барометрі» жаттығуы.

Мақсаты: білім алушылардың психоэмоционалды жағдайын диагностикалау.

Педагог білім алушылардың эмоционалды жағдайын көрсететін картаны таңдап, оны көңіл күй экранына бекітуді ұсынады:

- 1) күн – қуанышты көңіл күй,
- 2) жұлдызша – сабырлы көңіл күй, тыныштық,
- 3) бұлт – жаман көңіл күй.

Қорытынды: Өз сезімдеріміз бен көңіл-күйімізді байқай білу және түсіну — өте маңызды. Біз достарымыздың көңіл-күйін көргенде, оларды қолдай аламыз немесе бірге қуана аламыз. Бұл бір-бірімізге мұқият әрі мейірімді болуға көмектеседі.

II. Негізгі бөлім

Педагог тақтаға «Мейірімді сөз ашуды жеңеді» деген сабақтың тақырыбын шығарып, оның мәнін ашады. Оқушыларға ұсынылған тақырыпты қалай түсінгені туралы сұрақ қойылады. Балалардың жауаптарын қорытындылай келе, мұғалім адам қарым-қатынассыз қалыпты өмір сүре алмайды және дами алмайды деген қорытынды жасайды.

Келесі сәтте педагог оқушылардың назарын адамның мінез-құлқына аударады. Ол мейірімді немесе дөрекі сөздің адамның жүрегінде ұзақ уақыт із қалдыратынын түсіндіреді. Адамның көңіл күйі көбіне оған жылы сөз айтылып, ілтипат көрсетілуіне, ал немқұрайлылық пен дөрекіліктен аулақ болуына байланысты екенін атап өтеді.

Сұрақтар бойынша әңгіме

1. «Жан жарасы» деген сөзді сіз қалай түсінесіз?
2. Жан жарасын емдеуге бола ма? Қалай?
3. Жан ауырсынуын болдырмауға бола ма?

Балалардың жауаптарын тыңдағаннан кейін мұғалім басқа адамдарға сыпайы, мұқият және мейірімді қарым-қатынас іс-әрекетте де, сөзде де көрінеді деген қорытынды жасайды.

Бұдан әрі педагог Орта жүздің биі *Қазыбек би* туралы әңгіме ұсынады. Қазыбек би білімді де жетелі, халықтың ауыз әдебиеті мен салт-дәстүр, рәміздерін, ата жолы заңдарын мейлінше мол меңгерген, озық ойлы, әділ де көреген, батыл да батыр адам болған. Әділдігі мен алғырлығы үшін Тәуке хан Қазыбекті Орта жүздің Бас биі еткен. Оның кеңестеріне хандар мен беделді сұлтандар құлақ асады. Ол Тәуке ханның белгілі би-батырлары бастаған елшілігіне ілесіп алғаш рет қалмақ қоңтайшысы Цэван Рабданға барғанында 14 жаста екен. Қылышынан қан тамған қаһарлы қалмақ ханының алдында қазақ билері жасқаншақтық танытып, күмілжіңкіреп қалған сәтте жасөспірім Қазыбек: «Дат, тақсыр!» деп жұлқынып алға шығады да:

«Қазақ деген мал баққан елміз, ешкімге соқтықпай жай жатқан елміз. Елімізден құт-береке қашпасын деп, жеріміздің шетін жау баспасын деп найзасына жылқының қылын таққан елміз.

Дұшпан басынбаған елміз, басымыздан сөз асырмаған елміз.

Досымызды сақтай білген елміз, дәм-тұзын ақтай білген елміз.

Бірақ асқақтаған хан болса – хан ордасын таптай білген елміз.

Атадан ұл туса – құл боламын деп тумайды, анадан қыз туса – күң боламын деп тумайды, ұл мен қызын жатқа құл мен күң етіп отыра алмайтын елміз.

Сен темір болсаң, біз көмірміз – еріткелі келгенбіз, қазақ-қалмақ баласын теліткелі келгенбіз.

Танымайтын жат елге — танысқалы келгенбіз, танысуға көнбесең – шабысқалы келгенбіз.

Сен қабылан болсаң, мен арыстан – алысқалы келгенбіз, тұтқыр сары желіммен жабысқалы келгенбіз.

Бітім берсең – жөніңді айт, бермесең – тұрысатын жеріңді айт!» – депті.

Қазыбек дүниеге келгенде оның анасы Тоқмейіл:

«Айналып-толғанып өсірсем,

Ақ сүтімді кешірсем,

Адалдан болар нәсібің.

Тіліңнен болар кәсібің», - деп болжағаны тура келген.

Педагог, қорытындылай келе, адамдар сабыр сақтай алмай, ұсақ-түйекке ашуланып, бір-бірімен ұрсыса бастайтынына назар аударады. Көбінесе бұл бітіспейтін жанжалға әкеледі. Егер бірі ашуланған сәтте бірі мейірімді сөз айтса, жанжалдаспауға болады. Содан кейін екінші адамның ашуы ізсіз жоғалады.

Жағдаятты сахналау «Кім кімді ренжітті?»

Педагог жанжалды жағдайға қатысуға мәжбүр болғандардың қолдарын көтеруін сұрайды. Әрі қарай, білім алушылар қойылым көрсетуге шығады. Ол үшін 3 оқушы таңдалады: автор және екі оқушы.

Автор: - Кім бірінші ренжітті?

Бірінші оқушы: - Ол мені!

Екінші оқушы: - Жоқ, ол мені!

Автор: - Бірінші кім кімді ұрды?

Екінші оқушы: - Ол мені!

Бірінші оқушы: - Жоқ, ол мені!

Автор: - Сендер бұрын дос едіңдер ғой!

Бірінші оқушы: - Мен дос болдым!

Екінші оқушы: - Мен де дос болдым!

Автор: - Сендерге не жетпейді?

Бірінші оқушы: - Мен ұмытып кеттім!

Екінші оқушы: - Мен де ұмытып кеттім!

Сахналанғаннан кейін мұғалім сұраққа жауап беруді ұсынады:

Егер досыңмен ұрсысып қалсаң, не істеу керек?

Әрі қарай, сұрақ туралы ойлану ұсынылады: Қалай жанжалдың алдын алуға болады?

«Бейбітшілік кілемі» ойыны.

Мақсаты: балаларға сыныптағы қақтығыстарды шешуде келіссөздер мен пікірталастар стратегиясын үйрету.

Педагог бейбітшілік кілемшесін көрсетеді, содан кейін оны еденге, ал үстіне допты қояды. Әрі қарай, екі оқушы бұл допты алуы керек, ал доп біреу. Оқушыларды бейбітшілік кілемшесіне отырғызады. Мұғалім бұл мәселені талқылап, шешуге көмектесу үшін оларға жақын жерде отырады. Олардың ешқайсысы допты жай ала алмайды.

Сыныпқа сұрақ қойылады: - Мүмкін сендердің біреуінде бұл жағдайды қалай шешуге болатыны туралы болжам бар шығар?

Мұнда татуласу ойындарының мәтіндері бар карталарды ұсынуға болады. Бірнеше минуттық пікірталастан кейін мұғалім бір қолғап алып, оның сыңарын тауып, кілемшеге байлауды ұсынады. Балалар бір-бір қолғапты киіп, қол алысады. Ойынды басқа қатысушылармен қайталауға болады, басқа заттармен де ойнауға болады. Мысалы, кітап, қалам, шоколад және т. б.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Бейбітшілік кілемі біздің сыныпқа қалай көмектеседі?
2. Дауларды бейбіт жолмен шешетін адамда қандай қасиеттер пайда болады?
3. Сен өзің даулы мәселелерді шешудің осы әдісін қолданасың ба?

Талқылау: Жылы сөз эмоцияға қалай әсер етеді? Оны күнделікті өмірде қалай қолдануға болады?

Әрбір білім алушы сөздің күші туралы не үйренгенін және бұл білімді болашақта қалай қолданатынын бөліседі.

Қорытынды: «Сөз жаралауы мүмкін, бірақ ол емдей де алады. Сөзімізді сүйіспеншілікпен және құрметпен таңдайық!»

Қосымша материалдар: топтық жұмысқа арналған флипчарт пен маркерлер, идеяларды жазуға қағаз бен қалам, шабыт үшін мақал-мәтелдер мен метафоралар үлгілері.

III. Жобалық қызмет

Бұл сабақта білім алушылар жобаның 3- кезеңіне өтеді.

Білім алушылар сұраққа жауап беруге дайындалады: «Алған білімді іс жүзінде қалай қолдануға болады?»

Білім алушылар ойларын айтады. Ұжымдық түрде қорытынды жасалады. Мысалы: алынған білімді жанжалды жылы сөздермен шешу үшін қолдануға болады.

Педагог жобаның осы кезеңінде олар анимациялық студияның қызметкерлері екенін, әрқайсысының өз міндеттері бар екенін еске салады.

Сабақта жобаның 3 -кезеңін жүзеге асыру үшін мультфильм сценарийі қажет. Фон ретінде қолданылатын ватман немесе мата; мультфильм мен декорацияның анимациялық кейіпкерлері, мультфильмге арналған фондық музыка. Оқушылар дайындаған барлық материалдар көрсетіледі, талқыланады және қажет болған жағдайда өңделеді.

Бұл сабақта сценарий бойынша дайындық өткізу ұсынылады.

Жобаның 4 - кезеңі бойынша тапсырма.

1. Мультфильмді түсіріп, монтаж жасап, дыбыс пен арнайы эффектілерді қосу.

2. Мультфильмге титр (түсіндірме жазуларды) салу: басталуы (ашу, тақырып), аралық мәтін және қорытынды (аяқталуы).

IV. Қорытынды

Педагог тақтаға «Қызықты», «Пайдалы», «Сұрақтарым бар» күлегештерін орналастыруды ұсынады: Осының негізінде сабақтың тиімділігін бағалауға болады.

Сабақ аяқталғаннан кейін педагог балаларға сыпайы, мейірімді, мәдениетті болуға ұмтылуды тілейді және 7.1-қосымшасындағы ойындардың бірін өткізеді.

7.1-қосымшасы

*«Татулық», «достық» тақырыбына жаттығулар, ойындар, өлеңдер
«Досым, қалың қалай?» жаттығуы .*

Мақсаты: білім алушылардың көңіл күйін көтеру, бір-бірімен қарым-қатынасын нығайту.

Шарты: білім алушылар дөңгелене тұрады, жүргізуші қолды шапалақтап нұсқау берген кезде, берілген тапсырмаларды орындайды.

1 рет шапалақтаған кезде – қолдарын қысады;

2 рет шапалақтаған кезде бір – бірін құшақтайды;

3 рет шапалақтаған кезде – бір-біріне жақсы тілек айтады.

«Жалғастырып көр» ойыны

А) Әрбір адамға дос керек. Өйткені.....

Ә) Менің сыныптастарыма немесе досыма тілегім.....

Б) Сыйластық бар жерде.....

Шапшаң ойын. « Иә мен жоқ»

Достық біреуге жымығаннан бастала ма?

Достық біреуді қорғағаннан бастала ма?

Достық біреудің бағынан алма ұрлағанынан бастала ма?

Достық бір-біріне зат бөлісуден басталады ма?

Достық біреуді итеріп құлатқаннан бастала ма?

Достық төбелескенен басталады ма?

Достық мазақтағаннан басталады ма?

Достық сыпайы болудан бастала ма?

«Молекула» жаттығуы.

Жаттығу барысы. Қатысушылар атомдар секілді қозғалыста болады. Жүргізуші белгілі бір санды айтқанда, атомдар молекула құрайды. Мысалы, «үш» дегенде, үш адам бір-бірінің қолынан ұстасып, 3 атомнан тұратын молекула құрайды.

«Сені көргеніме қуаныштымын...» жаттығуы.

Мақсаты: Қатысушылардың жағымды жақтарын анықтау.

Жаттығу барысы: Әрбір қатысушы өз көршісіне келесі сөздерді айтады: «Сені көргеніме қуаныштымын, себебі ...». Бұл сөйлемді адамның сыртқы келбетіне байланысты сөзбен емес, мінез ерекшелігіне байланысты сөзбен

аяқтау керек.
Бұл жаттығуды орындау саған қиын болды ма? Көршің «Сені көргеніме қуаныштымын» дегенде қандай сезімде болдың?

М. Мақатаев. Дос
Досым, саған сенемін. Сеніп өтем!
Жолы бөтен демеймін, жөні бөтен.
Достық деген — адамның көрігі екен,
Достық деген адалдың серігі екен.
Достарың көп пе?
Апырау неткен жақсы едің?
Досым аз менің...
Досым-ау менің, тапшы емін?
Достарыңменен достастыр мені, асылым,
Достастыр мені?
Болайын құлың нақ сенің!
Дос болам десең,
Досымды сыйла, қымбаттым!
Досыңа сонда,
Досыммен ғана қымбатпын.
Дос болам десен,
Мендегі доспен достасқын,
Сендегі доспен дос болып сонда тұрмақпын.

4-сынып білім алушыларына арналған 4-сабақ Сабақ тақырыбы: «Достық тілі»

Мақсаты: балаларда достыққа саналы көзқарасты қалыптастыру және түлғалық пен коммуникативтік қасиеттерін одан әрі дамытуға ынталандыру.

Міндеттері:

1. Сыныпта достық атмосферасын құру жеке жауапкершілік туралы түсінік қалыптастыру
2. Әлеуметтік-эмоционалды дағдыларын дамыту
3. Достық қасиеттерді дамытуға қызықтыру.

Ресурстар: тапсырмасы бар карталар, жіптер.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Сабақ парталас көршісіне қарап, күлімсіреп, жақсылық тілеп, тыңдауға және сөйлесуге дайындалудан басталады.

Анықтамалық сөздер: Мейірімді жүрек, жақсы ой, жылы сөз, игі істер. Берілген сөздерді пайдаланып оқушылар мұғалім айтпақ болған ойды толықтырады.

..... – бақ,

..... – тамыр,

..... – гүлдер,

..... – жеміс.

Бақшаларыңа күтім жасаңдар және оны арамшөптерден сақтаңдар, оны жылы сөздер мен игі істердің нұрымен толтырыңдар.

Тапсырманы орындағаннан кейін мұғалім басқаларға жақсылық жасайтын, оларға жанашырлық таныта алатын адам нағыз дос деп тұжырымдайды.

III. Негізгі бөлім

«Режиссерлік әңгіме» жаттығуы

Педагог оқушыларға өздерінің бірге мультфильм жасағанын еске салады. Содан кейін өзін режиссер ретінде елестетіп, осы тақырыпта қандай фильм түсірер едім деп ойлануды ұсынады.

Мысалы, ол адамдар басқалардан гөрі өздерін көбірек ойлайтын болашақты көрсете алады. Бұл әлемде «мейірімділік» деген сөз өзінің шынайы мағынасын жоғалтады, оның орнына жасанды жанашырлық деген ерекше мағынадағы сөз қолданылады. Адамдар үнемі күйзеліс жағдайында өмір сүреді және ымыраға келуге дайын емес.

Әрі қарай мұғалім оқушылардан сұрақтарға жауап беруді сұрайды:

1. Мейірімділікке деген көзқарасты қалай өзгертуге болады?

2. Жағдайды өзгерту үшін не істей аласың?

3. Сенің алғашқы қадамың қандай болады? Екінші? Үшінші?

Білім алушылар ұсынған қадамдар, мысалы:

Бір-біріне күлімсіреу.

Жылы сөздер айту.

Жақсы істер жаса: жол бер, көшеден өтуге көмектес, портфельді жеткізуге көмектес және т. б.

Әңгіме аяқталғаннан кейін педагог білім алушылармен бірге достық – бұл үлкен құндылық, бізді жақсы, мейірімді, күшті ететін тағдырдың сыйы деген қорытынды жасайды. Ол бізге оқуға, жұмыс істеуге, өмір сүруге көмектеседі. Достарсыз адам өмір сүре алмайды. Дос болу – үлкен игілік. Жақсы дос болу үшін сізге лайықты адам болу керек: әлсізге араша түсу, үлкендерге көмектесу, қарт адамға жол беру – мұның бәрін достық тілі деп атауға болады.

Оқушылар «Достық тілі неден тұрады?» деген сұраққа жауап береді: Бұл сұрақтың жауабы келесі тапсырманың орындалуын қамтамасыз етеді.

Топтық жұмыс

«Достықтың сиқырлы 5 тілі» жаттығуы

Педагог оқушыларды 5 топқа бөліп, әр топқа тапсырмасы бар карточка ұсынады.

1-топ – Сәлемдесу және жылы сөздер тілі

Тапсырма: Достарға, мұғалімдерге, туыстарға айтылатын сәлемдесу сөздерін атау. Мысалы: «Сәлем», «Қайырлы таң», «Сені көргеніме қуаныштымын», «Қал қалай?»

Қорытынды. Сыпайы және жылы сөздер күнді қуанышты етеді. Сыпайылық – достасуға көмектеседі және құрметті білдіреді.

2-топ – Қолдау тілі

Тапсырма: Досқа, анаға, бауырға, қарындасқа қолдау білдіру үшін айтылатын сөз тіркестерін жазу. Мысалы: «Уайымдама», «Сенің қолыңнан бәрі келеді», «Мен сенің жанындамын», «Жарайсың!»

Қорытынды. Қолдау сөздері бізді мейірімді, бір-бірімізге жақын етеді. Дос үшін қуана білу және қамқорлықпен бөлісу – өте маңызды.

3-топ – Кешірім тілі

Тапсырма: Топта талқылап, келесі сұрақтарға жауап беру: – Неліктен кешірім сұрай білу маңызды? – Кешірім сұрағанда қандай жылы сөздер қолданасыздар? Қорытынды. Біз кешірім сұрағанда — татуласуға және қайта достасуға дайын екенімізді көрсетеміз.

4-топ – Интонация тілі

Тапсырма: «Жарайсың!» сөзін әртүрлі интонациямен және көңіл-күймен айту (мысалы: қуанышты, жай, қатал, көңілді, нәзік, таңғалған түрде және т.б.)

Қорытынды. Бір ғана сөз әртүрлі естілуі мүмкін! Интонация — көңіл-күй мен қарым-қатынасты жеткізудің құралы. Біз не айтатынымызға ғана емес, қалай айтатынымызға да мұқият болуымыз маңызды.

5-топ – Ишара мен мимика тілі

Тапсырма: Достарды сөзсіз қалай қарсы алуға болатынын көрсету: жымиюмен, қол ишарасымен, бет әлпетінің көрінісімен. Топқа арналған достық ишарасын ойлап табу.

Қорытынды. Ишара мен мимика — қарым-қатынастың маңызды бөлігі. Кейде жымию мен жылы көзқарас сөзден де көп нәрсе айта алады.

Жалпы қорытынды. Достық — тек сөздер ғана емес. Бұл — жымию, интонация, ишара, кешіре білу, қолдау көрсету және сыпайы сөйлей білу. Осы «тілдер» бір-бірімізді түсінуге және шынайы дос болуға көмектеседі.

III. Жобалық қызмет

Педагог білім алушыларға жобаны іске асыру барысында өздері жасаған мультфильмді таныстыруды ұсынады.

Мультфильмді көріп болған соң, педагог жобалық жұмыс бойынша әңгіме ұйымдастырады және оқушылармен бірге «Жетістіктер тақтасын» рәсімдейді.

Жобаға шолу:

1. «Біз не білдік?» (Жоба барысында жасалған негізгі қорытындыларды жазыңыз, мысалы: «Достық – бұл өзара көмек», «Достар кешіре білуі керек»).

2. «Не жақсырақ шықты?» (Ең сәтті сәттерді жазыңыз, мысалы: «Біз бір-бірімізге жағымды сөздер айтуды үйрендік», «Біз бір-бірімізді жақсырақ түсіне бастадық»).

3. «Не қиынырақ болды?» (Балалар кездескен қиындықтарды тізіп жазыңыз, мысалы: «Ренішті кешіру әрдайым оңай емес», «Келісімге келу қиын болды»).

4. «Нені жақсартуға болар еді?» (Не басқаша жасауға немесе не қосуға болатынын талқылаңыз, мысалы: «Топты біріктіруге арналған ойындарды көбірек өткізу», «Бір-бірімізге жиі рақмет айту»).

Педагог балаларға достыққа енді ғана үйреніп жатқанын еске салады. Достық берік болуы үшін оны сақтау қажет: қиын сәтте бір-бірімізді қолдай білу, көмектесу, сөзіміз бен әрекетімізге мұқият болу маңызды.

«Өрмекші торы» ойыны

Педагог үлкен бір шеңберге тұруды ұсынып, өз сыныптасына жылы сөз айтуын сұрайды. Ораулы жіп бір-біріне беріліп отырады, осылайша барлық балалар біртіндеп кеңейіп келе жатқан өрмекшінің торына айналады. Ораулы жіп барлық балалар біртіндеп өсіп келе жатқан тордың бөлігі болғанға дейін беріледі.

- Неге біз осындай тор тоқыдық? *(Оқушылардың жауабы: Олар достық жолын созды. Біз бәріміз біріміз! Біз оларды әдетте көрмейміз, бірақ олар бар. Өмірде бізді әрқашан жылы-жылы сөздер мен сезімдердің жіптері байланыстырсын!)*

- Сен өзінді қалай сезінесің? *(Оқушылардың жауабы)*

Талқылау аяқталғаннан кейін педагог оқушыларға «Сөз энергиясы» жобасына қатысқаны үшін алғыс білдіреді және алған білімдері мен дағдыларын сыныпта достық атмосферасын құруда пайдалануға тілек білдіреді.

IV. Қорытынды

Қорытынды және марапаттау:

Сынып сағатының соңында педагог сабақтың қорытындысын шығарады, оқушылардың белсенділігін, қызығушылығын және жобадағы белсенді қатысуын атап өтеді. Балалардың тырысып жұмыс жасағаны үшін алғысын білдіріп, пікірталас пен шығармашылық тапсырмаға қатысқаны үшін мақтайды.

Жобаға белсенді қатысқаны үшін топтар немесе жеке білім алушылар сыйлықтармен немесе мақтау қағаздарымен марапатталады.

Педагог достық пен жылы қарым-қатынастың маңыздылығын еске салады, достық — көңіл бөлу, қамқорлық және шынайылықты талап ететін құндылық екенін ерекше атап көрсетеді.

Сынып сағаты жағымды көңіл-күймен аяқталады: балаларға достық туралы ән айту ұсынылады, бұл жылы атмосфераны сақтауға көмектеседі.

Үй тапсырмасы ретінде педагог балалардан өз досына хат жазуды сұрайды, онда олар достығы үшін алғыс айтып, болашаққа деген армандарымен немесе жоспарларымен бөліседі.

«КҮЙЗЕЛІС СЕЗІМІ - ДОС ПА ӘЛДЕ ЖАУ МА?» ЖОБАСЫ БОЙЫНША
5 -СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

*Ақылды бол, күресте рухыңды күшейт, тағдырға тек
талантсыз мойынсұнады.
Абай Құнанбайұлы*

5-сынып оқушыларына арналған 1-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Мен және күйзеліс»

Мақсаты: Өзінің даралығын және өзін-өзі дамыту қажеттілігін түсінуді қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Оқушыларды күйзеліс ұғымымен және оның белгілерімен таныстыру.

2. Мектеп оқушыларын күйзелістің себептерін анықтауға және оны жеңу жолдарын білуге үйрету.

3. Күйзеліс жағдайларында өзін-өзі тану және өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту.

Ресурстар: ереже жазылған қағаз, А4 қағазы, қалам, мәтіні бар үлестірімелер

Сабақ барысы

I.Кіріспе

Сабақ ережелерімен танысу.

1. Белсенді болу.
2. Бір-біріңнің сөзін бөлмей тыңдау.
3. Тек, өз бетіңізше сөйлеу.
4. Егер ақпарат нақты біреуге бағытталған болса, онда ол туралы үшінші тұлғада сөйлесудің орнына тікелей сол адамның өзіне хабарласу.
5. Сабақтағы тренингіден тыс ақпаратты таратуға немесе талқылауға болмайды, құпия сақтау қажет.
6. Жаттығу кезінде сын айтудан аулақ болу, егер бір жағдайды сынау қажет болса, басқалардың талқылауды бастағанын күту.
7. Кез келген жаттығуды орындағысы келмеген жағдайда, қатысушы себебін түсіндірмей бас тартуға құқылы, бірақ ол өзінің бас тартатынын көпшілік алдында міндетті түрде мәлімдеуі керек.

«Бір-бірімен сәлемдесу» топты біріктіру жаттығуы

Бірінші-екінші деп санап, екі топқа бөлінеді. Бірінші топтағылар мұғалімнің артынан бір қатарға сапқа тұрады, ал екінші топ мұғалімге қарама-қарсы сол қатарға тұрады.

Сәлемдесу: Екі топ әрқайсысы өз тобының арасында кезек-кезек бұрылып, өзінің артындағы адамымен қол алысып, амандасып болғаннан кейін, бағандар арасында бір-бірлерімен сәлемдесу қажет болады. Ол үшін бәрі «жыланша» барып, қол алысып амандасады.

Рефлексия. Сұрақ: Жаттығуды бастаған кезде қандай күйде болдыңыз, мазасыздық, ыңғайсыздық сезіндіңіз бе? Ал қазір қандай күйдесіз? Жаттығудың қандай пайдасы болды?

II. Негізгі бөлім

Тапсырма: Мәтінді оқу

Әр қатысушыға әріптер жиынтығы бар мәтіндер жазылған үлестірме қағаздары беріледі. Оны мәтінді 30 секундта оқып шығу керек.

1) КҮНОРМАНДАКӨҢІЛДІАЛҒАШҚЫСӘУЛЕЛЕРМЕНОЙНАДЫ

2) әУЕНніңМАҢЫЗДЫЛЫҒЫМЕНҮШІНАЙНалаМдағыБаРЛЫҚНәрСЕталғаМ
ПАЗБолДЫ

3. АдамДАРКӨКасПанМЕНҚҰСтаРДЫңӘнІНЕСТІпҚуаНАДЫ

«Егер мен күн болсам» С.Қалиев

Талқылау

Сұрақтар

1. Сіз тапсырманы бірден орындадыңыз ба?

2. Оны жылдам орындау үшін сізге қажет болған нәрсе не?

Ақпараттық блок

Күйзеліс дегеніміз не?

Күйзеліс сөзі бұрын техникалық жабдықпен жұмыс барысында қолданылған. Бұл қандай да бір затқа күш түсетінін және ол шиеленісетінін білдірді. Қазір бұл сөз адамның қатты уайымдайтыны туралы айтқан кезде жиі қолданылады.

Кейде күйзеліс сыртқы факторлар тудырады, мысалы, бақылау жұмысы, досыңызбен жанжал немесе мектеп таңдау. Кейде күйзеліс – бұл біздің ішімізде болатын нәрсе: реніш, ашуланшақтық, қайғы және т. б.

Адамның күйзеліске ұшырағаны әртүрлі жолдармен көрінеді.

Баста: зейін қою, есте сақтау, ойлау қиын.

Сезімде: қорқыныш, ашу, қайғы, қуаныш немесе тітіркену пайда болуы мүмкін.

Қарым-қатынаста: біреу көбірек сөйлесе бастайды, ал біреу керісінше ешкіммен сөйлескісі келмейді. Жанжал тууы мүмкін.

Денеде: бұлшықеттер тартылуы мүмкін, адам жиі тыныс алуы, бозаруы немесе қызаруы, іштің ауыруы, қысымның жоғарылауы және т. б.

Жаттығу. Күйзелістің себептерін талдау.

Мақсаты: күйзелістің сыртқы және ішкі себептерін түсіну, күйзеліс жағдайын жеңудің жеке тәсілдері.

Қатысушыларға қағазға олар жеңгісі келетін бір күйзеліс жағдайын жазу тапсырмасы беріледі.

Қағаздар араластырылып, қайтадан таратылады.

Әрбір оқушы өзі алған парақта көрсетілген жағдайды оқиды, оның өзі үшін қаншалықты күйзелісті екенін, қандай ассоциациялар тудыратынын бағалайды және онымен қалай күресуге болатыны туралы кеңес береді.

Басқа қатысушылар күйзелісті жеңу үшін өз нұсқаларын айтады.

Ескертпе. Күйзелістің пайда болу себептерін (күйзеліс факторлары) талдау көрсеткендей, барлығы үшін күйзеліс жағдайлары бар (тақта алдында жауап беру, емтихандар және т.б.), бірақ кейбірі ғана мектеп оқушыларында күйзелісті тудырады. Бұл ерекшелікке олардың назарын аудару керек. Сондай-ақ, күйзелістің көріністері көбінесе оның себептеріне айналады, тұлғаның жағымсыз қасиеттерінің қалыптасуына әкеледі. Мысалы, жиі бастан кешірілетін реніш — адамның ренжуге бейімділігін қалыптастыруы мүмкін. Күйзелісті басқаруды үйрену үшін, оны тудыратын факторларды түсіну орынды.

III. Жобалық қызмет

Тапсырма

1. Оқушылармен алған білімдерін қолдану мүмкіндігін талқылау.
2. Жаңа жағдайларға қалай бейімделу керекін көрсететін соңғы «өнім» таңдау (таныстырылым, постер, ұсыныстар, қойылым, хаттар және т.б.).
3. Топтар құрылады (бір-бірімен аз қарым-қатынас жасайтын оқушыларды топтарға таңдаған жөн). *Түпкі мақсат:* күйзелісті жағдайлардан ауыртпалықсыз шығу жолдарын табу, алдын-алу; проблемалық жағдайға, жеке қасиеттерге деген көзқарасты өзгерту үшін ұсынымдар (ролик, таныстырылым, постер, схема, инфографика, сценарий және т.б.) әзірлеу.
4. Оқушыларға бірінші сынып оқушыларына ментор болуды ұсыну.
5. Мазасыз жағдайлардың себептерін анықтау үшін бірінші сынып оқушысына қоятын сұрақтарыңызды талқылаңыз және жазыңыз.

Мұғалім оқушыларға жоба бойынша практикалық жұмысқа арналған тапсырмалар ұсынады:

1. Өзіңізді бақылаңыз: сізді қандай жағдайлар алаңдатады, сіз мазасызданған кезде өзіңізді қалай сезінесіз?
2. Мазасыздық белгілерін факторлар бойынша жүйелеңіз: үйде, мектепте, қоғамда.
3. Қорқыныш, үрей мазасыздығы жағдайынан кейін, оны қалай жеңетініңізді сипаттаңыз.
4. Бірінші сыныпқа барып, балалардан оларды қандай жағдайлар алаңдататынын, олармен қалай күресетіндерін сұраңыз.

IV. Қорытынды

Жаттығу. Оқушыларға карточкалар таратылады және күйзеліс жағдайынан шығу жолдарын табу үшін кестенің сол жақ бөлігінен оң жақ бөлігіне қарай көрсеткілер арқылы сәйкестендіру ұсынылады.

Үлестірмелі материал

Күйзеліс факторлары	Жеңу шарттары
Емтихандар.	Мен досыма айтамын.
Мен сабақ оқыған жоқпын, бірақ жауап беру керек.	Мен компьютерге отырамын.
Нашар бағалар.	Мен досыммен кеңесемін.
Сені түсінбеген кезде. Әділетсіз қатынас.	Ата-анам дәмді немесе жаңа нәрсе сатып алады.

<p>Саған айқайлайды, мазақ етеді, Қорлайды, сыныптастардың көзінше кемсітеді Ата-анам ұрсысады. Ренжітеді, сыныптастарын мазақтайды Мен жалғыз болған кезде. Мен жалғыз болғанды ұнатпаймын. Ата-ана, достар, мұғалімдермен ұрсысу.</p>	<p>Мен серуендеймін. Достарыммен кездесемін. Ренжіткен адамды ойша кешіріп, сабыр сақтаймын. Ата-анамнан көмек сұраймын. Маған қуаныш сыйлайтын іспен айналысамын (хобби, спортпен шұғылдану, сурет салу).</p>
---	---

5-сынып оқушыларына арналған 2-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Өзімізді басқаруды үйренеміз»

Мақсаты: өзін-өзі дамыту тәсілі ретінде өзінің кемшіліктері мен артықшылықтарымен жұмыс істеуге ынталандыру.

Міндеттері:

1. Оқушылардың жағымсыз ойларды анықтап, оларды жағымды ойлармен алмастыру қабілетін қалыптастыру.

2. Күйзеліс жағдайында өзін-өзі реттеу және өз күйін басқару дағдыларын дамыту.

3. Өз эмоциялары мен мінез-құлқына жауапкершілікпен қарауды тәрбиелеу.

Ресурстар: А4 қағазы, қарындаш, гүлдер бейнеленген карточкалар, стикерлер, ұсыныстар жазылған флипчарт.

Сабақтың барысы

I. Кіріспе

Ұжымдық ынтымақтастықты арттыруға бағытталған «Үнсіздік» жаттығуы

Мақсаты: ынтымақтастықты дамыту, сыныпта психологиялық ахуалды қалыптастыру.

Қатысушылар жұптарға бөлініп, орындыққа бір-біріне жақын отыруы қажет.

Тапсырма. Әр жұп – сурет салатын бір команда. Әр топқа бір ақ қағаз және бір қарындаш беріледі. Олар кезекпен-кезек, бір қарындашпен бір суретті салып шығуы керек.

Бұл жаттығудағы басты ереже – сурет салу барысында үндемеу. Сурет салуға үш минут уақыт беріледі.

Жаттығуды талқылау:

1. Қатысушылар өз суреттерін талқылап, әсерлерімен алмасады. Бұл оларға қарым-қатынастың сөзсіз қалай болатынын жақсырақ түсінуге көмектеседі.

Сұрақ:

Жұпта жұмыс істеген кезде не салдыңдар?

2. Бүкіл сыныппен талқылау

Сұрақтар:

1. Үнсіз сурет салу қиын болды ма?
2. Серіктесіңізбен ортақ пікірге келдіңіз бе?
3. Кескін үнемі өзгеріп отыратындықтан қиын болды ма? Неліктен?

Рефлексия

Сұрақ: Жаттығуды бастаған кезде мазасыздық, ыңғайсыздық сезіндіңіз бе? Ал қазір ше?

II. Негізгі бөлім

Тапсырма. Жанармен болған жағдаят. Танысып, сұрақтарға жауап беріңіз.

Жанардың жасы 12-де, 6-сыныпта оқиды. Онда жақында математикадан маңызды бақылау жұмысы өтпек. Жанар әрдайым жақсы оқуға тырысатын, бірақ бұл жолы жаңа тақырып – бөлшектерді түсіну оған қиын болды. Бақылау жұмысына бір күн қалғанда, үйіне келген соң ол қатты мазасызданып кетті. Басына жағымсыз ойлар келе бастады: «Мен істей алмаймын», «Барлығы жақсы баға алады, ал мен алмаймын», «Мұғалім мені жалқау деп ойлайды». Жанар төсегіне отырып, жылап жібере жаздады. Бірақ ол сынып сағатында психологтың жаман ойлармен қалай күресуге болатыны туралы айтқанын есіне түсірді. Сол кезде мұғалім: «Жағымсыз ойлар – арамшөп секілді. Егер оларды жұлып тастамасаң, бүкіл бақты басып қалады. Бірақ сен оларды жақсы ойлармен алмастыра аласың», - деген еді.

Жанар сынап көргісі келді. Ол дәптерін алып, өзін мазалаған үш жаман ойды жазды. Әрқайсының қасына қарама-қарсы жақсы ойды жазды:

«Мен істей алмаймын» – «Мен тырысамын және білгенімді есіме түсіремін. Мен жалғыз емеспін — бәрі де оқып жатыр.»

«Мұғалім мені жалқау деп ойлайды» – «Мен оқып жүрмін, тырысудамын, ең бастысы – осы.»

«Бәрі менен жақсы істейді» – «Әркімнің мықты және әлсіз жақтары бар.»

Сосын ол әпкесін шақырып, екеуі бірге бірнеше есепті шығарып көрді. Келесі күні бақылау кезінде Жанар өзін сабырлы сезінді. Барлық сұраққа мінсіз жауап бермесе де, көпшілігін дұрыс орындады.

Сабақтан кейін ол бақылаудың оңай болғанына емес, жаман ойлармен күресуді үйренгеніне күлімсереді.

Мұғалімнің сұрағы: Бұл жағдай қандай қорытынды жасауға көмектеседі?

Қорытынды:

Жағымсыз ойлар кез келген адамға келе алады — тіпті тырысып оқитын, ақылды балаларға да. Бірақ маңыздысы — сен оларды басқаруды үйрене аласың.

Жаман ойлар – бұл сен емессің. Сен – бұл сол ойлармен не істеуді таңдайтын адам.

Талқылау

Сұрақтар:

1. Сізді қандай «қараңғы» ойлар мазалаған?
2. Сіз оларға қалай жауап бердіңіз?
3. Жаман көңіл-күйді қалай түзедіңіз?

Қорытынды. Біздің әрқайсымыздың мұңаятын, жабырқайтын кездеріміз болады. Дегенмен сол «жағымсыз ойлармен» ұзақ жүруге болмайды. Біз жағдайды өзгерте алмаймыз, бірақ сол жағдай туралы ойымызды өзгерте аламыз. Жақсы ойлар – «Тіпті егер... Кез келген уақытта» тіркестерінен басталады. Яғни, біз жақсы ойлар және сөздер арқылы ойларды өзгерте аламыз. Қане, жаттығып көрейік.

«Тіпті егер...», «Қалай болғанда да...» жаттығуы

Жұптық жұмыс. Балаларға «Тіпті егер...», «Кез келген уақытта» сөздері жазылған гүл пішіндері беріледі.

Нұсқаулық: Бірінші оқушы бірінші гүлдің атын «Тіпті егер...» деп айтады және мәселені көрсетеді: «Мен өзімді жаман сезінемін, менің жолым болмайды, әкем жоқ, мен екілік алдым». Екіншісі өзінің гүлін «Қалай болғанда да...» және «Бұл бүгін ғана, Мен әкемді көре аламын, мен ренжімеймін және депрессияға түспеймін, бірақ екілікті түзетемін» деген жағымды сөзбен аяқталады. Қатысушылар гүлдермен алмасады. Енді біріншісі мәселенің шешімін айтады, ал екіншісі мәселенің өзі айтады.

Жаттығуды сабақтың басында тақтада орындауға болады, себебі кейбір оқушыларға мәселенің шешімін табу қиындық тудырады.

Сондай-ақ, жұппен талқылаудан кейін бірнеше жағдайды рөлдік ойын түрінде ойнап көрсетуге болады.

Рефлексия

Сұрақтар:

1. Жаттығуды орындай алдың ба?
2. Нә нәрсе қиындық туғызды?

Қорытынды: Қиын жағдайларда өзін-өзі реттеу дағдылары қажет. Мына ережені қолдануға болады: «Гүл секілді, ойдың да жақсысын таңда».

Ақпараттық блок.

Өмірде әртүрлі оқиғалар болады — жақсы және жаман. Кез келген өзгеріс, тіпті жағымды болса да, күйзеліс тудыруы мүмкін. Әрі ол жағдайлар адамға жағымды не жағымсыз да болуы мүмкін. Мысалы, емтиханда алған екілік баға да, бестік баға да адамға бір деңгейде күйзелістің пайда болуына әсер етеді. Қуаныш пен қайғыға деген реакция әртүрлі болады, адамның қуаныш пен қайғыға көзқарастары әртүрлі болғанымен, одан алатын күйзеліс деңгейі бірдей болады.

Адам күйзеліске ұшыраған кезде ағза басқаша жұмыс істей бастайды: арнайы заттар-гормондар қанға бөлінеді. Жүрек жиі соғады, бұлшықеттер қатайды, дене әрекетке дайындалады - қашу немесе қорғану. Осылайша ағза қауіпке жауап береді.

Бірақ шынайы өмірде әрқашан қашып кете алмайсыз немесе ұрыса алмайсыз. Біз өзімізді ұстаймыз, ал дене әлі де ширығып тұрады. Егер бұл шиеленіс кетпесе, ол жиналып, өзімізді жақсы сезінуге кедергі келтіруі мүмкін.

Осы жағдайлардың алдын алу үшін, адам өзінде кернеу пайда болғанын байқай білуі және оны қауіпсіз жолмен, өзіне де, өзгелерге де зиян келтірмей жеңе білуі маңызды. Босаңсуға көмектесетін қарапайым тәсілдер бар, олар өзінді жақсы сезінуге көмектеседі.

Кейде күйзеліс маңызды оқиғалардан пайда болады. Бірақ көбінесе ол күнделікті уайымдардан туындайды: сабақтар, достармен қарым-қатынас, бағалар немесе бақылау жұмысын күту.

Біздің денеміздің реакциясы (қызару, қолдың дірілдеуі немесе ақырын шыққан дауыс) бізді қорқытып, күйзелісті күшейтуі мүмкін. Әсіресе, егер біз онымен қалай күресуге болатынын білмесек.

Күйзеліс әрқашан жаман нәрсе емес екенін түсіну маңызды. Бұл шынымен де кедергі келтіруі мүмкін (зейін қою қиын, мазасыздық, тітіркену, шаршау пайда болады). Бірақ сонымен бірге күйзеліс көмектесе алады. Бұл бізді біріктіреді, тезірек ойлауға және әрекет етуге көмектеседі. Оның арқасында біз қиындықтарды жеңуді үйренеміз және мықтырақ боламыз.

Мысалы, егер сен үйден ренжіп шығып, кейін мектепке келіп, бәрі саған тиіседі деп ойлай бастасаң, бұл дистресс. Бұл жанжалды бастауы мүмкін, бірақ басқалар бұл мәселенің не екенін түсінбейді..

Қорытынды: Күйзеліс әртүрлі болады. Оны жеңе білу, сезімдеріңді түсіну және денсаулығыңды сақтауды үйрену маңызды. Сонда тіпті қиындықтар саған пайда әкеледі және өсуге көмектеседі.

4. *«Ширығу - босаңсу» жаттығуы.*

Мақсаты: бұлшықеттердегі қысымды сезінуге үйрену.

Нұсқаулық: Жаттығу тұрып орындалады. Барлық қатысушы тік тұрады және оң қолына назар аударып, оны қатты қысады. Бірнеше сәттен соң қысымды доғарып, қолын босаңсытады. Осы жаттығуды сол қолымен, оң және сол аяғмен, мойнымен, белімен қайталайды.

III. Жобалық қызмет

Өткен жаттығу рефлексиясы. Бірінші сынып оқушыларының күйзеліс жағдайының себебін анықтап көрдіңіз бе?

Бұл сізге қиын соқты ма? Неліктен?

Тапсырма:

1. Топ қатысушыларымен бірінші сынып оқушыларында күйзеліс тудыратын факторларды анықтау және талқылау.

2. Осы факторлар және өзін-өзі реттеу әдістері туралы слайд, бейнеролик әзірлеу;

Педагог білім алушыларға жобалық жұмыс бойынша практикалық тапсырмалар ұсынады:

1. Бірінші сынып оқушыларына барыңыз. Олармен «Тіпті егер...», «Қалай болғанда да...» жаттығуын орындаңыз –

2. «Жаттығуды орындай алдыңыз ба? Оны орындау қиын болды ма?» деген сұрақтар туралы ойланыңыз.

3. Белгілі бір уақыттан кейін бұл жаттығуды тағы бір рет қайталаңыз.

4. «Жаттығуды орындау оңайырақ болды ма? Балаларда өзгерістер бар ма?» деген сұрақтар туралы ойланыңыз.

5. Өзіңізді бақылаңыз.

6. «Күйзеліс денсаулық пен мінез-құлыққа қалай (оң, теріс) әсер етеді?» деген сұрақ туралы ойланыңыз.

IV. Қорытынды

«Менің таңдауым» жаттығуы

Бұл әдісті оқушылар сабақ мазмұнына байланысты рефлексия кезінде қолданады. Оқушылар тақтада жазылған әр қатардың тұсына сабаққа деген қатысуын және жобаға деген көзқарасын білдіретін белгіні жабыстыруы керек.

- Маған қызық болды.
- Мен зеріктім.
- Мен жаңа нәрселерді түйдім.
- Мен ешнәрсе біле алмадым.
- Мен мұғалімді тыңдадым.
- Мен мұғалімді тыңдамадым.
- Мен жиі жауап бердім.
- Мен сирек жауап бердім.
- Мен өзіме разымын.

Үлестірмелі материал

«Күйзеліс туралы нені білу керек?» жадынамасы

Күйзеліс дегеніміз не?

Күйзеліс – бұл ағзаның өзгерістерге немесе қиындықтарға реакциясы.

Бұл жаман нәрсе болуы мүмкін, бірақ күйзелісті жақсы оқиғалар да тудырады.

Күйзелісте екеніңді қалай түсінуге болады?

1. Сен көп уайымдайсың және алаңдайсың.
2. Ештеңе қуаныш сыйламайды, ештеңе жасағың келмейді.
3. Тітіркену мен ашуланшақтықты сезінуің мүмкін.
4. Оқуға көңіл бөлу қиын, тапсырмалар туралы ойлану да қиын.
5. Қатты шаршағандық сезімі.
6. Ұйқының нашарлауы.

Күйзелісті қалай жеңуге болады?

1. Терең тыныс ал: 5 рет баяу дем алып, дем шығарыңыз.
2. Біреумен сөйлесі: досыңмен, ата-анаңмен, мұғаліммен.
3. Қозғал: жаттығу жаса, жүр, секір.
4. Сурет сал, мүсінде, жаз: шығармашылық демалуға көмектеседі.
5. Музыка тыңда немесе оқы: бұл тыныштандырады.
6. Кідірт: үнсіз отыр, көзіңді жұм.
7. Есінде болсын: күйзелісті сезіну – қалыпты жағдай. Ең бастысы – онымен дос болу.

Есінде болсын! Күйзеліс жау емес. Егер сен оған қалай қарау керектігін білсең, ол сенің көмекшің болуы мүмкін.

5-сынып оқушыларына арналған 3-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Сенімділік – сәттіліктің кепілі»

Мақсаты: Күйзеліске төзімділіктің жеке тетіктерін анықтау.*Міндеттері:*

1. Білім алушылардың күйзеліс жағдайында өз эмоцияларын және мінез-құлқын басқара білу дағдысын қалыптастыру.

2. Құрылымды қарым-қатынас жасау және көмекке жүгіну дағдыларын дамыту.

3. Өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі дамытуға ынталандыру.

Ресурстар: түрлі-түсті маркерлер, флипчарт, жеке тапсырмалары бар үлестірмелі қағаздар.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Биік мұнара» топты біріктіру жаттығуы.

Мақсаты: қатысушылар өз әрекеттерін үйлестіруді, топта өзара әрекеттесуді үйренеді. Вербалды емес қарым-қатынас дағдыларын дамытады.

Шарттары: қатысушыларға сөйлесуге және дауысты қандай да бір жолмен қолдануға тыйым салынады. Әрбір парақ бір қатысушы үшін қатаң құпия болып табылады. Вавилон мұнарасын бірлесіп салу керек. Секундомер қолданылады.

Жаттығу барысы: қатысушылар 6-7 адамнан 4 топқа бөлінеді. Топтағы әрбір қатысушыға жеке тапсырма беріледі.

Орындалу уақыты (5 минут).

Талқылау:

1. Тапсырманы орындау қиын болды ма?
2. Қайсысы ең қиын болып көрінді?
3. Топтарда өзара әрекеттесу сәтті болды ма? Неліктен?
4. Күнделікті өмірде немесе жұмыс ортасында алған дағдыларды қайда және қашан пайдалана аласыз?

II. Негізгі бөлім

Күйзелісті қалай жеңуге болады?

Бірдей қиын жағдай адамдарға әр түрлі әсер етуі мүмкін. Бірақ оны әр түрлі жолмен жеңуге болады.

Өздерін ұстай алатын және қиын сәтте абыржымайтын адамдар пайдалы (сындарлы) әдістерді қолданады. Олар:

- 1) эмоциялары бен мінез-құлқын басқара алады;
- 2) асықпай ойлана алады;
- 3) жағдайдың қаншалықты қиын екенін және олар онымен не істей алатынын дұрыс бағалай алады;
- 4) күйзелісті жеңудің жақсы әдісін таңдай алады.

1-кезең. Біз жағдайды қалай қабылдаймыз және бұл неге алып келеді?

Толғандыратын нәрсе болған кезде, біз алдымен *жағдайды бағалаймыз*. Біз ойлаймыз:

1. Бұл біз үшін қаншалық қиын немесе қауіпті (мысалы, денсаулық, көңіл - күй немесе бедел үшін)?
2. Біз жеңе аламыз ба, жоқ па?
3. Бізде білім мен күш жеткілікті ме?

Мысалы, мұғалім журналға қарап, тақтаға шығып жауап беретін адамды таңдағанда, оқушы өзін шақыруы мүмкін екенін бағалайды. Ол: «Мені шақыра ма? Мен тақырыпты білемін бе? Мен жауап бере аламын ба?» Егер орындай алмайтынынды сезінсең, қорқыныш пайда болуы мүмкін. Егер бәрін білсең, тақтаға өзің шығуға деген сенімділік пен ниет пайда болуы мүмкін.

Кейде күйзелісті өзіміз жасаймыз. Мысалы, егер оқушы өзіне сенімді болмаса, ол бәрін білсе де, тақтаға шығудан қорқуы мүмкін. Бұл жерде мәселе жағдайда емес, оны қалай қабылдайтынымызда.

2 - кезең. Күйзеліс денеге және нәтижелерге қалай әсер етеді?

Біз қорқатын кезде денемізде әртүрлі өзгерістер болады:

- 1) жүрек соғысы жиілейді;
- 2) тер бөлінісі байқалады;
- 3) тыныс алу ырғақтылығы бұзылады;
- 4) аяқ-қолдың дірілдеуі пайда болады;
- 5) зейінді шоғырландырудағы қиындықтар;
- 6) кейде біз не айтқымыз келгенін шатастырамыз немесе ұмытып қаламыз.

3 - кезең. Біз күйзеліске қалай бейімделеміз?

Күйзеліс болған кезде біздің ағзамыз бен миымыз онымен күресуге тырысады. Бұл бейімделу деп аталады – біз жаңа жағдаймен өмір сүруді үйренеміз.

Бейімделу әртүрлі болуы мүмкін.

1. Белсенді – біз саналы түрде мәселені шешуге және қиындықтарды жеңуге тырысқанда белсенді.
2. Пассивті – проблемадан аулақ болуға немесе өзімізді басқаша қорғауға тырысқанда, аландап отырып стрессті байқамай қаламыз.

Күйзелісті жеңу үшін саналы түрде әрекет ету және мәселелерді шешудің дұрыс жолдарын таңдау маңызды. Сонда біз өзімізді жақсы сезінеміз және мықтырақ боламыз.

Мұндай іскерлік бізге дамуға, қабілеттерімізді ашуға және мақсаттарымызға жетуге көмектеседі.

Қиындықтарды қалай дұрыс жеңуге болады?

Мәселені шешу үшін келесі әрекеттерді орындау керек:

1. *Мақсат қою* – не істегіңіз келетінін шешу.
2. *Мұны қалай жасау керекін ойлау* – мәселені шешудің әртүрлі тәсілдерін табу.
3. *Не қажет екенін анықтау* – әр әдіс үшін не қажет екенін ойлау (уақыт, көмек, білім).
4. *Салдарын елестету* – бір немесе басқа жолды таңдасаңыз не болуы мүмкін екенін ойлау.

5. *Өз күшіңізді бағалау* – не істей алатыныңызды және не істей алмайтыныңызды түсіну және ең жақсы нұсқаны таңдау.

6. *Кішкентай міндеттер қою* – дұрыс бағытта жүріп жатқаныңызды қалай түсінуге болатынын шешу.

7. *Әрекет ете бастау* – бірінші қадамды жасау және мақсатыңызға жету.

Өзіңіз жеңе алатын жағдайлар бар. Бірақ көбінесе біз өз тәжірибеміз жетіспейтін немесе басқа себептермен көмек сұрауға тура келетін жағдайларға тап боламыз. Бұл оқуға, ата-анамен немесе досымен қарым-қатынасқа және т. б. байланысты жағдайлар болуы мүмкін. Ол үшін не қажет?

«Көмек сұраймын» жаттығуы.

Мақсаты: көмекке жүгіну алгоритмін анықтау, коммуникативті құзыреттіліктің құндылығын түсіну.

Нұсқаулық. Қатысушылар топтарға бөлінеді. Әр топ оқушының өзі шеше алмайтын жағдайды сипаттайтын карточка алады (мысалы, оқулықта жоқ оқу материалын түсінбедім; кітапты тез арада досыңызға қайтару керек, бірақ сіз кетіп бара жатырсыз; досыңызбен ұрсысып қалдыңыз). Оқушыларға өз жағдайларын ойлап табуды ұсынуға болады.

Алынған білім негізінде әр топ тапсырманы шешудің сындарлы нұсқасын жасап, оны талқылауға ұсынуы керек.

Талқылау барысында келесі тармақтарға назар аудару қажет:

1. Біз көмек сұрайтындардың жалпы қасиеттерін бөліп көрсетуге бола ма?

2. Бізге көмек беруден неге бас тартуы мүмкін?

3. Бұған қалай ден қоюға болады?

4. Өтініштен бас тартуды болдырмауға бола ма?

Қорытынды. Күйзелісті жеңудің бір жолы — көмек сұрай білу.

Босаңсуға бағытталған «Қысымды ауыстыру» жаттығуы

Оң қолыңызды барынша қысыңыз. Оны біртіндеп босаңсытып, қысымды толығымен сол қолыңызға аударыңыз. Содан кейін, қолды біртіндеп босаңсытып, қысымды сол аяққа, белге және т.б. ауыстырыңыз.

Білім алушыларға тиімділігін арттыру үшін бұл жаттығуды тұрақты түрде орындауды ұсыныңыз. Орындауда біртіндеп және жүйелілікті сақтаудың маңыздылығын атап көрсетіңіз.

III. Жобалық қызмет

Алдыңғы тапсырманы орындау рефлексиясы. Бірінші сынып оқушыларымен «Тіпті егер ...» – «Қалай болғанда да...» жаттығуын жасай алдыңыз ба? Жаттығуды қайталағаннан кейін балаларда өзгерістер бар ма? Өзіңізде күйзелістің қандай салдарын анықтадыңыз? Оң? Теріс?

Топтарда жұмыс істеу:

«Күйзеліске төзімді тұлға моделін қалыптастыру» жаттығуы

Талқылау барысында күйзелісті жеңуге кедергі келтіретін жеке қасиеттер анықталады. Күйзеліске төзімді және төзімді емес тұлғаның портреттерін жасау ұсынылады.

Тұлға типтерінің портреттерін қалыптастырғаннан кейін, күйзеліске төзімді тұлғаның жалпы ерекшеліктерін анықтау және осы қасиеттерді өзіңізде қалай дамытуға болатындығы түсіну үшін *нәтижелерді* талқылау жүргізіледі.

Педагог білім алушыларға жобалық жұмыс бойынша практикалық тапсырмалар ұсынады:

1. Қиындықтарды сабырмен қалай жеңуге болатыны туралы бірінші сынып білім алушыларына айтыңыз.

2. Сабақта үйренген күйзелісті жеңу тәсілдерін көрсетіңіз (мультфильм үзінділерін, бейнероликтерді, плакаттарды қолдануға болады).

3. Бірінші сынып оқушыларымен қиындықтарды жеңуге көмектесетін адам бойындағы қасиеттерді талқылаңыз.

4. Бірінші сынып оқушыларымен өткен осы кездесуден бейнеролик түсіріңіз.

IV. Қорытынды

«Тілектер тізбегі» жаттығуы

Партадағы көршіңізбен мазасыз жағдай туындаған кезде қалай сабыр сақтау керектігі туралы тілектермен алмасыңыз.

Үлестірмелі материал

Жеке тапсырмалар

«Мұнарада 10 қабат болуы керек».

«Мұнараның сұлбасы қоңыр».

«Мұнараның үстінде көк ту желбіреп тұр».

«Мұнарада тек 6 терезе бар».

«Мұнараның алдында үш баспалдақты кіреберіс бар».

«Мұнараның екінші қабатында шам жанып тұр»

«Мұнара есіктері ашық».

Жағдайды сипаттайтын карточкалар

Оқулықта жоқ қосымша оқу материалдарымен жұмыс жасағанда менде қиындықтар туындайды.

Кітапты тез арада досыңызға қайтару керек, бірақ кетіп бара жатырсыз. Досыңмен ұрсысып қалдың.

5-сынып оқушыларына арналған 4-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Табысты бола аламын»

Мақсаты: күйзелісті жеңу тәсілдерінің арсеналын кеңейтуге жәрдемдесу

Міндеттері:

1. Оқушылардың өздерінің мықты жақтарын түсініп, бағалай білу дағдысын қалыптастыру.

2. Өзін-өзі таныта білу және сенімді мінез-құлық дағдыларын дамыту.

3. Сыныптастарына ізгі ниетті қарым-қатынас пен бір-біріне қолдау көрсетуге тәрбиелеу.

Ресурстар: түрлі-түсті маркерлер, флипчарт, жеке тапсырмаларға арналған карточкалар

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Маған жобада ұнағаны...» ынтымақтастықты қалыптастыруға бағытталған жаттығу

Бірінші кезең. Қатысушылар екі қатар шеңберге бір-біріне қарап тұрады (яғни шеңбердің ішкі және сыртқы жағы).

Жүргізушінің бұйрығымен «Ішкі шеңбер және сыртқы шеңберге ауысамыз» пәрмені беріледі. Ішкі шеңбердегілер сыртқы шеңбердегі оқушыларға «Маған жобада сенің ... ұнады» деп басталатын сөйлемді аяқтауы қажет.

«Тоқта» пәрмені бойынша барлық әңгімелер тоқтайды және келесі пәрменнен кейін «Сыртқы шеңбердегілер ішкі шеңберге ауысамыз» деп сыртқы шеңберде тұрған адам сөйлей бастайды. Екінші «Тоқтат» командасы сөйлесуді тоқтатады.

Жүргізуші жұптағы қатысушыларға бір-бірінің көзіне қарауға 1–2 секунд уақыт береді де, «Ауысу» деген бұйрық береді. Осы кезде сыртқы шеңбердегі ойыншылар бір адамға оңға қарай жылжиды.

Уақытты қатаң есепке алу өте маңызды: бір айналымнан екінші айналымға берілетін уақыт аралықтары бірдей болуы тиіс (20–30 секунд).

Жаттығу аяқталғаннан кейін жалпы тәжірибені талқылауға уақыт беріңіз. Қатысушыларға қандай әсер алғаны, басқа қатысушылар туралы не білгені және бұл олардың болашақта өзара әрекеттесуіне қалай әсер етуі мүмкін екені туралы өз ойларымен бөлісуге мүмкіндік беріңіз.

II. Негізгі бөлім.

Жобаның таныстырылымы

Білім алушылардың бірінші сыныпқа барған кезде түсірілген бейнеролигін көрсету.

Көрсетілім аяқталған соң, қалағандар өз әсерлерімен бөлісуге шақырылады.

«Өзін-өзі таныстыру» жаттығуы

Мақсаты: білім алушылардың өзін-өзі бағалауын арттыру.

Әр қатысушы шеңбер бойынша жобаны жүзеге асыру барысында көрінген қабілетін, жобаның өзіне жағымды әсері туралы айтуы қажет. (Әр оқушының сөйлеу уақыты бірдей болуы керек.)

Мысалы: егер қатысушы өзіндегі қасиетін коммуникативтілік деп атаса, онда әрі қарай «Мен – Берікпін, мен коммуникативті қабілеттерімді дамыттым, бұл маған өзімді ... сенімді сезінуге көмектеседі». Жаттығу барысында сөйлемді өзгелерді сендіретіндей айту шарт.

Жаттығу аяқталғаннан кейін қорытынды жасалады.

III. Жобалық қызмет

Жоба бойынша жұмысты аяқтау

«Табыс баспалдағы» жаттығуы

Мақсаты: балаларға өздерінің мықты жақтарын және жетістікке жету кадамдарын түсінуге көмектесу.

Жаттығудың барысы:

1. Мұғалім флипчартқа немесе тақтаға 5 тармақтан тұратын баспалдақ сызады.

2. Әр оқушыға стикер немесе карточка таратылады.

3. Тапсырма: олар өздерінің қазіргі кезде қолынан жақсы келетін нәрсені (қасиет, қабілет, әдет) жазу (бейнелеу). Мысалы: «Мен достаса аламын», «Мен жақсы оқимын», «Мен жылдам есептеймін», «Мен берілмеймін».

4. Балалар кезекпен өз карточкаларын баспалдаққа жапсырып, дауыстап оқиды.

1. «Менің табысқа апарар қадамым – ...»

2. «Бұл маған ... көмектеседі»

Саты толтырылғаннан кейін, сынып сұрақтарды талқылайды:

1. Қандай қасиеттер жиі кездеседі?

2. Табысқа жету үшін тағы қандай қадамдарды қосуға болады?

Маңызды сәт: «жетістік баспалдағына қадам жасаған» әр балаға қол шапалақтау.

IV. Қорытынды

Педагог барлық оқушыларға жобаға белсенді қатысқандары үшін алғыс білдіреді және алған білім мен дағдыларын сыныпта достық атмосферасын сақтау үшін қолдануын тілейді.

«Қол шапалақтау» жаттығуы

Мақсаты: Сабақ соңында эмоционалды серпіліс жасау.

Мұғалім кез келген оқушыға жақындап, оған қол шапалақтайды. Содан кейін бұл оқушы келесі бір сыныптасын таңдайды, екеуі бірігіп оған қол шапалақтайды. Үшінші оқушы төртіншіні таңдайды — осылайша жалғаса береді. Соңғы қатысушыға бүкіл сынып бірге қол шапалақтайды.

6 - СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН «ЖАНЖАЛДЫ БАСҚАРУ ӨНЕРІ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША САБАҚТАР

*Адамды биік ететін — ақыл,
ғылым, ерік-жігер мен ар-ождан.
Бұдан өзге жолмен көтерілем деу —
надандық.
Абай Құнанбайұлы*

6-сынып оқушыларына арналған 1-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Көпшілік арасында»

Мақсаты: қақтығыстар табиғатын, олардың жеке тұлғаға әсерін зерделеуге ықпал ету.

Міндеттері:

1. Оқушылардың қақтығыс пайда болуына ықпал ететін факторлар туралы түсініктерін кеңейту.

2. Оқушылардың құрдастарының ортасында оңтайлы қарым-қатынас дағдыларын дамыту.

3. Қарым-қатынас орнатуда келісімге және бейбітшілікке ұмтылуға ынталандыру.

Ресурстар: Оқушылар саны бойынша «Біздің сыныптағы қатынастар» тест-кестесі; «Пайдалы» «Қызықты», «Сұрақтарым бар» смайликтері; сыныптың алдын ала белгіленген орынға орналастырылған және әрбір оқушыға қолжетімді жоба кейсі (сұрақтар мен ұсыныстарға арналған жәшік, қорап).

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ YouTube каналының видеоролигі ұсынылады: https://youtu.be/89TXkV5MjXs?si=_CeIddyr3qDHyk3b

Сабаққа жоғары сынып оқушылары - көмекшілер шақырылады.

Сабақтың барысы

I. Кіріспе

«Біздің сыныптағы қатынас» тесті

Мақсаты: білім алушыларға сыныптағы ахуалды өз бетінше талдауға мүмкіндік беру.

Әркім педагогтен (көмекшілер – жоғары сынып оқушыларынан) сұрақтар жазылған кестені алады және 2 минут ішінде жауаптың «иә» немесе «жоқ» нұсқасын таңдайды. Сауалнама анонимді түрде толтырылады. «Иә» және «жоқ» жауаптарының санын көмекші оқушылар есептейді. Тест сұрақтарының жауаптарын санап болғанша, «Бірақ сен ...» ойынын ойнатамыз.

«Бірақ сен ...» ойыны

Мақсаты: оқушылардың өздерінің жағымды қасиеттері туралы хабардар болуына ықпал ету.

Нұсқаулық. Педагог сыныпты топтарға бөледі. Топ мүшелерінің әрқайсысы өзінің бір кемшілігін айтады. Қалғандары кезек-кезек «Бірақ сен...» тіркесін қолдану арқылы бір-бірінің жағымды бір қасиетін атайды. Мысалы: сен әңгімені бәрінен де қызық айтасың, сен шапшаңсың, сенің есте сақтау қабілетің жақсы деген секілді қасиеттер айтылады.

Ойын аяқталған соң педагог оқушыларға жағымды қарым - қатынас ахуалын құрғаны үшін алғыс білдіреді. Білім алушылар өздері туралы қосымша нені білгендерін талқылайды. Барлық оқушылардың пікірлері тыңдалады.

«Қақтығысты басқару өнері» жобасы оқушыларға бір-біріне достықпен, құрметпен қарап өмір сүруге, қақтығыстан аулақ болуға, қақтығыс пайда болған жағдайда, оны сауатты шешуге және еңсеруге көмектеседі.

Әрі қарай, білім алушыларға жобаның мақсатын анықтау ұсынылады. Жауаптарды тыңдағаннан кейін мақсат тақтаға жазылады. Мысалы, жобаның мақсаты -қақтығыстың алдын алуды және сауатты шешуді үйрену.

II. Негізгі бөлім

«Сөйлемді аяқта» жаттығуы

Мақсаты: қақтығыс себептерін анықтау және түсіну дағдыларын дамыту.

Нұсқаулық. Педагог бұрын-соңды қақтығыс жағдайына қатысқан оқушылар болса, қолдарын көтеруді және қақтығыстың себебін еске түсіруді ұсынады. Жауап бергісі келетін оқушыларға мүмкіндік беріледі.

Педагог жауаптарды тыңдай отырып, тұжырымдар жасайды. Мысалы: қақтығыстың себептері көп және әртүрлі, бірақ тұтастай алғанда оларды топтарға біріктіруге болады.

«Жанжадың пайда болу себептері» ми шабуылы

Мақсаты: қақтығыстың табиғатын зерделеуге ынталандыру.

Барлық айтам деп тілек білдіруші білім алушылардың барлығы өз ойларын білдіреді, педагог қорытындылап, ортақ жалпы тұжырымдарды көрсетеді (слайд).

Жанжалдың себептері:

- 1) өз эмоцияңызды басқара алмау;
- 2) жасырыну;
- 3) түсінбеушілік;
- 4) агрессивтілік;
- 5) мақсаттар мен мүдделер арасындағы айырмашылық;
- 6) қарым-қатынасты дұрыс жасай алмау;
- 7) ынтымақтастыққа қабілетсіздік және т. б.

Қорытынды. Көп жағдайда жанжалдың себебін түсіну оны болдырмауға көмектеседі.

«Неліктен жанжалды болдырмауға тырысу керек?» сұрағы қойылады. Оқушылар жауабынан соң келесі жаттығуда қосымша талқыланады.

«Сезімді жеткіз» жаттығуы

Мақсаты: жанжалды сипаттау негізінде ішкі сезімдерді талдауға ынталандыру.

Білім алушыларға жанжал сөзіне ассоциациялар мен сезімдерімен бөлісуге, оның заттар әлемінде қалай көрінетінін зерттеу ұсынылады.

Тақтада жазба (слайд) көрсетіледі.

Ассоциациялар

Егер жанжал жиһаз болса, қандай жиһаз болар еді?

Егер жанжал ыдыс болса, қандай ыдыс болар еді?

Егер жанжал киім болса, қандай киім болар еді?

Егер жанжалөсімдік болса, қандай өсімдік болар еді?

Егер жанжал техника болса, қандай техника болар еді?

Қорытынды. Әр адам жанжалды әртүрлі қабылдайды. Кейде ол адамның жалпы көңіл-күйінің нашарлауына әкелуі мүмкін.

Ақпараттық блок

Мақсаты: жанжалдан шығу құралдарымен таныстыру.

Жалпы көңіл күйдің нашарлауына жол бермеу үшін жанжалды шешудің жолдарын табу қажет. Біз келесі алгоритмді ұсынамыз.

Тақтада (слайдта) жазба көрсетіледі:

Жанжалды шешу алгоритмі

1-қадам. Неліктен? (Жанжалға қатысушылар өздерінің қалауының себебін білуі)

2-қадам. Не үшін? (Қатысушылардың мақсаттарын ғана емес, қажеттіліктерін де белгілеу)

3-қадам. Қалай? (Шешім нұсқаларын қарастыру.)

4-қадам. Не? (Барлығына сәйкес келетін шешімді табу.)

Топтық жұмыс

Мақсаты: жаңа формация негізінде кіші топтарда шағын зерттеу ұйымдастыру.

Тақтада жазба (слайд) көрсетіледі.

Келесі жағдайларды қарастырып, сұрақтарға жауап беріңіз.

1. Жанжал неліктен пайда болды?

2. Қатысушылар неге жанжалдасты?

3. Жанжалды шешудің қандай нұсқалары бар?

4. Қандай шешім барлығын қанағаттандырады?

Педагог білім алушыларды 3 топқа бөледі. Әр топқа жоғарыда аталған мәселелерді қарастыру үшін жағдаяттар ұсынылады.

1-жағдаят. Сен жаңа қызықты фильмге билет сатып алдың. Сыныптасың сенімен бірге киноға бара алмады. Себебін түсіндірмеді, тек оның маңызды істері бар екенін айтты. Содан бері сендер сөйлеспейсіңдер.

2-жағдаят. Әсел бастауыш мектептен бастап білім алуды өте қатты жақсы көретін. Ол материалды тез игеріп, барлық тапсырманы оңай орындайтын. 6-сыныпта ол осы деңгейде қалу үшін көп жұмыс істеуге мәжбүр болды. Әсел бұрын біреу оның шығарған есептерін көшіргенге қарсы болмайтын, ал қазір ол тек тапсырмаларды дайындауда өз көмегін ұсына бастады, бірақ дәптерін көшіруге беруден бас тартты. Сыныптастары Әселге бойкот жариялады.

3-жағдаят. Үзіліс кезінде ағылшын тілі кабинетінде Ербол мен Бақтияр ұрсысып қалды. Жанжал кезінде Бақтиярдың қымбат көзілдірігі еденге ұшып түсті. Кабинетке кірген Назым, едендегі көзілдірікті байқамай, оны басып кетті. Ашуға берілген Бақтияр Назымды ұрып жіберді...

Топтарда жұмыс аяқталғаннан кейін нәтижелер таныстырылып, педагог қорытындылайды. Кез келген жанжалды шешуге болады, ол үшін тек белгілі бір ережелерді сақтау керек.

Тақтада жазба (слайд) көрсетіледі.

Қақтығысты шешу ережелері

1. Туындаған жанжалды шешуді кейінге қалдыруға болмайды.

2. Басқаның көзқарасын шын жүректен және байыппен түсінуге тырысыңыз.

3. Өз қателігіңізді тез мойындаңыз, сыннан қорықпаңыз және өз биігіңізде болыңыз.

4. Сабыр сақтап, бастаманы өз қолыңызда ұстаңыз.

Білім алушыларға ережелерді талқылау және толықтыру мүмкіндігі ұсынылады.

III. Жобалық қызмет

«Білім алушыларға алған білімдерін іс жүзінде қалай қолдануға болады?» сұрағына жауап беру ұсынылады.

Білім алушылар өз ойларын айтады. Ұжымдық түрде қорытынды жасалады. Мысалы: алынған білімді жанжалды шешу және қайталанбауы үшін қолдануға болады.

Педагог жоба құрылымын көрсетеді (слайд). Жоба 4 кезеңнен тұрады.

1- кезең. Көпшілік арасында

2 - кезең. Тиімді қарым-қатынас дағдылары

3 - кезең. Digital жасөспірімдер ортасында

4 - кезең. Жағымды қарым-қатынас күші

Зерттеу әдістері: эксперимент, ұжымдық жұмыстар, тәлімгерлік көмек, ынтымақтастық.

Педагог 1-кезеңде ұжымдық жұмыстарды атауды ұсынады және кеңестер береді. Мысалы: ұжымдық жұмыстар бірінші сынып оқушылары арасындағы достықты нығайтуға, екінші сынып оқушыларына менторлық көмек көрсетуге, эксперимент жүргізуге бағытталуы керек. Бұл жаңа дүниені ашуға мүмкіндік береді. Білім алушылар өз ұсыныстарын бөліседі.

Талқылаудан кейін тақтада мұғалімнің тапсырмаларын ескере отырып, жазба жасалады. Мысалы, жобаның 1-кезеңі бойынша тапсырма.

1. Қақтығысқан адаммен татуласыңыз немесе басқаларға татуласуға көмектесіңіз.

2. 2 – сыныптың менти-білім алушылары үшін достық квестін жасаңыз.

3. Тәжірибе жасаңыз. Осы сәттен бастап барлық сыныптасыңызбен жағымды қарым-қатынас жасай бастаңыз: барлығына, тіпті қақтығыстасқандарға да мейірімді болыңыз, сыпайы түрде жауап беріңіз, пайдалы болуды көздеңіз және мүмкін болса көмегіңізді ұсыныңыз. Көңіл күйіңіз нашар болса да, жағымсыз эмоцияларды көрсетпеңіз. Жанжалдың алдын алу жолын ұсыныңыз.

Айналаңыздағы ахуалдың қалай өзгергенін талдаңыз. Жоба бойынша келесі сабақта эксперимент нәтижелері туралы айтыңыз.

4. Жанжалдың оң және теріс жақтары қандай? Қорытынды жасаңыз. Ұсыныстар мен сұрақтарды жоба кейсінде қалдыруға болады.

IV. Қорытынды

Педагог тақтаға «Қызықты», «Пайдалы», «Сұрағым бар» смайликтерін орналастыруды ұсынады. Оның негізінде сабақ тиімділігін бағалауға болады.

Сабақ аяқталғаннан кейін мұғалім білім алушыларға жанжалды болдырмай, өзара достықта және келісімде өмір сүруге ұмтылуды тілеп, барлық сұрақтар мен тілектердің жоба кейсінде болатындығын еске салады.

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ бейнеролигі көрсетіледі:

<https://youtu.be/89TXkV5MjXs?si=CeIddyr3qDHyk3b>

Үлестірмелі материал

«Біздің сыныптағы қатынастар» тесті

№	Пайымдаулар	Иә	Жоқ
1	Біздің сыныпта бір-бірімізге кедергі жасау, тиісу, жалықтыру әдеттегі жағдай емес.		
2	Біз досымызды сынып болып келеке етпейміз.		
3	Біздің сыныпта төбелесу қалыпты жағдай емес.		
4	Біздің сыныпта лақап ат қою әдеттегі жағдай емес.		
5	Біздің сыныпта атаман жоқ.		
6	Біздің сыныпта сынып болып күлкіге айналдыратын сыныптасымыз жоқ.		
7	Біздің сыныпта құнды заттарды әкелуге және партада қалдыруға болады.		
8	Егер біздің сыныпта қақтығыс болса, онда біз оны өзіміз, мұғалімнің көмегінсіз шешеміз.		
9	Біздің сынып мен үшін қолайлы және қызықты.		
10	Мен сыныппен бірге серуендеуге, театрға, экскурсияға барғанды ұнатамын.		

Қорытындылау. «Иә» және «Жоқ» жауаптары бөлек жинақталады.

Алынған нәтижелер сауалнамаға қатысушылардың санына бөлінеді.

«Жоқ» жауаптары неғұрлым көп болса, сыныптағы жағдай соғұрлым шиеленісті болады. Бірақ «жоқ» жауаптары аз болса да, барлығына ыңғайлы болуы үшін жағдайды қалай өзгерту керегін ойлауға негіз болады.

6-сынып оқушыларына арналған 2-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Тиімді қарым-қатынас дағдылары»

Мақсаты: білім алушылардың тиімді қарым-қатынас дағдылары туралы түсініктерін тереңдету.

Міндеттері:

1. Буллинг пен қақтығыстың айырмашылық белгілерін ашып көрсету.
2. Позитивті тұлғааралық өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту;
3. Буллингке қарсы сананы қалыптастыру.

Ресурстар: сөз белгілері («Жапсырмалар» жаттығуындағы нұсқаулық), «Пайдалы», «Қызықты», «Сұрақтар бар» смайликтері, сынып бөлмесінің белгілі бір жерінде орналасқан және қолжетімді жоба кейсі (жәшік, сұрақтар мен ұсыныстар қорабы). Сабаққа жоғары сынып оқушылары-көмекшілер шақырылады.

Сабақтың барысы.

I. Кіріспе

Сұрақтар:

1. Буллинг пен жанжалдың айырмашылығы неде деп ойлайсыңдар?

Педагог білім алушылардың жауаптарын тыңдап, қорытынды жасайды. Буллинг — бұл жай ғана келіспеушілік емес, өзін қорғай алмайтын адамға бағытталған әдейі және қайталанатын қорлау. Жанжалдар – әркімнің басынан өтетін жағдай, ал буллинг – бұл зорлық-зомбылық, оны міндетті түрде тоқтатып, ересектерге хабарлау қажет.

Сабақтың тақырыбы айтылады.

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық блок

Мақсаты: буллингтің барлық қатысушыларға тигізетін зиянды әсері туралы түсініктерді нақтылау және тереңдету мақсатында бақылау мен талдау жұмыстарын ұйымдастыру.

Білім алушыларға буллинг туралы не білетіндерін айту ұсынылады. Айтылғандарды қорытындылай келе, педагог слайд мазмұнын қарастыруды ұсынады.

1. Негізгі кейіпкерлер – агрессор және жәбірленуші.

2. Буллинг – әдейі жүзеге асырылады және басқа адамға дене, психикалық зардап шектіруге бағытталады.

3. Буллинг – жәбірленушінің өзіне деген сенімділігін төмендетеді, оның денсаулығын, өзін-өзі құрметтеуін және адами қадір-қасиетін таптайды.

4. Буллинг – агрессор мен зардап шегушіге ғана емес, буллинг куәгерлеріне, орын алған бүкіл сыныпқа әсер ететін топтық процесс.

5. Буллинг – ешқашан өздігінен тоқтамайды. Әрқашан зардап шеккендерге, буллинг бастамашыларына (қорлаушыларға) және куәгерлерге қорғаныс пен көмек қажет.

Педагог әрі қарай *сұрақтармен* жалғастырады.

1. Слайд мазмұнында жәбірлеудің қандай екі қатысушысы көрсетілген?

2. Кім туралы айтылмады?

3. Қалай ойлайсыңдар, бақылаушылар өздерін қалай ұстайды?

Педагог: буллинг оқиғасында «бақылаушылар» болады. Олар жәбірлеудің (буллингтің) дұрыс емес әрекет екенін біле тұра, тоқтатуға тырыспайды. Олар агрессордың жағында болуы мүмкін, өзі жәбірленуші болып қалуы мүмкін деп қорқады немесе жәбірленушіге жанашырлық танытады, бірақ болып жатқанның бәрін пассивті түрде бақылайды. Сондықтан, сыныпта оқушылар бір-біріне неғұрлым жақсы қараса, басқалардың пікірін құрметтесе, буллингтің пайда болу ықтималдығы соғұрлым аз болады.

Талқылауға арналған сұрақтар ұсынылады.

1. Қандай балалар жиі буллинг құрбаны болады деп ойлайсыз?

2. Оларға қандай ерекшеліктер тән?

Педагог оқушыларды тыңдап, қорытынды жасайды. Кез келген оқушы жәбірлеудің құрбаны болуы мүмкін. Буллинг жасаушы да құрбан болуы мүмкін.

«Бізді біріктіретін қызығушылықтарымыз» жаттығуы.

Мақсаты: адамдарды біріктіретін ортақ қасиеттерді анықтау.

Жоғары сынып оқушысы – тәлімгер жүзуді жақсы көретіндерден қолдарын көтеруді сұрайды. Жүзуді жақсы көретіндердің бірі сөзін жалғастырды: «Кім шахмат ойнай алады?» Шахмат ойнауды білетіндердің бірі жалғастырады. Мысалы: «Кімде ит бар?»

Ойын әр оқушы өзін жүргізуші рөлінде сынап көргенге дейін жалғасады.

Ойын аяқталғаннан кейін қорытынды жасалады. Мысалы: бізді біріктіретін көп нәрселер бар. Жәбірлеу жағдайы бәрімізге ауыр тиеді. Біздің сыныпта ешкім қорлау мен жәбірлеуден зардап шекпеуі үшін не істеу керек? Бір-бірімізді құрметтеуді үйренуіміз керек!

«Жазба белгі» жаттығуы

Мақсаты: эмпатия сезімін дамыту, өзгенің сезімдерін түсіну.

Тәлімгер-жоғары сынып оқушысы білім алушыларға мынадай сөздер жазылған карточкаларды кез келген ретпен таратады: «жалқау», «ашулы», «сәтсіз», «немқұрайлы», «бос жүрген», «жауапсыз», «ескерусіз», «төбелескіш», «сабақтан қашқыш».

Талқылауға сұрақ ұсынылады. Сізге мұндай «жапсырма» ұнай ма? Неліктен? (Қатысушылардың жауаптары).

Педагог теріс жазулары бар белгілерді жыртып, қоқыс жәшігіне тастауды ұсынады, ал өзі басқа жазулары бар белгілерді таратады: «ақылды», «әдемі», «талантты», «қайырымды», «белсенді», «білімді», «тәрбиелі», «білімдар» және т. б.

Талқылауға арналған сұрақтар ұсынылады:

1. Басқа жазулары бар белгілерді алғанда нені сезінесіңдер?
2. Шынайы өмірде «белгілер» бар ма?
3. Сендердің басқа адамдар туралы пікірлерің әрқашан шындыққа сәйкес келе ме? (білім алушылардың жауаптары).

Бұл сұрақтар ойлану үшін де ұсынылуы мүмкін.

Топтық жұмыс

Мақсаты: қалыптан тыс сәттерде сындарлы шешімдерді іздеуге, табуға үйрету.

Педагог болып жатқан оқиғаны куәгердің (слайд) әңгімесі арқылы баяндалған жағдайда қарастыруды ұсынады.

Менің көршім Бақтияр – 6- сынып оқушысы. Биыл ол гимназияға түсіп, жаңа сыныпқа келді. Оның сыныбындағы балалар әртүрлі: біреуі белсенді, біреуі ұялшақ. Сыныптың «мықтылары» тез тіл табысып, «әлсіздерге» тиісе бастады. Мысалы, біреу мектепке лего мен пластилин әкелсе «кринж...» деп мазақтап жатты.

Менің көршімнің шашы қалың, олар оны Чупа-Чупс деп атай бастады. Ол ашуланып, не деп жауап берерін білмеді. Ол қақтығыстан қашып, төбелестен де аулақ болды. Алайда, рюкзagyңды футбол добы сияқты тебу,

жаман сөздер жазып, арқаңа іліп қою, дене шынықтыру сабағы кезінде аяқ киіміңе сынған әйнек салу, бөтелкедегі суды дәптеріңе шашып жіберу деген секілді жағдайлардан құтыла алмады.

Бақтиярға ешкім болысқан жоқ, дегенмен бәрі сыныптастарының көз алдында болып жатты. Оның өмірі көңілсіз өтіп жатты...

Тапсырма

1-топ. Бақтиярдың не сезінетінін болжаңыз және айтыңыз.

2-топ. Жәбірлеу куәгерлерінің не сезінетінін болжаңыз және айтыңыз.

3-топ. Жәбірлеушілердің не сезінетінін болжаңыз және айтыңыз.

Барлық топ үшін. Жағдайдан шығудың жолын ұсыныңыз. Нәтижені көрсетіңіз.

Педагог топтардың сөзін талдайды және қорытынды жасайды. Мысалы: жәбірлеудің барлық қатысушылары өздерін жайсыз сезінеді. Жәбірленушінің жүрегі ауырады, куәгерлердің – араласуға батылы жетпегендіктен ыңғайсыздық сезінеді, жәбірлеушілер – жазалайды деп қорқады.

Жәбірленушінің жағдайына тап болмас үшін (бұл буллингтегі ең қорғалмаған рөл!), психологтердің кеңесіне құлақ асу маңызды (слайд).

Буллингтің құрбаны болмау үшін мына әрекеттерді орындауға тырыс.

1) Сыныптастарыңның арасынан дос тап, бірнеше шынайы дос тапсаң, тіптен жақсы болады.

2) Сыныптастарыңды қонаққа немесе кинотеатрға, серуендеуге шақыр.

3) Сыныптастарыңның пікірін құрметтеуге, олармен ортақ тіл табысуға үйрен.

4) Құрдастарыңмен дауласқанда әрдайым жеңіске жетуге тырыспа, жеңіле біл және қателегіңді мойында.

5) Бұзық болма, даңдайсыма.

6) Өз жетістіктеріңмен де, электронды ойыншықтарыңмен де, ата-анаңмен де мақтанба.

7) Егер, шешімің моральдық нормаларға қайшы келмесе, сынып шешімдеріне қарсы әрекет етпе.

8) Физикалық күшінді көрсетпе.

9) Өз әлсіздігіңді көрсетпе.

10) Өзіңнің ерекшеліктеріңе байланысты басқалардың аяушылығын іздеме.

11) Өз талантыңды сынып пен мектептің игілігі үшін, сыныптастарың сенімен мақтанатындай етіп пайдалан.

12) Қызықты ұжымдық іс ұсын.

Психологтің кеңестерімен таныстырған соң педагог идеялар марафонына қатысуды және сыныптағы қарым-қатынасты нығайтуға көмектесетін ұжымдық жұмыстарды атауды ұсынады. Білім алушылардың ұсыныстары тақтаға жазылады.

III. Жобалық қызмет

Жобаның 1- кезеңінің қорытындысын шығару

Мақсаты: эксперимент барысында алынған тәжірибені талдау.

Өз ойын айтам деуші білім алушылар қақтығысты тоқтата алды ма, эксперименттің қаншалықты сәтті өткенін айтады. Педагог қақтығыстың алдын алу жолдарымен бөлісуді ұсынады және жаңа ақпаратпен (слайд) толықтырылған қорытындыға назар аударады.

Қақтығыстың пайда болуын болдырмау үшін қақтығыссыз қарым-қатынас ережелерін білу қажет.

1) Арандатушы сөздерді қолданбаңыз – бұл қақтығысқа әкелуі мүмкін.

2) Әңгімелесушіге эмпатия танытыңыз (эмоционалды қабылдау).

3) Мүмкіндігінше мейірімді хабарламалар жасаңыз.

«Тиімді қарым-қатынас дағдылары» жобасының 2-кезеңі бойынша тапсырма

Педагог идеялар марафоны нәтижелерін білім алушылармен қарастырып, барлығы үшін қызықты болатын бір пунктті таңдайды. Әрі қарай педагогтің тапсырмасы түсіндіріледі.

Слайд

1) «Достық аймағы» акциясын өткізіңіз.

2) 2-сынып оқушыларымен (ойындар, әңгімелер, квесттер арқылы) үзіліс кезінде игі істер жәрмеңкесін ұйымдастырыңыз.

3) Қақтығыссыз орта құру жолдары туралы педагогтерден, әртүрлі сынып білім алушыларынан сұхбат алыңыз (сұхбат сұрақтарын әзірлеңіз).

4) Отбасының ересек мүшелерінен қақтығыстарды қалай шеше алғанын сұраңыз.

6) Пікірлерде өз сезімдеріңіз туралы айтыңыз. Пікірлерді жоба кейсіне салыңыз.

IV. Қорытындылау

Педагог тақтаға «Қызықты», «Пайдалы», «Сұрақтар бар» смайликтерін орналастыруды ұсынады. Осының негізінде сабақтың тиімділігін бағалаймыз.

Сабақ соңында мұғалім барлығына буллингке қарсы тұруды және барлық сұрақтар мен ұсыныстардың жоба кейсіне салынатынын айтады.

6-сынып оқушыларына арналған 3-сабақ

Сабақ тақырыбы: «Жасөспірімдер ортасындағы диджитал»

Мақсаты: интернет кеңістігінде жәбірлеуді қолдау және таратуға қарсы жауапкершілікті, құқықтық мәдениетті қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Оқушылардың интернеттегі қауіп-қатерлер туралы түсініктерін кеңейту.

2. Интернет кеңістігінде қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын дамыту.

3. Интернеттегі жәбірлеуге (кибербуллингке) қарсы тұруға дайындықты қалыптастыру.

Ресурстар: «Пайдалы», «Қызықты», «Сұрақтар бар» смайликтері; сынып бөлмесінің белгілі бір жерінде орналасқан және қолжетімді жоба кейсі (жәшік, сұрақтар мен ұсыныстар қорабы).

Сабаққа жоғары сынып білім алушылары-менторлар шақырылады.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Әңгіме

Мақсаты: жаңа түсініктермен таныстыру.

Әңгіме келесі сұрақтар бойынша өткізіледі.

1. Сіз әлеуметтік желілерді қаншалықты жиі пайдаланасыз?
2. Интернетте сізге ең қатты ұнайтыны не?
3. Ата-анаңыз сіздің интернеттегі іс-әрекетіңізді, уақыт өткізгеніңізді қалай қабылдайды? Неліктен?

Әңгіме аяқталғаннан кейін *ортақ тұжырымдар* жасалуы тиіс.

Ақпараттық блок

Мақсаты: білім алушылардың кибербуллингтің әлеуметтік құбылыс ретінде таралуы туралы түсініктерін кеңейту және оның айналасындағыларға қауіптілігін түсінуге жетелеу.

Білім алушыларға ой елегінен өткізу үшін келесі ақпарат ұсынылады.

Компьютерлік технологиялардың қарқынды дамуы және интернеттің кең таралуы адамдарға өзін-өзі дамыту мен қарым-қатынас жасау үшін үлкен мүмкіндіктер ашады.

Бүгінгі таңда желі қолданушыларының саны ондаған миллион адамды құрайды, олардың айтарлықтай бөлігі – балалар мен жасөспірімдер.

Алайда, интернет тек мүмкіндіктер алаңы ғана емес, сонымен бірге қауіп - қатер көзі. Көптеген адамдар әртүрлі сайттарда немесе әлеуметтік желілерде құпия ақпаратты қалдырып, өз өміріне қауіп төндіретінін білмейді. Жасыратыны жоқ, көптеген қылмыскерлер өз құрбандарын интернет арқылы іздейді.

Соңғы кезде кибербуллинг сияқты ұғым кең тарала бастады. Көбінесе интернеттегі мұндай қорлау мен мазақтау шынайы өмірде де жалғасып кетеді.

Әлеуметтік желілерде құрдастарын жәбірлеу мектеп оқушылары мен білім алушылар арасында сәнге айналды. Зерттеулер көрсеткендей: біздің еліміздегі әрбір төртінші бала интернетте жәбірлеуге ұшырайды.

Кибербуллинг – бұл цифрлық технологияларды пайдалану арқылы қорқыту және кемсіту. Ол әлеуметтік желілерде, хабар алмасу қосымшаларында, ойын платформаларында орын алуы мүмкін. Ол — қайталанатын әрекеттер, мақсаты — адамды қорқыту, ашуландыру немесе ұялту.

Білім алушыларға сұрақ қойылады: «Әр адам үшін кибербуллингтің қауіптілігі неде?» (Оқушылардың жауаптары).

Қорытынды: кибербуллингті көзбен көру қиын, бірақ ол адамға үлкен зиян тигізеді. Ол интернетте болса да, бұл өте маңызды мәселе.

II. Негізгі бөлім

Топтық жұмыс

Мақсаты: кибербуллингке қарсы тұру үшін шешімдер әзірлеуге ынталандыру. Тапсырма. Зерттеуші ғалымдар атап көрсеткен кибербуллинг түрлерінің сипаттамасы жайында оқыңыз. Өзіңізді қалай қорғауға болатыны туралы кеңестер беріңіз.

1-топ. Салғыласу немесе флейминг – екі немесе одан да көп адам арасындағы қысқа эмоционалды репликамен бөлісу, әдетте әлеуметтік желіде орын алады. Кейде ол ұзаққа созылған қақтығысқа айналады.

Бір қарағанда, флейминг – жай ғана ойлары әртүрлі адамдар арасындағы күрес, бірақ белгілі бір жағдайларда ол дұрыс емес психологиялық қысымға айналуы мүмкін. Күтпеген сөз жәбірленушіде күшті эмоционалдық күйзеліс тудырады.

Өзіңізді қалай қорғауға болады? _____

2-топ. Шабуылдар, тұрақты мазасыздандыратын шабуылдар – жәбірленушіге бағытталған, қайталанып отыратын, қорлайтын хабарламалар (мысалы, ұялы телефонға жіберілген жүздеген sms, тұрақты қоңыраулар), жеке байланыс арналарын шамадан тыс жүктеу. Олар сондай-ақ, чаттар мен форумдарда, онлайн-ойындарда кездеседі.

Өзіңізді қалай қорғауға болады? _____

3-топ. Жала жабу – жалған ақпарат тарату. Мәтіндік хабарламалар, фотосуреттер, жәбірлеу сипатындағы әндер. Жәбірленушілер тек жасөспірімдер ғана емес, кейде жалпы мектептегі оқушылардың «мектепте кімнің кім екені» туралы тізімдер жібереді, сыныптастары туралы әзілдер жинақталған арнайы «мазақ ету үшін жасалған кітаптар» жолдайды.

Өзіңізді қалай қорғауға болады? _____

4-топ. Өзін басқа біреу деп таныту, белгілі бір тұлғаға айналу – жәбірлеуші жәбірленушінің әлеуметтік желілердегі, блогіндегі, поштасындағы, жедел хабар алмасу жүйесіндегі аккаунтына кіру паролін қолданады немесе ұқсас лақап атпен өз аккаунтын жасап, жәбірленушінің атынан кері байланыс жасайды. «Кері байланыс толқындарын» ұйымдастыру жәбірленушінің мекен-жайынан оның келісімінсіз достарына арандатушылық хаттар жіберген кезде пайда болады.

Өзіңізді қалай қорғауға болады? _____

5-топ. Топтан шығару. Кез келген адамға топтың ішінде болуға деген ұмтылыс тән. Топтан шығару әлеуметтік шеттету ретінде қабылданады. Адам топтан қаншалықты көп шығарылса, соғұрлым ол өзінің шеттетілгенін сезінеді және оның өзін-өзі бағалауы төмендейді.

Виртуалды ортада бұл жеке тұлғаның толық эмоционалдық бұзылуына әкелуі мүмкін. Кез келген топта - топтың админі қаламайтын пошта тізімі немесе достар тізімі болса, ортадан шығарып жіберу қаупі болады.

Өзіңізді қалай қорғауға болады? _____

Топтарға кибербуллинг пен қорқытудың айырмашылығын атау ұсынылады. Тақтаға (слайд) жазылады.

Кибербуллингтің ерекшеліктері: анонимділік, бұрмалау мүмкіндігі, үлкен аудиторияның болуы, жәбірленушінің кез келген жерде және уақытта кемсіту мүмкіндігі.

Қорытынды. Кибербуллинг тәулік бойы жалғасуы мүмкін!

«Топтан шығару, шеттету» жаттығуы

Мақсаты: интернеттегі жәбірлеуге қатысушыларды анықтау.

Қатысушылар 2 топқа бөлінеді, олар болжамды қабырғаның екі жағында тұрғандай сыныпта қарама-қарсы тұрады.

1-топқа сұрақ: Егер, сіз құрбан болсаңыз, қабырғаның екінші жағында кім тұр? (Дұрыс жауап – жәбірлеушілер)

2-топқа сұрақ: Егер, сіз жәбірлеуші болсаңыз, қабырғаның қарсы жағында кім тұр? (Дұрыс жауап-жәбірленуші)

Барлығына сұрақ: Жәбірленуші мен жәбірлеуші ортасында неге қабырға тұр? (Дұрыс жауап – шығу жолын іздемеу, жағдайды жақсы жаққа өзгертуге тырыспау)

Бақылаушылар қай жағында? (Дұрыс жауап-жәбірлеушілер жағында)

Қорытынды мұнда: жәбір көрсететін адам, жәбір шегетін адам және оны көріп тұрған адамдар бар. Бұл жағдайға ешкім бейтарап қала алмайды — көріп тұрғандар да зардап шегуі мүмкін.

«Интернеттегі «жанды» қауіпсіздік жадынамасы»

Мақсаты: интернеттегі жәбірлеу жағдайында ойластырылған шешімдер қабылдауға шақыру.

Тапсырма. «Интернеттегі дәрежелілік пен жәбірлеуден қалай қорғануға болады» жадынамасын жасаңыз. Оны сахналық көрініс түрінде елестетіп көріңіз.

Тапсырма екі кезеңде орындалады. 1-кезеңдегі тапсырманы орындау үшін сынып 6 топқа бөлінеді. Әр топқа 5 минут ішінде тиісті тармақта берілген ақпараттан қорытынды жасау керек.

1 кезең тапсырмасы. Психологтердің қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын дамыту бойынша кеңестерін оқыңыз. Жалпы қорытынды жазыңыз.

1-топ. Агрессивті хабарламаларға жауап бермес бұрын ересектермен кеңесіңіз. Хабарламалар жазып, жібермес бұрын, тынышталу керек. (Қорытынды: өзіңнің жаман қылықтарыңды интернетке, әлеуметтік желілерге шығаруға асықпа.).

2-топ. Киберкеңестік анонимділіктің арқасында еркіндікті сезінуге қосымша мүмкіндіктер берсе де, белгілі бір лақап ат артында кім тұрғанын білудің жолдары бар екенін есте ұстаған жөн. Егер, цифрлық кеңестіктегі дұрыс емес әрекеттер нақты зиян келтірсе, құпияның бәрі айқын болады. Интернет қатысушылардың қоғамдық іс-әрекеттерінен тұратын тарихын тіркеп, басқа қатысушылардың пікірі бойынша жинақталған тұлға бейнесі әркімнің онлайн-беделін анықтайды. Беделге нұқсан келтіру оңай, түзету қиын. (Қорытынды келесідей болуы мүмкін: өзіңнің онлайн-беделіңді жаса, анонимділік елесіне алданба).

3-топ. Егер, сені хабарлама, сурет, бейне және т. б. қатты ренжіткен болса, дереу ата-анаңнан парақты сақтап немесе басып шығару керек пе деп сұра (Қорытынды: шабуыл деректерін сақта).

4-топ. Бір рет қана жәбірлейтін хабарламаларды елемеу дұрыс: көбінесе кибербуллинг осы кезде тоқтап қалады. Интернет-пікірталастардың тәжірибелі қатысушылары «Қорлаумен күресудің ең жақсы жолы – елемеу деген ережені ұстанады. (Қорытынды: бір реттік жағымсыз қылықты елеме!)»

5-топ. Жедел хабар алмасу бағдарламаларында белгілі бір мекен-жайлардан хабарламаларды бұғаттау мүмкіндігі бар. Қарым-қатынастағы үзіліс көбінесе агрессордың жәбірлеуді жалғастыруға деген ұмтылысын жояды (Қорытынды: агрессорларды бұғатта!).

6-топ. Егер, сізге белгісіз жіберушінің хаттары жүйелі түрде қауіп төндірсе, хабарламаларды көшіріп, құқық қорғау органдарына хабарласуыңыз керек. Егер, жәбірлейтін ақпарат сайтта орналастырылса, оны жою үшін әкімшіге сұраныс жазу керек (Қорытынды: агрессивті хабарламаларды елемеуге болмайды. Ересектердің көмегіне жүгін немесе Отбасы, әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша «111» байланыс орталығына қоңырау шал).

2 - кезең тапсырмасы. «Интернеттегі дерекіліктен қалай қорғануға болады» атты «Жанды» жадынама жасаңыз.

Тапсырманы орындау үшін топ өкілдері кезек-кезек әр тармақта берілген ақпаратты тұжырыммен бірге оқиды. Мәселені шығармашылықпен шешу үшін түрлі әдістерді қолдануға болады. Мысалы, әр топтың өз қорытындысын хормен айтуын қамтамасыз ету, дауыстың әр түрлі биіктігін қолдану және т.б. «Жанды» жадынама шығады.

Ақпараттық блок

Мақсаты: буллинг пен кибербуллингтен қорғану мүмкіндіктерін көрсету.

Білім алушыларды олар үшін маңызды келесі ақпаратпен таныстыру қажет.

Егер, саған шұғыл көмек қажет болса:

1) ересектерге (ата-аналарға, мектеп психологіне, мұғалімге) хабарласу;
2) Отбасы, әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша «111» байланыс орталығына қоңырау шалу керек.

3) Қандай жағдайда да көмек сұраудан қорықпа.

III. Жобалық қызмет

Жобаның 2-кезеңінің қорытындысын шығару. Егер, білім алушылар жоба кейсімен бөліссе, педагог пікірлерді оқи алады немесе тілек білдірушілерге өз ойларымен ауызша бөлісуді ұсына алады.

«Достық аймағы» акциясының қорытындыларына ерекше назар аударылады. Талқылау барысында акция ұйымдастырушыларының алдында тұрған қиындықтарға және жоспарды табысты іске асыру жолдарын таңдауға назар аударған жөн. Акция барысында түсірілген суреттерді көрсету, оқушылардың қандай сезімде болғанын тыңдаған дұрыс.

Жобаның 3-кезеңі бойынша тапсырма

1. 2-сынып білім алушыларымен «Бәрімізге достық керек!» сурет байқауын өткізіңіз.

2. Үзілісте мектеп білім алушыларының алдында «Интернеттегі «жанды» қауіпсіздік жадынамасы» қойылымын ұйымдастырыңыз немесе мектеп теледидарында сөз сөйлеңіз.

3. «Біз буллингке қарсымыз» челленджін өткізіңіз.

4. Жоба бойынша қорытынды сабақ үшін жағымды қарым-қатынас туралы бейнероликтер-кеңестер әзірлеңіз.

IV. Қорытындылау

Педагог тақтаға «Қызықты», «Пайдалы», «Сұрақтар бар» смайликтерін орналастыруды ұсынады. Осының негізінде сабақтың тиімділігін бағалаңыз.

Сабақ аяқталғаннан кейін педагог баршаға жағымды қарым-қатынас тілейді және барлық сұрақтар мен ұсыныстарды жобалық кейске салу керектігін еске салады.

6-сынып оқушыларына арналған 4-сабақ

Тақырыбы: «Жағымды қарым-қатынас күші»

Мақсаты: Ұжымда жағымды қарым-қатынасты нығайтуға жәрдемдесу.

Міндеттері:

1. Қарым-қатынаста жанжалсыз орта қалыптастырудағы жеке жауапкершілікті тереңірек түсінуге ықпал ету;
2. Позитивті тұлғааралық өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту, басқа адамды жәбірлеуге қарсы тұру қабілетін қалыптастыру;
3. Өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі дамытуға ынталандыру.

Ресурстар: жобаның 3-кезеңінде құрылған жағымды қарым-қатынас бойынша бейнеролик-кеңестер, сапалар тізімі және толтыруға арналған қосымша жолдары бар парақтар, балалар калейдоскоптары (5-7 дана), ақ ватман парағы, оқушылар саны бойынша шаршы стикерлер, ватманның сызылған парағы, қайшылар, тілектер үшін оқушылардың есімдері бар А5 форматындағы шағын парақтар оқушылардың жоба кейсі (жәшік, сұрақтар мен ұсыныстарға арналған қорап). Барлық аталған материалдар сынып бөлмесіне алдын ала дайындалып қойылуы және барлығына қолжетімді болуы қажет.

Сабаққа жоғары сынып оқушылары-көмекшілер шақырылады.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Калейдоскоп» жаттығуы

Мақсаты: ұжымда оң қарым-қатынас орнатуға деген ынтаны нығайту.

Білім алушыларға кезек-кезек калейдоскопты қарау ұсынылады (жоғары сынып оқушылары-көмекшілер бірнеше калейдоскоп таратады) және әр өрнектің таңқаларлық комбинациялармен ерекшеленетініне көз жеткізіледі.

Кез келген адамның да ерекше үлгі сияқты, өзінің құндылығы, сұлулығы мен бірегейлігі бар жеке тұлға екенін атап өту маңызды.

Тапсырма. Қағаз жапсырмасында мінезді, көңіл-күйді, ішкі «Меніңізді» көрсететін үлгіні салыңыз. Бұл сюжеттік сурет болуы міндетті емес: түрлі бояулар, пішіндер және т. б. Суреттің ортасына өз атыңызды жазыңыз және сыныптың қағаз калейдоскобының бір үлгісін толықтыру үшін суретті ватман парағына жабыстырыңыз.

Жұмыс аяқталғаннан кейін педагог ұжымның әрбір мүшесі өрнектің бірегейлігін жасайды деп қорытындылайды. Тіпті бір адамның суреті болмаса, өрнек басқаша болатынын көрсетеді.

II. Негізгі бөлім «Жоба және мен» жаттығуы

Мақсаты: өзіндік талдау мен рефлексияны ынталандыру.

Тапсырма. Сізде не жақсы болғанын, өзіңізде қандай қасиеттерді тәрбиелегеніңізді, жобаны орындау барысында қандай дағдыларды дамыта алғаныңызды ойлаңыз. Осы қасиеттерді белгілеп, қажет болған жағдайда тізімді жетіспейтін қасиеттермен және дағдылармен толықтырыңыз.

Әр оқушы қасиеттер мен дағдылар тізімі бар парақ алады:

- 1) ерік-жігер;
- 2) ақылдылық;
- 3) төзімділік, шыдамдылық, табандылық;
- 4) ерекше назар және байқампаздық;
- 5) физикалық күш пен төзімділік;
- 6) мақсатқа талпынушылық;
- 7) басқаларды тыңдай білу;
- 8) жақсы дос бола білу;
- 9) өз іс-әрекеттерін бақылау және талдау қабілеті;
- 10) адамдарға деген сезімталдық пен жауаптылық;
- 11) сыныптастарымен бірге жұмыс істей білу;
- 12) кімге көмек керек екенін көру, басқаларға көмектесу және көмекті қабылдау;
- 13) өз тілектерін іс пен ұжымның мүдделеріне бағындыру мүмкіндігі; сыныптастарымен достық қарым-қатынас орнату мүмкіндігі;
- 14) достаса білу және жақсы дос болу мүмкіндігі;
- 15) ести алу қабілеті.

Топтық жұмыс «Біз қол жеткіздік. Біз әлі де жасай аламыз!»

Педагог сызылған ватман парағын көрсетеді.

Үлгі

Барлығына жайлы сынып қандай?	Не жасалды?	Не жасалмады?	Тағы не істеуге болады?	Не кедергі жасауы мүмкін?	Кім, қалай көмектесе алады?
-------------------------------	-------------	---------------	-------------------------	---------------------------	-----------------------------

Сынып графиктер саны бойынша 6 топқа бөлінеді. Атауды айтқаннан кейін, ватман парағының графигі тігінен кесіліп, әр топ толтыру үшін өзінің графигін алады. Топтарда осы бағыт бойынша ұсыныстар талқыланады және жазылады.

Жұмыс аяқталғаннан кейін әр топ сөйлемдерді оқиды және толтырылған графиктерді магниттік тақтаға бекітеді. Нәтижесінде ватман парағы жолақтар түрінде, бірақ толтырылған болады.

Әрі қарай: - егер сіз сыныптағы қарым-қатынасты нығайту үшін кестеде көрсетілген күш-жігерді жұмсамасаңыз не болуы мүмкін? -деген сұрақ қойылады (*Білім алушылар өз еркімен жауап береді*).

Қорытынды. Ұжымның барлық мүшелерінің сыныптастар арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға қосқан үлесінсіз қақтығыстар, жәбірлеу, кибербуллинг, басқа адамның қадір-қасиетін қорлау пайда болады. Сыныптағы жақсы қарым - қатынас бір-бірімен сындарлы және қызықты қарым-қатынас жасау үшін қажет.

«Сторителлинг» - әңгімелеу өнері

Мақсаты: шынайы достықтың жасампаз күшін түсінуге ынталандыру.

Педагог Қазақстан мектептерінің бірінің түлектерінің өмірінен алынған оқиға желісін баяндап береді, соның негізінде қорытынды тапсырма орындалады.

Бірде математика пәнінің мұғалімі оқушыларға сынып тізімін жасап, әрбір сыныптастың қандай жақсы қасиеттері бар екенін ойлап, оның тегінің қасына жазу деген үй тапсырмасын берді. Сабақ соңында мұғалім тізімдерді жинап алды.

Бұл жұма күні болатын. Демалыс күндері мұғалім нәтижелерді өңдеп, дүйсенбіде әр оқушыға сыныптастары байқаған барлық жақсы қасиеттерінің тізімі бар парақты берді.

Балалар парақтарды оқи бастады... «Мұның бәрі мен туралы ма? Мені соншалықты жақсы көретіндерін білмедім» деген сыбыстар сыныпта естілді. Олар нәтижелерді сыныпта талқыламады, бірақ мұғалім мақсатқа жеткенін білді: оқушылар өздеріне сенді және бір-біріне деген құрметі артты.

Бірнеше жылдан кейін сол балалардың бірі ауылда сыныптастары мен ұстазымен кездесуді ұйымдастырды. Барлығы өткен күндерді еске алып, бір-біріне жылы лебіздерін айтты.

Кездесу кезінде бір бала мұғалімге:

– Мен сізге бір нәрсе көрсеткім келеді, – деп әмиянынан төрт бүктелген парақты алды. Оның қайта-қайта оқылғаны байқалды. Бұл парақ сыныптастарының жазған жақсы қасиеттерінің тізімі еді, және ол оны үнемі өзімен бірге сақтап жүрген. Танып тұрсыз ба? – деді.

Сыныптастары да парақтарды шығарып, өздері де сақтап жүргендерін айтты: көбісі оны әмияндарында сақтаған, біреуі тіпті отбасының альбомына салып қойған. Бірі:

– Біз бәріміз бұл парақтарды сақтап жүрміз. Мұндайды тастауға бола ма? – деді.

Осылайша балалар өткен күндерді еске алып, бір-біріне деген сенім мен достықты қайта бағалады. Бұл тәжірибе олардың жүрегінде ұзаққа сақталды.

III. Жобалық қызмет

Тапсырма. Сыныптасыңызға жақсы тілектер жазыңыз. Оның қандай қасиеті ұнайтынын, одан не үйренуге болатынын ойлаңыз. Тілектерді «Сынып калейдоскопы» парағына орналастырыңыз.

Әр білім алушыға сыныптасының аты-жөні жазылған парақ беріңіз, оған оның жақсы қасиеттерін атап, жақсы тілектер жазсын.

Педагог барлық білім алушының ескерілуін алдын-ала ойластыруы керек: кім жазды, тілектер кімге жолданды.

Жұмыс аяқталғаннан кейін білім алушылар парақшаларды алдын-ала жасалған «Сынып калейдоскопы» ватман парағына бекітеді.

IV. Қорытынды

Білім алушылар жасаған жағымды қарым-қатынас бойынша кеңес-бейнероликтер көрсету.

Көрсетілімнен кейін педагог білім алушыларға «Қақтығысты басқару өнері» жобасына қатысқаны үшін алғыс білдіреді және алған білімдері мен дағдыларын достық қарым-қатынас ортасын құруда пайдалану туралы ұсыныс айтады.

«ӨЗІМНІҢ ЖӘНЕ ӨЗГЕНІҢ ЖЕКЕ ШЕКАРАЛАРЫ» ЖОБАСЫ АЯСЫНДА 7-СЫНЫПҚА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

*Мейірім, махаббат, ізгілік пен
шынышылдық — бәрі де таза, риясыз
жүректен туады. Адал, әрі ақылмен іс
қылатын адам өзгеге жамандық
жасамайды, бос мақтан мен ұятты
өзімілдік оған жат.
Шәкәрім Құдайбердіұлы*

7-сынып білім алушыларына арналған 1-сабақ

Тақырыбы: «Жеке шекаралар дегеніміз не, олар не үшін керек?»

Мақсаты: оқушыларды «жеке шекара» ұғымымен таныстыру.

Міндеттері:

1. «Жеке шекара» туралы түсінігін кеңейту;
2. Өз шекараларын қорғау және басқаларды құрметтеу қабілетін дамыту;
3. Қауіпсіз және сенімді атмосфераның маңыздылығы туралы түсінігін

қалыптастыру.

Жабдықтау: жағдаят, мысалдар бар карталар, тақта немесе флипчарт, маркерлер.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Талқылау/әңгімелесу (Мұғалім оқушыларға келесідей сұрақтар қояды):
 Сендер «жеке шекаралар» деген сөзді естідіңдер ме?
 Бұл нені білдіруі мүмкін деп ойлайсыңдар?

Әңгіме аяқталғаннан кейін слайд көрсетіледі немесе тақтада анықтама жазылады.

Жеке шекаралар – бұл көрінбейтін «сызық», ол адамды басқалардан бөледі, балалар үшін: қарым-қатынаста, жанасуда, сөзде және тіпті эмоцияда не қолайлы, не қолайсыз екенін көрсетеді.

Қорытынды. Әр адамның жеке шекаралары бар және бұл жақсы. Оларды білу, сезіну және қорғау маңызды.

II. Негізгі бөлім

Жұпта жұмыс істеу. «Біздің айналамыздағы шекаралар»

Оқушыларға жағдаяттардың мысалдары бар карталар таратылады (басып шығаруға немесе оқуға болады).

1. Партадағы көршің сенің заттарыңды рұқсатсыз алады.
2. Сыныптасың сенің иығыңнан ұстайды, бірақ саған оның бұл әрекеті ұнамады..
3. Құрбың оған барлық құпияларыңды айтуды талап етеді.
4. Сыныптасың әзілдей бастайды, бірақ сен өзіңді жайсыз немесе ренжігендей сезінесің.
5. Ересек адам сенің хабарламаларыңды рұқсатсыз оқиды.
6. Сен қаламасаң да, өзгелер кездесуде сені құшақтайды немесе сүйеді.
7. Мұғалім бүкіл сынып алдында сенің сыртқы келбетің туралы жеке пікірін білдіреді.
8. Досың сенің фотосуреттеріңді немесе бейнелеріңді әлеуметтік желілерде рұқсатсыз жариялайды.
9. Сөйлескенде ағаң өз пікіріңді білдіруге рұқсат етпейді: сөзіңді бөледі немесе шектейді.
10. Сенің ескертуіңе қарамастан, сыныптасың саған тым жақын отырады.
11. Сен қаламасаң да, өзге адам сенің бағаларың, жеке өмірің немесе отбасың туралы сұрайды.
12. Сені белсенді іс-шараларға (билер, ойындар, конкурстар) қатысуға мәжбүрлейді.
13. Бір партада отыратын көршің сенің не жейтініңді, сыртқы келбетіңді немесе қалай сөйлейтінің туралы дауыстап пікір білдіреді.
14. Сен бөлмеңде жалғыз болғың келген кезде, туысың бөлмеңе рұқсатсыз кіреді.
15. Сабақта жеке пікіріңмен бөліскің келмегенің үшін, сені ренжітеді немесе мазақ етеді.

Тапсырма. Мәселелер бойынша жағдайды жұппен талқылаңыз.

Бұл жағдайларда жеке шекара бұзылды ма?

Жағдаяттарда жеке шекараның қай түрі бұзылған (физикалық, эмоционалдық әлде психологиялық)? Сен осындай жағдайда не істейсің?

Нәтижені таныстыру. *Қорытынды.* Жеке шекаралардың бірнеше түрі бар: физикалық (дене), материалдық (заттар, жеке меншік), эмоционалдық (сезімдер), интеллектуалды (пікірлер, жеке тақырыптар) және уақытқа байланысты. Олардың бұзылуы ыңғайсыздық пен мазасыздықты тудырады.

3. Ақпараттық блок

Педагог қысқаша түсіндіреді.

Әркімнің шекарасы әртүрлі: біреу құшақтағанды жақсы көреді, ал біреу жақтырмайды.

Адам кейде біреуді ренжітіп алудан қорқып «жоқ» деп айта алмайтын жағдайлар болады. Шекараны бұзу: физикалық буллинг қана емес, сонымен қатар қысым, манипуляциялар, сезімдерді елемей.

Басқа адамның шекарасын құрметтеу – оны жеке тұлға ретінде құрметтеу.

4. Рөлдік ойын «Мен өз шекараларым туралы айтамын» топтық жұмыс.

Білім алушылар 3-5 топқа бөлінеді және қысқа жағдаяттарды сахналайды, онда біреуі шекараны бұзады, ал екіншісі оларды дұрыс белгілеуді үйренеді.

Жағдаят мысалдары:

Бір сыныптас екіншісінің телефонын алады.

Біреу жалғыз қалғысы келгенде, екіншісі онымен сөйлесуді талап етеді.

Оқушы мұны әзіл деп санап, басқасын сөзбен ренжітеді.

5. Талқылау келесі сұрақтар бойынша өткізіледі.

Өздерінді қалай сезіндіңдер?

Өз шекараларың туралы айту қиын болды ма?

Қорытынды. Сындарлы қарым-қатынас дағдылары шекараны қақтығыссыз қорғауға көмектеседі. Ең бастысы – нық болу, сабырлылық пен сыйластық таныту. Жеке шекараларды түсіну және қорғау – ішкі сенімділіктің, өзін және басқаларды құрметтеудің бір бөлігі. Бұл – достық, отбасы және жайлы қарым-қатынас үшін маңызды.

III. Жобалық қызмет

Білім алушыларға «Алған білімдерін іс жүзінде қалай қолдануға болады?» деген сұрақ қойылады.

Білім алушылар өз ойларымен бөліседі. Ұжым болып қорытынды жасалады. Мысалы: алған білімді сыныптастарымен жағымды қарым-қатынас орнату үшін қолдануға болады.

Педагог жобаның құрылымын көрсетеді (слайд).

Жоба 4 кезеңнен тұрады.

1-кезең. Жеке шекаралар дегеніміз не және олар не үшін қажет?

2-кезең. Жоқ деп қалай дұрыс айтуға болады?

3 -кезең. Цифрлық әлемдегі шекаралар.

4 -кезең. Басқа адамдардың шекараларын құрметтеу.

Зерттеу әдістері: эксперимент, ұжымдық істер, ынтымақтастық.

Педагог 1-кезеңдегі ұжымдық істерді атауды ұсынады және кеңестер береді. Мысалы: істер бір сынып оқушылары арасындағы достықты

нығайтуға, үшінші сынып білім алушыларына көмек көрсетуге, эксперименттер жүргізуге бағытталуы керек, бұл жаңалық ашуға мүмкіндік береді.

Білім алушылар ұсыныстарымен бөліседі.

Талқылаудан кейін тақтада мұғалімнің тапсырмаларын ескере отырып жазба жасалады. Мысалы: жобаның 1-кезеңіне арналған тапсырма.

1. Өзіңе «Мен өз шекарамды қалай қорғаймын» деген хат жаз.
2. Өз шекараңның картасын сызып, онда не істеуге болатынын, не болмайтынын белгіле.
3. Педагогтің бақылауымен «Жеке шекаралар» ойынын ойлап тауып, оны үзіліс уақытында үшінші сынып оқушыларымен бірге өткіз.

IV. Қорытынды

Мұғалім талқылау үшін жобаның түпкілікті өнімін – «Шекараны құрметтеу – адамды құрметтеу» әлеуметтік бейнеролигін ұсынады және оқушылардың мақұлдауымен рөлдерді бөледі:

Сценарий жазушылар (шекаралар бұзылуына мысалдар келтіре отырып, оған қалай дұрыс жауап беруге болатыны туралы қысқаша сценарий жасайды).

Актерлер, режиссерлер, монтаждаушылар.

Роликті қай жерде: жалпы мектеп жиынында, ата-аналар жиналысында немесе мектептің әлеуметтік желілерінде көрсетуге болатындығы туралы мәселе шешіледі.

7-сынып білім алушыларына арналған 2-сабақ

Тақырыбы: «Жоқ деп қалай дұрыс айтуға болады?»

Мақсаты: білім алушыларда сенімді мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру

Міндеттері:

1. Білім алушыларда қысым мен манипуляция жағдайларында сенімді әрі сыпайы түрде «жоқ» деп айту дағдысын дамыту
2. Коммуникативті құзыреттілікті жаттықтыру.
3. Өзінің және басқа адамдардың шекараларын құрметтеуге тәрбиелеу.

Жабдықтау: күнделікті жағдаяттары бар карточкалар, рөлдік жұптарға арналған орындықтар, флипчарт немесе тақта, маркерлер (сыпайы бас тарту сөз тіркестерін жазу үшін), парақшалар мен қаламдар (жобалау қызметі бойынша тапсырмалар үшін).

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Сізге «жоқ» деп айту оңай ма?
2. Әсіресе кімге «жоқ» деп айтуға қиналасың (досыңа, ата-анаңа не ересектерге)?
3. Неге біз «жоқ» деп айтқымыз келсе де, кейде «иә» дейміз?

Педагог тақтаға білім алушылардың негізгі сөз тіркестерін жазады: «бас тарту ыңғайсыз», «ренжітіп алудан қорқамын», «ұнағым келеді», «достарымның арасында «ерекше» болғым келмейді» және т. б.

II. Негізгі бөлім

Педагог: Бүгін біз шекараны қорғау әрі қарым-қатынасты бұзбау үшін «жоқ» деп айту туралы сөйлесеміз.

Шағын әңгіме мен талқылауға арналған тақырыптық мысалдармен жұмыс.

1. Сыпайы бас тарту мен дәрежіліктің айырмашылығы неде?

2. Неліктен бас тарту қабілеті маңызды әлеуметтік дағды?

Тақтаға / флипчартқа сыпайы бас тарту тіркестерін жазу.

«Кешір, бұл мен үшін ыңғайсыз».

«Мен сені түсінемін, бірақ көмектесе алмаймын».

«Бұл маған сәйкес келмейді. Сен түсінесің деп үміттенемін».

«Мен үшін мұны жасамау маңызды».

«Мен бұнымен өзімді жайлы сезінбеймін».

Мұғалім оқушылармен осы сөз тіркестерін қандай жағдайларда қолдануға болатындығын талқылайды. Сенімді бас тарту қақтығысқа тең емес екенін атап көрсетеді.

«Жоқ» деп айтамын» рөлдік ойыны

Нұсқаулық. Сыныпты жұптарға бөліңіз. Әр жұпқа жағдаяты бар карточка беріңіз. Бір қатысушы сұрайды, екіншісі бас тартады.

Карточкалардағы жағдаяттардың мысалдары

1. «Үй жұмысын көшіріп алайыншы».

2. «Сабаққа бармайық».

3. «Маған қарызға ақша бер».

4. «Әлеуметтік желідегі құпия сөзінді бер».

5. «Мен үшін жоба жаса».

6. «Қалай төбелесетінің туралы бейне түсір. Бұл қызық!»

7. «Анама кеше кешке сенімен сабақ оқыды деп айтшы, әйтпесе ол мені кеш батқанға дейін далада жүргенім үшін ұрысады».

Бірінші әрекеттен кейін мұғалім рөлдерді ауыстыруды ұсынады. Мәселелер бойынша талқылау:

1. Қалай болды?

2. Не қиын болды?

3. Қандай жағдайлардан бас тарту оңай, ал қайсысында қиын?

4. Қандай сөз тіркестері жақсы жұмыс істеді?

Қорытынды. «Жоқ» деп айту қабілеті — бұл дәрежілік емес, өзіңе деген құрмет. Бас тарту сыпайы, нық және шынайы түрде айтылуы мүмкін. Егер бір нәрсе бізге сәйкес келмесе немесе ыңғайсыз болса, біз міндетті түрде келісуге тиіс емеспіз.

Бекітуге арналған сөйлем (тақтаға жазуға болады): «Басқаларға деген шынайы құрмет — өзіңе деген құрметтен басталады».

III. Жобалық қызмет

Педагог тілек білдірушілерге жоба бойынша тапсырмаларды орындаудан алған әсерлерімен бөлісуді, «Мен өз шекарамды қалай қорғаймын» хатын оқуды немесе үшінші сынып оқушыларымен ойын өткізу туралы хабарлауды ұсынады.

Әрі қарай жауапты адамға «Шекараны құрметтеу – адамды құрметтеу» бейнеролигінің сценарий жоспарын оқып, нені өзгертуге немесе қосуға болатынын талқылауды ұсынуға болады. Жоба бойынша келесі тапсырмаларды дайын бейнероликпен байланыстырған жөн. Мысалы:

«Жоқ» деп айту қиын болған жағдайды есіңе түсір.

Енді қалай әрекет ете алатыныңды жаз: сен қандай сыпайы бас тарту фразасын таңдар едің?

Өзіңнің «әмбебап» сыпайы бас тарту сөз тіркесінді ойлап тауып, жазып ал. Үшінші сынып оқушыларымен жеке шекаралар туралы сөйлес.

Жеке шекаралар туралы бейнеде не айтатының туралы ойлан. Бейнеге арналған ең жақсы кеңестер үшін байқау өткіз.

Сабақ соңында мұғалім кеңес береді.

Педагог: кез келген сыпайы бас тарту әрекеттерін, тіпті егер олар сенімсіз болып көрінсе де, қолдауды ұмытпа: мақсат тамаша жауап емес, жаттығу.

Егер, білім алушылардың біреуі жеке жағдайымен бөліссе, оны сыпайы қабылдап, кемсітуге жол берме.

Әрқашан сыныптастарың мен өзіңнен кішілер үшін сыпайылықтың үлгісі бол.

IV. Қорытынды

«Жоқ» деп айта білу дәрежелік емес, өзін-өзі құрметтеу.

Бас тарту сыпайы, нық және шынайы болуы керек. Егер, бізге бірдеңе ұнамаса немесе ыңғайсыз болса, біз келісуге міндетті емеспіз.

Бекіту үшін сөйлем (тақтаға жазу).

«Басқаларға деген шынайы құрмет өзін-өзі құрметтеуден басталады».

7-сынып білім алушыларына арналған 3-сабақ

Тақырыбы: «Цифрлық әлемдегі жеке шекаралар»

Мақсаты: оқушылардың цифрлық шекаралар туралы түсінігін қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Оқушыларға цифрлық шекара ұғымын түсіндіру және интернеттегі жеке қауіпсіздіктің маңызын ұғындыру.

2. Цифрлық жағдаяттарды талдауға, қорытынды жасауға және негізделген шешім қабылдауға дағдыландыру.

3. Онлайн ортада өзгелердің жеке шекараларына құрметпен қарауды тәрбиелеу.

Ресурстар: Виртуалды жағдаяттардың суреттері/мысалдары (баспа түрінде немесе слайд-презентация), қағаз, фломастер, жапсырма — безендіруге арналған құралдар;

«Цифрлық қауіпсіздік — менің таңдауым» атты шағын жобаға арналған нұсқаулықтар;

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ бейнеролигі ұсынылады:
<https://youtu.be/FjCCxCJXwTk?si=FSuuz0U9VeZw0qsm>

Сабақ барысы

I. Кіріспе

1. Педагогтің кіріспе сөзі:

Сәлеметсіздер ме, балалар! Бүгін біз көзге көрінбейтін, бірақ барлығымызға таныс нәрсе — шекаралар туралы сөйлесеміз. Бұл — қоршау немесе құпиясөз емес, өзімізді қауіпсіз әрі сенімді сезінуімізге көмектесетін ішкі ережелеріміз.

Бүгін біз шекаралар туралы цифрлық әлем тұрғысынан әңгімелесеміз: чаттар, ойындар, әлеуметтік желілер... Қай кезде қалжың шектен шығып кетеді? Интернеттегі достық зеріктіргенде не істеу керек? «Жоқ» деп айту не үшін маңызды, және оны қалай дұрыс айтуға болады?

Біз:

- 1) жеке шекара бұзылғанын қалай тануға болатынын;
- 2) өзіңді қалай қорғау керектігін;
- 3) басқалардың шекараларын бұзбауды үйренеміз.

«Кейс: Әйгерім өзінің цифрлық шекарасын қалай қорғады?»

7-сыныпта Әйгерімнің әлеуметтік желілерде өз аккаунты болған. Ол Instagram-дағы «Жақын достар» бөлімінде күлкілі оқиғаларды түсіріп, бөліскенді жақсы көретін. Бұл оқиғаларды тек ең жақын достары ғана көре алатын. Алайда бір күні достарының бірі сол видеолардың бірінің скриншотын жасап, оны сыныптың чатына жіберген. Роликті басқа оқушылар Әйгерімнің рұқсатынсыз талқылай бастады, жағымсыз пікірлер жазып, бір-біріне таратты.

Әйгерім өзін жайсыз сезінді. Ол бұл видеолардың бүкіл сыныпқа таралуын қаламаған еді, себебі олар тек жақын достарына арналған болатын. Оның жеке шекарасы бұзылды.

Сынып сағатында Әйгерім қолын көтеріп, өз жағдайын сыныптастарына айтып берді. Бірақ күткен қолдаудың орнына: «Бұл сенің қателігің — өзің интернетке салдың ғой», — деген жауап естіді.

2. Шығармашылық тапсырма: Әйгерімнің оқиғасын жалғастыр...

Әйгерім былай істеуі мүмкін еді...

Өз шекарасын қалай қайта қалпына келтіреді?

Достар мен ересектерден қалай қолдау табады?

Мұндай жағдай қайталанбауы үшін не істеу керек?

Талқылау сұрақтары:

Қандай әрекеттер ең тиімді деп ойлайсыздар?

Әйгерімге қалай көмектесер едіңіздер?

Цифрлық шекараңызды сақтау үшін қандай ережелер маңызды?

Әйгерімнің оқиғасының ықтимал жалғасы:

Сабақтан кейін Әйгерім мектептегі психолог пен информатика пәні мұғаліміне жүгінді. Олар бірге отырып, цифрлық әлемде шекараға деген құрмет тек біреудің рұқсатынсыз ақпаратты таратпау ғана емес, достарыңның өтініштеріне қалай жауап беретінінде де көрініс табатынын талқылады. Мұғалім Әйгеріммен бірге болған жағдайды талдап, онлайн ортада қиындық туындағанда кімнен көмек сұрауға болатынын және мұндай тәжірибеден сабақ алудың маңызын айтты. Ал, психолог оған сабырлы түрде өз құқығын қорғауды, «жоқ» деп айтуға және өзінің контентін кім көретінін бақылаудың маңызын түсіндіруді үйретті.

Бір аптадан соң Әйгерім сынып сағатында «Мен өз цифрлық шекарамды қалай қорғадым» атты шағын презентация жасап шықты. Ол құпиялылықты сақтау жолдарын, сыйластықпен қарым-қатынас ережелерін және «бөліскім келмейді» дегенді айтуға қорықпау керекгін айтып берді. Сыныптастары оның шынайылығына алғыс білдіріп, бірге отырып интернеттегі қауіпсіздік пен жайлылықты сақтау үшін жадынама құрастыруға шешім қабылдады.

II. Негізгі бөлім

1. Ақпараттық бөлім. «Сөйлемді аяқта» жаттығуы

Оқушыларға сөйлемдерді өз ойымен аяқтауды ұсыныңыз, кейін бірге талқылаңыз. Талқылаудан кейін дайын жауаптармен бөлісіңіз.

Аяқталмаған сөйлемдер:

1. Жеке ақпаратты (мысалы, сурет, мекенжай, құпиясөздер) тек...
2. Біреудің суретін немесе хат-хабарын интернетке салмас бұрын...
3. Егер, біреу менің желідегі шекарамды бұзса, мен...
4. Цифрлық әлемде өзімді қауіпсіз сезіну үшін...
5. Құрылғылар мен әлеуметтік желілерден шаршағанда, мен...

Талқылаудан кейінгі дайын жауаптар:

1. ...сенетін адамдарға ғана беруге болады және ашық жарияламау керек.
2. ...міндетті түрде сол адамнан рұқсат сұрау керек.
3. ...шағым түсіре аламын, бұғаттап, ересек адамға айтуым керек.
4. ...жеке парақша өлшемдерін сақтау, күмәнді адамдармен сөйлеспеу, шекараларды есте сақтау маңызды.
5. ...үзіліс жасап, достармен бетпе-бет араласуға, басқа пайдалы істермен айналысуға тырысамын.

2. Топтық жұмыс

<p>Форматы Сынып 3 топқа бөлінеді. Әр топқа жеке бір кейс беріледі. Барлық топ бірдей 4 сұрақ бойынша жұмыс істейді.</p>	<p>Сұрақтар: 1. Бұл жағдайда бала қандай қате жасады? 2. Мұндай жағдайға тап болсаң, кімнен көмек сұрауға болады?</p>
--	---

Соңында әр топ өз шешімін қысқа таныстырады (ауызша, көрініс түрінде, постер немесе жадынама түрінде).	3. Бұл оқиғадан кейін достарыңа қандай кеңес берер едің? 4. Бұл жағдайдың қауіпті екенін қалай түсінуге болады?
--	--

<p>Тапсырма: Әр топ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Өз кейсін оқиды. - 4 ортақ сұраққа жауап береді. - Қорытындысын шағын презентация ретінде дайындайды (мысалы: диалог, қойылым, постер, жадынама). <p>Таныстыру уақыты: Әр топқа 3 минут беріледі.</p> <p>Кейстер (әр топқа біреу):</p>	
1-кейс: Ересек адамнан келген күмәнді хабарламалар	Қыз балаға онлайн ойында бір ересек адам хабарлама жаза бастайды: алдымен оның ойнау шеберлігін мақтайды, кейін оны әдемі деп, суретін сұрайды және «араласайық» деген ұсыныс айтады.
2-кейс: Онлайн ойында ақша аудару	Айбар жаңа онлайн-ойында бір бейтаныс адаммен танысады. Ол Айбарға сирек кездесетін «скин» (ойын ішіндегі киім немесе қабілет) сатып алуды ұсынады және оны жеңіл жолмен алуға көмектесемін дейді. Ол үшін Айбардан ақша аударуды сұрайды. Айбар ойланбастан ата-анасының картасынан ақша аударып жібереді. Алайда ақша аударылғаннан кейін әлгі адам із-түссіз жоғалады, ал уәде етілген «скин» келмейді.
3-кейс: Келісімсіз сурет жариялау	Айжан Жаннұрдың рұқсатынсыз оның сәл ыңғайсыз фотосын әлеуметтік желіге жүктейді. Сурет астына: «Міне, мен таңертең айнадан кімді көрем» деп жазып қояды. Бұл жазбаға басқа достары күліп, пікір қалдырады. Жаннұрға бұл өте жағымсыз әсер етті, ол өзін мазақ қылғандай сезінді, бірақ Айжанға ашық айта алмады.

1. Шағын-ойын: Қызыл жалау / Жасыл жалау (5 минут)

Өткізу тәртібі:

1. Педагог жағдаятты оқиды.
2. Білім алушылар жауап ретінде қолдарын көтереді немесе қызыл/жасыл белгі көрсетеді:

1. Қызыл жалау — егер жағдай қауіпті, шекара немесе заң бұзылған деп санаса;

2. Жасыл жалау — егер жағдай қауіпсіз және рұқсат етілген деп есептейді.

3. Әр жауаптан кейін қысқаша түсіндірме беріледі: не дұрыс емес және ҚР заңдарына сәйкес қандай жауапкершілік бар.

Талқылауға арналған жағдаяттар:

1. Сен сыныптасыңның фотосын оның рұқсатынсыз жарияладың.

Жауап: Қызыл жалау.

Түсіндірме: Жеке өмірді бұзу. ҚР ҚК 147-бабы. Айыппұл немесе қамауға алу.

2. Біреу ойында сенен ақша сұрап, қайтарып берем деп уәде етеді.

Жауап: Қызыл жалау

Түсіндірме: Интернет-алаяқтық. ҚР ҚК 190-бабы. 2000 АЕК-ке дейін айыппұл немесе бас бостандығынан айыру.

3. Сен сыныптасыңның фотосына: «Керемет фото» деп пікір қалдырдың.

Жауап: Жасыл жалау

Түсіндірме: Егер пікір құрметпен жазылса және жеке шекараны бұзбаса — рұқсат етіледі.

4. Бір адам сіз туралы жалған ақпарат жазды. Мысалы: «Айбек Олимпиадада жеңу үшін ақша төлеген. Өзі жеңе алмас еді, өйткені ақымақ».

Жауап: Қызыл жалау.

Түсіндірме: Қорлау және кибербуллинг. ҚР ӘҚБтК 73-3-бабы. Айыппұл немесе әкімшілік қамауға алу.

5. Ересек адам саған әлеуметтік желіде жазып, фотосурет сұрайды және «Тек ешкімге айтпа» дейді.

Жауап: Қызыл жалау

Түсіндірме: Қауіпті жағдай. Міндетті түрде үлкендерге айту керек. Бұл әрекет үшін қылмыстық жауапкершілік қарастырылған.

Қорытынды. Интернетте, шынайы өмірдегідей, сыйластық, қауіпсіздік және заңдылық ережелерін сақтау маңызды.

Цифрлық шекаралар бойынша ұсынымдар

Педагог: Балалар, бүгінгі сабағымыздан кейін мен сіздерге өз тарапымнан мынадай кеңестер бергім келеді. Сіздер бұл тізімді толықтырып, оны өзіңіздің кіші бауырларыңызға, қарындастарыңызға немесе достарыңызға айтып бере аласыздар. Өйткені, интернеттегі қарым-қатынас та – шынайы өмірдің бір бөлігі. Мұнда да өзін және өзгені құрметтей білу маңызды.

1. Бөгде адамның фотосын, видеосын немесе хат алмасуын рұқсатсыз жариялама. Бұл адамның жеке шекарасын және заңды бұзу.

2. Бейтаныс адамдармен сөйлеспе, әсіресе олар жеке ақпарат не фото сұраса. Мұндай жағдайды бірден үлкендерге айту керек.

3. Егер, интернетте біреу ренжітсе немесе қорқытса – үндемей қалма. Скриншот жасап, ата-анаңа, мұғалімге немесе сенімді ересек адамға көрсет.

4. Ойындар не мессенджер арқылы ешқашан ақша немесе банк картасының деректерін жіберме. Бұл – алаяқтық болуы мүмкін.

5. Барлығына жауап беру міндетті емес. Егер, саған жайсыз болса — «жоқ» де немесе сөйлесуді тоқтат. Өзіңді қорғау – қалыпты нәрсе.

6. Бір нәрсені жариялар алдында ойлан: бұл біреуге зиянын тигізуі мүмкін бе? Интернетте де сыйластық ережесі бар.

7. Егер ішкі түйсігің «алаңда», «ұят», «қорқыныш» деп белгі берсе – бұл жағдай қауіпті болуы мүмкін деген сөз. Әрдайым мұндай сәтте ересектерден көмек сұра және *Отбасы, әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша «111» байланыс орталығына қоңырау шал.*

III. Жобалық қызмет

Педагог: -Балалар, жобамыздың бірінші сабағынан бастап сіздер белсенді жұмыс істеп келесіздер.

Біз бұған дейін: «Жеке шекара деген не және ол не үшін қажет? (1-кезең)

— «Қиын жағдайда «жоқ» деп айтуды қалай үйренуге болады? (2-кезең)

деген сұрақтарды талқыладық. Енді жобамыздың үшінші кезеңінде —

«Цифрлық әлемдегі шекаралар» тақырыбына көшеміз.

Жобаның соңында біз бірлесіп әлеуметтік ролик дайындаймыз. Бұл роликте біз өмірде және интернетте шекарамызды қалай қорғауға, басқалардың шекарасына құрметпен қарауға болатыны туралы айтамыз.

Сұрақтар:

Қалай ойлайсыздар, осы үшінші кезеңде бізді қандай әрекеттер күтіп тұр?

Цифрлық кеңістіктегі шекараларды түсіну үшін біз не істей аламыз?

(Оқушылардың жауаптарын тыңдау үшін кідіріс.)

Мүмкін жауаптар:

Интернеттегі шекара бұзылған шынайы жағдайларды талдау;

Роликке арналған көріністер ойлап табу: қысым, ренжіту, жеке ақпарат сұрау кезіндегі әрекеттер;

Интернеттегі қауіпсіздікке арналған кеңестер немесе жадынамалар жасау;

Басқа сынып оқушыларынан шағын сауалнама жүргізу: олар онлайн кезінде өздерін қалай қорғайды?

Осы идеялар арқылы біз ролигіміздің маңызды бөлігін жасай аламыз.

Жұмысымызды бірге әрі пайдалы түрде жалғастырамыз!

Педагогтің ұсынымдары:

3-кезең . Цифрлық әлемдегі шекаралар

1. Шынайы жағдайларды зерттеңіздер. Ойланыңыздар: интернетте адамның жеке шекарасы қашан бұзылады? Мысалы: кибербуллинг, бейтаныс адамнан келген мазасыз хабарламалар, ойындарда немесе әлеуметтік желілерде қысым көрсету, өзге адамның суретін рұқсатсыз жариялау

2. Өз ролигіңіз үшін 1–2 жағдай таңдаңыз. Олар жасөспірімдерге түсінікті және өмірге жақын болуы керек.

3. Дұрыс әрекетті көрсетіңіз. Тек айту емес, нақты көрсетіңіз: чатта «жоқ» деу, біреуден фотоны өшіруді сыпайы сұрау, көмекке кімге және қалай жүгіну.

4 Форматы – өз еркіңізде. Қойылым, сұхбат, кадр сыртындағы мәтін, инфографика. Бастысы – ойыңызды анық жеткізу.

5. Команда болып жұмыс істеңіздер.

Рөлдерді бөлісіңіздер: сценарий жазатындар, актерлер, монтаж жасаушылар, жүргізушілер деп.

Есіңізде болсын: сіздердің мақсатыңыз — жай ролик жасау емес, басқаларға цифрлық шекараны түсінуге көмектесу.

IV. Қорытынды

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ видеоролигі көрсетіледі:

<https://youtu.be/FjCCxSJXwTk?si=FSuuz0U9VeZw0qsm>

«3 сөз» әдісі

Мұғалім оқушылардан сұрайды:

— Бүгінгі сабақты үш сөзбен сипатта.

Мысалы: «қауіпсіздік, интернет, шекара».

2. Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Бүгін қандай маңызды нәрсе білдің?
2. Ойындағы қайсы оқиға есінде қалды және неге?
3. Енді интернетте нені басқаша жасайтын боласың?

7-сынып білім алушыларына арналған 4-сабақ

Тақырыбы: «Өзгелердің жеке шекараларын құрметтеу»

Мақсаты: Басқа адамдардың жеке шекараларын сақтау маңыздылығын терең түсіну.

Міндеттері:

1. Оқушылардың шекараның бұзылу жағдайларын тану және дұрыс әрекет ету қабілетін дамыту.
2. Жеке шекараларды қалай сақтау керегін үйрету дағдысын қалыптастыру;
3. Сыныптастармен және жақындармен сыйластыққа негізделген қарым-қатынасқа ынталандыру.

Ресурстар:

Тақырыпқа арналған презентация, топтық жұмысқа арналған жағдаяттық карточкалар, рефлексия парақтары, бейнеролик сценарийіне арналған шаблон, флипчарт немесе тақта, стикерлер мен маркерлер.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Педагог: - Балалар, бүгінгі сабағымыз ерекше – біз «Өз шекарам және өзгенің шекарасы» атты жобамызды қорытындылаймыз. Осы сабақтар барысында біз: жеке шекара деген не екенін түсіндік, «жоқ» деп сыпайы әрі нық айтуға үйрендік, цифрлық кеңістікте өзімізді ережелер туралы білдік. Бүгін жобамызды «Өзгенің шекарасына құрметпен қарау» тақырыбымен аяқтаймыз.

Ойланайық: өз шекарамызды қорғап қана қоймай, айналамыздағы адамдардың шекарасын байқай білу, оны құрметтеу қаншалықты маңызды? Бұл – біздің жобамыздағы соңғы әрі маңызды қадам. Бұл бізді бір-бірімізге мейірімді, ұқыпты және сенімді болуға жетелейді.

Бүгінгі сабақта біз: үйренгенімізді еске түсіреміз, өз ойымызбен бөлісеміз және жобамыздың соңғы нәтижесіне — әлеуметтік бейнероликке дайындықты бастаймыз.

Жаттығу: «Бір қадам алға — бір қадам артқа»

Нұсқаулық: Барлығыңыз сыныптың бір жағына қатарға тұрыңыздар. Мен әртүрлі жағдайларды оқимын. Егер, бұл әрекет өзгелердің шекараларын құрметтеу деп ойласаңыз, бір қадам алға шығыңыз. Егер, шекара бұзылған деп есептесеңіз, бір қадам артқа жылжыңыз. 5–6 жағдаяттан кейін шеңберге жиналып, қайда және неге сол жерде тұрғандарыңызды талқылаймыз.

Жағдаяттардың мысалдары:

- 1) Сен басқа біреудің затын рұқсатсыз қозғамайсың;
- 2) Досыңның хабарламаларын оның рұқсатынсыз оқисың;
- 3) Досың «жоқ» деген кезде оны қолдайсың;
- 4) Сен біреуге жеке басына қатысты сұрақ қойдың, бірақ ол сенің сұрағыңа жауап бергісі келеді ме, жоқ па, білмейсің;
- 5) Біреуге ынғайсыздық тудырғаныңды біліп, кешірім сұрадың;
- 6) Біреу қарсы болғанына қарамастан, өз айтқаныңда тұрасың.

Талқылау:

Сұрақтар:

- Қандай әрекеттер адамдарды жақындастырады?
- Ал қандай әрекеттер сенімге зиян келтіреді?
- Сен үшін өзгеге құрмет көрсету деген не?

II. Негізгі бөлім

1. «Егер, мен ол адамның орнында болсам...» жаттығуы⁷ Өту барысы: Оқушыларға жеке-жеке шекара бұзылған түрлі жағдайлар жазылған карточкалар таратылады. Әр оқушы жағдаймен жеке танысып, жазбаша түрде мына сұрақтарға жауап береді:

Сұрақтар: 1. Егер, сен осы адамның орнында болсаң, өзінді қалай сезінер едің?

2. Сен басқа адамдардан қандай әрекет күтетін едің?
3. Өзің бұл жағдайды басқаша қалай шешер едің?

Ойлануға арналған жағдаяттар:

1. Сенің сыныптасың рұқсатыңсыз телефоныңнан жеке хабарламаларыңды дауыстап оқып берді.
2. Сен құрбыңа үзілісте құшақтасуды ұнатпайтыныңды айттың, бірақ сені бәрібір құшақтай береді.
3. Сен бірлескен суретті әлеуметтік желіге салмауды өтіндің, бірақ оны бәрібір жариялады.
4. Сен маңызды нәрсе айтып жатқанда, сыныптастарың күле бастады.
5. Оқушылар сенің рұқсатыңсыз үстеліндегі заттарыңды алып жатыр.

6. Сен жеке тақырыпта сөйлескің келмейтінін айтсаң да, бірақ олар сұрақ қоюды тоқтатпады.

7. Сабақта қолыңды көтерсең де, сөзіңді бөліп, тыңдамай қояды.

8. Біреу сенің сырт келбетіңді бүкіл сыныпта дауыстап талқылап жатыр. «Тыңда және сөзің бөлме» жаттығуы (бірінші жаттығудың жалғасы)

Педагог: Енді сіздер өз ойларыңызды жазып, өзіңізді басқа адамның орнына қойып көргеннен кейін, екінші бөлімге — жұптық жұмысқа көшеміз.

Міндеті: ойлармен бөлісу және басқа адамды үнсіз, бөлмей, бағаламай тыңдауды үйрену.

Нұсқаулық: Жұптарға бөлініңіздер. Бірінші қатысушы өз карточкасы бойынша ойымен бөліседі: Бұл жағдайда өзін қалай сезінер еді? Нені өзгерткенді қалар еді? Басқаша не істер едің? Екінші оқушы үнсіз, сөзін бөлмей, пікір айтпай тыңдайды. Кейін рөлдерімен ауысады. Соңында жұп ішінде қысқа талқылау: серіктесіңнің сөзінен нені маңызды деп қабылдадың? Соңына дейін тыңдау қандай әсер қалдырды?

Топтық жұмыс. Білім алушылар 3 топқа бөлінеді, әр топ жеке тапсырма алады. Нәтижелер презентация түрінде ұсынылады.

I -топ	II -топ	III- топ
Сенің біреудің шекарасын бұзып жатқаныңды білдіретін белгілер...	Шекараны бұзғаныңды түсінген кезде не істеу керек...	Басқалардың шекарасын дер кезінде байқай білуді қалай үйренуге болады...
Білім алушылардың жауаптарының мысалдары		
Адам алыстайды, көзге тура қарамайды; «Қаламадым», «ыңғайсыз», «тоқтатшы» дейді; Қимылсыз қалады, қобалжиды немесе кетіп қалады; Қысқа-қысқа жауап береді немесе мүлде үндемейді; Наразылық немесе ашулану белгілерін көрсетеді.	Шын жүректен кешірім сұрау; «Сені ренжіткім келмеген еді» деп айту; «Мұны қалай түзете аламын?» деп сұрау; Қорытынды шығару және қателікті қайталамау.	Реакцияға назар аудару: қимыл-қозғалыс, бет-әлпет, дауыс ырғағы; «Қаламаймын», «керегі жоқ», «тоқта» деген сөздерді тыңдау; Бірдеңе жасамастан бұрын рұқсат сұрау; «Маған ұнар ма еді?» деп өзіңді басқа адамның орнына қою;

III. Жобалық қызмет

Талқылау. Сұрақтар:

1. Жеке және цифрлық шекаралар туралы қандай жаңа мәліметтер білдіңіз?
2. Неліктен басқа адамдардың шекараларын құрметтеу маңызды?
3. Бұл білімді мектепте, үйде және интернетте қалай қолданатын боласыз?

Білім алушылар жобалық жұмыстарының нәтижелерін таныстырады. Педагог әр қатысушының үлесін ерекше атап көрсетеді.

IV. Қорытынды

Жобаның қорытындысы бойынша педагог оқушыларға кері байланыс сауалнамасындағы сұрақтарға жауап беруді ұсынады.

Атыңыз (қалауыңыз бойынша): _____

1. Осы жобада мен үшін не пайдалы болды?

.....

2. Не қиын немесе түсініксіз болды?

.....

3. Маған ең ұнағаны не болды?

.....

4. Егер осындай жобаны қайта жасасақ, нені жақсартуға болады деп ойлайсың?

.....

Педагог: Біздің жобамыз аяқталды. Бұл – жай ғана жоба емес, бұл өмірде өзінді сенімді, қауіпсіз әрі өзге адамдарға құрметпен қарауға көмектесетін маңызды дағдылар. Бұл тәжірибені өз орталарыңда жалғастыруға болады: достарыңа, бауырларыңа, отбасыңа айтып беріңдер: шекараны сақтау бәріміз үшін маңызды. Қимыл немесе сөз арқылы сыныптастарыңа деген қарым-қатынасыңды білдір.

«ҰЖЫМНЫҢ КҮШІ» ЖОБАСЫ АЯСЫНДА 8-СЫНЫПҚА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

*Байлық байлық емес, бірлік — байлық.
Халық даналығы*

8-сынып білім алушыларына арналған 1-сабақ
Сабақтың тақырыбы: «Көру, сезіну, есту»

Мақсаты: ұжымдағы қарым-қатынасты нығайтудың маңыздылығын түсінуге жәрдемдесу.

Міндеттері:

1. Сыныпта және қоғамда ұжымдық пікірдің маңызы мен рөлін түсіну қабілетін қалыптастыру.
2. Құрметпен тыңдау, өз пікірін дәлелді түрде жеткізу және пікірталасқа қатысу дағдыларын дамыту.
3. Ынтымақтастыққа, ортақ шешім қабылдауға ынталандыру.

Ресурстар: қағаз парақтары, фломастерлер, қаламдар

Сабақ барысы:

I. Кіріспе

«Шындық пен жалған» сергіту жаттығуы

Мақсаты: жағымды көңіл-күй қалыптастыру және жұмыс процесіне бейімдеу.

Нұсқаулық:

1. 3–4 ерікті білім алушылар кезекпен өздері туралы 2 факт немесе бастан өткерген оқиғаны айтып береді. Бұл әрекеттері, қызығушылықтары, таланты, жетістіктері немесе ертеректе орын алған оқиғалар болуы мүмкін.

2. Екі фактінің бірі — шындық, екіншісі — жалған.

3. Қалған білім алушылар ойдан шығарылғанын табуы керек.

Мұғалімнің кеңесі:

– Қызықты, ерекше немесе күлкілі оқиғалар ойынды тартымды етіп, болжауды қиындатады.

Ойын аяқталғаннан кейін педагог жобаның тақырыбын айтып, талқылау сұрақтарын қояды:

Ұжымның күші неде?

Қорытынды: Адам өмірінде ұжымның маңызы өте зор. Бұл маңыздылықтың неден көрінетінін жоба әзірлеу барысында анықтау көзделіп отыр.

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық блок

Педагог:

Топта ортақ пікір қалыптасады. Бұл топтың немесе ұжымның барлық мүшелерінің пікірлері мен сенімдерінің жиынтығы. Ұжымдық пікір қатысушылар арасындағы идеяларды, пікірлер мен ақпаратты бөлісу және талқылау арқылы қалыптасады. Басқа адамдардың пікірін тыңдай білу, тіпті өзіміздің пікірімізден өзгеше болса да, оларды құрметтей білу маңызды. Ұжымдық пікір неғұрлым объективті және толық болуы мүмкін. Өйткені, ол әртүрлі адамдардың көзқарастары мен тәжірибелерін ескереді.

Белсенді тыңдау дағдыларына басқа адамдарды мұқият және мақсатты түрде тыңдау және түсіну қабілеті жатады. Бұған әңгімелесушінің сөзіне назар аударуы, негізгі ақпаратты анықтауы, нақтылау сұрақтарын қоюы, эмпатия көрсетуі және әңгімеге қызығушылық танытуы кіреді. Белсенді тыңдау дағдылары қарым-қатынасты жақсартуға, нығайтуға және басқа адамдармен де қарым-қатынас тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Кең мағынада бұл — айналадағы адамдардың пікіріне қарамастан, өзінді сенімді сезіне білу және сонымен қатар басқалармен үйлесімді қарым-қатынаста болу қабілеті. Мұндай қасиетке қол жеткізу үшін өз бойында жұмсақ дағдыларды дамыту маңызды. Олар диалог жүргізуге, өз көзқарасыңды қорғауға, сонымен бірге өзгелердің пікіріне құрметпен қарауға көмектеседі.

«Дос іздеймін» жаттығуы

Мақсаты: адамның қадір-қасиеті, достықтың маңызы және ұжымда сұранысқа ие болу, жайлы әрі нәтижелі сезіну үшін дамыту қажет қасиеттер туралы пікірталасты өрбіту.

Педагог: Әр адам шынайы досы болғанын армандайды. Біреудің шынайы досы бар, біреудің таныстары көп, бірақ нағыз досты бөліп айту қиын. Кейбіреулер өзін жалғыз сезінуі мүмкін. Бірақ шынайы дос бәріне қажет. Бүгін біз «Дос іздеймін» атты тегін хабарландырулар газетін шығаратын редакторлар боламыз. Әрбіріңіз хабарландыру іле аласыздар. Хабарландыру бойынша ережелер:

1. Сөз санына немесе әріп өлшеміне шектеу жоқ.
2. Кез келген формада болуы мүмкін: мәтін, сурет, қасиеттер сипаттамасы, достың портреті, өзіңіз туралы әңгіме.
3. Ең бастысы — хабарландыру көптеген басқа хабарландырулар арасынан көзге түсетіндей болуы керек.

Дайындық уақыты: 5 минут. Дайын болғаннан кейін хабарландырулар қабырғаға (автордың аты-жөнінсіз) ілінеді. Білім алушылар үнсіз оқып шығып, өздерін қызықтырған және авторымен танысқысы келетін хабарландыруларға қызыл дөңгелекпен белгі қояды. Тандалған хабарландырулар санын шектеуге болады (мысалы, үшеуден аспау керек). Одан кейін парақтар қабырғадан алынады. Әр қатысушы өз хабарландыруындағы қызыл белгілерді санап, қанша адам қызығушылық танытқанын айтады.

Талқылау сұрақтары:

1. Ең көп жауап алған хабарландыру қандай ерекшеліктерімен сипатталады?
2. Неліктен сіз басқа хабарландыруларға жауап бермедіңіз?
3. Достарыңыздың және өзіңіздің қандай қасиеттерін маңызды деп есептедіңіз?

Қорытынды: Ұжымның жақсы мүшесі достықты басқаларға пайдалы болу, көмектесу және қолдау көрсету мүмкіндігі ретінде бағалайды. Бұл қасиеттерді түсіну біртіндеп қалыптасады және қатысушылардың хабарландырулары сияқты нақты мысалдар арқылы көрініс табады.

«Сөйлеушілер және тыңдаушылар» жаттығуы

Нұсқаулық:

1. Сынып бір «сөйлеушіні» таңдайды, қалғандары — «тыңдаушылар».
2. «Сөйлеуші» белгілі бір тақырып бойынша өз пікірін немесе өтінішін білдіреді (мысалы: «Мен сабақ кестесін өзгерткім келеді») және дәлелдер келтіреді.
3. «Тыңдаушылар» нақтылаушы сұрақтар қояды, содан кейін «қолдаймын» немесе «қарсымын» деген пікірлерін білдіреді, өз дәлелдерімен негіздейді.
4. Талқылаудан кейін топ бірлесіп ымыраға келу немесе келісім табу жолдарын іздейді.

Қорытынды: Ойды сенімді жеткізу, пікірді дәлелдеу, тыңдай білу және өзгелердің пікірін ескеру дағдыларын дамыту маңызды болып табылады.

III. Жобалық қызмет

Педагог: Ынтымақтаса жұмыс істеуді, өз пікіріңді білдіруді және беделді адам болуды қалай үйренуге болады? Бұл жолда бізге *менторлық*

көмектеседі. Сіздер оқу жылы бойы төртінші сынып оқушыларын қолдап, олармен бірлесіп жобалар жүзеге асырып, оларға үлгі болдыңыздар. Оқушыларға төртінші сынып оқушыларымен бірлесіп жобаларды жүзеге асыратын топтарға бөліну ұсынылады.

Әр топ әлеуметтік мәселені шешуге бағытталған жоба тақырыбын таңдауы керек.

Жоба тақырыптарының нұсқалары: спортты насихаттау, қоғамдық бастамаларды қолдау тобының құрылуы, қарт адамдарға және мүмкіндігі шектеулі жандарға көмек көрсету, экологиялық жобалар, жануарлар панасына қолдау көрсету және т.б.

Педагог: Топтарға тандалған тақырып бойынша жоба жоспарын әзірлеуді және төртінші сынып оқушыларымен бірлесіп жобалармен қалай жұмыс істейтіндерін талқылауды ұсынады.

IV. Қорытынды

Рефлексия

Білім алушылар сабақтан алған әсерлерімен және ойларымен бөліседі. *Рефлексия үшін* келесі сұрақтарды қолдануға болады:

1. Сабақта қандай идеялар немесе көзқарастар сіздің есіңізде қалды?
2. Өз пікіріңізді білдіргенде және оны тыңдағанда өзіңізді қалай сезіндіңіз?
3. Ұжымдық пікірді қолданудың қандай артықшылықтары мен кемшіліктерін байқадыңыз?
4. Жобаларды жүзеге асыру барысында қандай коммуникация және ынтымақтастық дағдыларын қолдана аласыз?

8-сынып білім алушыларына арналған 2-сабақ

Сабақтың тақырыбы: «Басқаларды түсіну қабілеті»

Мақсаты: оқушыларды *эмпатия* ұғымымен таныстыру, оның *маңыздылығын түсіндіру*, басқа адамның сезімдерін түсіну және бөлісу қабілетін дамытудың практикалық стратегияларын ұсыну.

Міндеттері:

1. Эмпатия және оның адамдар арасындағы қарым-қатынастағы рөлі туралы түсінікті кеңейту.
2. Күнделікті өмірде жанашырлық пен сезімталдық дағдыларын дамыту.
3. Алынған білімді күнделікті өмірде қолдануға дайын болуға ынталандыру.

Ресурстар: қағаз парақтары, фломастерлер, қаламдар.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Жаңа есімдер» жаттығуы

Білім алушыларға жаңа есімдер ойлап табу тапсырмасы беріледі.

1. Мұғалімнің кіріспесі:

— Енді бір-бірімізбен танысайық. Мұны ойын есімдерін бірден және жақсы есте сақтайтындай етіп жасаймыз.

2. Таныстыру ережелері

- 1) бірінші қатысушы өз есімін атайды.
 - 2) екінші қатысушы алдыңғы қатысушының есімін және өз есімін атайды.
 - 3) үшінші қатысушы екі алдыңғы қатысушының есімін және өз есімін атайды.
 - 4) осылайша әр келесі қатысушы өзінен бұрынғылардың есімдерін қайталап, өз есімін қосады.
 - 5) шеңбердегі соңғы қатысушы алдында отырған барлық топ мүшелерінің есімдерін атайды.
- б) есімдер жазылмайды — тек есте сақталады.

Жүргізушіні таңдау: жүргізуші процесті басқарып, ережелердің сақталуын қадағалайды. Таныстыру сағат тілі бағытымен, жетекшінің сол жағындағы қатысушыдан басталады. Жетекші соңғы болып танысып, шеңберді жабады және қатысушылардың есімдерді қаншалықты жақсы есте сақтағанын тексереді.

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық блок

Эмпатияны түсіну

Эмпатияға анықтама беріледі (анықтама тақтада оқушылардың көз алдында сабақ соңына дейін болуы керек.

Эмпатия – бұл басқа адамның сезімдерін түсіну және бөлісу қабілеті. Ол өзін басқа адамның орнына қоюды, оның эмоцияларын тануды және жауап беру мен түсінуді қамтиды. Эмпатия жанашырлықтан асып түседі, өйткені ол басқа адамның эмоцияларын мойындауды ғана емес, оларды белгілі бір дәрежеде сезінуді де талап етеді. Бұл мағыналы байланыстар, тиімді және қолайлы қарым-қатынастар құру үшін негіз болып табылады.

Білім алушыларға өмірден эмпатияға ие адамдар туралы мысалдар келтіру ұсынылады. Оқушылар өз еркімен жауап береді.

Жұппен жұмыс: «Өзара таныстыру»

Мұғалім:

— Қазір біз жұптарға бөлінеміз. Әр қатысушы өз сыныптасын бүкіл сыныпқа таныстыруы керек болады.

Нұсқаулық: Бір қатысушы орындыққа отырады. Екіншісі оның артында тұрып, иығына қолын қояды. Тұрып тұрған қатысушы отырған адамның атынан сөйлейді, өзін оның есімімен таныстырады. Бір минут ішінде ол сыныптасы туралы, оның рөлін ойнай отырып, айтып береді.

Талқылау сұрақтары:

1. Сыныптастың рөліне «еніп» ойнау қиын болды ма?
2. Негізгі ақпаратты жеткізе алдыңыз ба?
3. Ақпаратты жеткізу барысында қандай қиындықтар болды?
4. Адамдарда қандай қасиеттерді бағалайсыз?

5. Ең жағымсыз немесе ұнамайтын нәрсе не?

6. Сыныптастарыңызды қандай қырынан жақсырақ түсіне алдыңыз?

Қорытынды: Басқа адамның рөліне «ену» — оны түсіне білу және өз бойында эмпатияны дамыту қабілеті.

«Басқа біреудің кроссовкасымен бір қадам» жаттығуы

Педагог: қағаз парақтарын дайындаңыздар. Әр парақта сегізінші сынып оқушысы сезінуі мүмкін ой немесе эмоция қысқаша сипатталған болсын. Мысалдар: «Тесттен өте алмадым», «Іс-шарада өзімді жалғыз сезініп тұрмын», «Досыммен болған келіспеушілікті шешіп жатырмын». Суреттерді, эмподзилерді немесе басқа көрнекі элементтерді қолдануға болады.

Жұмыс аяқталғаннан кейін педагог парақтарды жинайды, содан кейін әр білім алушыға өзіне ұнаған бір парақты таңдап алуды ұсынады. Әр оқушы кездейсоқ бір парақты таңдайды — онда жағдай немесе эмоция сипатталған. Бірнеше минут ішінде білім алушы сол жағдайды өзі бастан өткеріп жатқандай елестетіп, қандай сезімдер туындауы мүмкін екенін ойлауы керек.

Жұмыс аяқталғаннан кейін оқушыларға келесі сұрақ ұсынылады: «Сіз бастан кешкен сезімдер мен басқа адамдардың сезімдері арасында қандай ұқсастықтар бар?»

Қорытынды: Өзара түсіністікке апаратын алғашқы қадам — басқа адамның сезімін түсіне білу. Ол үшін өзінді оның орнына қоя білу маңызды.

III. Жобалық қызмет

Топтарға төртінші сынып оқушыларымен бірлесіп жүзеге асырылатын жобаларды орындау жоспарымен таныстыру ұсынылады.

Педагог бір жобаның мысалында нақты жоспарды толықтыруға көмектеседі. Мысалы, білім алушылар жоба тақырыбы ретінде қарт адамдарға көмектесу бағытын таңдады және өз әрекет жоспарын келесідей көрсете алады:

1. Төртінші сынып оқушыларымен бірге әлеуметтік іс-шараларға тарту мақсатында қарт адамдарға бару кестесін құру.

2. Қарт адамдардың қажеттіліктерін талдау. (инвентарь, қолжетімді орта, тұрақты жаттығулар, оқушылармен бірлескен сабақтар және/немесе жаттықтырушы ретінде қатысу)

3. Қарт адамдарға нақты көмек көрсетуге бағытталған әрекет жоспарын жасау.

4. Әрекет жоспарын жүзеге асыру.

5. Эксперимент жүргізу: төртінші сынып оқушыларын бақылау, әр баланың пікірін ескеру, шешім қабылдауда қиындық көрсе — көмек ұсыну, сынып ұжымын біріктіру және ынтымақтастықты арттыру мақсатында мини-ойындар мен әңгімелер ұйымдастыру.

6. Жобаның қорытындысын шығару.

Ұсынылған жоспар талқыланып, толықтырылады.

Жоба бойынша тапсырма

Әр топ өз бағыты бойынша төртінші сынып оқушыларының қатысуымен бейнесюжеттер дайындауы қажет.

IV. Қорытынды

Сабақта негізгі талқыланған мәселелерді қысқаша қорытындылай отырып аяқтаңыз және эмпатияның маңыздылығын тағы бір рет атап өтіңіз. Білім алушыларға сабақта алған білімдерін басқа адамдармен, соның ішінде бастауыш сынып оқушыларымен қарым-қатынаста қолдануды ұсыныңыз

8-сынып білім алушыларына арналған 3-сабақ
Сабақтың тақырыбы: «Ұжымда барлығына орын бар»

Мақсаты: Білім алушылардың әрбір адамның бірегейлігі туралы түсінігін кеңейту.

Міндеттері:

1. Әр адамның құнды екенін және ұжымды нығайтуға өз үлесін қоса алатынын тереңірек түсінуді қалыптастыру.
2. Өзінің күшті жақтарын ұғыну арқылы өзін-өзі бағалауды дамыту.
3. Ұжымның ортақ ісіне өз үлесін қосуға ұмтылуға ынталандыру.

Ресурстар: топтар дайындаған бейнероликтерді көрсетуге арналған бейнепроектор. «ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ YouTube каналынан видеоролик ұсынылады: <https://youtu.be/tWj-Xx21AVE?si=q84ov69lMjN2A42g>

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Сәлемдесу және сабақтың тақырыбын айту.

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық блок

Педагогтің ұжымның маңыздылығы және оның ортақ мақсаттарға жетудегі рөлі туралы әңгімесі. Тарихтан немесе қазіргі заманнан ұжымдық нәтижелер туралы мысалдарды келтіру. Ұжымдағы әрбір мүшенің ерекшеліктері мен дара қасиеттеріне құрметпен қараудың маңыздылығын талқылау. Мүмкіндіктер мен дағдылардың әртүрлілігі — мақсатқа жетудегі табыстың басты күші ретінде қарастырылады.

«Үнсіз және сөйлейтін айна» жаттығуы

Дайындық және нұсқаулық: Мұғалім бір ерікті оқушыны шеңбердің ортасына шақырады — ол «айнаға қарап тұрған адам» рөлін орындайды. Оның артына екі оқушы келеді: біреуі «үнсіз айна» болып, алдындағы адамды тек ым-ишара және мимика арқылы сипаттайды; екіншісі «сөйлейтін айна» болып, сол адамды сөзбен сипаттайды, бірақ есімін атамайды. Ортасындағы оқушы екі «айнаға» қарап, олардың көмегімен артындағы адамның кім екенін табуы керек.

Жаттығудың барысы:

1. «Айна» рөліндегі қатысушылар қабырға жанына қатар тұрады, ал негізгі ойыншы олардың алдында орналасады.
2. Қалған қатысушылар бір-бірлеп үндемей артынан жақындайды.
3. Алдымен «Үнсіз айна» жұмыс істейді. Егер негізгі ойыншы адамды таппаса, «сөйлейтін айна» қосылып, бір сөйлем айтады.

4. Егер ойыншы әлі де дұрыс жауап бермесе, қайтадан «Үнсіз айна» іске қосылады. Бұл процесс ойыншы дұрыс тапқанша қайталанатын.

5. Ойыншының мақсаты – артында тұрған адамды мүмкіндігінше тез анықтау.

Айнаға арналған ережелер:

1.«Үнсіз айна» кез келген мимика мен ым-ишараны қолдана алады. Бұл жасөспірімдердің қауіпсіздігі мен жанжалдың алдын алу үшін маңызды.

2.«Сөйлейтін айнаға» қойылатын шектеулер:

Адамның есімін айтуға болмайды.

Топтан тыс оқиғаларға сілтеме жасауға болмайды.

Сыртқы келбетке қатысты қарапайым сипаттамалар тек үшінші әрекеттен кейін ғана рұқсат етіледі.

4. Рөлдерді ауыстыру: Бірнеше минуттан кейін жүргізуші негізгі ойыншы мен айналарды ауыстыруды ұсынады. Жаттығу 3–4 циклде өткізіледі, бұл қарқын мен динамиканы сақтауға мүмкіндік береді.

Жаттығудан кейінгі талқылау сұрақтары:

1. Кімге сыныптасын анықтау үшін ең аз «көрініс» қажет болды?

2. Мұндай дәлдіктің сыры неде?

3. Ең талантты «айна» кім болды және неге?

4. Өз «бейнеңізді» бақылау кезінде таңғалыс болды ма?

5. Басқа адамның көзімен өзіңізді көргенде қандай сезімдер пайда болды?

Қорытынды: Бүгін біз әр қатысушының «субъективті портретін» көре алдық — оны ешқандай объективті құралмен анықтау мүмкін емес. Ең маңыздысы — әрқайсыңыз өзіңіз және сыныптастарыңыз туралы көптеген жаңа әрі қызықты нәрселерді білдіңіздер. Қараңыздаршы, біздің сынып қандай әртүрлі қасиеттер мен қабілеттерге ие. Міне, осы — ұжымымыздың күші!

III. Жобалық қызмет.

Әр топ өз жобасының барысы, жетістіктері, туындаған қиындықтар және оларды еңсеру жолдары туралы баяндайды. Оқушылар алдын ала алынған нәтижелерді талдайды, пікір алмасады. Сыныптағы атмосфераның қалай өзгергені және «Ұжымда әркімге орын бар» қағидасының қалай жүзеге асырылып жатқаны туралы ой бөліседі.

Топтар жобалық жұмыс барысында қалай жұмыс істегендерін, қандай мақсаттарға жеткендерін және қандай дағдыларды меңгергендерін көрсететін бейнероликтер ұсынады. Бұл білім алушыларға барлық топтардың жұмысын біріктіріп, ортақ бейнеролик жасау үшін монтаж жоспарын ойластыруға мүмкіндік береді.

Жоба бойынша тапсырма:

«Ұжымның күші» жобасының жүзеге асырылу нәтижелері туралы бейнероликті монтаждау, дыбыстау және өңдеу жұмыстарын жүргізу.

IV. Қорытынды

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ YouTube каналынан видеоролик көрсетіледі: <https://www.youtube.com/watch?v=tWj-Xx21AVE>

Сабақтың қорытындысы кезінде ұжымдағы әрбір мүшенің маңыздылығы және ортақ іске үлес қосу мүмкіндігінің шексіз екендігі ерекше атап өтіледі.

8-сынып білім алушыларына арналған 4-сабақ

Сабақтың тақырыбы: «Біріккенде біз күштіміз!»

Мақсаты: Достықты ұжымның күшті болуының шарты ретінде түсінуге жәрдемдесу.

Міндеттері:

1. Білім алушылардың позитивті өзара әрекеттесу мен ынтымақтастықтың маңыздылығы туралы түсінігін тереңдету
2. Топта шығармашылықпен өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту.
3. Достық көмегі мен қолдау көрсетуге ұмтылуға ынталандыру.

Ресурстар: проектор, таразы бейнеленген ватман қағазы; сыныпты бейнелейтін планета суреті бар ватман қағазы; оқушылар санына сәйкес қағаздан қиылған адам бейнелері.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Таразы» сергіту жаттығуы

Мұғалім оқушыларға адам бойындағы түрлі қасиеттер жазылған карточкаларды кезекпен таңдап алып, таразы бейнеленген ватман парағына орналастыруды ұсынады. Таразының оң жақ табағы — жағымды қасиеттер, сол жақ табағы — жағымсыз қасиеттер. Оқушылар карточкадағы жазуды дауыстап оқып, оны өздерінің жобадағы қатысуын шынайы бағалай отырып, сәйкес табаққа қояды. Қалған оқушылар келісімін (бас бармақ жоғары) немесе келіспейтінін (бас бармақ төмен) көрсетеді.

Қорытынды: Бұл жаттығу өзімізге сыни көзқараспен қарауға көмектесті. Сіздер адалдық танытып, жобалық жұмыс барысында өзіңіздің күшті және әлсіз жақтарыңызды шынайы бағалай алдыңыздар.

II. Негізгі бөлім. Жобалық қызмет

Жобаны қорғау

Білім алушылар «Ұжымның күші» жобасының қорытындысы бойынша бейнероликті таныстырады. Презентация аяқталғаннан кейін олар жобадағы қатысуы туралы әсерлерімен бөліседі.

Мұғалім келесі сұрақтарды қояды:

1. Сіздің ойыңызша, ең сәтті шыққан нәрсе не болды?
2. Қандай қиындықтар туындады?
3. Бұл қиындықтарды еңсерудің қандай жолдарын көріп тұрсыз?

Панно: «Достық планетасы». Үстелдердің үстінде адам бейнесіндегі фигуралар жатыр. Бұл фигураларға ұжым әрбір білім алушы үшін не екенін жазады. Содан кейін олар сыныпты бейнелейтін планета суретінің айналасына орналастырылады.

III. Қорытынды

Сабақ позитивті және жігерлендіретін сөздермен аяқталады, мейірімділік, жанашырлық және достық пен өзара түсіністік көпірлерін орнатудағы бірлескен жұмыстың маңыздылығы ерекше атап өтіледі. Сондай-ақ, ортақ іске қосқан үлесі үшін қатысушыларға алғыс айту өте маңызды.

«ӨМІРШЕҢДІК РЕСУРСТАРЫ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША 9-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР

*Нағыз мінездің негізі – рухтың мықтылығы мен ерік.
Осылар адамның ақылы мен ар-ожданына қызмет етсін.
Абай Құнанбайұлы*

9-сынып білім алушыларына арналған 1-сабақ

Сабақтың тақырыбы: «Позитивті ойлау – өміршеңдіктің көзі»

Мақсаты: білім алушылардың өміршеңдік және позитивті ойлау ұғымдары туралы түсінігін қалыптастыру, оны ішкі ресурс ретінде қарастырып, сенімділікті сақтауға және қиындықтарды жеңуге көмектесетінін көрсету.

Міндеттері:

1. «Өміршеңдік» ұғымын ашу және позитивті ойлаудың қиындықтарға төтеп берудегі рөлімен байланысты екенін көрсету
2. Позитивті ойлау дағдыларын дамыту
3. Ізгі ниеттілікке, қиын жағдайларда өзін және басқаларды қолдауға дайын болуға тәрбиелеу

Ресурстар: қағаз, стикерлер, маркерлер, позитивті ойлар жазылған карточкалар, жеңіл фондық музыка

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Сабақ барысы I. Кіріспе «Барлығы жоспарға сай болмаған кезде» жаттығуы және амандасу

Сабақтың басында қатысушыларға төзімділік ұғымын түсінуге көмектесетін қысқа жаттығу ұсынылады.

Тақтада немесе экранда бірнеше күнделікті өмірлік жағдайлар көрсетіледі. Мысалы: – Сабаққа кешігу – Досымен ренжісу – Көптен күткен оқиғаның болмауы

Тапсырма: Оқушылар бір жағдайды таңдап, оған қалай жауап беруге болатынын ойлайды. Қысқа талқылаудан кейін мынадай қорытынды жасалады: Өмірде көп нәрсе жағдайдың өзіне емес, адамның оны қалай қабылдайтынына байланысты. Біреулер тез беріледі, ал басқалар шешім іздеп, әрекет етуді жалғастырады. Бұл қасиет төзімділік деп аталады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Барлығы жоспарға сай болмаған кезде, сізге «жинақталуға» не көмектеседі?
2. Адамға берілмей, алға ұмтылуға қандай қасиеттер көмектеседі?

3. Қиын жағдайларда сабыр мен сенімділікті сақтау неге маңызды?

Қорытынды: Өміршеңдік – бұл адамның қиындықтарды жеңіп, сенімділікті сақтап, жағдай қолайсыз болса да әрекет ете алу қабілеті. Сабак барысында оқушылар ішкі тұрақтылықты және болып жатқан жағдайларға позитивті көзқарасты дамытуға көмектесетін тәсілдермен танысады.

III. Жобалық қызмет

Жобаның негізгі идеясы – білім алушыларға өміршеңдік қалыптастыруға, сондай-ақ күрделі өмірлік жағдайларда төзімділік ресурстарын қолдану дағдысын дамытуға көмектесу. Жоба тәлімгерлік жұмыс пен қолдау көрсетуге негізделеді. Жоба төрт кезеңнен тұрады. Әр кезеңде төзімділіктің бір нақты ресурсы қарастырылады.

1- кезең – жағымды ойлау – өміршеңдік көзі.

2- кезең – қоршаған орта және өміршеңдіктің дамуы.

3- кезең – шығармашылық – өміршеңдік ресурсы.

4- кезең – өзіне деген сенім.

Ми шабуылы

Талқылауға арналған сұрақтар ұсынылады.

1. Өміршеңдікті күнделікті өмірде дамыту үшін не істеуіміз керек?

2. Өміршеңдікті дамыту үшін қандай ұжымдық істер жасауға болады?

3. 5-сынып оқушыларының өміршеңдігін қалай дамыта аламыз?

Білім алушылар ойларын ортаға салады. Ұжымдық қорытынды жасалады. Мысалы: жағымды ойлау қиын өмірлік жағдайларды, күйзелісті жеңуге көмектеседі.

Жоба бойынша тапсырма

1. Эксперимент жүргізіңіз. Сыныптастарыңызбен позитивті түрде сөйлесіп көріңіз: қолдау көрсетіңіз, жақсы қасиеттерін байқаңыз, қиын жағдайларда конструктивті шешімдер іздеңіз. Өзіңізді бақылаңыз: көңіл-күйіңіз бен айналаңыздағы адамдарға деген қарым-қатынасыңыз қалай өзгеретінін байқаңыз.

2. 5-сынып оқушыларын бақылаңыз. Позитивті ойлаудың қиындықтарды жеңуге қалай көмектесетінін түсіндіретін қысқа әңгіме немесе шағын ойын дайындаңыз.

3. 5-сынып оқушыларымен қарым-қатынас барысында позитивті көзқарас жағдайды жақсы жаққа өзгертуге көмектескен бірнеше мысал жинаңыз. Келесі сабақта осы мысалдарды және өз қорытындыларыңызды ұсыныңыз.

IV. Қорытынды

Білім алушыларға сабақтан алған әсерлерімен бөлісу ұсынылады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Сабақ барысында өзіңіз туралы қандай жаңа нәрсе білдіңіз?

2. Бүгінгі сабақтан өмірде қолдануға болатын қандай білім немесе тәжірибе алдыңыз?

3. Сабақтағы қандай ой немесе мысал есіңізде ерекше сақталып қалды?

9-сынып білім алушыларына арналған 2-сабақ
Сабақтың тақырыбы: «Қоршаған орта және өміршеңдікті дамыту»

Мақсаты: Әлеуметтік ортаның төзімділікті дамытудағы және конструктивті өзара әрекеттесудегі рөлін түсінуді қалыптастыру

Міндеттері:

1. Адамның мінез-құлқына, ойлауына және ішкі ресурстарына позитивті орта әсер ететін мысалдармен таныстыру.

2. Рефлексия, жеке тәжірибені талдау және қарым-қатынас дағдыларын дамыту.

3. Тұлғааралық қатынастарда қолдаудың, сенімнің және қабылдаудың құндылығын тәрбиелеу.

Ресурстар: қағаз, ватман, қарындаштар, маркерлер, презентация, жайлы фондық музыка

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ YouTube каналынан видеоролик ұсынылады: https://youtu.be/GCN_D-kraMI?si=w2pp9a6g-blklv-l

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Амандасу және «Жақсы жаңалық» жаттығуы

Әр қатысушы кезекпен бір қысқа позитивті жаңалықты айтады. Бұл – кез келген шағын жетістік, игі іс немесе қуанышты сәт болуы мүмкін (мысалы: «бақылау жұмысына дайындалып үлгердім», «досыма көмектестім», «қиын тапсырманың шешімін таптым»).

Жаттығу орындалғаннан кейін мынадай ортақ қорытынды жасалады: адам жағымды оқиғаларды байқап, олармен басқалармен бөліскен кезде – сенім нығаяды, қолдау атмосферасы қалыптасады және сенімділік дамиды.

II. Негізгі бөлім

Өсу процесінде адам басқа адамдармен өзара әрекеттесуді үйренеді. Айналадағы орта тұлғаның дамуына әсер етеді, құндылықтар жүйесін және қиындықтарға деген көзқарасты қалыптастырады. Қолайлы әлеуметтік орта адамның сенімділігін арттырады, дербестігін және өміршеңдігін дамытады, ал қолайсыз орта мотивацияны төмендетіп, сенімсіздік туғызуы мүмкін. Сондықтан біз кіммен және қалай қарым-қатынас жасайтынымызды, сондай-ақ бұл қарым-қатынастың біздің эмоционалдық жағдайымыз бен мінез-құлқымызға қалай әсер ететінін түсіну маңызды.

Практикалық бөлім. «*Әлеуметтік орта*» жаттығуы

Әр қатысушыға «Менің әлеуметтік ортам» атты сызбаны толтыру ұсынылады. Парақтың ортасына «Мен» деген сөз жазылады. Оның айналасына адам қарым-қатынас жасайтын топтардың атаулары жазылады (отбасы, достар, оқу тобы, педагогтер, қызығушылықтар бойынша ұжым және т.б.).

Білім алушылар бұл ортаның неге ықпал ететінін қысқаша жазады: сенімділікті дамытуға, білім алуға, жауапкершілікті қалыптастыруға, әлеуметтік белсенділікке және т.б.

Сызба толтырылғаннан кейін жалпы талқылау жүргізіледі.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Сіздің ортаңыздағы қандай топтар сізге ең көп әсер етеді?
2. Ұжымда конструктивті қарым-қатынас орнатуға қандай қасиеттер көмектеседі?
3. Неліктен ортадағы өзара әрекеттесу құрмет пен қолдауға негізделуі маңызды?

Қорытынды: Тиімді өзара әрекеттесу – құрметке, сенімге және ынтымақтастыққа дайын болуға негізделеді. Адам айналасындағы адамдардың қолдауын сезінген кезде, қиындықтарды жеңу оңайырақ болады, шешім қабылдауда сенімділік артады және бастамашылдық танытады. Ізгі ниетті қарым-қатынас орната білу – өміршеңдіктің негізгі элементтерінің бірі болып табылады.

III. Жобалық қызмет

Жобаның 1- кезеңінің қорытындысын шығару

1. 5-сынып білім алушыларымен жүргізілген жұмыс туралы әсерлерімен бөлісу.
2. Сұрақты талқылаңыз: «Сіз 5-сынып білім алушыларымен қарым-қатынаста өзіңіз үшін не аштыңыз?»

Екінші кезең «Әлеуметтік орта және өміршеңдікті дамыту» тақырыбына арналған. Оның мақсаты – әлеуметтік ортаның адамға сенімділік пен тұрақтылықты сақтауға қалай көмектесетінін анықтау, сондай-ақ 5-сынып оқушыларымен бірлескен іс-әрекетті жоспарлау. Сабақ барысында 9-сынып оқушылары дайындық жұмыстарын орындайды. Сынып 3–4 топқа бөлінеді. Әр топ 5-сынып оқушыларымен бірлесіп жүзеге асырылатын жобалық бағытты әзірлейді.

Топтарға арналған тапсырмалар:

1. «Қолдау және әлеуметтік орта» тақырыбы бойынша 5-сынып оқушыларымен бірлескен іс-әрекеттің мақсатын анықтау.
2. Қорытынды жұмыстың идеясын тұжырымдау (бірлескен плакат, бейнеролик, сауалнама, презентация, ізгі ниетті сөздер топтамасы, шағын іс-шара және т.б.).
3. Педагогтермен, жоғары сынып білім алушыларымен немесе ата-аналармен сұхбат жүргізу үшін 4–5 сұрақ дайындау – оларды қиын жағдайларда әлеуметтік орта қалай қолдағаны туралы.
4. Таңдалған бағытты жүзеге асырудың қысқаша жоспарын құрастыру (кезеңдер, мерзімдер, міндеттерді бөлу).

Талқылаудан кейін әр топ өз бағытын қысқаша таныстырып, неге дәл осы бірлескен жұмыс түрін таңдағанын негіздейді.

Жобаның екінші кезеңіне арналған мүмкін бағыттар мысалдары:

«Қолдау қиындықтарды жеңуге қалай көмектеседі»: 5-сынып оқушыларымен сұхбат жүргізу және бірлескен бейнеролик жасау.

1. «Қолдау білдіретін сөздер»: жылы лебіздер мен жағымды сөздерді жинау, олардан шағын жинақ немесе мектеп холына арналған қабырға стендін дайындау.

2. «Жақсылыққа толы бір күн»: 5-сынып оқушыларымен бірлесіп іс-шара дайындау және өткізу.

Идеялар таныстырылғаннан кейін жалпы бағыттар тізімі жасалып, жауапты топтар белгіленеді. Таңдалған бағыттарды жүзеге асыру жұмыстары тоқсан бойы 5-сынып оқушыларымен бірлесе жүргізіледі.

IV. Қорытынды

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КеАҚ YouTube каналынан видеоролик ұсынылады: https://youtu.be/GCN_D-kraMI?si=w2pp9a6g-blklv-l

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Өміршендікті дамытуда әлеуметтік ортаның рөлі туралы қандай жаңа түсінік алдыңыз?
2. Сабақтан кейін өзіңіз үшін қандай ой немесе идеяны алып кетесіз?

Педагог сабақтың қорытындысын шығаруды ұсынады. Өміршендікті тек ішкі қасиеттер арқылы ғана емес, сонымен қатар айналадағы адамдармен өзара әрекеттесу арқылы қалыптасатыны атап өтіледі. Ұжымдағы қолдау, сенім және құрмет адамның сенімділігін сақтауға және қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

9-сынып білім алушыларына арналған 3-сабақ

Сабақтың тақырыбы: «Өміршендік шығармашылықта туады»

Мақсаты: Өміршендіктің ресурсы ретінде шығармашылық туралы оқушылардың түсінігін кеңейту

Міндеттері:

1. Қиын жағдайлардан шығу жолдарымен таныстыру.
2. Командалық жұмыс істеу, жобалық, сюжеттік және бейнелі ойлау дағдыларын дамыту.
3. Өзіне және өзгелерге жауапкершілікпен қарауды, кіші жастағылардың тәжірибесі мен пікіріне құрмет көрсетуді тәрбиелеу.

Ресурстар: ватман, қағаз, қайшы, маркерлер, қосымша материалдар, презентация, музыка.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Амандасу және «Кәдімгі заттың ерекше қолданылуы» жаттығуы

Үстелге немесе тақтаға бірнеше күнделікті қолданылатын заттардың суреттері орналастырылады. Мысалы: газет, доп, стақан, қарындаш, жіп.

Тапсырма: 1–2 минут ішінде әр затты өзгеше, ерекше түрде қалай қолдануға болатынын ойлап табу.

Қысқа талқылаудан кейін мынадай қорытынды жасалады: кейде ең қарапайым заттардың өзі, егер оларға басқа қырынан қарасақ, көптеген қолдану тәсілдеріне ие болуы мүмкін. Сол сияқты өмірде де – шығармашылық

көзқарас адамға қиын жағдайдан шығуға көмектеседі, әсіресе үйреншікті тәсілдер нәтиже бермеген кезде.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Өмірдің қандай жағдайларында жаңаша ойлай білу қабілеті қажет болуы мүмкін?

2. Шешімнің бірнеше нұсқасын көре білу неге тұрақтылық пен сенімділікті сақтауға көмектеседі?

Қорытынды: Шығармашылық – бұл тек өнер ғана емес, сонымен қатар адамның бейімделуіне, икемді әрекет етуіне және күрделі жағдайларда ішкі тепе-теңдікті сақтауға көмектесетін ойлау тәсілі.

II. Негізгі бөлім

«Мен және менің креативтілігім» жаттығуы

Сынып 3–4 адамнан тұратын шағын топтарға бөлінеді. Әр топқа үш кездейсоқ зат (немесе заттардың атауы жазылған карточкалар) беріледі. Мысалдар: газет, доп, фломастер; лента, кітап, стақан; кілт, қағаз, қарындаш.

Тапсырма: 5–7 минут ішінде осы заттар кейіпкерге қиын жағдайдан шығуға көмектесетін қысқа көрініс немесе шағын оқиға ойлап тауып, көрсетеді. Негізгі шарт: заттарды олардың тікелей мақсатына сай қолдануға болмайды. Әр қатысушы әрекетке белсенді қатысуы керек.

Көрсетілімнен кейін талқылауға арналған сұрақтар:

1. Қандай идеялар бірінші болып пайда болды, ал қандай ойлар жұмыс барысында кенеттен туындады?

2. Топқа ерекше шешім ойлап табуға не көмектесті?

3. Неліктен бәрі жоспарға сай болмаған кезде сенімділікті және әзіл сезімін сақтау маңызды?

Қорытынды: импровизация – бейімделу, сенімді әрекет ету және стандарттан тыс шешімдер табу қабілетін дамытады. Шығармашылық көзқарас – өміршеңдікті нығайтуға, ішкі тепе-теңдікті сақтауға және ұжымда жағымды қарым-қатынасты қолдауға көмектеседі.

III. Жобалық қызмет. *Жобаның 2- кезеңін орындау қорытындылары.* «Орта және өміршеңдікті дамыту» тақырыбы бойынша 5- сынып білім алушыларымен бірге ұсынған роликтерді, постерлерді, презентацияларды қарау.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. 5-сынып білім алушыларымен жұмыс барысында қандай өзара әрекеттесу түрлері ең тиімді болды?

2. Бірлескен жұмыс кезінде қандай қиындықтар туындады және олар қалай шешілді?

Жобаның үшінші кезеңін жүзеге асыру

Жобаның үшінші кезеңі — «Өміршеңдік шығармашылықта туады» жобасы — шығармашылықты, топтық бірлікті және жоғары сынып оқушыларының тәлімгерлік қабілетін дамытуға бағытталған. Кезеңнің мақсаты: өміршеңдік идеясын және қиындықтарды жеңе білу қабілетін бейнелейтін бірлескен шығармашылық өнім жасау.

1.5-сынып оқушыларымен бірлесіп жұмыс істейтін шағын топтарға бірігу.

2. Кіші сынып оқушыларына қысқа оқиғаның сюжетін ойлап табуға көмектесу. Алгоритм бойынша: кейіпкер, қиындық, шешім іздеу, қорытынды. Оқиға түсінікті, ізгі ниетті және мотивациялық болуы керек, сенімділік, өзара көмек және табандылық идеясын бейнелеуі қажет.

3. Қорытынды жұмыстың форматын бірлесіп анықтау:

- а) шағын көрініс немесе шағын театрландырылған қойылым;
- б) подкаст немесе бейнеролик;
- с) иллюстрацияланған оқиға немесе комикс;
- д) «Күш тарихы» атты суреттер .

4. Қатысушылар арасында рөлдерді бөлу: 9-сынып білім алушылары – тәлімгерлер мен үйлестірушілер ретінде, ал 5-сынып білім алушылары – идея авторлары және орындаушылар ретінде әрекет етеді.

5. Жобаны дайындаудың қысқаша жоспарын және іске асыру мерзімдерін құрастыру.

Талқылаудан кейін әр топ болашақ оқиғаның идеясын таныстырады, оның негізгі ойын және бірлескен жұмыстың жоспарын сипаттайды. Жобаларды жүзеге асыру тоқсан бойы жүргізіледі.

IV. Қорытынды. Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Неліктен шығармашылық жұмыстың басқаларға көмектесуге және қолдау көрсетуге бағытталуы маңызды?
2. Бірлескен жобаға қатысу сіздің сенімділік пен жауапкершілік дағдыларыңызды қалай дамытуға көмектеседі?
3. 5-сынып оқушыларымен жұмыс сәтті өтуі үшін қандай қадамдар жасау қажет?

9-сынып білім алушыларына арналған 4-сабақ

Сабақтың тақырыбы: «Өзіңе деген сенім»

Мақсаты: өміршеңдікті дамыту шарты ретінде өз күшіне сенуді қалыптастыру.

Міндеттері:

1. «Өзіңе деген сенім» ұғымымен және оның тұлғалық өсу үшін маңызымен таныстыру.
2. Өзін-өзі талдау және рефлексия дағдыларын дамыту.
3. Өз мүмкіндіктеріне деген сенімділік пен өзін-өзі жетілдіруге ұмтылуды тәрбиелеу.

Ресурстар: қағаз, дәптерлер, түрлі - түсті қаламдар, карточкалар, қорап немесе кейс), фондық музыка.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Ақпараттық блок. Өзіңе деген сенім – бұл адамның өз күшіне сенуі, ішкі тұрақтылықты сақтай білуі және қиындықтарға қарамастан әрекет ету қабілеті. Бұл қасиет өздігінен пайда болмайды, ол тәжірибе, жетістіктер,

қиындықтарды еңсеру және айналадағы адамдардың қолдауы арқылы қалыптасады.

«Менің мықты жақтарым» жаттығуы. Әрбір қатысушыға қиындықтарды жеңуге көмектесетін 5 күшті қасиеті немесе қабілетін жазу ұсынылады. Тапсырма орындалғаннан кейін оқушылар 5-сынып оқушыларымен бірлескен жобалық жұмыс барысында қандай қасиеттер көрініс тапқанын және олардың нәтижеге қалай әсер еткенін талқылайды.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Жобаны орындау кезінде сенімділікті сақтауға не көмектесті?
2. Қиындықтарды жеңуге қандай қасиеттер негіз болды?
3. Осы жұмысты орындау барысында өзіңіз туралы қандай жаңа нәрсені білдіңіз?

Қорытынды: Өзіне деген сенім – адамның өзінің күшті жақтарын түсініп, оларды іс жүзінде қолдана алуынан басталады.

II. Негізгі бөлім «Мен және менің қолдауым» жаттығуы. Қатысушылар жұптарға бөлінеді. Әрқайсысы өзіне сенім қиын жағдайдан шығуға көмектескен бір оқиғаны еске түсіріп, серіктесімен бөліседі. Әңгімеден кейін серіктесі қысқа қолдау сөзін таңдайды. Мысалы: «Сен бұл қиындықты жеңдің», «Сен маңызды қадам жасадың» Содан кейін қатысушылар рөлдерімен ауысады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Қиын жағдайда өзіңе қолдау көрсете білу неге маңызды?
2. Қолдау сөздері сенімділік пен көңіл-күйге қалай әсер етеді?

Қорытынды: Өзіне қолдау көрсете білу – ішкі тұрақтылықты сақтауға және өзінің ішкі күшіне сенуге көмектеседі.

III. Жобалық қызмет. Үшінші кезеңнің нәтижелерін талдау

Білім алушылар 5-сынып оқушыларымен бірлесіп жасаған үшінші кезеңнің нәтижелерін талдайды: шағын көріністер, бейнероликтер, комикстер немесе басқа шығармашылық жұмыстар. Не іске асырылды және қатысушылар қандай қорытынды жасағаны туралы қысқаша талқылау өткізіледі.

Жобаның төртінші кезеңін жүзеге асыру – «Өзіне деген сенім»

Қорытынды кезең – бүкіл жобалық жұмыстың нәтижесін шығару және 5-сынып білім алушыларымен жұмыс барысында анықталған жеке ресурстарды түсінуге бағытталған. Сынып 3–4 топқа бөлінеді. Әр топқа символдық түрде «Өміршендік чемоданы» (қорап, себет немесе кейс) беріледі.

Топтарға арналған тапсырмалар

1. Жобаның нәтижелерін еске түсіріп, өзіне деген сенім мен ішкі күшке байланысты жеке жетістіктерді атап өту.
2. Сұрақтарға жауап беру:
 - а) Жоба барысында сенімділікті сақтауға қандай қасиеттер көмектесті?
 - б) Өзіңізде қандай өзгерістерді байқадыңыз?
 - с) Сіз үшін ең маңызды ресурстар қандай болды?
3. «Өміршендік чемоданын» символдық элементтермен толтыру (карточкалар, сөздер, суреттер, заттар).

Қорытынды жұмысты шағын көрініс, постер немесе қысқа презентация түрінде ұсыну.

Ұсынудан кейін қысқаша талқылау өткізіледі:

1. Барлық ұсынылған «өміршеңдік чемодандарын» не біріктіреді?
2. Өзіне деген сенім қиын жағдайларда тұрақтылықты сақтауға қалай көмектеседі?

Қорытынды: «Өміршеңдік ресурстары» жобасы жеке дамуды түсінуге, өз мүмкіндіктеріне деген сенімді нығайтуға және бүкіл жұмыс кезеңі арқылы қалыптасқан ішкі тұрақтылықтың құндылығын көруге көмектесті.

«Өміршеңдік чемоданы»

Сынып үш топқа бөлінеді, әр топқа бесінші сынып оқушылары қатысады.

Әр топ келесі сұрақтар бойынша карточка толтырады:

1. Қандай қасиеттер айқын көрінді?
 2. Қандай жаңа әсерлер пайда болды?
 3. Эмоционалды тұрақтылықты дамыту үшін қандай қасиеттер қажет?
- Мұғалім карточкаларды дауыстап оқиды.

IV. Қорытынды

1. Тақтада немесе экранда символдық кітаптардың атаулары көрсетілген:

Жетістіктер кітабы: жетістіктер және нәтижесі үшін қуанышты сәттер

Даналық кітабы: кеңестер, ойлар және жасалған қорытындылар

Жеңістер кітабы: жеңіп шыққан қиындықтар

Идеялар кітабы: жүзеге асырғысы келетін ойлар мен жоспарлар

2. Әр қатысушы осы атаулардың бірін таңдап, шағын қағаз бетіне оның мазмұнын ашатын қысқа жауап жазады.

3. Қалауы бойынша қатысушылар өздерінің жазбаларымен топпен бөліседі.

Сабақ соңында педагог оқушыларға кез келген күрделі жағдайда өміршең болуға және өзіне деген сенімділікті одан әрі нығайтуға тілектестік білдіреді.

**«ШАБЫТТАНДЫРАТЫН КӨШБАСШЫЛЫҚ» ЖОБАСЫ
БОЙЫНША 10-СЫНЫП/ КОЛЛЕДЖДІҢ 1-КУРС БІЛІМ
АЛУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР**

*Қазақстанның болашағы – жастардың
қолында.*

Өз мүмкіндігіңді, арманыңды жіберіп алма.

*Армандар тек білім алғандарда ғана
орындалады.*

*Сенің таңдауың – сенің тағдырың, бүкіл
халықтың тағдыры.*

Қасым-Жомарт Тоқаев,

10-сынып/колледждің 1-курс білім алушыларына арналған 1-сабақ

Сабақтың тақырыбы: «Көшбасшы – деген кім?»

Мақсаты: Білім алушылардың көшбасшылық қасиеттерін ұғынуына ықпал ету.

Міндеттері:

1. Оқушылардың көшбасшылықтың мәні мен көшбасшының негізгі қасиеттері туралы түсініктерін ойын және танымдық жұмыс түрлері арқылы кеңейту.

2. Топтық жұмыс барысында командалық өзара әрекеттесу, сенім және жауапкершілік дағдыларын дамыту.

3. Білім алушыларды өзін-өзі тануға және көшбасшылықты тұлғалық құндылық ретінде түсінуге ынталандыру.

Ресурстар: қағаз, ватман, қарындаштар, фломастерлер, скотч, заттардың бейнесі бар карточкалар: үй, гүл, геометриялық фигура немесе тұрмыстық зат.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Ұйымдастыру кезеңі және эмоционалды көңіл күй орнату

«Кім басты?» ойыны

Педагог қатысушылардан еркін қозғалуға мүмкіндік болатындай етіп тұруды сұрайды. 3–4 еріктіге «детектив» рөлі беріледі. Детектив – бұл уақытша кабинеттен шығатын және қайтып келген соң топтың әрекеттері арқылы көшбасшыны анықтауы тиіс қатысушы. Педагогтің белгісі бойынша детективтер кабинеттен шығып, есік сыртында күтіп тұрады.

Кабинетте қалған оқушылар «көшбасшыны» таңдайды. Көшбасшы – бұл топқа білінбей: шапалақтау, басты бұру, қолды көтеру, иықпен қозғалу және т.б. қарапайым қимылдарды көрсететін қатысушы. Қалған қатысушылар бұл қимылдарды синхронды түрде қайталайды, өзгерістердің қайдан шыққанын білдірмеуге тырысады. Детективтерді шақырмас бұрын қысқа дайындық жүргізіледі. Бұл топқа қимылдардың үйлесімділігін жаттықтыруға және көшбасшының көзге түспей әрекет етуін қамтамасыз етуге көмектеседі.

Содан кейін педагог барлық детективтерді қайта шақырады. Топ қимылдарды орындауды жалғастырады, ал көшбасшы оларды мезгіл-мезгіл өзгертіп отырады. Детективтердің міндеті – мұқият бақылап, көшбасшының кім екенін анықтау. Олардың бірлесіп талқылауға және өз нұсқасын ұсынуға бір ғана мүмкіндігі бар.

Ойын аяқталғаннан кейін талқылау өткізіледі.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Көшбасшы болу оңай болды ма?
2. Детективтер көшбасшыны анықтау үшін нені назарға алды?
3. Табысқа жеткен команда үшін қандай қасиет маңызды болды?

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық блок

Көшбасшы – бұл топтағы бірлескен жұмысты бастау мен ұйымдастыруды өз мойнына алатын қатысушы. Ол мақсатты нақты тұжырымдай біледі, рөлдерді бөледі, өзара әрекеттесуді қолдайды және нәтижеге жауапкершілікпен қарайды.

Оқу тобындағы көшбасшының негізгі функциялары:

1. Түсінікті мақсат қою.
2. Іс-әрекеттерді үйлестіру және тапсырмаларды бөлу.
3. Жұмыс атмосферасы мен өзара құрметті сақтау.
4. Кері байланысты қабылдау және ескеру.
5. Тәртіп пен жауапкершіліктің жеке үлгісін көрсету.

Практикалық бөлім

«Бірге сурет саламыз» ойыны

Ойын жұптарда өткізіледі. Бір қатысушы – үдерісті басқарушы, екіншісі – суретші рөлін атқарады. Бастамас бұрын бұл жаттығудың мақсаты – ойды нақты жеткізу, мұқият тыңдау және сенімге негізделген өзара әрекеттесуді дамыту екені түсіндіріледі.

Жұмыс үшін заттардың бейнесі бар карточкалар дайындалады: үй, гүл, геометриялық фигура немесе тұрмыстық зат. Карточканы тек басқарушы алады. Суретші таза қағаз бен қарындаш алып, партаға отырады. Басқарушы затты тікелей атамай, оны қалай салу керектігін ауызша сипаттап нұсқау береді. Мысалы: «Парақтың ортасына қысқа көлденең сызық жүргіз, оның үстіне шағын шеңбер сал». Суретші нұсқауларды орындайды және егер бір нәрсе түсініксіз болса, нақтылаушы сұрақтар қоюына болады.

Тапсырманы орындауға 3–4 минут беріледі. Содан кейін қатысушылар рөлдерімен ауысады, ойын жаңа карточкамен қайталанатын.

Жұптар жұмысты аяқтағаннан кейін, салынған суретті түпнұсқамен салыстырады және өзара әрекеттесу барысында не көмектескенін немесе не кедергі болғанын талқылайды.

III. Жобалық жұмыс

Идеяларды жинау

Жоба білім алушылардың көшбасшылық қасиеттерін, бастамашылдығын және әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға бағытталған. Бұл өзара әрекеттесу мен тәлімгерлік арқылы жүзеге асырылады.

Жоба екі форматта іске асырылады:

1. Мектептерде – 10-сынып білім алушылары 6-сынып білім алушыларымен жұмысты үйлестіріп, бірлескен іс-шараны ұйымдастырушы және ментор рөлін атқарады.

2. Колледждерде – 1-курс білім алушылары өз оқу топтарының құрамында жұмыс істейді, рөлдер мен міндеттерді өзара бөліседі.

Бұл тәсіл жоғары сынып білім алушыларына көшбасшылықты көрсетуге, ал кіші сынып білім алушыларына қолдау мен қатыстылықты сезінуге мүмкіндік береді. 1-курс білім алушылары топ ішінде өз қызметін ұйымдастырып, рөлдер мен жауапкершілік аймақтарын өздері анықтайды. Мұндай жұмыс форматы командалық өзара әрекеттесуді, көшбасшылық және басқарушылық дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

Жоба бойынша жұмыс төрт кезеңнен тұрады:

1. Бірлескен іс-шараны жоспарлау.
2. Ұйымдастыру және рөлдерді бөлу.
3. Жоспарланған оқиғаны жүзеге асыру.
4. Қорытынды шығару және рефлексия жүргізу.

Идеяларды жинау «Саты әдісі»

Жобамен жұмыстың алғашқы қадамы – буллингтің алдын алу бойынша бірлескен іс-шаралардың ең қолайлы нұсқасын таңдау үшін идеяларды жинау.

Бұл әдістің мәні – қатысушы барлық басқа идеяларды естімей тұрып, өз ойларын еркін айту мүмкіндігіне ие болады. Жетекші тақырыпты жариялайды, содан кейін ми шабуылына қатысатын екі адамнан басқа барлық қатысушылар бөлмеден шығады. Қалған екеуі бір-біріне өз ойларын айтады. Олардың әңгімесі аяқталған соң бөлмеге тағы бір қатысушы кіреді. Ол бөлмедегі қатысушылардың пікірлерін естімей тұрып, өз ойын білдіреді. Бұл цикл бүкіл команда бөлмеге жиналғанға дейін қайталанады.

Бұл әдіс бірнеше адамның ықпалына бейім командалар үшін өте қолайлы. Сондай-ақ, бұл тәсіл ұялшақтарға көмектеседі – оларға өз ойларын бүкіл топқа емес, екі-үш адамға айту ыңғайлы сезіледі.

Содан кейін білім алушылар ең қызықты ойларды таңдап, дауыс береді.

Әр командаға арналған тапсырмалар (келесі кездесуге дейін)

Әр команда сабақтың қорытындысы бойынша таңдалған идеяны қысқаша жобалық ұсыныс түрінде рәсімдейді. Бұл ұсыныс алдағы жоспарлауға негіз болады. Жобаны әзірлеу барысында келесі тармақтар көрсетілуі тиіс:

1. Іс-шараның мақсаты: күтілетін нәтиже және оның қатысушылар үшін маңызы.

2. Міндеттері: мақсатқа жетуге бағытталған нақты қадамдар.

3. Іс-шараның тақырыбы: мәнін ашатын қысқа атау.

4. Іске асыру форматы: өткізу түрі (пікірталас, шеберлік сыныбы, шығармашылық акция, тренинг, спорттық шара, әлеуметтік бастама және т.б.).

Идеяны рәсімдегеннен кейін командаларға жобаны білім беру үдерісінің басқа қатысушыларымен талқылап, келісу тапсырмасы беріледі:

а) 10-сынып білім алушылары өз идеяларын 6-сынып білім алушыларына таныстырады, іс-шараның мазмұны мен формасына қатысты пікірлер мен ұсыныстар жинайды, таңдалған форматтың кіші сынып білім алушыларына қаншалықты түсінікті әрі қызықты екенін нақтылайды;

б) 1-курс білім алушылары басқа оқу топтарының өкілдерімен осындай талқылау жүргізіп, кейінгі жоспарлауда қолдануға болатын ұсыныстар мен ескертулерді тіркейді.

Талқылау нәтижелері қысқаша жауап түрінде рәсімделеді, ол келесі тармақтарды қамтиды:

1. Өзара әрекеттескен серіктестерден түскен негізгі ұсыныстар мен идеялар;

2. Талқылау қорытындысы бойынша команда қабылдаған шешімдер;

3. Нақтыланған тақырып пен іс-шара форматы.

Алынған материалдар келесі сабақта жобаны жүзеге асыру жоспарын әзірлеу және рөлдерді бөлу кезінде қолданылады.

IV. Қорытынды

Жасалған жұмыстың қорытындысы жасалады, көшбасшылық адамның өз қасиеттерін түсінуден және өзіне де, өзгелерге де жауапкершілік алуға дайын болудан басталатынына қысқаша назар аударылады. Қатысушылардан осы сабақ барысында олар үшін ең маңызды болған ойлар мен жаңалықтарды атап өту ұсынылады.

Рефлексия

«Маған сенің ... ұнайды» тәсілі

Сабақ барысында сіздердің командаңыз қалыптаса бастады. Қатысушылар топтағы басқа мүшелерден өздеріне ұнаған қасиеттерді жазып отырады (мысалы: белсенділік, қолдау көрсету, ізеттілік, сенімділік). Бұл жазбалар карточкаларға түсіріліп, педагогта сақталатын ортақ папкаға жиналады. Папка әр келесі сабақтан кейін жаңа жазбалармен толықтырылып отырады. Сонымен қатар арнайы кесте толтырылады.

№	Қатысушының аты-жөні	1-кездесу	2-кездесу	3-кездесу	4-кездесу
1					
2					

10-сынып / колледждің 1-курс білім алушыларына арналған 2-сабақ

Сабақтың тақырыбы: «Көшбасшылық қасиеттерді дамытамыз»

Мақсаты: адамның белсенді өмірлік ұстанымы ретінде көшбасшылыққа құндылық қатынасын қалыптастыруға ықпал ету.

Міндеттері:

1. Көшбасшылық қасиеттер, көшбасшылықтың әртүрлі түрлері және команда қалыптастыру кезеңдері туралы түсінік қалыптастыру.

2. Өзінің көшбасшылық әлеуетін көрсетуге ұмтылуға ынталандыру, тұлғаның адамгершілік қасиеттерін дамыту.

3. Мақсаттарға жету дағдыларын және бір-бірімен жанжалсыз қарым-қатынас жасау тәжірибесін дамыту.

Ресурстар: А4 қағазы, орындықтар, қарындаштар

Сабақтың барысы

I. Кіріспе

Ұйымдастыру кезеңі, психологиялық ахуал қалыптастыру.

«Іс жүзіндегі көшбасшы» жаттығуы

Педагог еркін қозғалысқа мүмкіндік беретіндей кеңістік ұйымдастырады, қажет болған жағдайда парталарды шетке жылжытады.

Барлық қатысушылар ортақ шеңберде немесе сыныптың ортасына тұрады. Топқа алдын ала рөлдерді бөлмей және ауызша нұсқаусыз бірнеше қысқа тапсырманы орындау ұсынылады. Қатынас тек ым-ишара, мимика және көзқарас арқылы, яғни вербалды емес түрде жүзеге асырылады.

Тапсырма нұсқалары:

- а) үнсіз есімдерінің алғашқы әріптерінің реті бойынша қатарға тұру;
- б) туған айларына сәйкес;
- в) бойлары бойынша қатарға тұру;
- г) алақандар арқылы жеңіл жанасуды шеңбер бойымен үзбей беру;
- д) қозғалыс немесе қалыптар арқылы «көшбасшылықты» бейнелейтін бір фигура құру (мысалы, жебе, шеңбер немесе күн бейнесі).

Жаттығуды орындау барысында оқушыларда әртүрлі көшбасшылық қасиеттер байқалады. Кейбір қатысушылар үйлестіруші рөлін өз мойнына алады, басқалары жалпы динамикаға ілеседі, ал үшіншілері келісімділікті сақтауға көмектеседі.

Жаттығу аяқталғаннан кейін педагог қысқаша талқылау ұйымдастырады. Талқылау барысында келесі байқаулар қарастырылады: жылдам ұйымдасуға қандай қасиеттер көмектесті, қатысушылар басқалардың бастамасына қалай жауап берді, сәтті өзара әрекеттесуге қандай әрекеттер ықпал етті.

Бұл белсенділік қатысушыларға көшбасшылық тек басқару емес, сонымен қатар топты сөзсіз, жеке үлгі мен сенімді әрекет арқылы бағыттау, үйлестіру және шабыттандыру қабілеті екенін сезінуге мүмкіндік береді.

II. Негізгі бөлім Ақпараттық блок

Көшбасшылық — бұл топ мүшелеріне ортақ мақсаттарға жету үшін ықпал ету үдерісі.

Ұжымда көшбасшылықтың әртүрлі типтері көрініс табуы мүмкін және олардың әрқайсысы команданың тұрақтылығы мен тиімділігі үшін маңызды.

Қызмет бағытына қарай көшбасшылық типологиясының мысалы:

Іскер көшбасшы тапсырмалардың орындалуын ұйымдастырады, міндеттерді бөледі, нәтижені қадағалайды.

Эмоциялық көшбасшы жағымды психологиялық ахуалды қолдайды, жанжалдарды жұмсартуға көмектеседі.

Интеллектуалдық көшбасшы идеялар ұсынады, талдау жасап, шешім қабылдауға көмектеседі.

Әлеуметтік көшбасшы — адамдарды біріктіреді, мінез-құлықтың үлгісі бола алады, топтың мүдделерін білдіреді.

Практикалық бөлім

«Менің көшбасшылық типім» шағын жаттығуы

Қатысушыларға қағаз парақтары таратылады. Педагог үш сұраққа жазбаша жауап беруді ұсынады:

1. Маған басқа адамдармен жұмыс істеуге қандай қасиеттер көмектеседі?
2. Қандай жағдайларда мен жиі бастама көтерімін?

3. Төменде көрсетілген көшбасшылық типтерінің қайсысы маған жақынырақ: іскерлік, эмоциялық, интеллектуалдық, шығармашылық немесе әлеуметтік?

Аздаған соң бірнеше қатысушы өз жауаптарымен ерікті түрде бөліседі.

Қорытынды жасалады: көшбасшылық әртүрлі түрде көрінеді және табысқа жету үшін бәсекелесу емес, бір-бірін толықтыру маңызды. Біреулер шабыттандырады, басқалар ұйымдастырады, үшіншілері келісімге келуге көмектеседі.

Ш. Жобалық жұмыс

Жобаның бірінші кезеңін орындау қорытындылары

«Идеяларды жинау және талқылау» тапсырмасы бойынша жұмыстың нәтижелері қысқаша талқыланады. Командалар жобаның серіктестерімен өзара әрекеттесу қорытындыларын ұсынады. 10-сынып білім алушылары 6-сынып білім алушыларымен идеяларды талқылау қалай өткенін, қандай ұсыныстар мен ескертулер алғанын және жобаны жетілдіру барысында нені ескеруді жоспарлап отырғанын баяндайды. 1-курс білім алушылары басқа оқу топтарының өкілдерімен кездесулер, пікір алмасу және бірлескен талқылау нәтижесінде алынған нақтылаулар туралы айтып береді.

Негізгі нәтижелер тіркеледі:

1. Іс-шара тақырыптары расталды немесе түзетілді;
2. Мазмұны мен формасына қатысты ұтымды ұсыныстар алынды;
3. Қатысушылар бастамашылдық, икемділік және ынтымақтастық қабілеттерін көрсетті.

Осылайша, «Идеяларды жинау және талқылау» атты жобаның бірінші кезеңі аяқталды, әрі қарай жұмыс жоспарлау және ұйымдастыру кезеңіне өтеді.

Жобаның екінші кезеңін жүзеге асыру: жоспарлау және рөлдерді бөлу

Бұл кезеңдегі міндет – әрекеттердің реттілігін анықтау, міндеттерді бөлу және орындау мерзімдерін белгілеу.

Ұйымдастыру:

Әр командаға «Жобаны жүзеге асыру жоспары» атты жұмыс парағы беріледі. Қатысушылар іс-шараны дайындаудың негізгі бағыттарын анықтайды: ұйымдастырушылық (сценарий, құрылым, өткізу уақыты мен орны); ақпараттық (афишаларды дайындау, хабарландырулар әзірлеу, басқа сыныптармен немесе топтармен өзара әрекеттесу); техникалық (безендіру, музыкалық сүйемелдеу, реквизит); аналитикалық (бейне есеп, фотофиксация, бейнежазба, кері байланыс).

Практикалық тапсырма

Командалар жобаны жүзеге асырудың жұмыс жоспарын белгіленген құрылым бойынша әзірлейді:

Жұмыс кезеңдері	Нақты іс-әрекеттер	Жауапты	Қажет ресурстар	Орындау мерзімдері

Дайындық	Тақырыпты нақтылау, формат пен міндеттерді келісу			
Ұйымдастыру	Сценарий әзірлеу, безендіру, серіктестермен келісу			
Өткізу	Іс-шараны жүзеге асыру, қатысушыларды үйлестіру			
Аяқтау	Қорытынды жасау, есепті рәсімдеу, нәтижелерді талдау			

Жоспар толтырылғаннан кейін әр команда өз жобасының құрылымын қысқаша таныстырады. Қалған қатысушылар нақтылаушы сұрақтар қойып немесе ұсыныстар айтуға мүмкіндік алады.

Рефлексия

Жұмыс аяқталғаннан кейін қысқаша талқылау жүргізіледі:

1. Міндеттерді бөлу кезінде топтың келісімге келуіне не көмектесті?
2. Жоспарлау барысында қандай қиындықтар туындады?
3. Қандай көшбасшылық қасиеттер ерекше байқалды?

Бұл талқылау оқушыларға серіктестік көшбасшылықтың маңызын, басқаларды тыңдай білу және ортақ мақсат аясында келісімге келу қабілетін түсінуге көмектеседі.

Келесі сабаққа арналған тапсырма

1. Іс-шараны бекітілген жоспарға сәйкес дайындауды жалғастыру.
2. Жобаны жүзеге асыру жоспарын барлық қатысушылармен келісу.
3. Дайындықтың жекелеген әрекеттерін бастау (дайындық жаттығулары, безендіру, материалдарды жинау).
4. Келесі сабақта талқылау үшін аралық нәтижелерді жазба немесе фотоесеп түрінде тіркеу.

IV. Қорытынды

Педагог сабақтың қорытындысын шығарады, қатысушылар маңызды жұмыс атқарғанын атап өтеді: болашақ іс-шараның форматы нақтыланды, рөлдер бөлінді, мерзімдер мен ресурстар анықталды. Жоспарлау кезеңі жобаны сәтті жүзеге асырудың негізі екендігі, себебі ол жауапкершілікті, келісімге келу қабілетін және басқалардың пікірін ескеруді талап ететіні атап көрсетіледі.

Талқылау барысында қатысушылар өз әсерлерімен бөліседі:

1. Үдерісті тиімді ұйымдастыруға қандай шешімдер көмектесті?
2. Позцияларды келісу кезінде көшбасшының қандай қасиеттері байқалды?
3. Жақын арада қандай қадамдар жасалуы керек?

Педагог келесі кезең жобаны жүзеге асырумен байланысты екенін атап өтеді. Дәл осы кезеңде сабақтар барысында қалыптасқан көшбасшылық қасиеттер нақты әрекетте көрінуі тиіс: басқаларды ұйымдастыра білу, қатысушыларды шабыттандыру және жоспарланған істі нәтижеге жеткізу.

Сабақ қысқаша рефлексивтік жаттығумен аяқталады. Қатысушылар осы кезеңде команданың басты жетістігі не болды деп есептейтінін және ортақ жұмысқа үлес қосуға қандай жеке қасиеттер көмектескенін атап өтеді.

10-сынып / 1-курс оқушыларына арналған 3-сабақ

Тақырыбы: «Тұтас команда»

Мақсаты: оқушылар ұжымының бірлігін нығайтуға ықпал ету.

Міндеттері: ұжымда сенім атмосферасын күшейту; жанжалсыз қарым-қатынастың маңыздылығын түсіндіру; ортақ мақсатқа жету үшін тиімді өзара әрекеттесу жолдарын іздеуге ынталандыру.

Ресурстар: маркерлер, 3 конверттегі пазлдар, 3 ватман парағы, А4 форматындағы қағаз.

Сабақ барысы

I. Кіріспе «Ортақ қозғалыс» жаттығуы

Педагог қатысушыларға шеңберге тұруды ұсынады. Сөзсіз түрде қарапайым қозғалысты синхронды орындау қажет (мысалы, алға қадам жасау, еңкею, шапалақтау, қол көтеру). Қысқа орындаудан кейін педагог көшбасшыны ауыстырады, енді қозғалысты басқа қатысушы белгілейді. Бірнеше раундтан кейін топ нақты бір адамға қарамай, бір ырғақпен қозғала бастауы тиіс.

Талқылау

1. Қозғалысты бірге орындауға не көмектесті?
2. Келісімді әрекет етуге не кедергі болды?
3. Көшбасшы болумен қатар команданың бір бөлігі болу мүмкін бе?

Қорытынды

Нағыз команда – бұл тек рөлдерді бөлу емес, сонымен қатар келісімді әрекет ету қабілеті. Мұнда әр адамның үлесі ортақ нәтижеге жету үшін маңызды.

II. Негізгі бөлім

Ақпараттық блок

Команда — бұл ортақ мақсатпен біріктірілген адамдар тобы, онда әрбір қатысушы өз рөлі мен жауапкершілігін түсінеді.

Тиімді команданың негізгі қағидаттары:

1. Ортақ мақсат және өзара түсіністік.
2. Әр адамның рөлі мен үлесіне құрметпен қарау.

3. Ашық коммуникация және кері байланыс.
4. Ортақ нәтижеге жауапкершілікпен қарау.
5. Қақтығыстарды ұтымды түрде шеше білу.

Практикалық бөлім

«Командалық пазл» жаттығуы

Нұсқаулық. Сынып үш командаға бөлінеді. Әр командаға пазлдар жиынтығы, ватман парақтары, конверттер, желім, маркерлер беріледі. Әрбір суретке тиесілі кейбір пазлдар алдын ала басқа командалардың конверттеріне салынады.

Қатысушылар үш командаға бөлінеді. Әр команда фрагменттер жиынтығын алып, ватман парағына суретті құрастыруды бастайды. Бірнеше минуттан кейін кейбір бөлшектердің жетіспейтіні немесе сәйкес келмейтіні анық болады. Педагогтің көмегінсіз әрекет ету ұсынылады. Қатысушылар жетіспейтін элементтердің басқа топтарда екенін біртіндеп анықтайды. Жұмысты аяқтау үшін командалар арасында өзара әрекеттесуді жолға қою қажет: байланыс орнату, алмасу туралы келісу және әрекет ету тәртібін келісу. Әр команда өзара әрекеттесу тәсілін өз бетінше анықтайды: өкілдер арқылы, келіссөздер арқылы немесе күш біріктіру арқылы.

Тапсырма барлық суреттер толық жиналған кезде аяқталады.

Талқылау сұрақтар бойынша жүргізіледі:

1. Командалар арасындағы өзара әрекет қалай ұйымдастырылды?
2. Келісімге келуге не көмектесті, ал не кедергі болды?
3. Қандай көшбасшылық қасиеттер ерекше байқалды?

Командалық жұмыс өзара тәуелділік пен әр адамның жауапкершілігіне негізделеді. Тиімді команда әр қатысушы белсенділік, ынтымақтастыққа дайындық және ортақ мақсаттарға құрмет танытқанда қалыптасады.

III. Жобалық жұмыс

Жобаның екінші кезеңінің қорытындылары

Алдыңғы кезеңде білім алушылар жоспарлау процесін аяқтады: іс-шараның сценарийін әзірледі, қатысушылар құрамын анықтады, рөлдерді бөлді және жүзеге асыру мерзімдерін нақтылады. Командалар дайындық жұмыстарының қысқаша нәтижелерін ұсынады, қол жеткізілген ілгерілеуді және туындаған ұйымдастырушылық мәселелерді атап көрсетеді.

Педагог қатысушыларға жетілдіруді қажет ететін аймақтарды анықтауға көмектеседі және әр команданың жоспарланған жобаны жүзеге асыруға дайындығының деңгейін белгілейді.

Екінші кезеңнің негізгі қорытындылары:

1. Іс-шараның мақсаттары, форматы және мазмұны анықталды.
2. Рөлдер мен жауапкершілік аймақтары бөлінді.
3. Жұмыс топтары құрылды және жүзеге асыру мерзімдері келісілді.
4. Алдын ала материалдар дайындалды (сценарий, афиша, ресурстар тізімі).

Жобаның үшінші кезеңін жүзеге асыру: іс-шараны өткізуге дайындық

Осы сабақта командалар практикалық бөлімге көшеді. Бұл кезең сценарийдің егжей-тегжейін нақтылауға, әрекеттерді соңғы рет келісуге және тоқсан ішінде өтетін іс-шараны тікелей өткізуге дайындалуға арналған.

Жобаны тиімді жүзеге асыру үшін командалар келесі міндеттерді шешуі қажет:

а) алынған пікірлер мен өткізу шарттарын ескере отырып, сценарийге түзетулер енгізу;

б) қатысушылар арасында соңғы міндеттерді бөлу (жүргізушілер, үйлестірушілер, безендіруге, техникалық бөлімге, фото және бейнесүйемелдеуге жауаптылар);

в) дайындық шараларын орындау үшін жоспар-кесте құрастыру;

г) жоба аяқталғаннан кейін кері байланыстың түрлерін анықтау (сауалнама, фотоесеп, бейнесұқбат).

Педагог ұйымдастырушылық-әдістемелік қолдау көрсетеді, дайындық кезеңдерін жүйелеуге көмектеседі және мектеп немесе колледж әкімшілігімен келісімді қамтамасыз етеді.

«Командалық жол сілтеуші» жаттығуы

Қатысушылар жоба бойынша командаларға бірігеді. Әр командаға нақты іс-шараны өткізу барысында туындауы мүмкін типтік жағдайды сипаттайтын тапсырма жазылған карточка беріледі.

Жағдаяттар мысалдары:

1. Кім бірінші сөйлейтінін тез келісу қажет.
2. Қатысушылардың бірі бекітілген жоспардан өзгеше балама идея ұсынады.
3. Техникалық безендіру кешігіп жатыр, шешім қабылдау қажет.
4. Егер кіші қатысушылар қобалжып тұрса, оларды қолдау қажет.
5. Уақыттың жетіспеуіне байланысты сценарийді түзету қажет.

Командалар 3–5 минут ішінде ұсынылған жағдай бойынша қалай әрекет ететінін талқылайды: кім көшбасшылық бастаманы өз қолына алады, шешім қалай қабылданады, рөлдер қалай бөлінеді. Содан кейін әр команда өз шешімінің нұсқасын қысқаша таныстырады. Педагог байқалған қасиеттерді белгілейді: тыңдай білу қабілеті, икемділік, бастамашылдық, серіктестікке дайындық.

«Ағымдағы деңгей» жаттығуы

Сабақ соңында әр команда өздерінің дайындық деңгейін қысқаша таныстырып, алдағы қадамдарын көрсетеді: а) келесі аптада қандай тапсырмалар орындалады; б) педагогтер мен сыныптастардан/курстастардан қандай көмек немесе ресурстар қажет; в) қандай тәуекелдер немесе қиындықтар ескерілуі тиіс.

Үшінші кезеңнің басталғаны тіркеледі және ол тоқсан бойы жалғасады.

IV. Қорытынды Қатысушылар параққа алақандарын айналдыра сызып, әр саусаққа келесі сұрақтардың өз жауаптарын жазады:

1. Мен командаға не беремін?
2. Басқалардан нені үйренгім келеді?
3. Маған ынтымақтастыққа не көмектеседі?

4. Не кедергі келтіреді?
5. Командаға не уәде етемін?

10-сынып/колледждің 1-курс білім алушыларына арналған 4-сабақ
Сабақтың тақырыбы: «Өзін-өзі тәрбиелеу күші»»

Мақсаты: білім алушылар ұжымының бірлігін нығайтуға ықпал ету.

Міндеттері:

1. Өзін-өзі дамыту, өзін-өзі бағалау, ерік-жігер, мінез, мақсат қою және өзін-өзі сендіру туралы түсініктерді кеңейту.
2. Өзін-өзі рефлексиялау дағдыларын дамыту.
3. Өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі дамытуға ұмтылуға мотивация беру.

Ресурстар: маркерлер, ватман, А4 қағазы.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Сенім көпірі» жаттығуы

Еденге таспа немесе жіп арқылы сызық белгіленеді. Қалаған жағдайда осы сызық бойына ішкі күмән мен кедергілерді бейнелейтін жазбалары бар карточкалар орналастырылады. Мысалы: «қорқыныш», «сенімсіздік», «жалқаулық», «күмән». Бұл сызық жеке мақсаттарға апаратын «көпірді» білдіреді. Қатысушылар бір-біріне қарама-қарсы екі қатарға тұрып, кеуде деңгейінде қолдарын біріктіріп, өткел жасайды. Әр қатысушы кезекпен «көпірден» өтуі тиіс, сызық бойымен жүріп, жанындағы адамдардың қолдауын сезінеді. Өту кезінде серіктестер оны қолынан ұстап, қолдау сөздерін, тілектер мен шабыттандыратын тіркестерді айтады («Сенің қолыңнан келеді», «Біз жанындамыз», «Сен міндетті түрде жетесің»). Әр адамның сенімге, қабылдауға және сенімділікке толы атмосфераны сезінуі маңызды.

Жаттығуды күрделендіру үшін жолдың бір бөлігін көзді жұмып немесе бір аяқпен жүріп өту ұсынылуы мүмкін. Бұл өзара тәуелділік сезімін күшейтіп, айналадағы адамдардың қолдауының маңыздылығын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Барлық қатысушылар «көпірден» өткеннен кейін қысқаша талқылау жүргізіледі. Талқылау:

1. «Көпірден» өткен кезде не сезіндіңіз?
2. Басқаларды қолдаған сәтте қандай эмоциялар пайда болды?
3. Бұл жолды шынайы өмірдегі қандай ойлармен салыстыруға болады?

Өзін-өзі тәрбиелеу мен өмірлік мақсаттарға жету — бұл да «көпірмен» жүру: кейде оңай емес, ішкі күш пен табандылықты талап етеді, бірақ әрдайым басқа адамдардың қолдауы мен өз мүмкіндіктеріне деген сенімге сүйенеді.

II. Негізгі бөлім Ақпараттық блок

Өзін-өзі тәрбиелеу – бұл адамның өзімен саналы түрде жұмыс істеуі, ол жеке қасиеттерді дамытуға, мінезді нығайтуға және ішкі тәртіпті

қалыптастыруға бағытталған. Бұл – адам сырттан нұсқау күтпей, өзі мақсат қойып, нәтижелерді бағалап, өз мінез-құлқын түзететін үдеріс.

Өзін-өзі тәрбиелеу көшбасшылықпен тығыз байланысты. Нағыз көшбасшы басқаларды басқаруға тек өз эмоцияларын, шешімдерін және реакцияларын басқаруды үйренген кезде ғана қабілетті болады. Өзін-өзі ұстай білетін, жоспар құрып, бірізді әрекет ететін адам айналасындағыларға үлгі бола алады.

Өзін-өзі тәрбиелеудің негізгі құрамдас бөліктері:

Мақсат қою: нені көздейтініңді және не үшін ұмтылатыныңды түсіну.

Өзін-өзі талдау: өзіңнің күшті және әлсіз жақтарыңды байқай білу қабілеті.

Өзін-өзі бақылау: эмоциялармен, сөздермен және әрекеттермен басқару жасай білу.

Өзін-өзі ынталандыру: алға жылжу үшін ішкі энергия көзі.

Жауапкершілік: өз шешімдерің мен әрекеттерің үшін жауап беруге дайын болу.

Педагог білім алушыларға бұл тізімді толықтыруды, өз пікірлерін білдіруді ұсынады: олардың ойынша, өзін-өзі тәрбиелеу үдерісіне тағы қандай элементтер немесе қасиеттер кіреді. Мысалы, табандылық, еңбекқорлық, қателіктерді мойындай білу, эмпатия, өзін-өзі ұйымдастыру. Ұсыныстар тақтаға немесе ватманға жазылып, қысқаша талқыланады.

Практикалық жаттығу «Менің даму жолым». Педагог қатысушыларға қағаз парақтарын таратады. Парақта қатысушылар көлденең сызық сызады – бұл олардың «даму жолы». Сызықтың басына «Бүгінгі мен» деп, ал соңына – «Бір жылдан кейінгі мен» деп жазады. Одан кейін қатысушылар осы сызық бойына 3–4 нүкте белгілейді – бұл олардың жеке даму кезеңдері. Мысалы: нені үйренгісі келеді, қандай қасиеттерді дамытқысы келеді, қандай әдеттерді қалыптастырғысы келеді, қандай мақсаттарға жетуді көздейді. Парақтар толтырылғаннан кейін бірнеше қатысушы өз ойларымен ерікті түрде бөліседі.

Бір нүктеден екіншісіне өту үшін күн сайын өзіңмен біртіндеп жұмыс істеуің қажет. Өзін-өзі тәрбиелеу – бұл жаза да, шектеу де емес, бұл саналылыққа, сенімділікке және ішкі күшке апаратын жол.

«Мақсатқа жету құралдарым» жаттығуы

«Менің даму жолым» тапсырмасын орындағаннан кейін қатысушылар өз сызығында белгіленген мақсатпен жұмысты жалғастырады. Міндет: осы мақсатқа жақындауға көмектесетін өзін-өзі тәрбиелеу бойынша нақты қадамдарды анықтау. Педагог қатысушыларға таңдалған мақсатқа жетуге көмектесетін үш нақты әрекетті немесе мінез-құлықтағы өзгерісті тұжырымдауды ұсынады.

Бұл қадамдар шынайы болуы және адамның өзіне байланысты болуы, әрі сыртқы жағдайларға емес, жеке күш-жігерге негізделуі қажет. Парақтар толтырылғаннан кейін бірнеше қатысушы өз мысалдарымен ерікті түрде бөліседі.

III. Жобалық қызмет

Жобаның үшінші кезеңін жүзеге асырудың қорытындылары

Педагог өткізілген іс-шаралардың қорытындысын шығарып, қатысушылардың негізгі жетістіктеріне назар аударады. Командалар өз идеяларын жүзеге асыру нәтижелерін қысқаша талдап, келесі мәселелерді атап көрсетеді: Қандай іс-шара түрлері жүзеге асырылды. Мысалы, акция, флешмоб, шеберлік сабағы, іскерлік ойын. Қатысушыларда қандай дағдылар мен қасиеттер байқалды. Іс-шараны дайындау және өткізу барысында қандай қиындықтар туындады. Қандай шешу тәсілдері ең тиімді болып шықты.

Талқылау:

1. Қандай тапсырмалар толық орындалды, ал қайсысы түзетуді қажет етті?

2. Жоба бойынша жұмыс барысында команда қалай өзгерді?

3. Жобаны аяқтауға қандай қасиеттер көмектесті?

4. Осы кезеңдегі ең құнды тәжірибе не болды?

Жобаның төртінші кезеңін жүзеге асыру: нәтижелерді таныстыру

Осы сабақта командалар өз жұмыстарының нәтижелерін таңдаған форматта ұсынады: бейнеролик, фотоесеп, шығармашылық презентация, іскерлік ойын, ауызша баяндама немесе электронды инфографика. Нәтижелерді таныстыру жобаны жүзеге асыру барысы, командалық жұмыстың ерекшеліктері және қол жеткізілген нәтижелер туралы қысқаша әңгімемен қатар жүреді.

Әр презентациядан кейін талқылау жүргізіледі, оның барысында қатысушылар мен педагог жобаға келесі критерийлер бойынша кері байланыс береді:

1. Жобаның әлеуметтік маңыздылығы.

2. Команда ішіндегі өзара әрекеттесу сапасы.

3. Көшбасшылық қасиеттердің көрінісі.

4. Креативтілік пен бастамашылдық деңгейі.

5. Қатысушылардың жеке үлесі.

IV. Қорытынды

Педагог сабақтар циклі мен жобаны жүзеге асырудың қорытындысын шығару үшін топтық талқылау ұйымдастырады. Қатысушыларға бағдарламаға қатысу барысында орын алған жеке және командалық өзгерістерді талдау ұсынылады.

Талқылау сұрақтары:

1. Жоба барысында нені үйрендіңіздер?

2. Көшбасшы ретінде қандай қасиеттерді дамыттыңыздар?

3. Мотивацияны сақтауға және қиындықтарды жеңуге не көмектесті?

4. Жобаға қатысу тәжірибесі көшбасшылықты түсінуге қалай әсер етті?

5. Алдағы уақытта алынған білім мен дағдыларды қалай қолдануға болады?

Педагогтің жалпы қорытындысы

Жоба жеке және командалық дағдыларды дамыту тұрғысынан табысты болды. Сіздер өз күшті жақтарыңызды және даму аймақтарыңызды

түсіндіңіздер, қиындықтарды жеңу мен ұжымда жұмыс істеу тәжірибесін алдыңыздар, көшбасшылықты тереңірек ұғындыңыздар. Оқу, еңбек және шығармашылықта табысқа жету үшін көшбасшылық қасиеттерді әрі қарай дамыту маңызды.

**«ӨЗІМЕ ДЕ, ӨЗГЕГЕ ДЕ ЖАУАПТЫМЫН!» ЖОБАСЫ БОЙЫНША
11-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА/КОЛЛЕДЖДІҢ 2-КУРС БІЛІМ
АЛУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН САБАҚТАР**

*Тек нағыз жауапкершілікті
сезінетін, бойына ең ізгі қасиеттерді
сіңірген азаматтар ғана Әділетті
Қазақстанның тірегіне айналады.
Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев,
Қазақстан Республикасының
Президенті*

11-сынып/колледждің 2-курс білім алушыларына арналған 1-сабақ
Сабақтың тақырыбы: «Ересек өмірге қадам»

Мақсаты: білім алушылардың жауапкершілік қасиетін дамытуға ықпал ету.

Міндеттер:

1. Жауапкершілікті ересек әрі мықты адамның маңызды қасиеті ретінде тереңірек түсінуге ықпал ету.

2. Өзге адамдарға деген жеке көзқарасты ұғынуға көмектесетін рефлексиялық талдау мен өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту.

3. Тұлғалық өсуге және өзін жауапты тұлға ретінде қалыптастыруға ұмтылысты қалыптастыру.

Ресурстар: А4 парақтары, түрлі-түсті фломастерлер, «Лабиринт» жаттығуына арналған қағаздан жасалған цилиндрлер немесе конустар.

Сабақтың барысы

I. Кіріспе

«Менің сүйікті футболкам» жаттығуы.

Жұптық жұмыс: сіздің жеке басыңыздағы, мінезіңіздегі басты нәрсені бейнелейтін ұранмен немесе символмен А4 парағына футболканың суретін салыңыз. Суреттермен алмасыңыз. Сіздің серіктесіңіз дұрыс түсінді ме, олар сурет/жазудың сіздің тұлғаңызды көрсететініне келісе ме?

Сәйкессіздік пайда болған жұптар сөйлейді.

II. Негізгі бөлім

«Ассоциацияны таңдау» жаттығуы.

Білім алушыларға «жауапкершілік» ұғымына ассоциация сөздерін таңдап, тақтаға екі бағанға жазу ұсынылады.

борыш, сүйіспеншілік, қамқорлық, тәуелсіздік, дербестік, сенімділік, өзін-өзі жүзеге асыру ...	батыл емес, алаңдаушылық, енжарлық, өзімшілдік, қорқақтық, қиындықтардан қорқу ...
--	--

Ұсыным: бұл екі сөз тобын бірден «жағымды» және «жағымсыз» ассоциациялар ретінде анықтауға болмайды. Белгілі бір сөздерді қайда жазу керектігін айту керек.

Талқылауға арналған сұрақ: Неліктен «жауапкершілік» ұғымы жағымды және жағымсыз ассоциациялар тудырады?

«Жауапкершілік шеңбері» жаттығуы.

Мақсаты: өз жауапкершілігіңіздің аймақтарын түсіну.

Топтық жұмысқа арналған тапсырма. Алдымен топтың әрбір мүшесі өз өмірінде не үшін жауап беретінін тұжырымдап жазуы керек. Топ барлық жазбаларды талқылайды. Жеке жауапкершілік аймақтары туралы жалпы қорытынды жасалады. Топ өкілі өз қорытындысын дәлелдеп, негіздеп айтуы тиіс.

Қорытынды: Жеке жауапкершілік аймағы — бұл адамның өз күш-жігерімен өзгерте алатын нәрселер: оқу және өзін-өзі дамыту, жақындарымен қарым-қатынас, сыныптағы және мектеп жобаларындағы міндеттемелер. Адам өз мінез-құлқына және айналасындағылардың өміріне қатысуына ықпал ете алады.

II. Негізгі бөлім

«Лабиринт» жаттығуы.

Мақсаты: басқаны сөзсіз сезіну және түсіну, ол үшін жауапкершілікті сезіну.

Ойын жүргізушісі таңдалады. Жүргізуші аудиториядан шығады. Жеңіл заттармен белгіленген маршрут салынады. Осы лабиринтте «жетектеуші» «зағипты» жетектеп жүргізуі керек. «Жетектеушінің» сөйлеуге құқығы жоқ, тек «зағип» адамға қол тигізе алады.

Талқылау. Жүргізуші оған кедергілерді жеңуге не көмектескенін айтады. Қатысушылар рөлдердің қайсысы қиын болғаны туралы өз әсерімен бөліседі.

«Қамқорлық» жаттығуы.

Мақсаты: Өз өміріңіз үшін жауапкершілікті қабылдау.

Сіз қамқорлық жасауыңыз керек, өмірі мен мінез-құлқы үшін жауапкершілікті сезінетін барлық адамдарды елестетіп көріңіз. Параққа жазыңыз.

Аяқтағаннан кейін мұғалім келесі сұрақты ұсынады: сіз өзіңізді осы тізімге енгіздіңіз бе?

Қорытынды: Адам үшін жақындарына қамқорлық жасау маңызды, бірақ ең алдымен өзіне қамқор болу — міндетті. Өзіне қамқорлық жасау — бұл да жауапкершіліктің бір көрінісі.

Ақпараттық блок.

«Әр адам қоғамның мүшесі ретінде неге жауапты?» ми шабуылы.

Ұсыныстар тақтаға немесе флипчартқа жазылады. Педагог слайдта ақпарат береді және адамдардың іс-әрекеттері қалай анықталатыны туралы ойлануды ұсынады, әр адам төмендегілер үшін жауапкершілікті сезінуі керек:

- 1) Білім
- 2) Құндылықтар
- 3) Сенімдер
- 4) Іс-әрекеттер
- 5) Сезімдер мен эмоциялар.

Талқылау

«Қателіктер үшін жауапкершілік» жаттығуы.

Мақсаты: қателіктер үшін жауапкершілікті қабылдаудың жеке стратегияларын пысықтау.

Топтық жұмыс. Қатысушыларға күнделікті қателіктер мен теріс қылықтар мысалдарын еске түсіру немесе ойлап табу ұсынылады. Содан кейін топтардың бірінің өкілі бұл теріс қылық туралы айтады.

Талқылау. Топ мүшелері «жақын адам», «дос», «ата-ана» позицияларынан реакцияларды сипаттайды, себептерін талдайды, жағдайды түзету жолдарын ұсынады.

«Проективті хат» жаттығуы.

Мақсаты: Өзгенің эмоционалды жағдайы үшін жауапкершілікті қабылдау.

Тапсырма. Сыныптастарыңа хат жаз. Әр адамның жауапкершілігі ұжымдағы қарым-қатынасты қалай нығайтатыны туралы ойыңмен бөліс. Хатты арнайы жәшікке сал. (Сабақ соңында хаттарды педагог оқушыларға тілек ретінде дауыстап оқиды.)

III. Жобалық қызмет

Педагог бәрі үшін маңызды болатын жоба құруды ұсынады. Бұл мектептегі жағымды ахуал, мектепте бір-біріне қатысты буллингтен бас тарту мәдениетін құру үшін жауапкершіліктің көрінісі болады. Жобаның жалпы бағыты ұсынылады – жанжалдарда араша түсушілердің қозғалысын құру.

«Жауапкершіліктің көрінісін талдау» жаттығуы

Мақсаты: Өзіңіздің авторлық ұстанымыңызды және басқа адамдармен қарым-қатынастағы шығармашылық рөліңіздегі жауапкершілікті түсіну.

Бір апта ішінде ата-аналармен, мұғалімдермен, достармен, өзіңізбен қарым-қатынасыңызды талдаңыз. Сіздің мінез-құлқыңызда «мен міндеттімін», «мен қалаймын» деген ойлар қашан көрінгенін анықтауға тырысыңыз.

Келесі сабақта талқылауға арналған сұрақ.

1. Бірінші санатқа жататын — «Мен міндеттімін» деген істерді орындау оңай ма, әлде екінші санаттағы — «Мен қалаймын» деген істер орындау ма?

2. «Мен міндеттімін» санатын «мен қалаймын» санатына қалай ауыстыруға болады?

3. Чат құрыңыз, онда «Мен не үшін жауап беруге дайынмын» тақырыбында білім алушылардың пікірлерін жинаңыз, талдаңыз және қорытынды жасаңыз.

IV. Қорытынды

Педагог: Адам шешім қабылдай бастағанда және оның жауапкершілігін сезіне бастағанда ересек және тәуелсіз болады.

Білім алушыларға сабақ мазмұнына деген көзқарасын тақтаға «Қызықты», «Пайдалы», «Сұрақтар бар» смайликтерін орналастыру арқылы «білдіру ұсынылады».

11-сынып/колледждің 2-курс білім алушыларына арналған 2-сабақ
Сабақтың тақырыбы: «Жауапкершілік – менің таңдауым»

Мақсаты: білім алушылардың қоғамдық маңызы бар мәселе бойынша жобалық қызмет дағдыларын дамытуға ықпал ету.

Міндеттер:

1. Қоғамдық маңызы бар мәселелерді шеше алатын ересектердің жауапкершілігі туралы түсінікті тереңдету.

2. Рефлексивті талдау, өзін-өзі бағалау және айналадағы адамдардың сезімдері мен мінез-құлқын түсіну дағдыларын дамыту.

3. Білім ортасында әріптестік пен белсенді қатысуды ынталандыру.

Ресурстар: ватман парақтары, маркерлер.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Жауапкершіліктің көрінісін талдау» жаттығуын орындау нәтижелері

Чаттағы талқылау қорытындысы бойынша білім алушылардың сұрақтарға берген жауаптары:

1. Қайсысын орындау оңай: бірінші санатқа жататын — «Мен міндеттімін» деген істерді ме, әлде екінші санаттағы — «Мен қалаймын» деген істерді ме?

2. Іс-әрекеттерді «Мен міндеттімін» санатынан «Мен қалаймын» санатына қалай ауыстыруға болады?

«Өзіне қатынасы» *жаттығуы*

Мақсаты: өз-өзіне және басқалардың өзіне деген көзқарасы арасындағы байланысты түсіну.

Қатысушыларға бойындағы қасиеттерінің екі тізімін жасау және оларды кесте түрінде ресімдеу ұсынылады.

Өзімді не үшін жақсы көремін?	Өзімді не үшін жақсы көрмеймін?
Өзгелер мені не үшін жақсы көреді?	Өзгелер не үшін мені жақсы көрмейді?

II. Негізгі бөлім

«Айна» *жаттығуы*

Педагог «психологиялық айна» деп аталатын плакатта өзіндік талдау мен өзін-өзі реттеуге бағытталған сұрақтарды ұсынады. Біріншісі назар мен талдауды өзіне бағыттайды. Екіншісі – жанындағыға бағыттайды.

«Психологиялық айна»	
Сізге атыңызды атамай немесе сізді мүлдем атамай-ақ жүгінгенде, өзіңізді қалай сезінесіз?	Сіз адамға оның атын атамай сөйлеген кезде, ол сіздің ойыңызша өзін қалай сезінеді?
Сіз сөйлегенде біреу сөзіңізді бөлсе, өзіңізді қалай сезінесіз?	Біреу сөйлегенде және сіз оның сөзін бөлгенде, ол сіздің ойыңызша өзін қалай сезінеді?
Жаныңыздағы адамның аузынан жаман сөз естігенде, өзіңізді қалай сезінесіз және бұл адам сізге қалай көрінеді?	Кенеттен дөрекі сөздер мен жағымсыз сөздерді айта бастағанда, сіз қалай ойлайсыз, басқа адамдар қандай және олардың көз алдында қалай көрінесіз?
Өтірікті естігенде, өтірікшіге қалай қарайсыз?	Өтірік айтқаннан кейін, сіз басқалардан сізге қандай қарым-қатынас күтесіз?

Талқылау

Топтық жұмыс

«Басқаларға арналған ережелер» жаттығуы.

Мақсаты: әріптестікті қалыптастыруға және дамытуға ықпал ету.

Материал: А4 парақтары, қаламдар.

Ережелерді тұжырымдау.

Нұсқаулық: ватман парағын екі бағанға бөліңіз, бірінші бағанға өзіңіз үшін ережелердің (тыйымдардың) тізімін жазыңыз, оларды орындау сізге өзіңізді жайлы сезінуге мүмкіндік береді және сонымен бірге басқа білім алушыларға құрметпен қарым-қатынас орнатуға көмектеседі. Екінші бағанда – құрдастарына (сыныптастарына) арналған ережелер.

Талқылау:

1. Тапсырманы орындау қиын болды ма? Неліктен?
2. Бізге өмірде ережелер керек пе? Неліктен?
3. Әр ереже нені үйретеді?
4. Осы ережелерді орындау нені ынталандырады?

Ескерту. Егер, жасөспірімдер өз ережелерін теріс тұжырымдайтын болса, онда оларды оң тұжырымдарға айналдыру қажет емес, мысалы, қатты айқайламаңыз / ақырын сөйлесеміз.

Талқылау:

1. Біз айналамыздағы адамдарға өз үміттеріміз туралы айтуымыз керек пе? Неге?
2. Біздің бұған құқығымыз бар ма? Неге?
3. Мұндай жағдайды елестетуге бола ма: біз ережелер ойлап таптық, бәрі оларды сақтай бастады, сыныпта/топта қақтығыстар жоғалып кетті ме? Егер, жоқ болса, бұл жағдайда не істеуге болады?

Дөңгелек үстел

Дөңгелек үстелдің тақырыбы «Қамқорлық пен жауапкершіліктің ең төменгі деңгейі, ойын-сауық пен рахаттың ең жоғарғы деңгейі, бұл бүгінде әлемдік жастардың басым бөлігі сәтті қоныстанған балалық шақ елі» деген тұжырымда көрсетілген.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Сіз бұл мәлімдемемен келісесіз бе? Жақтаушы және қарсы дәлелдер келтіріңіз.

2. Орта мектеп оқушысы ретінде өз сыныбыңызда (мектебіңізде) нені өзгерте аласыз?

Дөңгелек үстелдегі байланыс ережелері:

- 1) жалпы сөз тіркестерінен аулақ бол;
- 2) мақсатқа (тапсырмаға) назар аудар;
- 3) тыңдай біл;
- 4) әңгімеде белсенді бол;
- 5) қысқа сөйле;
- 6) сындарлы сын айт;
- 7) әңгімелесушіге қатысты қорлайтын ескертулерге жол берме.

Қорытынды.

Ойындар, демалыс — мұның бәрі маңызды: олар қуат береді, қуаныш сыйлайды, босансуға және қалпына келуге көмектеседі. Бірақ егер жауапкершілік болмаса, бағыт жоғалады: адам дамуын тоқтатуы, шешім қабылдауды және салдарын түсінуді үйренбеуі мүмкін. Жауапкершілік — бұл есеюді, сенімділікті және болашағын құру қабілетін қалыптастырады.

III. Жобалық қызмет**Команда құру***«Үй» жаттығуы*

Мақсаты: топтағы рөлін, мінез-құлық стилін білу.

Жаттығу барысы: қатысушылар 2 командаға бөлінеді. Жүргізуші нұсқаулық береді: «Әр команда толыққанды үйге айналуы керек! Әр адам осы үйде кім болатынын таңдауы керек – есік, қабырға немесе тұсқағаз немесе жиһаз, гүл немесе теледидар болуы мүмкін бе? Таңдау сіздікі! Бірақ сіз толық және функционалды үй болуыңыз керек екенін ұмытпаңыз! Үйіңізді тұрғызыңыз! Сіз бір-біріңізбен сөйлесе аласыз».

Ескерту: қатысушылар осы ұжымда қандай функцияны атқаратындығы туралы ойлайды, олардың барлығы өздерінің «үйінде» қажет екенін түсінеді, бұл сыныптың бірігуіне ықпал етеді.

Ақпараттық блок:

YouTube-тегі «Балалық шақ әлемі» арнасынан «Өркен» БӘАҰҒПИ КеАҚ ұсынған «Қақтығыс: не істеу керек? 5 қарапайым ереже» тақырыбындағы бейнероликті <https://www.youtube.com/watch?v=uTvZNTvEn7E> сілтемесі бойынша көру.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Сыныптағы/топтағы қарым-қатынас атмосферасын қалай жағымды етуге болады?

2. Медиация дегеніміз не?

Медиацияның мәні туралы мұғалімнің шағын презентациясы.

Медиацияның міндеттері:

1) қақтығысты жағдайды сындарлы түрде шешу (қалпына келтіру бағдарламаларын жүргізу арқылы);

2) білім беру ұйымындағы қауымдастықтарға жеке қатынастарға сүйене отырып, бір-бірін түсінуге мүмкіндік беру;

3) білім беру ортасында агрессивтілік деңгейін төмендету;

4) білім алушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал ету.

«Бітімгер портреті» жаттығуы

Сынып үш топқа бөлінеді. Әр топқа адам фигурасының алдын ала дайындалған силуэті беріледі (қағаздан кесілген). Топ мүшелеріне бітімгерлік қасиеттер туралы ойлануға және осы қасиеттерді дайындалған силуэтке жазуға тапсырма беріледі. Сонымен қатар, топ қатысушыларына адам ағзасының қай бөлігіне осы қасиеттерді жатқызуға болатындығы туралы ойлану ұсынылады (мысалы, бас – жағдайды дұрыс бағалау қабілеті, жүрек – эмпатия қабілеті және т.б.). Шағын топтарда жұмыс істегеннен кейін жүргізушілер барлық қатысушыларға сәтті делдалдың қасиеттерін талқылауды ұсынады.

Проблемалық сұрақ: «Білім алушылар өз сыныбында/тобында, мектеп ұжымында медиацияны (қақтығыстардағы медиация) ілгерілету үшін не істей алады?»

Жоба бойынша тапсырма:

1. Жоба тақырыбы бойынша ақпарат жинау және талдау жүргізу:

1.1. медиация дегеніміз не, оны жүзеге асыру жолдары,

1.2. медиатор болғысы келетін білім алушының бойында болуы тиіс қасиеттер,

1.3. талдау, білім алушы/медиаторлар қандай қақтығыстарға әсер етуі мүмкін екенін анықтау.

2. Мақсатқа жету жолдарын тұжырымдау (медиация әдістерін қалай үйренуге болады, ересектердің қайсысы оқушыларды оқытуға тартылуы керек).

3. Жоба бойынша іс-қимыл жоспарын жасаңыз.

IV. Қорытынды

Білім алушылар сабақтың мазмұнына көзқарасын білдіреді. Сабақта ненің жаңа, ненің қызықты болғанын айтады.

11-сынып/колледждің 2-курс білім алушыларына арналған 3-сабақ
Сабақтың тақырыбы: «Өзім үшін де, өзгелер үшін де жауаптымын!»

Мақсаты: білім алушылардың қақтығыс жағдайларындағы мінез-құлық дағдыларын медиация тұрғысында дамытуға ықпал ету.

Міндеттері:

1. Қақтығыстардың табиғаты мен оларды сындарлы түрде шешу жолдары туралы түсінікті тереңдету.
2. Тиімді қарым-қатынас пен медиация дағдыларын дамыту.
3. Мектеп ортасындағы қақтығыстарды шешуге көмектесуге деген ынтаны қалыптастыру.

Ресурстар: ватман парақтары, А4 парақтары, қаламдар, фломастерлер, маркерлер.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

«Сәтті күн рецепті» жаттығуы.

Мақсаты: оң тәжірибеге назар аудару дағдыларын дамыту, сыртқы және ішкі ресурстарды іздеу.

Материал: А4 парағы, қаламдар, түрлі-түсті қарындаштар.

Нұсқаулық: Жақсы тағам жасау үшін бізге қажетті нәрселердің тізімін көрсететін жақсы рецепт қажет екенін бәріміз білеміз. Сіздің алдыңызда қағаз парақтары бар. Ойланып, парағыңызға сәтті күннің «ингредиентін» жазыңыз (салыңыз), содан кейін барлығына көрсетіңіз. Нәтижесінде ортақ рецепт дайын болады.

II. Негізгі бөлім

«Жақсы және жаман істер» жаттығуы

Жаттығудың сипаттамасы. Қатысушылар екі командаға бөлінеді. Әр командаға ватман парағы, фломастерлер немесе маркерлер және А4 қағазы беріледі. Бір команданың міндеті – адамға өзін көбірек құрметтеуге мүмкіндік беретін көптеген әрекеттерді жазу. Тиісінше, екіншісінің міндеті – адамның өзіне деген құрметін жоғалтатын әрекеттерді жазу. Қажет болса, әр команда сөздерді тиісті әрекеттердің суреттерімен бекіте алады.

Талқылау. Әр команда өз тақырыбын ұсынады. Содан кейін жалпы талқылау жүреді, соңында педагог айтылғандардың бәрін қорытындылайды.

Әркімнің осы және басқа әрекеттер арасында таңдауы бар екеніне назар аудару өте маңызды, бірақ әр уақытта бір немесе басқа мінез-құлықты таңдағанда, біз өзімізге деген құрметке ие боламыз немесе жоғалтамыз.

Жаттығудың психологиялық мәні. Балалардың іс-әрекеттер мен өзін-өзі құрметтеу арасындағы байланысты білуі. Өзін-өзі бағалау ұғымын бөліп көрсету және оның өзара сыйластықпен байланысын анықтау. Бұл толыққанды қарым-қатынастың қажетті шарты, онсыз келісімді дамыту мүмкін емес.

«Мен – хабарлама» жаттығуы – қақтығысты басқарудағы, келіссөздер жүргізудегі, нәтижелі қарым-қатынас орнатудағы маңызды дағды.

Мазмұны: Педагог қатысушыға кестесі бар бланк береді және келесі нұсқауларды айтады: сізге кестедегі «Сіздің сезіміңіз» және «Мен –

хабарлама» бағандарын толтыру қажет. Сол жақ бағанда – жағдайдың сипаттамасы, оң жақта сіз бұл жағдайда қандай сезімдерді игергеніңізді жазуыңыз керек. Үшінші бағанда сіз жазған сезімді (немесе сезімді) ескере отырып, «Мен- хабарлама» деп жазыңыз.

Жағдаят	Сіздің сезіміңіз	Мен-хабарлама
1. Сіз мектептен кейін үйге келесіз. Сіздің бөлмеңізді үйдегі біреу шашып кеткен.	Ашу, реніш	Менің заттарыма рұқсатсыз тисіп, шашып кеткеніне ренжіп, ашуланамын.
2. Сіздің ініңіз (қарындасыңыз) және оның досы үйдің ішінде бір-бірін қуалап жүгіріп, қатты айқайлайды.		
3. Сізді досыңыз интеллектуалдық ойынға қатысуға шақырды. Бірақ сіздің досыңыз шақырған кейбір топ мүшелері сізге ұнамайды. Оларды сенімді адамдар деп санамайсыз.		
4. Сіздің анаңыз жаңа құлаққап сатып алып беру туралы уәдесін орындамады.		
5. Сіз күні бойы құрбыңызға қоңырау шалдыңыз, өйткені серуендеуге уәделестіңіз. Бірақ қоңырауға жауап бермеді. Оның жаңа досымен саябақта серуендеп, селфи жасағаны белгілі болды.		

«Рөлдік гимнастика» жаттығуы.

Педагог жасөспірімдерге «Біз өзіміз бірдей нәрселерді әртүрлі тәсілдермен жасай аламыз, яғни әртүрлі жағдайларда түрліше боламыз. Бұған көз жеткізуге тырысайық» деген ұсыныс айтады.

Педагог білім алушыларға келесі әрекеттерді орындауды ұсынады.

1. Белгілі өлеңді әртүрлі жолмен айту: сыбырлап; асқан жылдамдықпен; ұлу жылдамдығымен; робот ретінде; шетелдік ретінде.

2. Бала; қария; арыстан сияқты жүру

3. Гүлге қонған ара; атқа мінген шабандоз сияқты отыру

4. Күзгі бұлт; ашуланған ана; ашуланған арыстан сияқты қабағын түйю

5. Күн көзінде жатқан мысық; күннің өзі сияқты күлімсіреу.

Жаттығуды талдау

1. Өлеңді қалай айту және тындау сізге ұнады?

2. Сізге қалай серуендеу, отыру, қабағын түйю және күлімсіреу ұнады?

Ақпараттық блок

Педагог ақпарат береді(интеллект карта түрінде).

Қақтығыстың алдын алу үшін қажетті негізгі әдістер:

1. Агрессияға агрессиямен жауап бермеңіз;

2. Қарсыласты сөзбен де, қимылмен де, көзқараспен де жәбірлемеңіз;

3. Қарсыласыңызға сөйлеуге мүмкіндік беріңіз;

4. Қарсыластың қиындықтарына байланысты өз түсінігіңізді білдіруге тырысыңыз;

5. Тез қорытынды жасамаңыз;

6. Асығыс кеңес бермеңіз;

7. Қарсыласыңызды тыныш жағдайда туындаған мәселелерді талқылауға шақырыңыз.

III. Жобалық іс-әрекет

1. Қақтығыстардың алдын алу туралы әңгімесу.

1. Біздің қарым - қатынасымыз көбінесе қақтығыссыз жүре ме?

2. Қақтығыстардың алдын алудағы жетістіктер туралы кім айта алады?

3. Адамдардың оң қарым-қатынасына не кедергі болатыны есіңізде ме?

4. Қақтығысты жағдайлардың алдын алу үшін жеткілікті күшім бар дейтіндер қолыңызды көтеріңіз?

Топтық жұмыс.

Топтарға бөлініп, білім алушыларға табысты делдалдың қақтығыстарды шешуде қандай қасиеттерге ие болуы керектігін тұжырымдайды. Содан кейін әр топтың нәтижелерін талқылай отырып, оқушылар делдалдың Этикалық кодексін бірге жасайды. Мысалы:

1) байсалды және мықты бол, бірақ сонымен бірге «жылы» және жағымды бол;

2) сенім мен қамқорлықты білдір;

3) жауапты әрі бейтарап бол;

4) құрмет көрсет;

5) қақтығысқа араласпа;

6) эмоцияны басшылыққа алма;

7) кеңес берме;

8) шешім табу барысында өз идеяларыңды мәжбүрлеп таңуға тырыспа.

9) өзгелерге менсінбей қарама, жоғарыдан сөйлеме.

10) жауапкершілікті байыпты қабылда;

11) басқа адамның сезімдерін түсінуге тырыс;

12) басқаны сендіруге тырыс;

13) жағдайды басқаруды үйрен.

Жаттығу «Қақтығыстардың алдын алу дағдыларын жетілдіру»

Мақсаты: қақтығыс жағдайында икемді мінез-құлық дағдыларын дамыту, мәселені шешудің оңтайлы нұсқасын табу.

Педагог жағдаяттарды ұсынады, білім алушылар проблемалық жағдайлардан шығудың өз нұсқаларын таңдап, қағазға жазуы керек. Мысалы:

1) Сіз жасамағаныңыз үшін көпшілік алдында айыпталдыңыз.
2) Жұмыстан шаршап келген анаңыз сізді пәтердегі тәртіпсіздік үшін жазалай бастайды.

3) Сеніңше, педагог саған әділетсіз төмен баға қойды.

4) Сыныптас жағдайды түсінбей, сізді қорлай бастайды.

5) Көшеде өтіп бара жатқан көлік сізге балшық шашып кетті.

Содан кейін әр қатысушы проблемалық жағдайлардан шығудың өз нұсқаларын оқиды, содан кейін топтық талқылау жүреді.

Талқылау. Қақтығысқа қатысушылардың әрқайсысының сезімдері мен мінез-құлқының себептері талданады. Қақтығысты жағдайдың әртүрлі түсіндірмелері ұсынылады.

Жаттығу. Жаттығуды орындауға психолог немесе әлеуметтік педагог қатысады.

Мақсаты. Медиация дағдыларын пысықтау.

Топтық жұмыс. Сынып 4 топқа бөлінеді. Топтардың әрқайсысы жеке-жеке ойналатын өзінің қақтығысды жағдайын ұсынады. Топ мүшелерінің бірі қақтығысты жағдайды шешуге көмектесетін медиатор рөлін атқарады. Психолог немесе әлеуметтік педагог тапсырманың орындалуына түсініктеме береді.

Жоба бойынша тапсырма

1. Мектептің педагог-психологімен, әлеуметтік педагогімен медиация бойынша кеңестер өткізу.

2. «Медиатор қалай жұмыс істейді» презентациясын дайындау. Шағын топтарда «Медиатордың мақсаты мен жұмыс кезеңдері» кестесін толтырыңыз.

3. Медиатор ережелерін әзірлеу.

4. Медиаторлар клубы (медиаторлар қозғалысы) туралы ереже әзірлеу.

IV. Қорытынды

Білім алушылар сабақтың мазмұнына көзқарасын білдіреді. Сабақта ненің жаңа, ненің қызықты болғанын айтады.

11-сынып/колледждің 2-курс білім алушыларына арналған 4-сабақ

Сабақтың тақырыбы: «Қоршаған әлемді ізгілікке толтырамыз!»

Мақсаты: Білім алушылар ұжымында буллингке қарсы тұруда жауапты мінез-құлықты қалыптастыру.

Міндеттері:

1. Білім алушыларды ұжымдағы қарым-қатынасты жақсартуға бағытталған командалық жұмысқа ынталандыру.

2. Медиацияның мәні, принциптері, ережелері туралы түсінігін қалыптастыру.

3. Медиацияның тәжірибелік дағдыларын дамыту және бекіту.

Ресурстар: түйреуіші бар қалың қағаздан жасалған 15x20 см карточкалар, маркерлер, фломастерлер, 3 флипчарт, буллинг жағдайы бар бейнеролик.

Дайындық кезеңі:

Сынып/топ іс-шараны коворкинг түрі бойынша дайындайды:

1) жүргізуші анықталады;

2) сценарий жазылады;

3) рөлдік ойын үшін буллинктің 2-3 жағдаяты әзірленеді;

4) бітімгерлер (медиаторлар) қозғалысының презентациясы дайындалады:

4.1) «Медиатор қалай жұмыс істейді», «Медиациядағы біздің мүмкіндіктеріміз» презентациялары;

4.2) «Медиатордың ережелері», «Медиатордың қасиеттері»;

4.3) «Қалай медиатор болуға болады?» презентациялары;

4.4) Медиаторлар қозғалысы туралы ереже;

5) 7-10 сынып оқушылары таңдалады;

6) педагогтер, педагог-психолог, ата-аналар шақырылады.

Сабақ барысы

I. Кіріспе

Танысу. «Танысу картасы»

Коворкингке қатысушыларға карточкада оларды жақсы сипаттайтын затты, символды бейнелеу ұсынылады. «Өзіндік карта» кеудеге бекітіледі, қатысушылар бір-бірімен танысуға келеді.

II. Негізгі бөлім

Оқу кабинетінде (акт залында) қатысушылардың 4 тобы жеке-жеке орналастырылады: 11-сынып оқушылары / екінші курс білім алушылары, шақырылған білім алушылар, педагогтер, ата-аналар.

Тапсырма. «Басқаларға арналған ережелер».

Мақсаты: серіктестік пен ынтымақтастық қатынастарын орнатуға және дамытуға ықпал ету.

Тапсырма. Ережелерді тұжырымдау

Нұсқаулық: Флипчарттарда әр топтың өкілдері (11-сынып оқушылары / екінші курс білім алушылары, шақырылған білім алушылар, педагогтер, ата-аналар) қысқаша талқылаудан кейін қақтығысты жағдайды шешуге көмектесетін, өздері ұстануы тиіс ережелер тізімін жазады.

Талқылау:

1. Бізге өмірде осындай ережелер қажет пе? Неліктен?

2. Ұсынылған ережелердің қайсысы ең қолайлы, жұмыс істейді?

3. Осы ережелерді орындау нені ынталандырады?

Нәтиже – жалпы ережелер жиынтығын әзірлеу.

Рөлдік ойын. Білім алушылар буллингтің 2 жағдаятын ойнайды және барлық қатысушыға осы мәселеге қатысты өз шешімдерін беруді ұсынады.

Білім алушылардан, мұғалімдерден, ата-аналардан ұсынылған шешімдер талқыланады. Педагог-психолог ұсынылған шешімдерге түсініктеме беріп, қажеттілікті атап өтті:

- 1) қақтығыс тараптарымен байланысқа қол жеткізу және ұстап тұру қабілеті;
- 2) эмоцияларды сындарлы түрде білдіру үшін жағдай жасай білу;
- 3) жұмыс кезінде тыныш атмосфера құра білу;
- 4) өзара түсіністікті қамтамасыз ету үшін жағдай жасай білу.

III. Жобалық қызмет

Жүргізуші 11-сынып білім алушыларын/ екінші курс білім алушыларын «Өзіме де, өзгеге де жауаптымын!» жобасын таныстыру үшін ортаға шақырады.

Балалар жобадан алған әсерлері туралы айтып, мектептерде жәбірлеу мен қорлау болмауы үшін жоғары сынып оқушылары өз жауапкершілігін түсінуі керек деген пікір айтады. Сондықтан олар білім алушылардың медиаторлар, бітімгерлер – қақтығыстарды шешуге көмектесетін адамдар қозғалысына қатысуы қажет деп санайды.

Қызықты, түсінікті, түрлі-түсті презентациялар ұсынады:

- 1) «Медиатор қалай жұмыс істейді?», «Медиациядағы біздің мүмкіндіктеріміз» таныстырылымы;
- 2) «Медиатордың ережелері», «Медиатордың қасиеттері», «Қалай медиатор болуға болады?» таныстырылымы;
- 3) Медиаторлар қозғалысы туралы ереже.

IV. Қорытынды

Қатысушыларға 2-4 стикер жапсырма таратылады. Оларға әркім сабақтың соңында жадында не қалғанын жазады: ойындардың сипаттамасы, жаттығулар, басқа қатысушылармен қарым-қатынас тәжірибесі және т. б.

Флипчартта үш сурет ілінеді: піскен апельсин, бір стақан апельсин шырыны, апельсин күнжарасы.

Жүргізушінің командасы бойынша коворкингке қатысушылар қандай-да бір суретке жазбалар жапсырады:

- 1) піскен апельсиндер – қайтадан оралып, ойланып, соңына дейін жеткізу керек;
- 2) бір стақан шырын – қуантып, жігерлендіріп, физикалық және рухани күш беретін нәрсе;
- 3) күнжара – ұнамаған, артық нәрсе.

Жүргізуші коворкингтің қандай нәтижемен аяқталғанын анықтайды.

Педагог жобаның аяқталуымен білім алушыларды құттықтап, алған білімдерін күнделікті өмірде еңбекте, оқуда және шығармашылықта жетістікке жетудің негізі ретінде пайдалануды тілейді.

ДИАГНОСТИКА ЖӘНЕ МОНИТОРИНГ ЖҮРГІЗУГЕ АРНАЛҒАН МАТЕРИАЛДАР

1. *Бағдарламаны мониторингілеудің мақсаты:* Бағдарламаны іске асыру барысын объективті бағалау және Бағдарламаны іске асыру жоспарын түзетуге негізделген шешімдерді дер кезінде қабылдау.

2. *Диагностикалық құралдар және оларды қолдану*

Бағдарламаны іске асыру аясында буллингтің таралуын және білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздік деңгейін бағалау мақсатында екі валидизацияланған диагностикалық әдістеме қолданылады:

1) Д. Олвеус әдістемесі «Буллинг» (бұдан әрі – Д. Олвеус әдістемесі), ол білім алушылар арасындағы буллингтің (белсенді және пассивті) көріністерінің жиілігін, түрлерін және ерекшеліктерін, сондай-ақ виктимизацияны анықтауға бағытталған;

2) И. А. Баева әдістемесі «Білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігін бағалау» (бұдан әрі – И. А. Баева әдістемесі), ол білім алушылардың педагог қызметкерлердің және заңды өкілдердің білім беру ортасымен психологиялық қорғалу, жайлылық және қанағаттану деңгейін бағалауға арналған.

Аталған әдістемелерді қолдану білім беру ортасының жай-күйін үздіксіз бақылауды, сондай-ақ уақыт бойынша өзгерістер динамикасын бағалауды қамтамасыз етеді. Диагностикалық рәсімдер білім беру ұйымдарының психологтері тарапынан білім алушылардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) жазбаша келісімі міндетті түрде болған жағдайда жүргізіледі.

Диагностикалық құралдар Бағдарламаны іске асыруды мониторингілеудің барлық үш кезеңінде:

1) бастапқы кезең - буллингтің таралуы мен психологиялық қауіпсіздіктің бастапқы деңгейін анықтау үшін;

2) аралық кезең – Бағдарламаны іске асыру барысындағы өзгерістер динамикасын бақылау үшін;

3) қорытынды кезең – іс-шаралардың тиімділігін қорытынды бағалау және бастапқы көрсеткіштермен салыстыру үшін қолданылады.

Диагностика кезеңдері бойынша деректерді салыстыру нәтижелері келесіні анықтауға мүмкіндік береді:

1) буллингтің таралу көрсеткіштері мен психологиялық қауіпсіздік деңгейінің өзгеру үрдістері мен динамикасын анықтау;

2) Бағдарлама аясында жүзеге асырылып жатқан іс-шаралардың тиімділігін бағалау;

3) алдын алу және түзету жұмыстарының әрі қарай жетілдірілуіне қатысты негізделген ұсынымдар тұжырымдау.

3. *Мониторинг кезеңдері, мерзімдері және диагностикалық құралдар*

Бағдарламаны іске асыру тиімділігін мониторингілеу оқу жылы ішінде үш кезеңде жүзеге асырылады. Әр кезеңде Д. Олвеус пен И. А. Баева

әдістемелерін қолдана отырып, валидизацияланған диагностикалық рәсімдер жүргізіледі.

Кіріспе кезең. Өткізу мерзімі: оқу жылының басы.

Мақсаты: буллингтің таралуының бастапқы деңгейін және білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздік жағдайын анықтау. Диагностикалық рәсімдер:

1) 1–11- сынып оқушылары арасында буллингтің таралуын диагностикалау (Д. Олвеус әдістемесі);

2) білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздік деңгейін оқушылар, педагогтер және ата-аналар арасында диагностикалау (И. А. Баева әдістемесі).

Аралық кезең. Өткізу мерзімі: оқу жылының ортасы.

Мақсаты: өзгерістер динамикасын бақылау және Бағдарламаны жүзеге асырудың аралық нәтижелерін бағалау.

Диагностикалық рәсімдер:

1) мектептердің 1–11 сынып оқушылары және колледждердің 1–2 курс студенттері арасында буллингтің таралуын диагностикалау (Д. Олвеус әдістемесі);

2) оқушылар, педагогтер және ата-аналар арасында психологиялық қауіпсіздік деңгейін диагностикалау (И. А. Баева әдістемесі).

Қорытынды кезең

Өткізу мерзімі: оқу жылының соңы.

Мақсаты: Бағдарлама іс-шараларының тиімділігін қорытынды бағалау және нәтижелерді бастапқы деректермен салыстыру.

Диагностикалық рәсімдер

1) мектептердің 1–11 сынып оқушылары және колледждердің 1–2 курс студенттері арасында буллингтің таралуын қайта диагностикалау (Д. Олвеус әдістемесі);

2) білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздік деңгейін оқушылар, педагогтер және ата-аналар арасында диагностикалау (И. А. Баева әдістемесі);

3) Бағдарлама жоспарын жүзеге асыру нәтижелері мен диагностикалық деректерді талдау бойынша өзіндік есеп жүргізу.

Диагностикалық құралдар

Мониторинг жүргізу үшін келесі құралдар қолданылады:

1) Д. Олвеус әдістемесі (оқушылар үшін) – буллингтің жиілігін, түрлерін және ерекшеліктерін анықтау;

2) И. А. Баева әдістемесі (оқушылар, педагогтер, ата-аналар үшін) – білім беру ортасының психологиялық қорғалу, жайлылық және қанағаттану деңгейін анықтау;

3) Бағдарлама аясында өткізілген іс-шараларды жүзеге асыру бойынша өзіндік есеп формалары.

Мониторинг нәтижелері өзгерістер динамикасын жүйелі бақылауға, жүзеге асырылған іс-шаралардың тиімділігін бағалауға және білім беру ұйымдарындағы буллингтің алдын алу жұмысын одан әрі дамыту бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді.

4. Буллингтің таралуын диагностикалау әдістемесінің мазмұны мен құрылымы мектептердің 1–11- сыныптар және колледждердің 1–2- курс білім алушылары арасында буллингтің таралуын диагностикалау Д. Олвеус әдістемесі негізінде жүргізіледі.

Әдістеменің мақсаты білім беру ортасындағы буллингтің (белсенді және пассивті) таралу деңгейін, түрлерін және ерекшеліктерін, сондай-ақ оқушылардың виктимизация дәрежесін анықтау.

Диагностиканың міндеттері:

– білім алушылар мен тәрбиеленушілер арасындағы буллинг көріністерінің жиілігі мен сипатын анықтау;

– буллингке ұшыраған және оған қатысатын білім алушылар мен тәрбиеленушілердің үлесін анықтау;

– агрессия түрлерінің жас ерекшеліктері мен оқу топтары бойынша таралу ерекшеліктерін белгілеу;

– алдын алу шараларының тиімділігін бағалау үшін бастапқы және динамикалық деректерді алу.

Әдістеме екі негізгі аспектіні зерттеуге бағытталған сұрақтар блогынан тұрады:

1. Буллинг көріністері — оқушылардың агрессивті мінез-құлқының жиілігі мен түрлерін анықтау;

2. Буллингке ұшырау (виктимизация) — оқушылардың жәбірленуші ретіндегі қатысу дәрежесін анықтау.

Сауалнамада жауап нұсқалары ұсынылады, олардың әрқайсысына балл беріледі:

Жауап нұсқасы	Балдар
Ешқашан болған жоқ	0
Бір-екі рет болды	1
Кейде болады	2
Аптасына бір рет болады	3
Аптасына бірнеше рет болады	4

Деректерді өңдеу және интерпретациялау

Нәтижелер шкала бойынша орташа балдарды есептеу арқылы өңделеді және көрініс деңгейіне қарай үш деңгейге бөлінеді:

– әлсіз көрініс деңгейі – буллингтің таралуы төмен;

– орташа көрініс деңгейі – жекелеген жағдайлар мен эпизодтардың болуы;

– айқын көрініс деңгейі – буллинг пен виктимизацияның жиі байқалуы.

Қолдану жиілігі Д. Олвеус әдістемесі бойынша диагностикалық рәсімдер Бағдарламаны жүзеге асыруды мониторингтеудің барлық үш кезеңінде жүргізіледі:

– кіріспе кезең (таралудың бастапқы деңгейін анықтау);

– аралық кезең (өзгерістер динамикасын бағалау);

– қорытынды кезең (алдын алу шараларының тиімділігін қорытынды бағалау).

Нәтижелерді пайдалану

Диагностика нәтижелері білім беру ортасының жай-күйін кешенді талдауға, тәуекел топтарын анықтауға және буллингтің алдын алу жүйесін одан әрі жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеуге негіз болады.

Нұсқаулық: Тұжырымдарды мұқият оқып шығыңыз, жауап нұсқасын таңдап, белгілеңіз. Тестілеудің орташа уақыты – 3–5 минут.

Тұжырым	Ешқаша н болған жоқ	Бір-екі рет болған	Кейде болады	Аптасы на бір рет болады	Аптасына бірнеше рет болады
1. Мен біреуді мазақтадым					
2. Мен біреумен әдейі сөйлеспедім					
3. Мен біреуге күш көрсеттім, мысалы, итеріп жібердім немесе ұрдым					
4. Мен біреу туралы өсек тараттым					
5. Біреуді қорқыттым					
6. Мен біреудің затын ұрладым немесе бүлдірдім					
7. Мені балағаттады					
8. Мен туралы өсек таратты					
9. Ешкім менің жаныма отырғысы немесе бос уақытында менімен бірге жүргісі келмейді					
10. Менің заттарымды ұрлап кетті					
11. Маған күш көрсетті (ұрды, итерді)					
12. Ешкім менімен сөйлеспейді					
13. Мені қорқытты					

Сауалнама кілті

Белсенді буллинг (агрессия көріністері)

Тікелей буллинг – 1, 3, 5, 6- сұрақтар

Жанама буллинг – 2, 4- сұрақтар

Виктимизация

Тікелей виктимизация – 7, 10, 11, 13- сұрақтар

Жанама виктимизация – 8, 9, 12 -сұрақтар

Нәтижелерді өңдеу. Алынған балл саны кілтке сәйкес топтастырылады және әр шкала бойынша балл саны есептеледі. Балл саны сол шкаладағы сұрақтар санына бөлінеді. Белсенді және пассивті буллинг көріністерінің айқындық көрсеткіші 0-ден 4-ке дейінгі аралықта өзгереді:

0–1 балл – көрсеткіш әлсіз көрініс тапқан;

1–3 балл – орташа көрініс тапқан (эпизодтық);

3–4 балл – айқын көрініс тапқан (тұрақты, жүйелі түрде).

Буллинг фактілері анықталғаннан кейін деректер Буллингке қарсы командаға беріледі.

Буллингке қарсы команда келесі жұмыстарды жүргізеді:

1) буллинг жағдайларына тап болған және оған қатысқан оқушылармен жеке кеңес беру;

2) оқиға себептерін талдау және қайталануын болдырмау мақсатында сынып жетекшісімен және педагогтармен жұмыс жүргізу;

3) жанжалға қатысушыларға психологиялық қолдау көрсету және ұжымда қауіпсіз атмосфераны қалпына келтіру.

Буллингке қарсы команданың негізгі мақсаты – буллингтің қайталануын болдырмау, тұлғааралық жағымды қарым-қатынастарды қалпына келтіру және білім беру ортасындағы психологиялық қауіпсіздікті нығайту.

5. Психологиялық қауіпсіздік деңгейін диагностикалау әдістемесінің мазмұны мен құрылымы.

Білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздік деңгейін диагностикалау И. А. Баева әдістемесіне сәйкес жүргізіледі. Әдістеменің мақсаты Оқушылардың, педагогтердің және заңды өкілдердің білім беру ортасымен психологиялық қорғалу, жайлылық және қанағаттану деңгейін анықтау.

Диагностиканың міндеттері:

– білім беру процесіне қатысушылардың психологиялық қауіпсіздік деңгейін қабылдауын анықтау;

– сенім, эмоционалдық жайлылық және қорғалу сезімі деңгейін белгілеу;

– психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет ететін проблемалық аймақтарды анықтау;

– білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігін арттыруға бағытталған іс-шаралардың тиімділігін бағалау.

Білім алушыларға арналған 1-сауалнама

Тұжырымдар	Балл саны				
	0	1	2	3	4
1-блок. Психологиялық қорғалу					
1. Мен мектеп/колледж әкімшілігі мен педагогтері тарапынан қорлау мен кемсітуден қорғалғандай сезінемін					

2. Біздің мектепте/колледжде балалар бір-бірін мазақтап, қорлайтын лақап ат қоюды әдетке айналдырмаған					
3. Мектеп/колледж педагогтерінің мені жәбірлеген сөздерін естимін*					
4. Басқа балалар тарапынан маған деген жағымсыз көзқарасты сезінемін*					
5. Мектепте/колледжде педагогтер тарапынан қысым мен мәжбүрлеуге ұшыраймын*					
6. Мектептегі/колледждегі балалар мені елемейтін сияқты көрінеді*					
2-блок. Психологиялық жайлылық	0	1	2	3	4
1. Мектепте/колледжде менің көңіл-күйім көтеріңкі болады					
2. Егер мектепте/колледжде жағымсыз жағдайлар орын алса, бәрі жақсы шешіледі деп сенемін					
3. Мектепте/колледжде өзімді тұлға ретінде сезінемін*					
4. Сабақтарда және сабақтан тыс уақытта мен жайсыздықты сирек сезінемін*					
5. Уақытымның көп бөлігін мектептегі/колледждегі достарыммен өткізгім келеді*					
6. Мектепте/колледжде өз құпиямды сеніп айта алатын және түсіністік пен жанашырлық танытатын ересек адам бар*					
3-блок. Білім беру ортасына психологиялық қанағаттанушылық	0	1	2	3	4
1. Біздің мектепте/колледжде көптеген маңызды, қызықты және қуанышты оқиғалар болып тұрады					
2. Біздің педагогтер қиын сәтте әрдайым көмек, қолдау көрсетеді					
3. Мектепте/колледжде мен ересектермен және қатарластарыммен қарым-қатынаста өз көзқарасымды еркін білдіре аламын					

4. Менің ойымша, біздің мектепте/колледжде қызығушылықтарымды қанағаттандыруға және қабілеттерімді дамытуға барлық жағдай жасалған					
5. Менің ойымша, мектепте/колледжде бізді шынайы өмірге дайындайды					
6. Біздің сынып/топ – тату және ұйымшыл					

Педагогтерге арналған 2-сауалнама

Тұжырым	Балл саны				
	0	1	2	3	4
1-блок. Психологиялық қорғалу					
1. Өзімді әріптестер мен әкімшілік тарапынан қорлау мен кемсітуден қорғалғандай сезінемін					
2. Біздің мектепте/колледжде білім алушылардың үлкендерді мазақтап, оларды қорлайтын сөздер айтуына жол берілмейді					
3. Әріптестер мен әкімшілік тарапынан мені қорқытқысы келетін сөздер естимін					
4. Кейбір білім алушылар тарапынан маған деген жағымсыз көзқарасты сезінемін					
5. Кәсіби қызметімде әкімшілік те, әріптестер де маған қысым көрсетіп, мәжбүрлеуге тырысады					
6. Кейбір білім алушылар мені елемейтін сияқты көрінеді					
2-блок. Психологиялық жайлылық	0	1	2	3	4
1. Мектепте/колледжде менде жағымды эмоциялар мен сезімдер басым					
2. Егер жұмыс барысында қиындықтарға тап болсам, олардың сындарлы түрде шешілетініне сенемін					
3. Мектепте/колледжде өзімді тұлға әрі кәсіби маман ретінде сезінемін					
4. Сабақта және сабақтан тыс уақытта мен жайсыздықты сирек сезінемін					

5. Маған әріптестермен және балалармен ресми әрі бейресми жағдайда қарым-қатынас жасау процесі ұнайды					
6. Қажет болған жағдайда әріптестер мен мектеп/колледж әкімшілігінің маған түсіністік танытып, жанашырлық көрсететінін білемін					
3-блок. Білім беру ортасына психологиялық қанағаттанушылық	0	1	2	3	4
1. Біздің мектепте/колледжде көптеген маңызды, қызықты және қуанышты оқиғалар болып тұрады					
2. Біздің педагогикалық ұжымға өзара көмек, қолдау және ынтымақтастық тән					
3. Әріптестермен кәсіби қарым-қатынаста өз көзқарасымды еркін білдіре аламын					
4. Біздің мектепте/колледжде менің қабілеттерімді дамытуға, кәсіби жетілуіме және шеберлігімді арттыруға барлық жағдай жасалған деп есептеймін					
5. Мектеп/колледж қызметкерлерінің педагогикалық белсенділігі мен бастамашылдығы білім алушыларды өмірде жаңылыспауға дайындайды деп ойлаймын					
6. Біздің мектеп/колледж – тату және ұйымшыл					

Ата-аналарға «заңды өкілдерге) арналған 3-сауалнама

Тұжырымдар	Балл саны				
1-блок. Психологиялық қорғалу	0	1	2	3	4
1. Менің балам өзін білім алушылар мен педагогтер тарапынан қорлау мен кемсітуден қорғалғандай сезінеді					
2. Біздің мектепте/колледжде білім алушылардың біреуді мазақтап, қорлайтын сөздер айтуына жол берілмейді					
3. Менің балам достары, сыныптастары мен педагогтер тарапынан өзін қорқытатын сөздер естиді					
4. Менің балам кейбір балалар тарапынан өзіне деген жағымсыз көзқарасты сезінеді					

5. Біздің сыныптың/топтың балалары педагогтер мен білім алушылар тарапынан қысым мен мәжбүрлеуге ұшыраған жағдайлар болған					
6. Маған кейбір балалар менің баламды елемейтін сияқты көрінеді					
2-блок. Психологиялық жайлылық	0	1	2	3	4
1. Баламның сыныбында жағымды эмоциялар мен сезімдер басым					
2. Егер балам мектепте/колледжде қиындықтарға тап болса, педагогтер мен сыныптастарының көмегімен оның сындарлы түрде шешілетініне сенемін					
3. Сыныпта/топта менің балам өзін тұлға әрі қабілетті оқушы ретінде сезінеді					
3. Сабақтарда және сабақтан тыс уақытта менің балам жайсыздықты сирек сезінеді					
4. Менің балама педагогтермен және балалармен ресми әрі бейресми жағдайда қарым-қатынас жасау ұнайды					
5. Қажет болған жағдайда балама педагогтер мен сыныптастарының түсіністік танытып, жанашырлық көрсететініне сенемін					
3-блок. Білім беру ортасына психологиялық қанағаттанушылық	0	1	2	3	4
1. Менің баламның мектебінде/колледжде көптеген маңызды, қызықты және қуанышты оқиғалар болып тұрады					
2. Біздің сыныпқа/топқа және оның педагогтеріне өзара көмек, қолдау және ынтымақтастық тән					
3. Сыныпта/топта менің балам өз көзқарасын еркін білдіре алады					
4. Менің ойымша, біздің мектепте/колледжде балалардың қабілеттерін дамытуға және олардың табысты оқуына барлық жағдай жасалған					
5. Менің ойымша, педагогтеріміздің кәсібилігі, белсенділігі және бастамашылдығы білім алушыларды үлкен өмірге дайындауға мүмкіндік береді					
6. Менің баламның сыныбы/тобы – тату және ұйымшыл					

Сауалнаманың нәтижелерін талдау және түсіндіру

И. А. Баеваның әдістемесі үш шкала қарастырылған, олар сауалнама парағында ыңғайлы болу үшін жеке блоктар ретінде белгіленген.

1-блок: психологиялық қорғалу (қауіпсіздік сезімі, сенім, психологиялық зорлық-зомбылық пен кемсітуден қорғалу)

2-блок: психологиялық жайлылық (эмоциялық күй, ұжымдағы атмосфераны қабылдау, құрдастар мен педагогтердің қолдауының болуы).

3-блок: білім беру ортасына психологиялық қанағаттанушылық (оқу жағдайларына, педагогтермен және сыныптастармен қарым-қатынасқа, өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктеріне қанағаттану).

Деректерді өңдеу тәртібі

Әр шкала бойынша жалпы балл саны есептеледі (тиісті блокқа кіретін барлық сұрақтарға берілген жауаптарды ескере отырып).

Балл есептеу кезінде кері есептелетін сұрақтар ескеріледі, олар * символымен белгіленген. Бұл сұрақтар бойынша балл есептеу келесідей жүргізіледі:

Сауалнама парағында көрсетілген балл	0	1	2	3	4
Орнын ауыстыруға арналған балл	4	3	2	1	0

Әр шкала бойынша жалпы көрсеткіш 0-ден 24 балға дейін өзгеруі мүмкін.

Қорғалу деңгейі		Жайлылық		Қанағаттанушылық		Психологиялық қауіпсіздіктің орташа көрсеткіші	
Бағалау диапазоны	Деңгейі	Бағалау диапазоны	Деңгейі	Бағалау диапазоны	Деңгейі	Бағалау диапазоны	Деңгейі
0 – 7 балл 8 – 16 балл		0 – 7 балл 8 – 16 балл		0 – 7 балл 8 – 16 балл		0 – 21 балл 24 – 48 балл	
Бағалау диапазоны 0 – 7 балл 8 – 16 балл	төмен	Бағалау диапазоны 0 – 7 балл 8 – 16 балл	төмен	Бағалау диапазоны 0 – 7 балл 8 – 16 балл	төмен	Бағалау диапазоны 0 – 21 балл 24 – 48 балл	төмен
Бағалау диапазоны 0 – 7 балл 8 – 16 балл	орташа	Бағалау диапазоны 0 – 7 балл 8 – 16 балл	орташа	Бағалау диапазоны 0 – 7 балл 8 – 16 балл	орташа	Бағалау диапазоны 0 – 21 балл 24 – 48 балл	орташа

Нәтижелерді пайдалану

Деректерді талдау келесі мүмкіндіктерді береді:

1) білім беру ұйымындағы психологиялық қауіпсіздік деңгейін жалпы бағалау;

2) тәуекел топтарын және эмоционалдық қолайсыздық аймақтарын анықтау;

3) психологиялық-педагогикалық жұмыстың басым бағыттарын белгілеу;

4) білім беру процесіне қатысушылардың психологиялық жайлылығы мен қауіпсіздігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

6. Мониторингтің сандық көрсеткіштері мен мерзімдері.

Бағдарламаны жүзеге асыруды жүйелі және объективті бағалауды қамтамасыз ету мақсатында профилактикалық жұмыстың негізгі бағыттарын және білім беру ортасындағы өзгерістер динамикасын көрсететін сандық көрсеткіштер әзірленді. Төменде негізгі индикаторлар мен оларды ұсыну мерзімдері көрсетілген.

№	Көрсеткіш	Ұсыну мерзімі	Ескертпе
1	Білім беру ұйымында оқу жылы ішінде тіркелген буллинг жағдайларының саны	Оқу жылының басында	Алдыңғы кезеңнің деректері негізінде
2	Ағымдағы оқу жылы ішінде анықталған буллинг жағдайларының саны	Ай сайын	Буллингке қарсы команданың ақпараты бойынша
3	Әлеуметтік-эмоциялық дағдылар мен буллинг жағдайындағы мінез-құлыққа үйретуден өткен білім алушылар саны	Қазан, желтоқсан, наурыз, мамыр	Буллинг профилактикасы бағдарламасы бойынша
4	Жәбірлеу (буллинг) жағдайларына әрекет ету дағдылары бойынша оқытудан өткен педагогтер саны	Қазан, желтоқсан, наурыз, мамыр	Біліктілікті арттыру, тренингтер
5	Оқушылардың заңды өкілдері (ата-аналар) арасынан буллингтің алдын алу мәселелері бойынша оқытудан өткендердің саны	Қазан, желтоқсан, наурыз, мамыр	Отбасылық-ағартушылық іс-шаралар
6	Білім беру ұйымының қызметкерлері (техникалық персонал, медбикелер, асхана қызметкерлері) арасынан буллинг жағдайларына әрекет ету дағдылары бойынша оқытудан өткендердің саны	Қыркүйек, қаңтар	Ішкі нұсқаулық аясындағы оқыту
7	Алдын алынған буллинг фактілерінің саны	Ай сайын	Буллингке қарсы команданың жұмысы нәтижелері бойынша оқыту

8	Құқықтарды қорғау механизмдері туралы хабардар етілген оқушылар саны (Google-формаларды пайдалану арқылы сауалнама жүргізу)	Қыркүйек, қаңтар, мамыр	«Қауіпсіз мектеп» бағдарламасы аясында
9	Буллингтің алдын алу мәселелері қарастырылған алқалы басқару органдары (ата-аналар комитетінің қатысуымен өткізілген отырыстарды қоса алғанда) отырыстарының үлесі (%)	Тоқсан сайын	Жиын хаттамалары негізінде
10	Буллингтің таралуын диагностикалау нәтижелері бойынша анықталған жәбірленушілер мен агрессорлардың, агрессия түрлері мен көріністерінің үлесі (%) (Д. Олвеус әдістемесі)	Кіріспе, аралық және қорытынды кезеңдердің нәтижелері бойынша	Өзгерістер динамикасын талдау
11	Оқушылардың психологиялық қорғалу деңгейі	Кіріспе, аралық және қорытынды кезеңдердің нәтижелері бойынша	И. А. Баева әдістемесі негізінде

Бағдарламаны іске асыру аясында жүргізілетін мониторинг білім беру ортасының жай-күйін объективті бағалауға, өзгерістер динамикасын анықтауға, профилактикалық жұмыстың тиімділігін арттыруға және білім беру процесіне қатысушылардың психологиялық қорғалу деңгейін көтеруге мүмкіндік береді.

«МЕН НЕ ТУРАЛЫ АЙТПАЙМЫН» ҚОЙЫНДЫСЫН ПАЙДАЛАНУ ЖӨНІНДЕГІ НҰСҚАУЛЫҚ

«Мен не туралы айтпаймын» қойындысы «Өркен» Балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институтының ресми сайтында <https://orken-instituty.kz/ru> «Балаларға» - атты бөлімінде орналасқан.

Қойынды балаға эмоционалдық, әлеуметтік немесе жеке қиындықтарды бастан кешіп жүрген кезде, ашық айтуға дайын болмаған жағдайда анонимді психологиялық қолдау көрсетуге арналған. Бұл – әр бала өз сезімдерімен бөлісіп, кәсіби психологтен жауап ала алатын қауіпсіз онлайн кеңістік.

Барлық хабарламалар анонимді – бала өзінің нақты атын көрсетуге міндетті емес. Келіп түскен хаттарға жауапты кәсіби психолог береді.

Хабарламалар мен жауаптар бөлімнің басты бетінде жарияланады, бұл басқа балаларға да жалғыз емес екенін түсінуге және өз сұрақтарына жауап табуға мүмкіндік береді.

Психологиялық қолдау мұқият, құрметпен және құпиялылықты сақтай отырып жүзеге асырылады.

Хабарлама жолдау алгоритмі

Сайтқа кіріп, «Балаларға» бөлімін таңдаңыз, содан кейін «Мен не туралы айтпаймын» қойындысын ашыңыз.

Хабарлама жіберу формасын толтырыңыз (барлығы анонимді, қалауыңыз бойынша).

Хабарламаңыздың тақырыбына сәйкес келетін хэштегтерді таңдаңыз – бұл оны жылдамырақ өңдеуге көмектеседі.

Мәтін жолағына өз хатыңызды жазыңыз.

«Жіберу» батырмасын басыңыз.

Модерациядан кейін хабарлама бөлімнің басты бетінде жарияланады, ал оның астында жақын арада психологтің жауабы шығады.

Хабарламаны толтыру мен жіберуге арналған форма

Форма жолы	Мақсаты / Кеңес		
Атыңызды көрсетіңіз	Кез келген лақап ат немесе есімді көрсетуге болады. Бұл жерде нақты есімді талап етпейді.		
Мектебіңіз /колледжіңіз бен қалаңыз	Қала мен мектебіңіздің/колледжіңіздің нөмерін/ атауын көрсетіңіз – бұл психологке сіздің жағдайыңызды жақсырақ түсінуге көмектеседі.		
Жасыңыз	Жасыңызды көрсету – маманға жасыңызға сай кеңес беруге мүмкіндік береді.		

Хештегті таңдаңыз	Хабарламаңыздың тақырыбына сай келетін хештегтерді белгілеңіз. Мысалы: #достар, #буллинг, #үй, #қорқыныш, #жалғыздық, #түсінбеушілік, #ата-ана, #оқу, #дүрбелең.		
Хабарлама мәтіні	Сізді мазалайтын жайтпен бөлісіңіз. Қалауыңызша еркін, шын жүректен жазыңыз.		
«Жіберу» түймесі	Осы түймені басқан соң, хабарлама жүйеге жіберіледі және психолог оны қарастыра бастайды.		

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭМОЦИОНАЛДЫ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ БОЙЫНША ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҰЖЫМНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

1. Бағдарламаны іске асыру процесінде педагогтерді сүйемелдеу бойынша педагог-психологтерге арналған ұсынымдар

Бағдарламаны іске асыруды қолдаудағы мектептің педагог-психологінің рөлі

Бағдарлама жәбірлеу, эмоционалдық зорлық-зомбылық және әлеуметтік шеттету мәселелері ашық және сындарлы талқыланатын қауіпсіз білім беру кеңістігінің мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. Бағдарламаны жүзеге асырудағы басты рөл оқушылармен тікелей сабақ өткізетін сынып жетекшілеріне тиесілі. Алайда, бағдарламаны жүзеге асырудың сәттілігі көбінесе психологиялық тұрақтылық дәрежесіне, әдістемелік сенімділікке және педагогтердің эмоционалды дайындығына байланысты. Дәл осы кезеңде педагог-психологтің кәсіби жауапкершілік аймағы пайда болады.

Педагог-психолог бағдарлама бойынша сабақ жүргізушісі болмаса да, ол сүйемелдеудің маңызды позициясын алады. Оның қызметі – педагогикалық қызметті қайталау емес, мұғалім өз рөлін сапалы орындай алатын жағдайлар жасау. Оған әдістемелік түсініктемелер беру, эмоционалдық жүктемені басқаруға көмектесу, қиын жағдайларда кеңестік қолдау көрсету, сондай-ақ тиісті сұраныс болған жағдайда алдын алу шараларын жүргізу кіреді. Сонымен қатар, педагог-психолог ең алдымен білім алушылармен жұмыс істейтін маман болып қала береді. Дәл осы айырмашылық осы бағдарлама аясында педагог пен психолог арасындағы өзара әрекеттесудің нақты және этикалық дұрыс форматын анықтайды.

Төменде педагог-психолог Бағдарламаны іске асыруға тартылған педагогтерге қолдау көрсете алатын негізгі бағыттар берілген. Бұл ұсынымдар білім беру ұйымы тәжірибесінің нақты жағдайларын ескере отырып жасалған: шектеулі ресурстар, жүктеменің жоғары деңгейі және лауазымдық міндеттердің шектеулері.

2. Педагогтерге эмоционалдық шамадан тыс жүктемені жеңуге қолдау көрсету

Эмоционалды шиеленіс Бағдарламаны тиімді орындау жолындағы ең үлкен кедергілердің бірі болып қала береді. Төменде мұғалімдерге эмоционалды тұрақтылық пен бақылау сезімін қалпына келтіруге көмектесетін педагог-психологтерге арналған ұсынымдар берілген.

Педагог-психолог педагогтің ішкі шиеленіс деңгейін төмендетуде маңызды рөл атқара алады. Ол үшін ұзақ психологиялық кеңес немесе терапия қажет емес. Педагогтің бақылау және сенімділік сезімін қалпына келтіруге бағытталған нүктелік, кәсіби құрылымдалған қолдауды ұйымдастыру жеткілікті. Тиімді тәсілдердің бірі қауіпсіз, бағаланбайтын жағдайда

педагогтің нақты қиындықтарын талдау болуы мүмкін. Мысалы, сабақ алдында мазасыздық болса, психолог педагогке:

- 1) ол неден қорқатынын;
- 2) қандай тақырыптар оған үлкен шиеленісті тудыратынын;
- 3) материалдарды мағынасын жоғалтпай қалай бейімдеуге болатынын;
- 4) сабақтың басында және соңында қандай қарапайым реттеу әдістері пайдалы болуы мүмкін екенін (мысалы, тыныс алу үзілістері, сабақтың жеке мақсатын белгілеу, кішігірім жетістіктерді бекіту) түсінуге көмектеседі.

Сонымен қатар, психолог мұғалімге өз-өзін эмоционалды реттеудің қарапайым әдістерін қысқаша тізімдейтін шағын жадынама немесе өзіне - өзі көмек картасын ұсына алады. Бұл ескерту болуы мүмкін: «Бәрін шешуге тырыспа: сабақтың мақсаты – бір сабақта жәбірлеуді жою емес, әңгімені бастау». Мұндай кеңестер шамадан тыс жүктеме сезімін азайтуға және нақты тапсырмаларға назар аударуға көмектеседі.

Егер, педагог бірнеше рет мазасыздық білдірсе немесе эмоционалды қажу белгілерін көрсетсе (мысалы, сабақ өткізуден қашпақтаса, қатты шаршағандықтан сыныптан алыстаса), психолог психотерапия форматында емес, топтық немесе жеке кәсіби әңгіме ұсына алады, бірақ алқалы қолдау ретінде: қиындықтарды талдау, бағдарламаның мақсаттарын түсіндіру, өзінен және сыныптан шынайы үміттерді қалыптастыруға көмектесу.

Педагог-психолог педагогтің эмоционалды жағдайы үшін жауапкершілікті өз мойнына алмайтындығын, бірақ педагог қалпына келуі үшін тірек нүктелері мен ресурстарды таба алатын кеңістік құра алатындығын атап өту маңызды. Сондай-ақ, егер педагогтің эмоционалды жағдайы балалармен жұмыс істеудің қауіпсіздігіне немесе тиімділігіне әсер етуі мүмкін болса, қажет болған жағдайда психологтің әкімшілікті (педагогтің келісімімен) хабардар етуі маңызды.

Осылайша, педагог-психологтің міндеті педагогтерден шиеленісті толығымен алып тастау емес, шекараларды белгілеу, ресурсты ұсыну және педагогке Бағдарламаны іске асыру жағдайында эмоционалды тұрақтылықтың негізі болып табылатын бақылау сезімін қайтару.

3. Педагогтерге әдіснамалық белгісіздікті жеңуге көмектесу

Көптеген педагог Бағдарламадағы эмоционалды күрделі жаттығуларды орындау кезінде өздерін сенімсіз сезінетіндіктерін хабарлайды.

Педагог-психолог бұл сабақтарды өткізбесе де, көмек көрсетудің ерекше мүмкіндіктеріне ие. Оның рөлі әдіснамалық бақылауды жүзеге асыру емес, педагогтерге Бағдарламаның құрылымын, мақсаттары мен негізгі тұжырымдамаларын түсінуге көмектесу. Бұл негізгі жаттығулардың негізінде жатқан психологиялық логиканы түсіндіруден басталуы мүмкін. Мысалы, топтық әңгіме сабағының мақсатына сенімді емес педагог үшін бұл жаттығудың эмоционалды тәжірибені қалыпқа келтіруге, эмпатияны дамытуға арналған және оқушыларға қақтығысты метафоралық зерттеуге мүмкіндік беретін қысқаша түсініктеме пайдалы болуы мүмкін, бұл жеке әсер ету қаупін азайтады.

Бұл тұрғыда психолог нақты сабақ жоспарын қарастыратын және қолжетімді тілде оның мақсаттарын талқылайтын қысқа жеке кеңес бере алады. Мұны «әдістемелік нұсқаулар» деудің орнына психолог мұны педагогтің түсінігін тереңдетуге және оның жайлылығын қамтамасыз етуге бағытталған әңгіме, алқалық нұсқаулық ретінде ұсына алады. Бұл формат педагогтің тұжырымдамалық шеңберін кеңейте отырып, сыныптағы беделін құрметтейді.

Сонымен қатар, психологтер күрделі немесе эмоционалды жүктеме ретінде қабылданатын сабақтарға қысқаша түсіндірме жазбалар немесе нұсқаулар дайындай алады. Бұл жазбалар мыналарды қамтуы мүмкін:

- 1) сабаққа бағытталған эмоционалды құзыреттілік;
- 2) білім алушылардың типтік реакциялары және оларға жауап беру тәсілдері;
- 3) жаттығулармен танысуға немесе талдауға арналған сөздердің мысалдары;
- 4) сақтандыру ескертулері (мысалы, неден аулақ болу керек, үнсіздікпен немесе қарсылықпен қалай күресуге болады).

Өз білімдерімен белсенді түрде бөлісе отырып, тіпті қысқа үлестірмелі материалдар немесе ауызша түйіндемелер түрінде де психологтер дайындықпен бірге жүретін когнитивті және эмоционалды жүктемені төмендетеді.

Мүмкіндігінше, психолог педагогке бағдарламаның мақсатына нұқсан келтірместен материалды сабақтың нақты контекстіне бейімдеуге көмектесе алады. Мысалы, егер топта бұрын белгілі жарақаттары бар немесе жақында тұлғааралық қақтығыстары бар білім алушы болса, психолог педагогке жанама немесе символдық делдалдық тапсырмаларды таңдауға көмектесе алады. Сонымен қатар, педагог ашық диалог жүргізу қабілетіне алаңдаушылық білдірген кезде, психолог эмоционалды қызуды төмендететін, бірақ сонымен бірге сабақтың мақсаттарына жауап беретін жазу немесе сурет салу жаттығуларын қолдануды ұсынуы мүмкін.

Мұндай әдістемелік қолдау кәсіби құзыреттілік шеңберінде қалуы керек екенін атап өту маңызды. Психолог тренер немесе бағалаушы рөлін қабылдамауы керек. Оның функциясы педагогикалық таңдауды бақылау немесе бағыттау емес, жаттығулардың құрылымы мен функциялары туралы психологиялық түсінік беру арқылы педагогтердің мүмкіндіктерін кеңейту болып табылады. Бұл айырмашылық қарым-қатынастың бірлескен сипатын сақтайды және мұғалімнің сыныптағы рөлі үшін жауапкершілікті сақтауын қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, педагог-психолог әріптестер арасында жақсы тәжірибе алмасуға ықпал ете алады. Белгілі бір сабақтарды сәтті өткізген педагогтерді анықтау және оларды (келісіммен) бейресми жағдайда өз тәжірибелерімен бөлісуге шақыру арқылы психолог оқу процесін қалыпқа келтіруге және білмегендікпен байланысты алаңдаушылықты азайтуға және тәжірибе арқылы оқуды қалыпқа келтіруге көмектеседі. Мұндай алмасулар ұжымдық әлеуетті нығайтады және білім беру мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді, онда

сұрақтар мен эксперименттер жетіспеушілік ретінде емес, кәсіби өсудің көрінісі ретінде қарастырылады.

Қорытындылай келе, психолог Бағдарлама сабақтарын тікелей өткізуге жауапты болмаса да, ол педагогтерге бағдарлама компоненттерінің психологиялық мақсатын түсінуге, қиындықтарды болжауға және мазмұнды жауапкершілікпен бейімдеуге көмектесетін айтарлықтай қолдау көрсете алады деп айта аламыз. Мұндай әдістемелік ұсынымдар білім алушының құзыреттілік сезімін арттырады, алаңдаушылықты азайтады және топтық жеңілдетуге неғұрлым негізделген және сенімді көзқарасқа ықпал етеді.

4. Мақсатты психологиялық қолдауды қажет ететін сыныптармен жұмыс

Бағдарлама сынып жетекшілерінің жүзеге асыруына арналған болса да, белгілі бір сыныптағы/топтағы эмоционалды динамиканы шешу үшін стандартты сабақ форматы жеткіліксіз болуы мүмкін жағдайлар бар. Жәбірлеу жүйелі, эмоционалды түрде қаныққан немесе білім алушылар арасындағы шешілмеген қақтығыстармен байланысты болған жағдайларда, психологиялық күрделілік мұғалімнің мүмкіндіктерінен асып түсуі мүмкін, тіпті бағдарлама құрылымы толық сақталған жағдайда да. Мұндай жағдайда мектеп психологінен араласуды және топтың нақты қажеттіліктеріне сәйкес келетін қосымша қолдау көрсетуді сұрауға болады. Бұл қолдау топтық динамиканың ауырлығына және педагогтің дайындығына байланысты әртүрлі формада болуы мүмкін.

Маңыздысы, бұл қолдау Бағдарламаны ауыстыруға немесе жауапкершілікті психологке жүктеуге бағытталмайды. Керісінше, психолог эмоционалды тұрақтылықты қалпына келтіруге, топтағы мазасыздық деңгейін төмендетуге немесе одан әрі педагогикалық жұмыстың негізін құруға көмектесетін стратегиялық серіктес ретінде әрекет етеді. Бұл араласулар жағдайдың сипаты мен қарқындылығына байланысты Бағдарламаны іске асырғанға дейін, кезінде немесе одан кейін жасалуы мүмкін.

Жағдайдың сипатына және қатысу дәрежесіне байланысты мектеп психологі келесі араласу түрлерінің бірін таңдай алады.

Сыныпта бақылаушының болуы. Педагог сыныптағы/топтағы эмоционалды ахуалға алаңдаушылық білдіретін жағдайларда, психолог бір немесе бірнеше сабақты байқамай қарауды ұсынуы мүмкін. Бұл психологке топтың динамикасын бірінші қолмен бағалауға, бейресми көшбасшылық құрылымдарын анықтауға, ауызша емес әлсіздік немесе оқшаулану сигналдарын анықтауға және эмоционалды қауіпсіздік деңгейін бағалауға мүмкіндік береді. Бақылаушының болуы оқушылардың мінез-құлқына тұрақтандырушы әсер етуі және ұйымның назарын аудару сигналы ретінде қызмет етуі мүмкін.

Сыныпта /топта мақсатты сабақтар өткізуге жәрдемдесу. Белгілі бір топтық жағдайлар араласуды қажет етсе, мысалы, құрдастарының үнемі қабылдамауы, шешілмеген топтық қақтығыс немесе эмоционалды қызметті бұзған жарақаттық оқиға, психолог қысқа мерзімді психологиялық сессия немесе психологиялық-педагогикалық іс-шара өткізуі мүмкін. Бұл сенімділікті

арттыру жаттығулары, құрылымдық диалог немесе эмоционалды келісімшарттар немесе сынып рәсімдері сияқты символдық тәжірибелер болуы мүмкін. Мақсат терапияны жүргізу емес, топтағы шиеленісті жеңілдету, эмоционалды реакцияларды қалыпқа келтіру және ұйымшылдықты нығайту.

Жанжалдан немесе дағдарыстан кейінгі реинтеграцияны қолдау. Егер сыныпта ауыр оқиға болса (мысалы, әлеуметтік желілерде белгілі болған қорлау, оқушыны сыныптан/топтан уақытша шығарып тастау немесе көпшілік алдында қорлау), психолог мұқият әзірленген рәсімдер немесе қалпына келтіру процедуралары арқылы реинтеграцияға көмектесе алады. Мұндай тәсілдерге анонимді түрде өзін-өзі білдіру (мысалы, «топтан маған не қажет» деп жазу), эмпатияны дамыту жаттығулары және құрылымдық психологиялық әңгімелесу арқылы жағымсыз қарым-қатынасты бейтараптандыру жатады. Бұл жағдайларда психологтың рөлі эмоционалды фрагментацияны тежеу және топқа функционалды ынтымақтастыққа көшуге көмектесу болып табылады.

Сынып/топ деңгейіндегі стратегиялар бойынша мұғалімдерге кеңес беру. Психолог сыныппен/топпен тікелей жұмыс істемесе де, ол мұғалімге іс-шараларды шағын топ деңгейінде өткізуге кеңес бере алады. Мысалы, отыратын орындардың орналасуын өзгертуді, оқушыларға ынғайсыздықты көрсететін қауіпсіздік сигналдарын беруді немесе сабақтың басында қысқа эмоционалды тексерулер жүргізуді ұсыныңыз.

Жеке оқушылар үшін қауіп факторларын бақылау. Кейде топтық динамика белгілі бір білім алушыларда эмоционалды осалдықтың немесе психоәлеуметтік бұзылыстың белгілерін анықтайды. Психолог жиі оқшаулану, кенеттен агрессия немесе эмоционалды ұйқышылдық сияқты айқын емес белгілерге назар аударуы керек және қажет болған жағдайда баламен қолдау көрсететін және құпия түрде байланыс орнатуы керек. Мұндай жеке жағдайлар қосымша бағалауды немесе маманға жолдаманы қажет етуі мүмкін, бірақ әрдайым педагогпен тығыз ынтымақтастықта шешілуі керек.

Топтық деңгейде психологиялық сүйемелдеу әрқашан сынып жетекшісімен келісілуі керек екенін ескеру маңызды. Педагог сыныптағы ересектер арасындағы басты тұлға болып қала беруі керек, ал психологтің рөлі олардың беделін алмастырудан гөрі күшейту болып табылады. Ашықтық, бірлескен жоспарлау және араласудан кейінгі рефлексия рөлдерді өзара құрметтеу мен айқындықты қамтамасыз ететін негізгі принциптер болып табылады.

Сонымен қатар, психологтер институционалдық шектеулерді есте ұстауы керек: сыныптағы/топтағы мақсатты араласу уақыт пен эмоционалды энергияны қажет етеді және білім беру ұйымының кең басымдықтарына біріктірілуі керек. Кез келген проблема тікелей қатысуды қажет етпейді, ал психологтің кәсібилігінің бір бөлігі-қашан араласу керектігін және педагогке өз бетінше әрекет етуге мүмкіндік беру.

Осылайша, Бағдарлама педагогикалық іске асыруға арналған болса да, кейбір сыныптарда/топтарда қосымша психологиялық көмек қажет болуы мүмкін. Мұндай жағдайларда педагог-психолог топтың динамикасын тұрақтандыруға, эмоционалды интеграцияны қолдауға және оқуды

жалғастыру үшін қауіпсіз орта құруға көмектеседі. Бұл функция педагог басқаратын бағдарламаның құрылымына қайшы келмейді, бірақ оның жалпы тұрақтылығын және нақты әлемнің күрделі жағдайларына жауап беру жылдамдығын арттырады

5. Педагогтерді ата-аналармен эмоционалды қарым-қатынаста қолдау

Педагог-психологтердің негізгі міндеттері білім алушылардың әл-ауқатына бағытталғанына қарамастан, олардың ата-аналармен байланысты қиындықтар кезінде педагогтерді қолдаудағы рөлі, әсіресе мектеп қауымдастығы Бағдарламаны жүзеге асыруға қатысқан кезде өзекті бола түсуде. Мұндай жағдайларда сынып жетекшілеріне Бағдарламаның мақсаттары туралы білмейтін, оның өзектілігіне күмәнмен қарайтын немесе жәбірлеу, елемеу немесе эмоционалды реттеу сияқты туындайтын тақырыптарға жауап ретінде қорғаныс позициясын ұстанатын ата - аналармен әңгімелесу жағдайында шарлау қиын болуы мүмкін.

Бірінші бөлімде қарастырылған институционалдық және эмоционалды шиеленісті ескере отырып, педагог-психологтер педагогтерге Бағдарлама аясында ата-аналармен сенімді және сындарлы қарым-қатынас жасауға көмектесетін стратегиялық ұсынымдар бере алады.

Педагог- психолог жанама қолдау көрсете алады. Дегенмен психолог ата-аналардың барлық келіссөздерін жүргізуі мүмкін емес, ол педагогтерге сындарлы диалогқа қатысу үшін стратегияларды, тілді және өзіне деген сенімділікті үйретуде шешуші рөл атқара алады.

Педагогтерді қолдаудың ең тиімді әдістерінің бірі – педагог ата-анамен күрделі қарым-қатынасты күткен кезде алдын ала кеңес беру. Мысалы, ата-аналар жиналысының алдында психолог қысқа кеңес беру сессиясын ұсына алады:

- 1) жиналыстың мақсаттары мен нақты нәтижелерін түсіндіру;
- 2) эмоционалды реакцияларды болжау және деэскалация әдістерін анықтау;
- 3) айқындық пен құрметті біріктіретін психологиялық негізделген сөз тіркестерін құрастыру (мысалы, сіздің балаңыз агрессивті деудің орнына, «біз эмоционалды ыңғайсыздықты білдіретін кейбір мінез-құлықтарды байқадық»);
- 4) педагогтің пікірталасты ата-ананың құзыреттілігін бағалау ретінде емес, оқушыны қолдаудың бірлескен әрекеті ретінде ұсынуға шақыруы.

Мұндай дайындық эмоционалды шиеленісті жоймайды, бірақ педагогтің дайындық сезімін және оның рөлдік қауіпсіздігін арттырады.

Жанжал орын алған жағдайларда, мысалы, ата-ана мұғалімді әділетсіз қарым-қатынас жасады деп айыптағанда немесе қорлаумен күресу туралы пікірталастардың дұрыстығын жоққа шығарғанда, психолог оқиғадан кейін оны талдай алады. Бұл педагогке эмоционалдық реакцияларды (ашу, көңілсіздік, ұят) өңдеуге, қарым-қатынастағы олқылықтарды анықтауға және қажет болған жағдайда өзара әрекеттесуді қалпына келтіру жоспарын жасауға көмектесуді қамтуы мүмкін. Бұл сабақтар терапия емес, ішкі тепе-теңдікті қалпына келтіретін және өршудің алдын алатын кәсіби рефлексия.

Сонымен қатар, педагог-психологтер бірлескен кездесулерге қатыса алады, әсіресе ата-ана баланың психологиялық әл-ауқатына алаңдаушылық білдіргенде немесе кәсіби үйлестіру қажет болғанда (мысалы, әкімшілікпен, әлеуметтік қызметкерлермен немесе сыртқы мамандармен). Мұндай жағдайларда психологтің рөлі эмоцияларды тежеу, психологиялық тұжырымдамаларды түсіндіру және педагогтер мен ата-аналар арасында түсініспеушіліктер туындаған кезде делдал болу болып табылады. Дегенмен, психологтің бейтараптықты сақтауы, кез келген тарапқа жақындаудан аулақ болуы және баланың мүдделеріне бағытталған сыйластық диалог қағидасын ұстануы өте маңызды.

Жеке консультациялардан басқа, психологтер эмоционалды қауіпсіздікті төмендететін және ұзақ мерзімді сенімді нығайтатын ата-аналармен қарым-қатынас жасаудың жалпы білім беру ұйымының мәдениетін қалыптастыруға ықпал ете алады. Ол мыналарды қамтуы мүмкін:

1) педагогтерге Бағдарламаның мақсаты мен форматын қолжетімді тілде түсіндіретін кіріспе хаттар немесе презентациялар жасауға көмектесу;

2) эмоционалды даму, жәбірлеудің алдын алу және қауіпсіз қарым-қатынас мәселелерін талқылайтын білім беру ұйымының іс-шараларына немесе ата-аналар семинарларына қатысу;

3) ата - аналарға арналған кері байланыстың анонимді формалары немесе тікелей қарама-қайшылықсыз өз пікірін білдіруге мүмкіндік беретін тақырыптық пікірталас үйірмелері сияқты қарама-қайшы емес форматтарды қолдануды ынталандыру.

Барлық жағдайларда психолог абай болып, өзіне тәртіптік немесе әкімшілік рөл алмауы керек. Оның қолдауы педагогтің кәсіби әлеуетін арттырып, оны айналып өтпеуі керек. Түпкі мақсат – педагогтерге эмоционалды қиын жағдайларда өз сезімдерін басқаруға және отбасылармен, тіпті қысым жағдайында да, сындарлы қарым-қатынасты сақтауға дайын болуға көмектесу.

Қорытындылай келе, психологтер педагогтер мен ата-аналар арасындағы негізгі делдал болмаса да, олар педагогтерге тұрақтылық пен сенімділікпен ата-аналардың қарсылығына, қате түсінікке немесе дұшпандығына қарсы тұруға көмектесетін құнды психологиялық білім мен байланыс құралдарына ие. Рефлексивті қолдауды, стратегиялық басшылықты және қажет болған жағдайда бірлескен қатысуды қамтамасыз ете отырып, психолог педагогтің өміршеңдігін ғана емес, сонымен бірге мектеп қауымдастығындағы қарым-қатынастардың кең құрылымын нығайтады.

б. Кәсіби рөлдер мен ынтымақтастық шекараларын нақтылау

Эмоционалды сезімтал және әлеуметтік маңызы бар Бағдарламаны іске асыру барысында педагогтердің педагог-психологтен алатын қолдау көлеміне қатысты сенімсіздік сезінуі жиі кездеседі. Кейбір педагогтер өздерінің проблемалары «жеткілікті деңгейде маңызды емес» деп санап, психологке барудан мүлдем аулақ болады, ал басқалары, керісінше, психологтен бағдарламалық қамтамасыз ету сабақтарын өткізу, сыныптағы қақтығыстарды шешу немесе қызметкерлерге эмоционалды кеңес беру сияқты кәсіби

өкілеттіктерінен тыс міндеттерді алады деп күтуі мүмкін. Бұл қате түсінік көңілсіздікке, түсініспеушілікке және ынтымақтастықтың бұзылуына әкелуі мүмкін.

Кәсіби шекараларды түсінбеу көбінесе эмоционалды күйзеліс білім беру ұйымы жағдайында кездеседі. Кейбір мұғалімдер психологтің рөлін асыра бағалауы мүмкін, өйткені психологиялық қызметкерлер осы бағдарлама бойынша сабақтар өткізуге жауапты деп санайды. Басқалары өздерінің проблемалары заңды немесе шұғыл емес деп қорқып, психологке барудан бас таруы мүмкін.

Сондықтан педагог-психологтер бастама көтеріп, олардың рөлінің құрылымы мен шекараларын нақты, құрметпен және процестің алғашқы кезеңінде түсіндіруі керек. Бұл шындыққа жанаспайтын үміттердің алдын алады, институционалдық үйлестіруді күшейтеді және екі тарапты да рөлдерін шатастыруынан қорғайды. Оқу жылының басында немесе Бағдарламаны іске асыруда психологтер қысқа, анық жазбалар тарата алады немесе 10-15 минуттық нұсқаулық өткізе алады:

1) педагог сұрай алатын қолдау түрі (мысалы, эмоция тақырыбы бойынша кеңес беру, күрделі жаттығуларды түсінуге көмектесу, дағдарыс сабақтарында ұсыныстар);

2) қандай қолдау көрсету мүмкін емес (мысалы, педагогтерге арналған Бағдарламаны басқару, ересектерге терапия ұсыну, тәртіптік шешімдер қабылдау);

3) педагог-психологті қашан және қалай тартуы керек, оның ішінде сыныптағы қолайсыздық белгілері немесе білім алушылар үшін қауіп-қатер анықталған кезде.

Мектеп психологтері салауатты кәсіби шекараларды өздері модельдеуі керек екенін атап өткен жөн. Мысалы, қиын жағдайды көрсету арқылы, сыныпты тікелей басқарудың орнына, олар мұғаліммен бірлесе стратегия әзірлей алады және оның тәуелсіздігін сақтай отырып, бақылау, коучинг немесе талдау түрінде қолдау көрсете алады.

Қорытындылай келе, психологтер өздерінің кәсіби рөлінің ауқымын да, шегін де дәйекті түрде анықтай отырып, мұғалімдермен ынтымақтастықты нығайта алатынын атап өткен жөн. Бұл процесс ашықтықты, кішіпейілділікті және қамқорлықты ескере отырып, түсінбеушіліктің алдын алып қана қоймайды, сонымен қатар қорлауға қарсы жұмыс контекстінде мектептегі психологиялық қолдаудың теңдестірілген және тұрақты моделін құруға ықпал етеді.